

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS

IURIDICA

No 474

SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

řada teoretická

Svazek č. 474

DNY PRÁVA 2013 – DAYS OF LAW 2013

Část VI. Reforma soukromého práva

Eds.: Josef Fiala, Jan Hurdík,
Jarmila Pokorná, Petr Lavický,
Josef Šilhán, Jiří Valdhans

Recenzenti:

doc. JUDr. Kristián Csach, PhD., LL.M.

JUDr. Jaromír Kožiak

JUDr. Dana Ondřejová, Ph.D.

Ing. Mgr. Radek Ruban

JUDr. Eva Večerková, Ph.D.

JUDr. Petr Vojtek

© 2014 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-6813-1

Josef Bejček Odvětvotvorná funkce kodexů.....	7
Jaroslav Čollák Zákaz zneužitia práva - právny inštitút vo svetle vývoja a rekodifikácie súkromného práva na Slovensku.....	18
Anton Dulak Spotrebiteľ v rekodifikovanom OZ.....	43
Lukáš Hadamčík Krátkodobý nájem bytu jako nový institut českého soukromého práva	53
Libor Holý Povaha aplikace neúměrného zkrácení.....	60
Zdeněk Houdek Změny v právu podnikatelských seskupení po rekodifikaci.....	66
Michal Janoušek Iusnaturalismus jako prostředek ochrany slabší smluvní strany v občanském zákoníku	84
Alena Kerlinová Přínosy a rizika snížení základního kapitálu u s.r.o. na 1 Kč	92
Ingrid Kovářová Kochová Nájem bytu	101
Jaromír Kožíak K formě a povaze jednání právnických osob podle ZOK.....	119
Klára Kulhánková Východiska odstoupení od smlouvy v rekodifikaci českého súkromného práva	125
Joanna Kuźmicka-Sulikowska Liability in tort due to losses caused as a result of issuing a ruling or decision which is contrary to the law. Some remarks pertaining to provisions of the Polish civil code	135
Martin Lebeda Zemědělský pacht	152
Jakub Löwy Príbeh zatúlaných paragrafov alebo ako proces navštívil hmotu	155
Zbyněk Matula Letter of intent pohledem předsmluvní odpovědnosti.....	162

Lucie Piechowiczová	
Komparace reformy soukromého práva u nás a v zahraničí.....	169
Jarmila Pokorná	
Základní kapitál - pochybnosti pokračují?	178
Tereza Pondikasová	
Inspirace zahraničními prameny při tvorbě nového občanského zákoníku	187
Dušan Rostáš	
Kontrola standardních smluv ve vztáích B2B z pohledu nového Občanského zákoníku, CESL a DCFR.....	199
Marián Rozbora	
Kategorie rozumnosti v rámci reformy soukromého práva	214
Radek Ruban	
Jednání jménem právnické osoby před jejím vznikem – vybrané úvahy	222
Marek Števček	
Rekodifikácia civilného práva procesného – prvý rok zmien.....	232
Monika Tichá	
Zákon o obchodních korporacích – nový přístup k úpadku obchodních korporací.....	242
Tomáš Tintěra	
Kogentnost vs. dispozitivnost úpravy smluvní pokuty v kontextu rekodifikace soukromého práva	255
Diana Treščáková, Dušan Marják	
Sankcie za porušenie záväzkov z obchodných smlúv vo svetle rekodifikácie súkromného práva	264
Vlastimil Vitoul	
Právní nástroje fundraisingu	272

ODVĚTVOTVORNÁ FUNKCE KODEXŮ

JOSEF BEJČEK

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Charakter a rozsah vlivu rekonifikace českého soukromého práva na odvětvovou strukturu práva a zejména na výuku práva obchodního. Vliv kodifikace a dekodifikace na systém práva i na systém jeho výuky. Vybrané teoretické, metodologické, pedagogické a praktické souvislosti rekonifikace.

Key words in original language

Rekonifikace soukromého práva. Obchodní právo. Odvětví práva. Nový občanský zákoník

Abstract

An essay on how and in what extent the codification (or decodification) of a certain part of the legal order is decisive for its position in terms of a particular law branch. Consequences of the just recently decodified Czech commercial law. Theoretical, methodological, pedagogical and practical impact of splitting the law into law branches.

Key words

Recodification of private law. Commercial law. Law branches. New Czech Civil Code..

Úvodem

Téma příspěvku je ve vztahu k rekonifikaci soukromého práva podružné, neboť se týká metaproblému tzv. odvětvové samostatnosti v rámci systému práva. Nejde o systematickou analýzu, ale jen o krátké a pragmaticky zaměřené zamyšlení inspirované aktuálním vývojem u nás, zejména přijetím nového občanského zákoníku a zrušením zákoníku obchodního.

Uvědomuji si omezený význam této diskuse pro praxi; v ní je adresátům srdečně jedno, odkud na něj advokát či soud vytáhne příslušný paragraf: zda z nějakého dílčího úhledného odvětvově specifického „soudku“ nebo naopak z nepřehledné a olbřímí „megakádě“ diferencované jen nějakými přepážkami na dně.

Tzv. topografie odvětví vždy byla a bude do značné míry arbitrární a hlavním kritériem byl konec konců většinový konsensus, přes úsilí dokazovat objektivní charakter systému práva.

Na rozdíl od objektivně existujících kritérií v přírodních vědách se jako právníci neshodneme nikoliv až v aplikaci jasných kritérií, ale už v samotném určení, podle jakých kritérií (navíc základních a doplňkových) budeme vlastně při „smlouvání o odvětvové struktuře práva“ postupovat.

Snahy bagatelizovat odvětvotvorné diskuse jako překážku v úsilí o vyšší úroveň teorie i legislativy kritizoval (zřejmě bez efektu) již Josef Macur.¹

Aktualizace věčné a neukončitelné diskuse ?

Otázka, zda vůbec (ev. pokud ano, tak do jaké míry) kodifikace (resp. dekodifikace) rozhodují o zařazení určité části právního řádu do nižších strukturních jednotek – právních odvětví, byla nastolena docela nedávno.

Dotaz, zda vůbec má existovat obchodní právo, „když Vám zrušili ten obchodní zákoník,“ by patrně nenapadl ani učitele obchodního práva a doktrinární proponenty ponořené do jeho tajů, neboť z jejich hlediska se „samozřejmě nic neděje“! Tu otázku vznesli a položili nám ji s bezelstnou upřímností posluchači a praktici. Není jasné, zda pod „obchodním právem“ mysleli spíše pedagogickou disciplínu (to spíše), a nebo právní nebo doktrinární odvětví, či úsek legislativy.

Proto se touto otázkou zabývám především – ne proto, že předmět máme s určitou náplní akreditován, že je konstituován jako obor vědecké přípravy, že má určitý schválený obsah, jehož znalosti a aplikace se verifikují u zkoušek atp. Jinak je totiž ta otázka po „zrušení“ odvětví (jakožto důsledku přijetí širokého civilního kodexu) docela nesmyslná, protože nerozlišuje mezi objektivní strukturou reality, byť pořádané na základě subjektivně stanovených odvětvotvorných kritérií (systém práva) a strukturou normativního zachycení reality (struktura a podoba, resp. formy právního řádu).

Přikládat strukturotvorný (odvětvově právní) význam kodifikaci je voluntaristické a subjektivistické, přinejmenším v naší konkrétní

¹ Macur, J.: Občanské právo procesní v systému práva, AUBI 16, UJEP Brno, 1975, str. 12; dále str. 128, kde se konstatuje, že tehdejší tzv. kapitalistická právní věda projevuje nechuť ke zkoumání systému práva a odhalování zákonitostí jeho vnitřní diference a integrace. Ulpívá jen na tradičním právním dualismu a překonává jej jen ojediněle a formalisticky.

situaci, kdy se jiná (a zásadnější) kritéria odvětvové samostatnosti – předmět regulace, metoda úpravy, specifické instituty² – nezměnila.

Objektivní systém práva není roven systému zákonodárství. Odvětvotvorný vliv kodexů byl doménou rigidní sovětské teorie a vyjadřoval voluntaristický charakter práva a akcentoval jeho třídně služební zájmový cíl; tvrdilo se, že zákonodárce nemá k dispozici jiný systém, než existující systém právních odvětví.³

Praktický význam může diskuse mít z hlediska metodologického, z hlediska klasifikace a struktury oborových vědních a pedagogických disciplín; problémy by mohly být v souvisejících akreditačních procesech, v dělbě výuky a zejména v bezmezerovitém pokrytí tzv. soukromého práva jak doktrinálně, tak pedagogicky.

Kodifikace jako univerzální nebo ad hoc kritérium odvětvové diference?

Pokud bychom již eventuálně kodifikaci jako odvětvotvorný faktor přijali za svou, vzniká otázka, zda je kodifikace účelový a ad hoc argument (pro podporu samostatnosti kýžených odvětví či popírání samostatnosti jiných nelibých odvětví), nebo zda máme co do činění s hlediskem obecným .

Tuto otázku nelze zodpovědět podle mého názoru jinak, než že jde o hledisko podružné (druhotné), podpůrné a možná i účelové. Jestli má být kritériem kodifikace kritériem odvětvové samostatnosti u všech konsensem akceptovaných odvětví, selže v řadě případů (např. finanční právo, správní právo, mezinárodní právo veřejné, mezinárodní právo soukromé; podobně třeba rodinné právo zákoník nikdy nemělo, byť se za odvětvově samostatné považovalo a považuje. Kodifikační berlička selže samozřejmě tím spíš i u základní dělby na „megaodvětví“ soukromého a veřejného práva.

Není tedy racionální důvod používat toto hledisko právě jen u práva obchodního. Pokud kodifikace podle výsledků odborných diskusí kritériem odvětvové samostatnosti zásadně není (jde tedy o podmínku nikoliv nutnou, ale podpůrnou a utvrzující), proč by vůbec zrušení jednoho kodexu mělo zrušit odvětvovou samostatnost ObchP, pokud se jiná kritéria odvětvové samostatnosti nezměnila?

² Srov. Macur, J.: cit. práce, str. 100 a násl., str. 123 – tam se tvrdí, že nepřímým projevem (tedy ne kritériem, pozn. JB) odvětvové samostatnosti je i existence vlastní teorie (asi ne nutně zdůvodňující odvětvovou samostatnost, pozn. JB).

³ Tak Genkin, D. M.: K voprosu o sisteme sovětskogo socialističeskogo prava, SGP 1958, č. 9, podle Macur, J.: cit. práce, str. 96 – 97).

A změnila se snad ona kritéria odvětvové samostatnosti objektivně? A nebo se snad jakoby „změnila“ v důsledku rekodifikace soukromého práva (nový občanský zákoník) a dekodifikace obchodního práva (zákon o obchodních korporacích a některé zvláštní předpisy)?

Věcný záměr NOZ a ObchZ počítal původně s tím, že se v novém občanském zákoníku sjednotí obecná úprava závazkového práva a většiny typů smluv, zatímco úprava specifických otázek obchodního práva – včetně, ale nejen práva obchodních společností a družstev - zůstane v redukovaném zákoníku obchodním. Představa, že postupná eroze této myšlenky, resp. jednoznačné rozhodnutí o jejím opuštění, by se měly stát odvětvotvorným kritériem, působí bizarně.

Kodifikace, rekodifikace a dekodifikace nelze uznat jako systémotvorný (resp. systémoborný) objektivní faktor. Důležitější asi je, zda má (kromě specifického předmětu) doktrína toho či onoho úseku právního řádu svoji obecnou a zvláštní část.

Což ztratilo obchodní právo svoji obecnou část tím, že byla „přetažena“ do nového občanského zákoníku? Pak ale ona obecná část i nadále existuje, ale v jiném kodexovém „balení, “ byt' s širším záběrem.

Ztratilo snad obchodní právo svoji zvláštní část (s výjimkou korporálního práva vymístěného do zvláštního zákona) tím, že právní specifika dvoustranných a jednostranných obchodů budou nově upravena nikoliv v koncentrované podobě obchodního zákoníku, ale disperzně v rámci extrémně širokého všeobjímajícího civilního kodexu?

Zredukovalo se tedy snad obchodní právo (v důsledku tranferu úpravy obecných otázek - dnešní část 1. ObchZ - a v důsledku sjednocení úpravy závazkových vztahů pod střešou nového občanského zákoníku) jen na právo korporální?

Udělalí jsme si na katedře jednoduchou frekvenční analýzu textu nového občanského zákoníku podle slov a slovních spojení se základem „obchod“, „závod“ a „podnik“ a vyšel nám (samozřejmě s dílčími přesahy) sedmdesátistránkový hustě řádkovaný text....Kromě toho jsou v novém kodexu upraveny vztahy obchodní „implicitně a imanentně“ svou povahou a praktickým využitím, aniž je to vyjádřeno některým z těchto uvedených „signálních“ slov. ⁴ Ve spojení s tisíci

⁴ Tak např. právní úprava smlouvy o díle v NOZ, jež je obsahově téměř shodná s dnešní úpravou v ObchZ, se v této podobě a podrobnosti rozvine zejména v obchodních vztazích. Není důvod ponechat její výklad jen v právu občanském a neseznámit studenty se specifiky smlouvy o díle mezi profesionály. Podobně třeba deliktní odpovědnost za škody způsobené provozní činností nebo provozem zvláště nebezpečným se bude jako odpovědných týkat jen podnikatelů a měla by být traktována ve výuce práva obchodního. To se týká i některých způsobů kontraktace a jejich specifik, zajištění závazku, řady bankovních obchodů, pojišťovacích smluv atp.

paragrafů dalších zvláštních zákonů, o jejichž oborové (resp. odvětvové) příslušnosti lze sotva pochybovat, existuje tedy velmi rozsáhlá normativní základna spojená specifickým předmětem regulace. To je obecně, resp. většinově uznávané základní kritérium odvětvové samostatnosti.

Nový občanský zákoník neskrývá ambice být nejen občanským zákoníkem, ale něčím více: všeobjímajícím univerzálním megakodexem tzv. práva soukromého. Proti zásadnímu postavení nového občanského zákoníku jako *legi generalis* ve vztahu k jiným předpisům soukromého práva lze sotva něco namítat. Toto postavení má i stávající účinný občanský zákoník z r. 1964, byť pravda jen nominálně, a nikoliv fakticky (srov. dnešní úpravu řady svou povahou „obecných“ institutů ObchZ, která se však jako formální „lex specialis“ použije jen na vztahy podnikatelů a na vztahy s podnikáním související, ale nikoliv na vztahy *stricto sensu* občanskoprávní).

Jsme schopni vymezit alespoň „megaodvětví“ soukromého a veřejného práva?

K vymezovacím sporům o odvětvovou samostatnost, které někdy svojí kvazireligiozitou a fanatickou zařatostí vzbuzují tu ironický úsměšek, tu až obavy, mám odmítavý postoj.⁵

Vždyť nejsme ani s to se po celá staletí, ba tisíciletí, úplně shodnout na tak základní dělbě práva, jako je (dosti umělá) dichotomie práva soukromého a práva veřejného. Tato schématická dělba se stále častěji vzpírá mnohem plastičtější právní realitě, která na oborovou čistou pragmatických řešení pranic nedá a směle a „doktrinálně bezohledně“ rozšiřuje „šedou zónu“ smíšených regulací. Konsensus se v lepším případě ustálí na tom, že jde o dělení nepřesné, a povrchní, nedůsledné, které má však jistý konvencionální význam: delimitační, metodologický, interpretační, pedagogický...

Samotné „delimitační“ teorie soukromého a veřejného práva (zájmová, mocenská, organická) používají nekonsistentních kritérií a nedovedou zastít, že jde koneckonců jen o jiný pohled nebo důraz na

⁵ Jako dílčí „pars pro toto“ nesmyslnosti těchto „odvětvových sporů“ se dá uvést příklad rodinného závodu, upraveného v § 700 a násl. zák. č. 89/2012 Sb. Komu bude vlastně „odvětvově“ příslušet? Obecnému občanskému právu (je to přece věc)? Nebo právu rodinnému (jde o právní vztahy v rodné a odpovídá tomu i arg. á rubrika) Nebo snad právu obchodnímu (je to přece závod, souvisí to s podnikatelskou činností)? Jediná logická odpověď je, že přece všem, a v každé odvětvové pedagogické disciplíně by se o něm mělo z příslušného hlediska pojednat.

povahu sledovaného zájmu. A ony zájmy nejsou chráněny, hájeny a prosazovány jako černobílé krajní póly, ale vždy v určitém poměru na pomyslném kontinuu a s řadou výjimek.⁶

To, zda je při plnění této funkce označíme cejchem veřejnoprávním, soukromoprávním či smíšeným (*sui generis*), zajímá málokoho a zejména to nemá valný význam pro jeho faktický vliv. Veřejnoprávní regulace je tedy nejen hodnotou sama o sobě díky své funkci institucionální, ale současně i některé společenské hodnoty prosazuje, jiné potlačuje, jiné jsou pro ni neutrální. Je tedy regulace veřejnoprávní i vyjádřením hodnotového soudu. Pohled na to, jaké oblasti (a jak) ta či ona společnost reguluje, hodně vypovídá o hodnotovém zaměření společnosti.

Dělení práva se tedy obvykle přikládá větší význam, než by si zasloužilo. Z mnohdy nejednoznačné či smíšené „příslušnosti“ do té či oné skupiny („megaodvětví“, odvětví, subodvětví...), vytvořené na základě vesměs nejednoznačných, sporných a rozmlžených kritérií lze málokdy spolehlivě dovozovat platnost nějakých principů, které by se neuplatnily, pokud by se určitý vztah ocitl v jiné skupině.

Klasické je dělení právních norem na právo soukromé a právo veřejné podle toho, zda „mají za účel chrániti přímo zvláštní prospěch jednotlivců naproti zájmům jiných jednotlivců anebo směřují ku pojištění společného prospěchu celku, státu.“⁷ Již František Weyr⁸ konstatuje neudržitelnost myšlenky, že norma může být stanovena buď v zájmu všech, nebo v zájmu jednotlivců, resp. za předpokladu rovnosti nebo nerovnosti subjektů. Právo a právní řád pokládal za „zjevy sociální“, stanovené vždy v zájmu pospolitosti. V právu a v právním řádu podle něj „již pojmově vězí prvek kolektivistický.“ Kritizoval rovněž⁹ třídící kritérium rovnosti a nerovnosti (mocenské), protože teprve povaha poměru - a nikoliv povaha zúčastněných subjektů sama o sobě - určuje, zda jde o poměr soukromoprávní nebo veřejnoprávní. Zavázaného nelze podle něj bez dalšího považovat za nadřízeného a povinného za podřízeného – to by se staly všechny právní poměry bez výjimky veřejnoprávními. Praktickou sdělnost členění na veřejné a soukromé právo asi Weyr nicméně připouštěl.¹⁰

⁶ Srov. Macur, J.: cit. práce, str. 126 a násl.

⁷ Tak Heyrovský, L.: Dějiny a systém soukromého práva římského, 7. vyd., nákladem Právnické fakulty Univerzity Komenského, Bratislava 1929, str. 5, jenž se tu odvolává na Ulpianovu povrchní charakteristiku „publicum ius est, quod ad statum rei Romanae spectat: privatum, quod ad singulorum utilitatem“ – D.1,1,1,2. Ulp.).

⁸ Weyr, F.: Teorie práva, Nakladatelství Orbis, Brno - Praha 1936, str. 181.

⁹ Tamtéž, str. 182 a násl.

¹⁰ Soudě např. podle toho, že byl spolupředatelem monumentálního pětidílného Slovníku *veřejného* práva československého (Polygrafia, Brno,

Z ideologických hledisek neobstála dělba práva na veřejné a soukromé před marxismem. Za prazákad tohoto dělení se pokládalo oddělení občanské společnosti a politické organizace společnosti a zvýšený důraz na individualitu člověka a občana.¹¹

Emil Svoboda¹² pokládal též dělení práva na soukromé a veřejné sice za vžitě, ale ne příliš správné, a za logicky nedůsledné, byť přiznával jeho praktickou užitečnost pro metody nalézání a výkonu práva, pro příslušnost rozhodujících orgánů a pro formy řízení. Podle něj regulující moc státní vniká do zásadní smluvní volnosti v právu („co nemá vůbec zájmu veřejného, o to se právo nestará...“¹³), aby zabránila iluzi svobody v nerovném boji silného se slabým a aby čelila nežádoucím a nebezpečným jevům z hlediska kolektivních hospodářských a sociálních zájmů, které mohou být ohroženy i v boji mocných mezi sebou.

Pojmové vymezení soukromého práva má i současné kritiky, kteří popírají jeho praktický význam a možnost vedení přesné hranice, jakož i skutečnost, že by zákonodárce vůbec k dualismu práva přihlížel.¹⁴ Nepřesnost dělení konstatuje i K. Eliáš;¹⁵ kvůli vitalitě tohoto dělení je však nechce odbýt Wächterovým bonmotem (totiž že soukromé právo je takové, které není veřejné), ale pokouší se o pozitivní vymezení (nikoliv však pošetile o definici) soukromého práva. Navazuje na Svobodovu metaforu, že právní řád představuje jednotnou myšlenkovou stavbu, v němž právo veřejné i soukromé naplňují hledisko veřejného zájmu rovnocenně, ale každé jako by postupovalo odjinud. Zmiňuje se též¹⁶ o prostupování „tradičních soukromoprávních teritorií“ veřejnoprávním zákonodárstvím (o „publicizaci soukromého práva“) a o jeho zneužití k omezování svobody (např. v oblasti totalitního německého a československého akciového práva). K protisměrnému trendu („privatizace“ práva veřejného) se nevyslovuje. Vyjadřuje se rezervovaně k odvětvovému dělení práva (po desetiletí ideologicky preferovanému) a pléduje pro rozlišování na základní úrovni pouze na právo veřejné a soukromé.

1929 - 1948), a že i v některých svých pracích tento pojem použil (a to bez uvozovek).

¹¹ Srov. Pašukanis, J.: A Course on Soviet Economic Law, přístupné na <http://www.marxists.org/archive/pashukanis/1935/xx/sovlaw2.htm>.

¹² Svoboda, E.: Ideové základy občanského práva, Vesmír, Praha 1936, str. 40 – 43.

¹³ Svoboda, E.: Ethické a sociální základy práva občanského, Melantrich, Praha 1922, str. 31.

¹⁴ Srov. Pelikánová, I.: Návrh občanskoprávní kodifikace, Právní fórum 2006, č. 10, str. 347.

¹⁵ Eliáš, K.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde, Praha 2001, str. 11 a násl.

¹⁶ Tamtéž, str. 19.

Rezignuji na další rozměňování diskuse o kritériích dělení, v níž bylo vše podstatné stejně již řečeno. Uznávám praktický význam rozlišování soukromého a veřejného práva pro aplikaci tisíciletými prověřených základních principů (které nezřídka prorostly s morálkou tak, že již tím vzbuzují legitimní očekávání účastníků i bez výslovné opory v zákoně) a též pro řešení kompetenčního sporu mezi soudy v občanském soudním řízení a soudy ve správním soudnictví. Toto dělení nás alespoň zhruba orientuje, v které relativně oddělené části jednotného právního řádu se spíše nacházíme. Tím se ovšem nepopírá omezenost a nedostatečnost teoretické konstrukce dualismu soukromého a veřejného práva a v nich probíhajících procesech „publicizace“ soukromého a „privatizace“ veřejného práva.

Praktické východisko z nepraktických sporů

Věřím, že pro většinu z nás představuje nová situace po rekonstrukci soukromého práva intelektuální odbornou i pedagogickou výzvu, které nejenže musíme dostát pod tlakem okolností, ale dostát i chceme. Určitou oporou a posílením imunity proti případnému zhrzení z částečně zmařených intelektuálních investic nám budiž vědomí, že o struktuře a obsahu výuky právních disciplin formální právní prameny nerozhodují.¹⁷

Pedagogická disciplína, ba ani právní odvětví, nejsou založeny na existenci kodexu. O existenci obchodního práva jako oboru nemám pochybnosti ani z hlediska věcného a obsahového, tak ani formálního (jakožto součásti akreditovaných studijních programů). Ostatně - tak jako nejsou ostré hranice mezi právními odvětvími a kritéria pro jejich vymezení, nejsou a nemohou být o nic ostřejší a jasnější ani mezi pedagogickými disciplínami. Jsou jen tak jasné, jak s jasně a na čem se odborná komunita dohodne.

Změna ve formě právní úprav, byť tak zásadní, jaké jsme dnes svědky u nás, neznamená „překreslení hranic“ pedagogických disciplín, ale mnohem spíše jen ev. čerpání oborově „příslušných“ podkladů z formálně jiné úpravy. Koneckonců „komercializovaný“ občanský zákoník byl nakonec přijat ve velmi extenzivní podobě a zahrnuje i řadu institutů pojímaných tradičně jako záležitosti obchodněprávní (včetně smluvních typů uzavíraných výlučně jen mezi podnikateli,

¹⁷ Byť je možná zejména kodexy z kvaziesteticko –prestižně-snobského pohledu možná „zdobí“... Dále vycházím z článku Bejček, J.: Účelovost nebo účelnost didaktické parcelace závazkového práva? Časopis pro právní vědu a praxi, Brno: MU, roč. 2012, č. 4, s. 319 - 325.

kteřé nakonec byly kvůli odklonu od původně přepokládaného nového obchodního zákona vřazeny do nového občanského zákoníku a obchodní zákon se smršřtil jen na zákon o obchodních korporacích); tím se podle mého názoru nicméně jejich obchodněprávní povaha implicitně uznává, a nikoliv popírá.

Zatímco o oborové příslušnosti zákona o obchodních korporacích k obchodnímu právu nelze pochybovat, „megasoukromý“ nový občanský zákoník poskytuje normativní materiál a základnu současně pro několik právních odvětví a pedagogických disciplin. Na druhé straně se ani takto rozsáhlá rekodifikace soukromého práva určitých oblastí obchodního práva vůbec nedotkla (zejména těch, které lze označit jako „právo hospodářské“) a řada změn i v právu soukromém není vůbec zásadní povahy, resp. se jedná o změny formulační. Ty představují podpůrné „záchytné body“ i pro výuku a snižují „práh bolestivosti“ učitelů při úvahách o změnách ve výuce.

Rekodifikace soukromého práva není samozřejmě jen výzvou pro obor práva obchodního, ale i podnětem pro promýšlení změn ve výuce práva občanského. Dělbba pedagogické práce mezi občanské a obchodní právo nemusí nutně znamenat jen redukci prostoru dnes vyhrazeného pro právo obchodní, jak to typicky reprezentuje právě právo závazkové, jež by se teoreticky dalo kvůli umístění své jednotné úpravy v novém občanském zákoníku učit třeba úplně celé v předmětu „právo občanské.“ Účelné ani rozumné by to však nebylo.

Není důvod měnit subjektivně-profesionální pojetí obchodního práva, upravujícího postavení a vztahy podnikatelů (obchodníků) a instituty s nimi související. Řada tzv. jednostranných obchodů (vztahů mezi podnikateli a nepodnikateli) se samozřejmě ani po vydání nového občanského zákoníku „nepřeklopí“ do práva spotřebitelského a zůstane doménou práva obchodního. Koneckonců i spotřebitelské právo má přece dva úhly pohledu - ochrana spotřebitele může být akcentována ve výuce práva občanského, zatímco postavení podnikatele a jeho povinnosti zase ve výuce práva obchodního. Navíc jde o úsek právního řádu se silnými veřejnoprávními ingerencemi a v řadě zemí se chápe jako samostatná pedagogická a doktrinální disciplína (byť se k ní nepřirazuje odpovídající samostatné právní odvětví, resp. tuto otázku si nikdo neklade, protože není pro funkčnost práva spotřebitelského vůbec důležitá).

Některé zavedené a tradiční smluvní typy, způsoby zajištění a zániku závazku, jakož i způsoby vzniku smlouvy a řada dalších okolností budou mnohem praktičtějši a častějši v podnikání nežli mimo ně a bude užitečné zabývat se těmito specifiky i v právu obchodním bez ohledu na to, že jsou nově upraveny v rekodifikaci a že obecně byly již v kursech práva občanského probrány.¹⁸ Proto předpokládám, že na

¹⁸ Tak např. právní úprava smlouvy o díle v NOZ, jež je obsahově téměř shodná s dnešní úpravou v ObchZ, se v této podobě a podrobnosti rozvine zejména v obchodních vztazích. Není důvod ponechat její výklad jen v právu občanském a neseznámit studenty se specifiky smlouvy o díle mezi

katedře obchodního práva zachováváme výuku i výzkum u všech institutů, které se vztahují k podnikatelům, resp. u nichž jsou pro tento typ subjektů stanoveny odchylky od obecné úpravy.

Závěrem

Přiznávám silnou inklinaci k tomu, abychom jako tzv. převážně soukromí právníci řešili spíše praktické otázky právní úpravy, její srozumitelnosti, účelnosti jejích dopadů, její společenské efektivnosti; vedle toho se raději zabývejme pedagogickou dělbou práce mezi právem občanským a obchodním, než abychom vedli žabomyší pseudoprestížní spory o tom, zda je ten či onen obor (zejména pak obor obchodního práva) právním odvětvím nebo zda je občanské právo dokonce megaodvětvím s deseti či dvanácti „odnožemi“, jestli je obchodní právo základním a podřazeným odvětvím, či odvětvím komplexním, apod. To totiž kromě těch, co se do těchto sporů zapojují, vůbec nikoho nezajímá. A to ani u těch „zapojených“ si zájmem všech nejsem jist, protože je jim pseudotázka mnohdy vnucena zvnějšku.

Právní odvětví ani pedagogická disciplína nejsou závislé na existenci kodexu, resp. kodexu pod tím správným (jakoby „odvětvotvorným“) názvem. Na vlastním odvětví (resp. „odvětví-neodvětví“) obchodního práva (tedy bez vztahu k některým obsahovým změnám) se kvůli rekonstrukci samotné nic nezměnilo. Ubylo některých (zbytečných) odlišností a část úpravy se přesunula z obchodního zákoníku do nového občanského zákoníku (nezřídka s jen formulačními nebo nepatrnými obsahovými změnami).

Stále se však jedná o úpravy vztahující se k podnikání nebo především a v první řadě k podnikání (resp. s významnými specifiky ve vztahu k podnikání a k podnikatelům). Proč bychom je měli uměle a extenzivně prohlašovat za občanskoprávní jen proto, že jsou nově upraveny v zastřešujícím občanském kodexu? Budeme se vyhýbat i označení „rodinněprávní“ z téhož důvodu?

Spory o odvětvovou samostatnost a druhy a subdruhy právních odvětví jsou možná teoreticky zajímavé, prakticky ale málo významné. Ani v otázce, zda existuje vůbec ještě dělení na právo soukromé a veřejné není a nikdy nebude dosaženo shody. O existenci ObchP jako pedagogické a vědecké disciplíny nemám pochyb, a to bez ohledu na to, zda bude někým rádoby autoritativně confirmováno

profesionály. Podobně třeba deliktní odpovědnost za škody způsobené provozní činností nebo provozem zvláště nebezpečným se bude jako odpovědných týkat jen podnikatelů a měla by být traktována ve výuce práva obchodního. To se týká i některých způsobů kontraktace a jejich specifik, zajištění závazku, řady bankovních obchodů, pojišťovacích smluv atp. apod.

jako tzv. samostatné právní odvětví. Odvětvová optika naopak nezřídka vede k vytváření umělých bariér a předělů, které brání komplexnímu funkčnímu pojetí práva a zkoumání podmínek jeho působení ve funkčně optimální celistvosti. Může to deformovat odborný profil učenců a přeneseně zanášet i umělou „sektorovost“ do výchovy a vzdělání budoucích právníků a způsobovat u nich oborovou superspecializaci, vedoucí někdy až „fachidiocii“.

Mnoho jiných „práv“ je účelných vědecky i pedagogicky a přitom nemají zákoníky, ale pramenně jsou zakotvena v řadě „odvětvových“ kodexů nebo zvláštních předpisů. Pro jejich potřebnost praktickou i jakožto pedagogických disciplín je pramálo důležité, jsou-li „skutečným“ odvětvím, komplexním odvětvím nebo zda nejsou za odvětví „usnesena“. Nevidím tedy důvod „překreslovat“ hranice mezi odvětvími obchodního a občanského práva jen proto, že se změnil formální zákonný rámec a zčásti i věcný obsah právních norem. Pro hranice mezi pedagogickými obory to platí obdobně.

Literature:

- Bejček, J.: Účelovost nebo účelnost didaktické parcelace závazkového práva? Časopis pro právní vědu a praxi, MU Brno, roč. 2012, č. 4.
- Eliáš, K.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde, Praha 2001.
- Macur, J.: Občanské právo procesní v systému práva, AUBI 16,
- UJEP Brno, 1975.
- Pašukanis, J.: A Course on Soviet Economic Law, přístupné na <http://www.marxists.org/archive/pashukanis/1935/xx/sovlaw2.htm>.
- Pelikánová, I.: Návrh občanskoprávní kodifikace, Právní fórum 2006, č. 10.
- Svoboda, E.: Ethické a sociální základy práva občanského, Melantrich, Praha 1922, str. 31.
- Svoboda, E.: Ideové základy občanského práva, Vesmír, Praha 1936.

Contact – email

bejcek@law.muni.cz

ZÁKAZ ZNEUŽITIA PRÁVA - PRÁVNÝ INŠTITÚT VO SVETLE VÝVOJA A REKODIFIKÁCIE SÚKROMNÉHO PRÁVA NA SLOVENSKU

JAROSLAV ČOLLÁK

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta,
katedra obchodného práva a hospodárskeho práva

Abstract in original language

Autor sa v príspevku zaoberá historickým vývojom doktríny zneužívania práva. Hodnotí aj jej aktuálne postavenie nielen v podmienkach Slovenskej republiky, ale aj jej možnú úpravu v novom občianskom zákonníku, ktorý by mal byť výsledkom rekodifikácie súkromného práva. Inštitút hodnotí taktiež na pozadí právnych poriadkov okolitých štátov, s prihliadnutím najmä na Českú republiku

Key words in original language

právny poriadok, subjektívne právo, výkon subjektívneho práva, zneužitie práva, zákaz zneužívania práva

Abstract

The autor in the present article deals with the historical development of doctrine of abuse of rights not only in the conditions of Slovak republic. He evaluate its standing and its potential in the new civil code, which should be the result of recodification of private law. Legal institute autor of the article evaluates in the back round of legal system of neighbouring states, particularly with regard to Czech republic.

Key words

Legal order, subjective right, exercise of rights, abuse of right, doctrine of abuse of rights.

ÚVOD

Zákaz zneužívania práva nie je v právnych poriadkoch európskeho sektoru vždy jasne a explicitne formulovaným právnym inštitútom. V niektorých právnych poriadkoch sa zákonodarca podujal na jeho jasné vymedzenie a legálne uchopenie, v iných je tento právny inštitút možné vyvodit' logickými výkladovými pravidlami, či teleologickým výkladom právnych noriem.

Ako predpoklad vnímania inštitútu zneužívania práva, či jeho zákazu je existencia subjektívneho práva. Subjektívne právo, ktoré adresuje

právny poriadok adresátovi právnej normy musí existovať, musí byť platné a v rozsahu možného zneužívania práva musí byť uskutočnený jeho výkon. To znamená, že o zneužívaní práva sa môže uvažovať pri výkone subjektívneho práva. Z teórie práva však do množiny poznania preniká poznanie, ktoré je ustálené, že vykonávať právo môže subjekt nielen aktívnou činnosťou, či právnym konaním, ale aj nekonaním. Toto tvrdenie sa stáva aktuálnym nielen v rovine práva občianskeho, ale aj v rovine práva obchodného, či daňového, finančného alebo iného. Nie je na mieste uvažovať o myšlienkovom konštrukte, ktorý by vychádzal z hypotézy, že o zneužívaní práva sa dá uvažovať iba pri fyzickom výkone konkrétneho subjektívneho práva spočívajúcom v aktívnom konaní v prípade in concreto.

Z praxe poznáme mnoho prípadov a príkladov, kedy môže dôjsť k zneužívaniu práva nekonaním. Toto tvrdenie sa stáva aktuálnym predovšetkým v práve obchodných spoločností, kedy môže dochádzať k zneužívaniu práv spoločníka v obchodných spoločnostiach aj nekonaním, či neuplatnením subjektívnych práv, ktorými tieto osoby disponujú.

Predkladaný príspevok sa snaží poukázať na hlavné vývojové smery vo vývoji a vnímaní inštitútu zneužívania práva, ako aj v jeho legálnom uchopení predovšetkým štátov európskeho právneho priestoru. Vychádza z dostupných materiálov, pričom si dáva za cieľ formulovať návrhy de lege ferenda vo vzťahu k aktuálnemu rekodifikačnému procesu prebiehajúcej v podmienkach Slovenskej republiky. V súhrne má snahu poskytnúť dielčie poznatky o vývoji inštitútu, ktorý koncepčne môžeme vnímať ako korekciu výkonu subjektívneho práva zákonnou cestou.

Na základe poznatku o významnej úlohe inštitútu zneužívania práva, potvrdzujúc slova Lazara, ktorý uvádza, že „právny inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v súkromnom práve má nepochybne celkom zásadný význam, a to tak z hľadiska právno-teoretického, ako aj z pohľadu interpretačno-aplikačného, pretože predstavuje právny inštrument, či celé inštrumentárium, prostredníctvom ktorého možno ovplyvňovať proces a spôsoby realizácie subjektívnych práv.“¹, máme za to, že tomuto inštitútu je potrebné venovať náležitú pozornosť. Treba tak učiniť aj napriek jeho mnohokrát žiadnemu, či strohému explicitnému vyjadreniu v právnych predpisoch, a aj napriek pravdivému tvrdeniu, že jeho podstata je umiestnená za hranicu už spomínaného, pozitívneho práva.

O historickom vývoji inštitútu zákazu zneužívania práva je možné hovoriť od počiatkov vývoja ľudskej spoločnosti fungujúcej na základe regúl korigujúcich správanie sa jednotlivých osôb daného spoločensko-ekonomického zriadenia.

¹ LAZAR, J.: Inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v systéme súkromného práva, Zákaz zneužitia práva, VI Lubyho právnické dni, Medzinárodná vedecká konferencia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2001, ISBN: 80-89047-00-9, str. 21 a nasl.

Súhrne musíme povedať, že vývoj inštitútu zneužívania práva je závislý na vnímaní subjektívneho práva ako súčasť života adresáta práva. Subjektívne právo a jeho vnímanie sa vyvíjalo v závislosti na vývoji spoločenských vzťahov, mentality subjektov a charakteru toho ktorého spoločenského zriadenia.

Odhliadnuc od úvah o možnej existencii inštitútu zneužívania práva v rímskom práve, pričom pozitívna alebo negatívna odpoveď na nastolenú otázku je závislá od výkladu vtedajších mysliteľov či filozofov. Tak ako správne podotýka Lazar, „mohli by sme uvádzať ešte celý rad ďalších výrokov, ale je otázne, či by to viedlo k očakávanému cieľu, t.j. vytvoriť správnu predstavu o mieste, význame a fungovaní zákazu zneužitia práva v podmienkach rímskeho práva.²

Vývoj práva v stredoveku, ako je známe, ovplyvnený právnym partikularizmom ukazuje, že ani tu nechýbali pokusy o formuláciu zákazu zneužívania práva. Pod partikularizmom tu je potrebné chápať smerovanie právnej úpravy diverzifikovanej do množstva čiastkových a nezávislých právnych úprav, ktoré v súhrne ani nemohli značiť alebo vytvárať koherentný celok ucelených právnych inštrumentov, či pravidiel možného správania sa subjektov práva. Je však známym, že aj tu sa vyvinula tzv. teória „aemulatio iuris“, pričom ide vlastne o zákaz šikany a šikanózneho výkonu práva. Niektorí autori považujú za predchodcu tohto inštitútu právnou zásadu nemeckého partikulárneho práva, tzv. „Neidbau“, podľa ktorej sa zakazovala šikana, t.j. výkon práva, ktorého jediným účelom bolo spôsobiť inému škodu.³

Logickým sa nielen vo vývoji právnej vedy javia veľké občianskoprávne kodifikácie 19. a 20. Storočia, v ktorých sa zmienky o zneužívaní práva už objavovali častejšie. Týmito skutočnosťami sa budeme zaoberať v ďalšej časti príspevku.

Zneužívanie práva v jeho koncepčnom vnímaní sa odvodzuje predovšetkým od dvoch podstatných a hlavných koncepcií vnímania. Potvrdzujúc uvedené, ide o vnímanie subjektívneho práva ako nosného predpokladu možného zneužívania práva zastávajú významnú pozíciu dva spôsoby jeho vnímania. Prvá z nich je individualistická koncepcia vnímania subjektívneho práva, druhou je koncepcia sociologická. Podstatným rozdielom, a diferenciacnym znakom medzi týmito koncepciami je dopad výkonu subjektívneho práva na tretie osoby, ich postavenie, či kvalitu ich práv a slobôd.

²Ibid, str.26.

³ HAGER, L.: Chikane und rechts missbrauch im heutigen bürgerlichen Rechte. München, 1913, s.26; LEHMAN, H.O.: Handbuch des deutschen Privatsrecht. Band 2/1 Berlin 1896, s.353. (Cit v diele Lazar, Inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v systéme súkromného práva, Zákaz zneužitia práva, VI Lubyho právnické dni, Medzinárodná vedecká konferencia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2001, ISBN: 80-89047-00-9, str. 29.)

Prírodným dopadom tejto bipolarity a postojov vo vzťahu k pertraktovanému inštitútu je pripustenie existencie, či neexistencie zneužívania práva pri výkone konkrétneho subjektívneho práva.

Právne názory dekana právnickej fakulty v Lyone v rokoch 1913 – 1935, francúzskeho právnika Louisa Josseranda založili mohutnejšie vnímanie doktríny zneužívania práva, pričom tento tvrdil, že každé právne relevantné konanie má nejaký sociálny účel, sociálne priradenie. Z toho plynula jeho ďalšia nadväzujúca premisa, že subjekt výkonu musí prihliadať aj na záujmy ostatných subjektov spoločnosti. Ak to tak nie je, ide o zneužívanie práva.

Marcel Ferdinand Planiol, právnik a profesor francúzskeho práva a právnej histórie na univerzite v Rennes ako predstaviteľ opozície k názorovým platformám Planiola chápal výkon práv adresovaných subjektom práva odlišne. Tento tvrdil, že výkon práva je buď po práve (*lege artis*), alebo je v rozpore s objektívnym právom, takže tretia možnosť logicky (zneužitie subjektívneho práva) nejestvuje. Vo svojich úvahách dospel k zisteniu, že ak by mal pripustiť existenciu zneužitia práva, považoval by ho za protiprávny úkon. Okrem uvedeného tvrdil, že „právo končí tam, kde začína zneužitie práva“, alebo taktiež mal za správne tvrdenie, že „kto využíva svoje právo, nachádza sa v medziach práva“.

Ak by sme sa mali subjektívne prikloniť k niektorému z týchto smerov, považovali by som za potrebné vnímať účel, tendenciu, cieľ a podstatu výkonu práva oprávnenej osoby s ohľadom a konzekvenciami na postavenie tretích osôb, teda postavili by som sa za názorovú platformu Louisa Josseranda. Máme za to, že v tomto duchu sa nesie aj dnes platný právny poriadok Slovenskej republiky, ktorými viacerými svojimi ustanoveniami chráni postavenie tretích osôb pri výkone subjektívneho práva, no o tom sa zmienime v ďalších pasážach príspevku.

Považujeme za potrebné upozorniť na skutočnosť, že Inštitút zneužívania práva budeme skúmať z nám dostupných materiálov, zákonov, literatúry, judikatúry a akademického poznania, ktoré je týmto druhom príspevkov imanentné.

Z VÝVOJA INŠTITÚTU ZNEUŽÍVANIA PRÁVA – OHLIADNUTIE SA DO BLÍZKEJ MINULOSTI

Nadväzujúc na poznatky o vnímaní výkonu subjektívneho práva, jeho možnej obmedzenosti v rímskych obdobiach pokračujeme v skúmaní tohto inštitútu k našej dobe historicky bližších obdobiach.

2.1 Prusko⁴

Na základe vedomosti o vnímaní potreby korekcie subjektívneho práva už v rímskom práve, či neskôr v závislosti od vývoja ľudskej spoločnosti je potrebné zmieniť sa vôbec o prvom legálnom uchopení tohto inštitútu. Je viac ako zreteľné, že tento inštitút sa chápal predovšetkým s prepojením na vlastníctvo ako také, kedy bola badateľná snaha o ochranu vlastníckeho práva tretích osôb pri využívaní vlastníckeho práva primárnym subjektom právnych vzťahov.

Lazar podotýka, že „všeobecná zásada zákazu zneužitia práva vola po prvý raz kodifikovaná v Allgemeines preußisches Landrecht – Všeobecné pruské zemské právo (ďalej len „ALR“) v roku 1794. Uvádza, že podľa § 27 ALR „nikto nesmie svoje vlastníctvo zneužívať k trápeniu alebo poškodeniu iného“. Ustanovenie § 28 vymedzovalo pojem zneužitia práva ako „také užívanie vlastníctva, ktoré v dôsledku svojej povahy môže mať len zámer trápenie iného.“ Lazar súčasne podotýka, že tieto ustanovenia sa nevzťahovali iba na vlastnícke právo v jeho reštriktívnom význame, no chápani sa pod ním aj iné subjektívne práva.⁴⁵ Na tomto mieste je potrebné upozorniť, že je nepochybné, že isté odtiene obsahu dnes vnímaného zneužívania práva môžeme vidieť aj v týchto zákonných opatreniach.

V súvislosti s nasledujúcimi právnymi úpravami, ktoré v európskom priestore uzreli svetlo sveta treba bezvýhradne podotknúť, že tieto sa uskutočňovali pod prizmou individuálnej voľnosti, slobody, prirodzenoprávnych teórií a na základe precizovania slobodnej autonómie subjektov práva, teda na základe rozkvetu ich subjektívnych práv a slobôd. Je logické, že v závislosti od existencie legálneho uchopenia korekcie výkonu takto precizovaných subjektívnych práv v právnych úpravách sa stala následne aktuálnou otázka definovania, uzákonenia a aplikačného uvedenia do života právneho inštrumentária s týmto obsahom, či účelom.

2.2 Francúzsko:

Pri premietnutí historického vývoja právneho poriadku, ako aj jeho jednotlivých inštitútov sa javí podstatným ozrejmiť si niektoré historické súvislosti spojené a podmieňujúce práve jeho vývoj. Vzhľadom na stav francúzskej spoločnosti, vzdelanosti, filozofického a svetonázorového zamerania 18.storočia, vzhľadom na Veľkú

⁴ Prusko (nem. Preußen) je historické územie a bývalý štát v Nemecku. Nachádzalo sa (v 19. stor.) približne na území dnešného severného Nemecka a západného a severného Poľska. Pôvodne označovalo len územie bývalého Rádu Nemeckých rytierov. V 18.stor. bol názov rozšírený na celé prusko-braniborské súštie. Prusko bolo jedným z početných nemeckých štátov. Roku 1871 sa stalo zjednotiteľom celého Nemecka (Nemecké cisárstvo) pod vládou dovtedajšieho pruského kráľa. Roku 1945 bolo pruské územie rozdelené medzi dnešné Nemecko, Poľsko, Bielorusko, Rusko a Litvu (jaltská konferencia a postupimská konferencia). Spojenci Prusko zrušili roku 1947.(zdroj: internet).

⁵Ibid pozn.pod.č.č.1, str.29.

francúzsku revolúciu v rokoch 1789 – 1799 s cieľmi ľahko definovateľnými, hovoriacimi o snahe o zosadenie kráľa a podkopanie autority absolutistického systému vládnutia musíme pristúpiť k definovaniu predpokladu, ktorý neskôr formoval vývoj právnej doktríny.

Ako je všeobecne známe, ideologickým základom Veľkej francúzskej revolúcie boli idey osvietenstva a myšlienky americkej revolúcie.⁶ Na podklade vedomosti o týchto historických aspektoch vývoja sa uskutočnili mnohé nosné prerody myslenia v európskom priestore, a pod známym – osvietenstvom inšpirovaným - heslom revolúcie⁷ sa do popredia dostáva individualistické zmýšľanie, ktoré podľa nášho názoru môžeme chápať ako podklad neskorších prirodzenoprávných úvah a teórií. Prirodzenoprávny prístup pochádza podľa Knappa⁸ je „už z antickej gréckej filozofie a ktorý, často v právnej vede opúšťaný a odmietaný, stále pretrváva alebo sa vracia.“ Prirodzenoprávny prístup je prístup dualistický v tom zmysle, že rozlišuje právo dané, tj. vytvorené ľuďmi, predovšetkým zákonodarcom, a právo prirodzené, ktoré je na danom práve nezávislé. Ďalej uvádza, že počas vývoja ľudskej spoločnosti sa vyvíjali aj postupné prístupy k prirodzenoprávnym koncepciám, pričom rozlišuje medzi (i) teleologickou, (ii) naturalistickou a (iii) racionalistickou.⁹

⁶ Pod týmto pojmom sa zvykne označovať americká vojna za nezávislosť, ktorá bola vlastne vojnou 13 amerických osád s Kráľovstvom Veľkej Británie v Severnej. Je historicky nevyvrátiteľné, že kľúčovú úlohu v pomoci revolúcii zohralo práve vtedajšie Francúzsko. Zásobovalo amerických vlastencov financiami a muníciou, pričom taktiež organizovalo koalíciu proti Británii, taktiež vyslalo loďstvo a námorníctvo, ktoré malo rozhodujúcu rolu vo vojne a nakoniec efektívne ukončilo vojnu pri Yorktowne. Američania, napriek tomu, že boli ovplyvnení osvietenstvom a jeho nosnými ideami, boli proti absolutistickému spôsobu vládnutia a proti absolutistickej monarchii ako modelu vládnutia, a pod prizmou uvedeného nepokladali francúzsku formu vlády za vzor. V dôsledku francúzskej účasti a prínosu vo vojne amerických kolónií a súvisiacich historických udalostí sa o 6 rokov neskôr rozpadla francúzska monarchia. Dôvod tejto skutočnosti vidíme predovšetkým v tom, že francúzski vojaci, najmä vysoká šľachta (ktorá určovala vplyv v krajine, predovšetkým francúzski generáli Lafayette a Rochambeau – veliteľia francúzskych vojsk v USA), priniesli z Ameriky do Francúzska myšlienky zastupiteľskej demokracie, slobody a rovnosti.

⁷ „Sloboda – rovnosť – bratstvo“, ktoré pramenilo z úspešného dobytia Bastilly je symbolický začiatok revolúcie.

⁸ KNAPP, V.: Teórie práva, 1. vydání, Praha, C.H.Beck 1995, str.6.

⁹ Upozorňuje na § 16 rakúskeho občianskeho zákonníku Jeder Mensch hat angeborne, schon durch die Vernunft ein leuchtende Rechte, und ist daher als eine Person zu betrachten. Sclaverey oder Leibeigenschaft, und die Ausübung einer darauf sich beziehenden Macht, wird in diesen Ländern nicht gestattet,“ ktorý bol prebratý aj do nášho práva a platil do roku 1950. Recepcná norma č. 11/1918 Sb. Zákon Národného výboru československého č. 11/1918 Sb. ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu

Paradoxne, práve tieto individualistické teórie sa zaslúžili o neskoršie myšlienkové konštrukty ako protiklad k rýdzo pozitívno-právnym náukám, ktoré sú monistické obmedzujú predmet právnej vedy na poznanie obsahu právnych noriem.¹⁰ Poznatok na pozadí vedomosti o tom, že osvietenstvo ako také bolo podkladom pre prirodzenoprávne teórie a koncepty, a na pozadí vedomosti o tom, že jedine prirodzenoprávne teórie môžu odôvodňovať a byť predpokladom „povstania“ či „kontroly“ pozitívneho práva akéhokoľvek spoločenského zriadenia v súlade s Bröstlovým názorom¹¹ vytvára zaujímavé historickoprávne aspekty vývoja vnímania subjektívnych práv, či nutnosti korekcie ich výkonu.

Francúzsky Code civil prijatý v roku 1804 vzhľadom na vtedajšie individualistické vnímanie subjektívneho práva o zneužívaní práva nehovoril, pričom do popredia sa natíska premisa hovoriaca o neobmedzenosti subjektívnych práv, ktorú tento zákonný článok povyšuje na zásadu.

Čl.544 Code civil:

„La propriété est le droit de jouir et disposer des choses de la manière la plus absolue, pourvu qu'on n'en fasse pas un usage prohibé par les lois ou par les règlements.“

"Property is the right to use and control things in the most absolute manner provided this use and control are not prohibited by the law

„Vlastníctvo je právo plne užívať a disponovať majetkom, s výnimkou jeho využitia na zákonom alebo iným platným predpisom zakázaný účel.“

Tento vývoj však prekonala súdna prax, ktorá neobmedzenosť výkonu (predovšetkým vlastníckeho práva, pozn. aut.) de iure obmedzila formulovaním zákazu výkonu vlastníckeho práva so zjavným úmyslom škodiť druhému, ak zároveň chýbal vlastný legitímny záujem. Hovoríme teda o vyriešení problému korigovania výkonu subjektívneho práva prostredníctvom občianskoprávnej zodpovednosti. Musíme podotknúť, že aj na tomto mieste vnímame a vidíme súvis týchto opatrení so sociologickým vnímaním výkonu subjektívneho práva, o ktorom sme hovorili v úvodných častiach príspevku.

československého v čl. 2 ustanovovala: „Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávajíprozatím v platnosti.“

¹⁰ Ibid. pozn..p.č.č. 9.

¹¹ Bližšie pozri: BRÖSTL, A.; Teória práva, 2013, Aleš Čenek, ISBN: 9788073804251, s.200.

2.3 Švajčiarsko:

Švajčiarsky občiansky zákonník (ďalej len „ZGB“) prijatý v roku 1907 disponoval klasickou právnou odvolávkou na zásadu Treu und Glauben, ale navyše, obsahoval zmienku o zjavnom zneužití práva.

„Der offenbare Missbrauch eines Rechtes findet keinen Rechtsschutz“

„Zjavné¹² zneužitie práva nepožíva žiadnej právnej ochrany“

Toto legálne znenie môžeme teda oficiálne považovať za po prvýkrát vyjadrenú všeobecnú klauzulu zákazu zneužitia práva v občianskoprávnom kódexe. Podotknime, že tento zákaz zneužitia práva sa dá systematicky chápať ako inštitút, ktorý sa uplatňuje na všetky subjektívne práva v súkromnom práve. Je však nutné vykladať toto ustanovenie v nadväznosti na § 2 ods.4 ZGB¹³, ktorý hovorí o povinnosti každého riadiť sa pri výkone práv a povinností zásadou dobromyseľnosti (Treu und Glauben).

Vo švajčiarskom práve je súčasne upravený aj následok zneužívania práva, kedy poškodený – dotknutý subjekt disponuje nárokom na odstránenie neželaných, zneužitím práva docielených následkov, alebo náhradou škody.

2.4 Rakúsko:

Všeobecný rakúsky občiansky zákonník (ďalej len „ABGB“) neobsahoval v čase jeho prijatia – v roku 1811 zmienku o zneužívaní práva, vo svojom pôvodnom znení dokonca problém zneužívania práva neupravoval vôbec.

Niektorí autori dôvodí, že ABGB sa opiera o zásadu legálne uchopenú v časti týkajúcej sa náhrady škody a zadosťučinenia. Ustanovenie § 1305, podľa ktorej ten, kto vykonáva svoje právo v právnych medziach, nezodpovedá za ujmu iného, ktorá takým spôsobom vznikla.¹⁴

Na tomto mieste považujeme za potrebné naopak upriamiť pozornosť na zjavné, individualistické poňatie chápania výkonu subjektívnych práv, ktoré sme definovali už v skorších častiach príspevku. Ako uvádza Valúšek, v roku 1916 sa po nemeckom vzore dostalo do

¹² Podotýkame a upriamujeme pozornosť na zvýraznenie intenzity zneužitia práva.

¹³ § 2 ods.1 ZGB: „Jeder man hat in der Ausübung seiner Rechte und in der Erfüllung einer Pflichten nach Treu und Glauben zu handeln.“

¹⁴ VALÚŠEK, L.: Inštitút zneužívania práva v súkromnom práve vo vybraných štátoch a v Slovenskej republike, Justičná revue, 56, 2004,č.4, s.435-446.

novely nové ustanovenie § 1295, podľa ktorého ak niekto spôsobil úmyselne škodu spôsobom priečiacim sa dobrým mravom, je za ňu zodpovedný, avšak ak sa tak stalo pri výkone práva, zodpovedá len vtedy, ak mal výkon práva zjavne účel poškodiť iného.¹⁵

2.5 Slovensko (Československo):

V rámci snahy o koherentnosť a komplexnosť komparatívneho pohľadu na vývoj inštitútu zneužívania práva považujeme za potrebné preskúmať okrem dnes platného z.č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“) v neskorších častiach príspevku aj jeho predchodcov – tj. predovšetkým Občiansky zákonník z r. 1950.¹⁶

Za potrebné považujeme krátke obzretie sa do histórie aj pred rok 1950, pričom v tomto období v priestore dnešnej Slovenskej republiky platilo obyčajové zvykové právo v písanej podobe – Tripartitum¹⁷ (Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyi Regni Hungariae partiumque adnexarum) Štefana Verböciho.

Aj napriek tomuto tvrdeniu by sme paralelu k zneužívaniu práva v jeho dnešnom ponímaní mohli nájsť v zneužívaní subjektívnych práv, ktoré adresovali subjektom práva vtedajšie pramene práva. V záujme snahy o celistvosť a komplexnosť preskúmania inštitútu zneužívania práva, či jeho historických predchodcov v podobe iných konštruktov, majúcich však svoju podstatu v jeho dnešnom znení a obsahu považujeme za potrebné obzrieť sa aj do obdobia pred rokom 1848, konkrétne na tripartitum, keďže ako je známe, Tripartitum po doplnení príslušnými zákonmi u nás platilo až do roku 1950, kedy bolo nahradené prvým československým občianskym zákonníkom.¹⁸

Luby spomína, že za takéto pramene práva ba sme mohli logicky považovať aj kráľovské privilégiá, pričom uvádza, že „v starom práve boli privilégiá jedným z najvýznamnejších prameňov práva, lebo zákonov bolo len veľmi málo, a preto početné privilégiá boli hlavným písaným prameňom.“¹⁹ Privilégium môžeme teda považovať za akt, ktorý poskytoval subjektívne práva jednotlivcom. Štenpien uvádza, že

¹⁵Tbid. Pozn.p.č.č.14.

¹⁶ Z.č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

¹⁷ Uhorský snem schválil Tripartitum v r. 1514 ako návrh zákonníka. Vzhľadom k tomu, že jeho text neobsahoval kráľovu pečať, nenadobudlo formálne platnosť zákona. Od r. 1514 napriek tomu sa Tripartitum začalo používať. Uznávala ho súdna prax, neskôr aj zákony a právna veda, ktoré sa odvolávali na jeho ustanovenia.

¹⁸ Tripartitum, EUROKODEX, ISBN:978-80-89363-24-7, Bratislava, december 2008, prekladal: ŠTENPIEN,E., str.3.

¹⁹ LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku.str.77 a nasl.

„privilégium ako prameň práva vzniklo vo vazalskom práve, keď bolo právo založené na princípe nerovnosti a každý sa snažil nadobudnúť a udržať si čo najviac výsad. Štenpien ďalej uvádza, že „privilégiom sa určitej osobe, rodine alebo národnostnej skupine, obyvateľom istého územia alebo právnickej osobe poskytuje osobitné právo (ius singulare) odlišné od všeobecne platného práva.“²⁰

Z privilégií oprávnení, teda osoby disponujúce právom ustanoveným im privilégiom mohli tieto vykonávať v súlade s obsahom privilégia, na kvalitu a platnosť ktorého kládol právny poriadok isté minimálne požiadavky: materiálne či obsahové náležitosti, formálne či vonkajšie náležitosti.²¹

Privilégium, čo sa javí vo vzťahu k téme tohto príspevku ako podstatné, strácalo platnosť vo viacerých prípadoch. Štenpien však uvádza, že „privilégium je zrušené a stane sa nečinným, ak niekto koná v rozpore s jemu poskytnutým privilégiom alebo ho zneužíva; lebo svoje privilégium správne stratí ten, kto zneužíva moc, ktorú mu poskytli.“²²

Ak si uvedený poznatok dedukciou rozanalyzujeme zistíme, že podmienkou „zneplatnenia“ privilégia môže byť zneužitie moci, zneužitie práva a o výkon práva v rozpore s účelom, za akým bolo poskytnuté.

V uvádzanom rozsahu uvedených poznatkov vidíme akéhosi možného predchodcu vnímania podstaty zneužívania práva. Aj dnes sa uvažuje o zneužití subjektívneho práva, ktoré adresátovi práva zveruje objektívne platné právo. Na základe uvedeného vnímame vtedajšie privilégia ako prameň adresujúci osobám subjektívne práva, pričom privilégium stratilo platnosť, ako bolo uvedené vyššie – zneužitím.

Neskorší vývoj odzrkadlený prijatím Občianskeho zákonníka z roku 1950 už obsahoval vo svojom § 3 plošný zákaz zneužívania práva. Právny poriadok však zneužitie práva hmotnoprávne viazal na ďalšiu podmienku, čo sa v historickom a spoločenskom kontexte dalo považovať za pochopiteľné, hoc to v rovine praktickej aplikácie zákonných predpisov s veľkou pravdepodobnosťou neprinášalo účinný mechanizmus postihovania „nezákonného výkonu práva.“

§ 3:

„Nikdo nesmie zneužívať občianských práv ke škode celku“

²⁰ ŠTENPIEN, E.; Dejiny súkromného práva v Uhorsku, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, str.22,23 a nasl.

²¹ K tomu bližšie pozri: tit.cit. v pozn.p.č.č.19.

²² Tripartitum, EUROKODEX, ISBN:978-80-89363-24-7, Bratislava, december 2008, preložil ŠTENPIEN, E.; str.179.

Hmotnoprávna podmienka, o ktorej sme sa zmieňovali v skorších pasážach príspevku je „škoda celku.“ Logické argumenty nasvedčujú, že ak by mal byť na základe tohto zákonného ustanovenia súdom vyhodnotený určitý výkon práva ako zneužívanie práva, musel by tento výkon práva produkovať škodu, ktorý by však bola „škodou celku.“

Vzhľadom na znenie § 1²³ zákonníka si myslíme, že za celok by mala byť považovaná Československá ľudovo demokratická republika, alebo jej socialistická výstavba, prípadne jej spoločenský poriadok. Z takto vyjadreného zákazu zneužívania práva je logickým poznatok, že prípadne zneužívanie práva sa chápať v spoločenskom význame, nie však vo význame individuálnom, keďže škoda musela byť spôsobená celku. Na základe uvedeného si myslíme, že takto formulovaný zákaz zneužitia práva sa od jeho dnešného ekvivalentu líši v podstatnej miere, nakoľko dnešný zákaz zneužitia práva sa v podstatnej miere chápe ako inštitút postihujúci predovšetkým súkromnoprávne subjekty.

Historické právne udalosti ukazujú jasne na skutočnosť, že zneužívanie práva sa formulovalo viac menej ako právne konanie patriace do súkromného práva, do oblasti privátnej autonómie, do oblasti záväzkového práva. Formuluje sa zneužitie práva ako protiklad legitímneho, oprávneného a právneho výkonu práva. Aj napriek uvedenému si myslíme, že je viac ako na mieste uvažovať aj o zneužívaní práva v práve verejnom. Tak napr. obchodné spoločnosti v množine svojho existenčného a statusového výskytu vystupujú vo verejnoprávnom sektore ako nositelia neodmysliteľných práv a povinností, pričom ak im ich právny poriadok priznáva, vytvára sa predpoklad, že tieto ich pri ich výkone môžu zneužívať. Navyše sa domnievame, že zneužívať právo/práva môže aj štát, kedy so svojej mocenskej pozície vystupuje ako subjekt, ktorý využívaním práv mu zákonom stanovených tieto bez akýchkoľvek pochybností využíva, ergo potencionálne zneužíva. Otázka, z akých prameňov ich čerpá a akým spôsobom sú mu tieto stanovené je hodná prirodzenej akademickej, vedeckej aj inej dišpute, táto však presahuje hranice a možnosti predkladaného príspevku.²⁴

V roku 1964 bol prijatý zákon č. 40/1964 Zb., ktorý v znení neskorších predpisov platí dodnes. Nakoľko pod prizmou neefektívnosti rekonštrukčných prác v oblasti súkromného práva musíme zhodnotiť, že tento pod váhou mnohopočetných novelizácií platí dodnes, budeme sa jeho znením zaoberať v ďalšej časti textu

²³ Základom občanských práv je ústavou zaručený spoločenský rádlidově demokratickej republiky a její socialistická výstavba.“

²⁴ K tejto problematike bližšie pozri L'ALÍK, T.: Odpoveď J.Mazákovi alebo je judikatúra ústavného súdu správna? Justičná revue, 63, 2011, č.11, s 1530-1542.

zameranej na aktuálny stav a podobu zneužívania práva ako právneho inštitútu.

KOMPARATÍVNY POHĽAD: SÚČASNOSŤ

3.1 Slovenská republika:

Právny poriadok v podmienkach Slovenskej republiky je vo vzťahu k inštitútu zneužívania práva zložený z viacerých právnych predpisov, v ktorých by sme zmienku o tomto inštitúte mohli nájsť. Je viac ako prirodzené, že ustanovenia hovoriace o korekcii výkonu subjektívneho práva vieme nájsť vo viacerých odvetviach právneho poriadku.²⁵ Je prirodzené, že naša oblasť záujmu sa viaže predovšetkým na obchodné právo, s prirodzenými prienikmi s právom občianskym. Práve z uvedeného dôvodu sa zameriame na zneužívanie práva, prípadne na doktrínu zákazu zneužívania práva pod prizmou existencie predovšetkým obchodného zákonníka, avšak neopomenuteľným sa v tomto smere javí zákonník občiansky, ktorý je vo vzťahu lex specialis ku kódexu obchodného práva. Tieto dva kódexy vytvárajú súhrnnú množinu právnych ustanovení, ktoré vo vzájomných prienikoch vytvárajú predpoklad na komplexné vnímanie zneužívania práva v občianskoprávnej a obchodnoprávnej oblasti.

Subjektívne sa domnievame, že v právnom poriadku sa vyskytuje viacero ustanovení, ktoré môžeme zahrňovať pod komplex opatrení zákonodarcu, ktoré korigujú výkon práva ako taký. Prirodzene, že rozsah týchto ustanovení hľadáme aj v OZ, nakoľko tento, ako už bolo spomenuté, má vo vzťahu k obchodnému právu, vo vzťahu k ObZ postavenie generálnej normy. Argumentum a contrario je ObZ normou špeciálnou.

Aplikácia OZ na obchodnoprávne vzťahy je založená na základe dikcie ObZ v § 1 ods.2, ktorý ustanovuje, že „právne vzťahy uvedené v odseku 1²⁶ sa spravujú ustanoveniami tohto zákona. Ak niektoré otázky nemožno riešiť podľa týchto ustanovení, riešia sa podľa predpisov občianskeho práva. Ak ich nemožno riešiť ani podľa týchto predpisov, posúdia sa podľa obchodných zvyklostí, a ak ich niet, podľa zásad, na ktorých spočíva tento zákon“.

Tieto ustanovenia by sa podľa nášho názoru mohli delege lata zahrňovať pod obsah či rozsah doktríny zneužívania práva, aj keď explicitné vyjadrenie zákazu zneužívania práva by sme hľadali márne. Ide predovšetkým o:

²⁵ Zhodne: BOROŠ, M.: Zneužitie práva, diplomová práca, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Košice, 2012.

²⁶ Tento zákon upravuje postavenie podnikateľov, obchodné záväzkové vzťahy, ako aj niektoré iné vzťahy súvisiace s podnikaním.

Neminem laedere:

OZ: § 3

„Výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávných vzťahov nesmie bez právneho dôvodu zasahovať do práv a oprávnených záujmov iných a nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi.“

Lazar pri tomto paragrafe podotýka, že sa jedná o ustanovenie, ktoré ma charakter generálnej klauzuly, lebo sa zásadne týka všetkých subjektívnych práv. Vytýka však zároveň tomuto zneniu, že v sebe neobsahuje pojem „zneužitie práva“, aj keď všetky predošlé OZ na našom území až do 1991 termín poznali.²⁷ Taktiež podotýka, že na jeho naplnenie sa nevyžaduje zavinenie.²⁸

Vojčík vidí vyjadrenie tejto všeobecnej zásady aj v §127 OZ, ktorý hovorí o tzv. susedských právach.²⁹

Je zaujímavé, že občiansky zákonník z roku 1950 obsahoval vo svojom § 3 explicitné vyjadrenie zákazu zneužívania práva keď ustanovoval, že: „niekto nesmie zneužívať občianske práva na škodu celku“.³⁰ Negatívom tohto ustanovenia sa v právnej spisbe pokladá formulácia zneužívania práva na škodu celku, tzn. spoločnosti. Z toho plynie zistenie, že za zneužitie práva nemožno považovať situáciu, keď škodu utrpí jednotlivec.³¹ Valúšek podotýka, že týmto ustanovením sa nadviazalo na ustanovenie §9 ods.3 Ústavy z 9. Mája (úst.zák.č.150/1948 Zb.) ktorá stanovila, že „nikto nesmie zneužívať vlastnícke právo na škodu celku“.³²

Občiansky zákonník z roku 1964, ktorý po mnohopočetných novelizáciách platí dodnes už explicitné vyjadrenie zásady zákazu zneužitia práva neobsahoval. Tento fakt považujeme za negatívny, nakoľko sa od tohto obdobia pri snahe o vyhodnocovanie výkonu

²⁷ LAZAR, J.: Základy občianskeho hmotného práva, 2010, ISBN: 9788080783464, str. 21.

²⁸ Ibid, str.22.

²⁹ VOJČÍK, P. a kol.: Občiansky zákonník, komentár, Tretie, prepracované a doplnené vydanie, 2010 ISBN: 9788080783686, s.1282, str.38.

³⁰ Zákon .č. 141/1950 Zb.v znení neskorších predpisov.

³¹ Podobne: VALÚŠEK, L.: Inštitút zneužívania práva v súkromnom práve vo vybraných štátoch a v Slovenskej republike. Justičná revue, 56, 2004,č.4, s.435-446.

³² VALÚŠEK, L.: Inštitút zneužívania práva v súkromnom práve vo vybraných štátoch a v Slovenskej republike. Justičná revue, 56, 2004,č.4, s.435-446.

subjektívneho práva vo vzťahu k jeho možného zneužívaniu predovšetkým súdna moc nevie oprieť o legálne znenie zákona v rozsahu predkladanej problematiky. Pri uvedení si faktu, že „sudca je pri výkone svojej funkcie nezávislý a pri rozhodovaní viazaný len Ústavou Slovenskej republiky, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 a 5 Ústavy Slovenskej republiky a zákonom³³ – je zložitým proces verifikácie judikovania zneužívania práva pod prizmou extralegálnych, mimoprávných predpokladov ako sú dobré mravy, poctivý obchodný styk atď.

*OZ: § 424: Zodpovednosť za škodu spôsobenú úmyselným konaním proti dobrým mravom³⁴
Za škodu zodpovedá aj ten, kto ju spôsobil úmyselným konaním proti dobrým mravom.*

ObZ: § 265

Výkon práva, ktorý je v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku, nepožíva právnu ochranu.

Lazar veľmi trefne poznamenáva, že toto ustanovenie, na rozdiel od § 3 OZ obsahuje právne dôsledky naplnenia jeho predpokladov, a to „odopretie /nepriznanie právnej ochrany. Podľa Lazara sa v prípade § 3 OZ uplatní sankcia ustanovená v § 39 OZ.³⁵ Podľa neho ide o konkretizáciu a prispôbenie všeobecného zákazu zneužitia práv na obchodnoprávne vzťahy.³⁶ Z uvedeného vyplýva, že ak konanie osoby nesleduje hospodársky cieľ, pričom poškodzuje druhú stranu, súd ako orgán splnomocnený nebude vynucovať právo svojimi, zákonom ustanovenými prostriedkami vynucovať.

§ 56a ObZ:

Zneužitie práv spoločníka, najmä zneužitie väčšiny alebo menšiny hlasov v spoločnosti, sa zakazuje. (2) Akékoľvek konanie, ktoré znevýhodňuje niektorého zo spoločníkov zneužívajúcim spôsobom, sa zakazuje.

³³ Zákon o sudcoch a prísediach.

³⁴ Knapp toto ustanovenie českého OZ formuluje ako zodpovednosť za šikanózne spôsobenie škody.

³⁵ § 39: Neplatný je právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom.

³⁶ LAZAR, J.: Základy občianskeho hmotného práva, 2010, ISBN: 9788080783464, str.23.

V tomto ustanovení zákonodarca vyjadril generálny zákaz zneužívania práva v práve obchodných spoločností. Prirodzene, že týmto spôsobom zakázané konanie sa bude, tak ako bolo dôvodené doteraz, aktivovať predovšetkým využívaním subjektívnych práv spoločníkov. Demonstratívny výpočet foriem zneužívania práva uvedený v odseku 1 nie je prirodzene výpočtom taxatívnym, čo znamená, že v oblasti práva obchodných spoločností sa môžu vyskytovať aj iné formy. V odseku sa ustanovuje nielen zneužívanie práv spoločníkom, ale taktiež zneužívanie práv spoločnosťou, či orgánmi spoločnosti. Z toho možno usúdiť, že odsek 2 je praktickým rozšírením odseku 1.

§176b ods.1 ObZ:

*(1) Akcionár nesmie vykonávať práva akcionára na ujmu práv a oprávnených záujmov ostatných akcionárov.
(2) Spoločnosť musí zaobchádzať za rovnakých podmienok so všetkými akcionármi rovnako.*

Tak ako sme hodnotili, že ods.2 § 56a je praktickým rozšírením ods.1 totožného paragrafu, § 176b je praktickým rozšírením § 56a ako celku. Jeho rozsah rozširuje pre podmienky akciovej spoločnosti ako jednej z možných foriem obchodných spoločností v podmienkach Slovenskej republiky.³⁷

„LZPaS“ – čl. 11 ods.3 / čl.20 ods.3 Ústavy:

Vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť³⁸ na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom. Jeho výkon nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom.

³⁷ § 56 ObZ: (1) Obchodná spoločnosť (ďalej len „spoločnosť“) je právnickou osobou založenou za účelom podnikania. Spoločnosťami sú verejná obchodná spoločnosť, komanditná spoločnosť, spoločnosť s ručením obmedzeným a akciová spoločnosť. Spoločnosť s ručením obmedzeným a akciová spoločnosť môžu byť založené aj za iným účelom, pokiaľ to osobitný zákon nezakazuje.

³⁸ Zaujímavé sa javia úvahy o trestnoprávnej rovine zneužívania práva, nakoľko Z.č. 300/2005 Z.z. formuluje pod pojmom zneužitie vlastníckeho práva: § 248 ods.1 : Zneužívanie vlastníctva: (1) Kto poškodí dôležitým kultúrnym záujmom alebo iným všeobecným záujmom tým, že zničí, poškodí, urobí neupotrebitelnou alebo zašantročí vlastnú vec alebo jej časť, ktorá požíva ochranu podľa osobitného predpisu, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

Myslíme si, že aj týmto znením zákonodarca prijal vnímanie vlastníckeho práva v nadväznosti na korekciu jeho výkonu, pričom podľa nášho názoru prijal sociálne určenie a funkciu vlastníctva. Knappová podotýka, že „vlastníctvo nespočíva len v práve jedného a v povinnosti ostatných ho v jeho práve nerušiť, ale že i vlastník sám má z dôvodu svojho vlastníctva určité povinnosti vznikajúce mu priamo zo zákona.³⁹

Lazar pri tomto uvádza, že Ústava sa obmedzila len na najhlavnejší druh zneužívania práva.⁴⁰

§ 415 OZ

Každý je povinný počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám na zdraví, na majetku, na prírode a životnom prostredí.

Na tomto mieste podotýkame, že toto ustanovenie OZ ustanovuje všeobecnú prevenčnú povinnosť platiacu pre oblasť celého súkromného práva a musia ju dodržiavať subjekty akýchkoľvek vzťahov bez ohľadu na ich súkromnoprávny alebo verejnoprávny charakter.

3.2 Česká republika:

Napriek komplexnejšiemu rozboru ustanovení slovenského právneho poriadku vo vzťahu k inštitútu zneužívania práva pristúpime k rozboru právneho poriadku Českej republiky v analytickej rovine v menšom rozsahu.

Česká republika je v aktuálnom období vystavovaná permanentným debatám o význame, obsahu a prínosnosti rekodifikácie súkromného práva. Predpokladaným záverom predmetných debát je konštatácia o prínosnosti tohto procesu, nakoľko sa zákonodarca v podmienkach Českej republiky dostal do stavu, že od 1.1.2014 vstupuje do platnosti a účinnosti Nový český občiansky zákonník (ďalej len „NOZ“). Prijatie, schválenie ako aj vstup do platnosti tohto nového kódexu súkromného práva, ktorý okrem iného spája súkromné právo do jedného kódexu s menším množstvom doplňujúcich predpisov,⁴¹ čím uprednostňuje kódexovosť právneho poriadku pred jeho rozptýlením

³⁹ KNAPPOVÁ, M. – ŠVESTKA, J. et al.: občianske právo hmotné, I. díl. 3. vydání, Praha, ASPI Publishing, 2002, str.276 a nasl.

⁴⁰ LAZAR, J.: Základy občianskeho hmotného práva, str.22.

⁴¹ Je ním napríklad zákon o obchodných korporáciách č. 90/2012 s účinnosťou od 1.1.2014 zhodne s NOZ.

do viacerých právnych predpisov. O prínosnosti tohto postupu nemá tento príspevok záujem diskutovať, má však záujem vyhodnotiť dopad vývoja spoločenských vzťahov na legislatívny vývoj právneho poriadku na pozadí komparácie inštitútu zneužívania práva, a jeho zákazu v dnes platnom, či „novom“ znení kódexu súkromného práva.

Uvedené však nič nemení na prínosnosti komparácie inštitútu zneužívania práva z pohľadu platného občianskeho zákonníka (ďalej len „POZ“), „NOZ“, či predchodcu týchto predpisov v podobe občianskeho zákonníka z roku 1950.

Platný Občiansky zákonník 40/1964 Sb. v z. n.p.:

§ 3

(1) „Výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávných vzťahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.“

Nový Občiansky zákonník 89/2012 Sb.

§ 8 NOZ

„Zjevné zneužití práva nepoživá právní ochrany.“

Ako môžeme vidieť, český zákonodarca sa rozhodol pre explicitné vyjadrenie zákazu zneužívania práva v už zavŕšenom NOZ, ktorý je výsledkom rekodifikačných snáh a prác. Občiansky zákonník platný a účinný v podmienkach Českej republiky dnes neobsahuje takéto výslovné legálne uchopenie zákazu zneužívania práva, a tento posun považujeme za koncepčne pozitívnu zmenu v rozsahu vnímania a uplatňovania zákazu zneužívania práva v aplikačnej rovine.

Slovenská republika by si preto podľa nás mala mohla z tohto postupu vziať inšpiráciu, nakoľko tento je v súlade s nami navrhovanými odporúčaniami de lege ferenda koncipovanými v záverečných častiach príspevku.

3.3 Maďarsko:

Ptk.5. §

„(1) A törvény tiltja a joggal való visszaélést.

(2) Joggal való visszaélésnek minősül a jog gyakorlása, ha az a jog társadalmi rendeltetésével össze nem férő célra irányul, különösen ha a nemzetgazdaság megkárosítására, a személyek zaklatására, jogaik és törvényes érdekeik csorbítására vagy illetéktelen előnyök szerzésére vezetne.

(3) Ha a joggal való visszaélés jogszabály által megkívánt nyilatkozat megtagadásában áll, és ez a magatartás nyomós

közérdeket vagy különös méltánylást érdemlő magánérdeket sért, a bíróság a fél jognyilatkozatát ítéletével pótolhatja, feltéve, hogy az érdeksérelem másképpen nem hárítható el. A jognyilatkozat pótlására különösen akkor kerülhet sor, ha a jognyilatkozat megtételét illetéktelen előny juttatásától tették függővé.“

„(1) Zákon zakazuje zneužitie práva.

(2) Za zneužitie práva sa považuje uplatňovanie práva v tom prípade, ak to smeruje na ciele, ktoré sú nezlučiteľné so spoločenským účelom práva, hlavne ak by to viedlo k poškodzovaniu národného hospodárstva, obťažovaniu (šikanovaniu) osôb, ukráteniu ich práv a zákonných záujmov alebo k nadobudnutiu neoprávnených výhod.

(3) Ak zneužitie práva spočíva v odmietnutí poskytnutia právnym predpisom požadovaného vyhlásenia, a tento postoj znamená porušenie závažného verejného záujmu alebo súkromného záujmu hodného osobitného zreteľa, v tom prípade môže súd právne vyhlásenie strany nahradiť svojim rozsudkom za predpokladu, že porušenie záujmu nie je možné iným spôsobom odvrátiť. K nahradeniu právneho vyhlásenia môže dôjsť hlavne vtedy, ak by poskytnutie právneho vyhlásenia bolo podmienené nadobudnutím neoprávnených výhod.“

3.4 Nemecko:

BGB vo svojom § 226 ustanovuje nasledovné:

§ 226 Schikaneverbot

Die Ausübung eines Rechts ist unzulässig, wenn sie nur den Zweck haben kann, einem anderen Schaden zuzufügen.“⁴²

Slovenský preklad tohto zákonného článku znie:

§ 226 Zákaz šikany

„Neprípustný je taký výkon práva, ktorý môže mať len účel inému spôsobiť škodu.“⁴³

Kritici tohto ustanovenia dôvodili neefektívnosť tohto zákonného ustanovenia, nakoľko neprípustnosť výkonu práva škodiaci inému

⁴² Anglická verzia: § 226 Prohibition of chicanery: „The exercise of a right is not permitted if it's only possible purpose consists in causing damage to another.“

⁴³ Predchodcom bol „neidbau“ – stavba postavená za účelom šikanovania suseda

reštriktívne viazalo iba na účel škodiť inému. Prirodzene, nie je možné uvažovať o komplexnom vnímaní inštitútu zneužívania práva, a jeho negatívne dopady vo vzťahu k statusu tretích osôb viazať na výkon práva iba za týmto účelom (škodiť inému, pozn.aut.). Výkon práva je možné uskutočňovať s viacerými cieľmi, či s konkrétnym účelom, avšak aj napriek jeho existencii môže dôjsť (sekundárne, pozn.aut.) k poškodeniu tretích osôb, čo logicky vylučuje vnímanie predpokladané § 226.

V paragrafe § 826 BGB taktiež ustanovuje:

§ 826 Sittenwidrige vorsätzliche Schädigung

„Wer in einer gegen die guten Sitten verstößenden Weise einem anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem anderen zum Ersatz des Schadens verpflichtet.“

Slovenská verzia tohto ustanovenia znamená, že „ten, kto úmyselne proti dobrým mravom spôsobí inému škodu, je povinný ju nahradiť“

V prípade § 826 ide o praktické rozšírenie § 226 s nadviazaním na povinnú náhradu škody, pričom k jeho uzákoneniu sa podpísala rozsiahla judikatúra, ktorá podporovala vývoj tejto doktríny.

Paragraf 242 BGB sa považuje za akýsi základ všeobecného zákazu zneužitia práva. Zakladá sa systematika a obsah doktríny „viera a vernosť“ – Treu und Glauben⁴⁴

§ 242 Leistung nach Treu und Glauben

„Der Schuldner ist verpflichtet, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern.“⁴⁵

Táto v slovenčine hovorí,

§ 242 Výkon v dobrej viere

„Dlžník je povinný plniť povinnosti tak, ako to vyžaduje viera a vernosť a s ohľadom na prax“

Aj napriek skutočnosti, že obsah tejto doktríny sa vzhľadom na jej znenie formuluje v súvislosti so záväzkom, judikatúra súdov, právna spisba a prax toto pravidlo spája so všeobecným výkonom práva ako takého, tj. táto doktrína preniká do súkromného, záväzkového a v určitých odličnostiach aj do verejného práva. Aplikácia tohto pravidla

⁴⁴ V podmienkach Slovenskej republiky: zásada dobrej viery a dobromyseľnosti u nás.

⁴⁵ Anglické znenie: Section 242: Performance in good faith:
„An obligor has a duty to perform according to the requirements of good faith, taking customary practice into consideration.“

hovorí, že zneužitie práva vzniká, ak inak dovolený výkon práva vďaka zvláštnym okolnostiam odporuje zásade Treu und Glauben“.

Navyše, v súvislosti s posudzovaním prípadu konkrétneho výkonu práva sa k danému okruhu predpokladov nabaľuje podmienka, aby výsledok uplatnenia práva bol v príkrom rozpore so slušnosťou a nezodpovedal požiadavke spravodlivosti.

3.5 Francúzsko:

Art. 544 du code civil:

„La propriété est le droit de jouir et disposer des choses de la manière la plus absolue, pourvu qu'on n'en fasse pas un usage prohibé par les lois ou par les règlements.

„Vlastníctvo je definované ako právo plne užívať a disponovať majetkom, s výnimkou jeho využitia na zákonom alebo iným platným predpisom zakázaný účel.“

Ako bolo uvedené už skôr, podstatou zneužívania práva francúzskou prizmou je vnímanie zneužitia práva a jeho následkov cestou občianskoprávnej zodpovednosti. Je však prirodzené, tak ako je to aj v dnes platnom a účinnom slovenskom právnom poriadku, že pri tejto je podstatnou otázkou predovšetkým zavinenia,⁴⁶ nakoľko zodpovednosti sa zbaví ten, kto preukáže, že škodu nezavinil.

Dovolíme si však tvrdiť, že týmto vnímaním sa však potiera zmysel doktríny zneužívania práva, ktorá precizuje predovšetkým vnímanie výkonu subjektívnych práv s prihliadnutím na ich hospodársky, sociálny účel pod váhou opodstatnenosti ochrany tretích osôb v rozsahu ich statusu, a snahy o nezasahovanie do ich subjektívnych práv výkonom subjektívneho práva iného.

3.6 Holandsko

Všeobecne známou je skutočnosť, že holandská právna úprava v rozsahu civilného kódexu, ktorý v svojom rozsahovom rámci upravuje aj inštitút zneužívania práva sa skladá z 10 kníh, ktoré postupne nadobúdali účinnosť od roku 1970. Lazar na túto tému uvádza, že holandská úprava celkovo, a parciálne „v oblasti výkonu práva, resp. zneužitia práva sa dá považovať pod vplyvom účinnosti týchto častí právneho predpisu za celkom novú a treba povedať, že modernú občianskoprávnú úpravu zodpovedajúcu už európskym integračným kritériám.“ Uvádza, že podľa čl. 13 ods.1:

⁴⁶ Všeobecná zodpovednosť, § 420.

- (1) Každý zodpovedá za škodu, ktorú spôsobil porušením právnej povinnosti.
- (2) Škoda je spôsobená právnickou osobou alebo fyzickou osobou, keď bola spôsobená pri ich činnosti tými, ktorých na túto činnosť použili. Tieto osoby samy za škodu takto spôsobenú podľa tohto zákona nezodpovedajú; ich zodpovednosť podľa pracovnoprávných predpisov nie je tým dotknutá.
- (3) Zodpovednosti sa zbaví ten, kto preukáže, že škodu nezavinil.

*„Ten, komu právo patrí, ho nemôže uplatniť, ak ho zneužíva“.*⁴⁷

Dodajme, že holandský zákonodarca sa podujal do role subjektu snahy o pomenovanie možných spôsobov zneužívania práva, keďže v odseku dva tohto článku uvádza skutkové podstaty, kedy môže dochádzať k zneužívaniu práva.

Holandská právna úprava zneužívania práva sa teda javí ako neobvyklá až priekopnícka, nakoľko obsahuje výpočet skutkových podstát zneužívania práva. Právo sa podľa príslušného článku zneužíva tým, že sa nevykonáva na nijaký iný účel, než na ten, aby sa inému škodilo, alebo sa vykonáva na iný účel, než na aký bolo poskytnuté, alebo s ohľadom na nepomer medzi záujmom na vykonaní práva a záujmom, ktorý sa v dôsledku toho poškodí, by k tomuto výkonu nemohlo dôjsť primeraným spôsobom.

Na tomto mieste opäť považujeme za potrebné identifikovať zjavný vplyv sociologického vnímania výkonu subjektívneho práva, ktorý si doktrínálne všíma práve účel výkonu subjektívneho práva, dopad na status a pozíciu tretích osôb. Holandská právna úprava navyše pomenúva ďalší významný predpoklad vyhodnotenia subjektívneho práva ako dovolený – účel poskytnutia konkrétneho subjektívneho práva adresátovi právnej normy. Paralelu by sme mohli nájsť v privilégiách a v možnosti ich následného odobratia o ktorých sme sa zmieňovali v skoršej časti textu.

To na druhej strane prezumuje a pretláča na významné pozície teleologický výklad, prípadne význam historicko-subjektívneho výkladového cieľa tak, ako ho definuje Melzer. Tento uvádza, že pri tomto výklade ide o „stanovenie významu, ktorý s interpretovaným textom spájal jeho autor. Ide tak o zistenie skutočnej vôle zákonodarcu, bez ohľadu na to, do akej miery sa mu táto vôľa podarila v jeho texte vyjadriť.“⁴⁸ Musíme podotknúť, že tento výkladový cieľ je bez debát legitímny, pričom z hľadiska delby moci v štáte, o ktorej pojednáva aj Melzer v nasledujúcich pasážach úvah o tomto druhu výkladu, je pochopiteľná a zdôvodniteľná snaha interpreta právnej normy o definovanie cieľom demokraticky a legitímne zvoleného zákonodarcu.

ZHRNUTIE ALEBO ZÁVER: REKODIFIKÁCIA SÚKROMNÉHO PRÁVA NA SLOVENSKU – POSUN VPRED?

Na základe doposiaľ uvedeného musíme formulovať stručný záver hovoriaci o tom, že zákonodarca by sa v procese rekodifikácie

⁴⁷ Bližšie pozri: LAZAR, J.: Inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v systéme súkromného práva, IN: Zákaz zneužitia práva, VI Lubyho právnické dni, Medzinárodná vedecká konferencia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2001, ISBN: 80-89047-00-9, str.34.

⁴⁸ MELZER F.: Metodologie nalézání práva, Úvod do právní argumentace, 2011, ISBN: 9788074003820. str.82 a nasl.

súkromného práva mal zaoberať aj otázkou formulovania koncepčne prepracovaného znenia zákazu zneužitia práva. Uvedené uvádzame aj pod prizmou konštatácie o existencii „modernej doby“, ktorá disponuje vlastnými charakteristikami.

Táto so sebou prináša kvalitatívny vývoj spoločenských vzťahov, produkuje nové formy a spôsoby myslenia ľudí, právo obchodných spoločností a osoby konajúce v mene obchodných spoločností nevyvímajúc, pričom na tieto podnety musí právny poriadok ako najdôležitejší normatívny systém dneška reagovať. Husár a Suchoža spomínajú „novú generáciu podnikateľov“ v súvislosti s nástupom podnikania v priestore trhového hospodárstva.⁴⁹ Knapp upriamuje pozornosť na právu vlastnú, nevyhnutnú historickú dynamiku práva.⁵⁰

Subjekty práva sa snažia o maximalizáciu rozsahu subjektívnych práv, či iných výhod. Na druhej strane konanie, ktorým sa ich snažia dosiahnuť mnohokrát síce nadobúda charakter výkonu práva, ale jeho cieľ, úmysel alebo konečný dopad na spoločenské vzťahy či postavenie tretích osôb môže byť s maximami právnym poriadkom povoleného výkonu práva v rozpore. Takéto konanie bude nadobúdať znaky práve zneužívania výkonu práva.

Tak ako bolo dokázané obsahom príspevku, zákonodarcovia rôznych štátov pristupujú k otázke vyriešenia inštitútu zneužívania práva rôzne. Či už je to holandský model explicitného, no exemplifikatívneho vymenovania skutkových podstát zneužívania práva, alebo český model, ktorý nachádza paralelu v švajčiarskom zákonníku z roku 1907 hovoriaci o „zjavnom zneužití práva“ a jeho zákaze. Tieto sa javia ako inšpiratívne metódy legálneho uchopenia a vyriešenia otázky nutnosti korekcie výkonu subjektívneho práva jeho nositeľom.

Ako sme na viacerých miestach predkladaného príspevku uviedli, na základe existencie dvoch podstatných vnímaní výkonu subjektívneho práva (individualistická a sociologická, pozn.aut.) sa prikláňame k sociologickému chápaniu a vnímaniu tejto otázky, nakoľko výkon práva už dnes nemôže byť vnímaný v jeho rýdzo pozitivistickej roviny hovoriacej o tom, že výkonom práva nemožno zasiahnuť do oprávnených záujmov iných osôb.

Právnym inštrumentárium potrebným k jeho naplneniu, resp. k vylúčeniu dôsledkov jeho ignorácie je bez akýchkoľvek pochybností práve inštitút zákazu zneužívania práva. Formulujeme záver, ktorý hovorí o potrebe jeho explicitného legálneho uchopenia, hoc si toto bude vyžadovať pri jeho aplikácii súdnu prax, judikatúru, ktorá ho

⁴⁹ HUSÁR, J., SUCHOŽA, J. in: SUCHOŽA, J., HUSÁR, J. a kolektív, Obchodné právo, ISBN: 978-80-8078-290-0, IURA EDITION, 2009, str. 92.

⁵⁰ KNAPP, V.: Velké právní systémy, (Úvod do srovnávací právní vědy). 1. vydání. Praha, C. H. Beck 1996, str. 17.

prostredníctvom súvisiacich inštitútov ako napr. dobré mravy, poctivý obchodný styk, obchádzanie zákona, simulácia právnych úkonov v prípadoch in concreto uvedie do života.

Mutatis mutandis, zneužívanie práva sa vždy týka výkonu subjektívneho práva a jeho výkonu, ktorý sa môže naplno rozvinúť buď ako výkon relatívneho, alebo absolútneho subjektívneho práva. Otázka priestoru ako množiny právnych vzťahov, v ktorých dôjde k jeho rozvinutiu je otázkou pripustenia výkonu subjektívneho práva a jeho možného zneužitia len v priestore práva súkromného, alebo pripustenie možnosti zneužitia práva aj v práve verejnom. Na tomto mieste považujeme za potrebné, pod váhou nášho koncepčného postoja na nastolenú problematiku, upozorniť a pripísať podstatnej myšlienke Lazara, dogmatický charakter. Táto hovorí, že „zákaz zneužitie práva je súkromnoprávna zásada, keďže ťažisko zneužitia subjektívnych práv je nepochybne v súkromnom práve, aj keď v jednotlivostiach nemožno celkom vylúčiť prípady zneužitia subjektívnych práv ani v právnych vzťahoch upravených normami verejného práva (tzv. verejné subjektívne právo).“⁵¹

Je síce pravdou, že problematika vnímania, pochopenia a výkladu inštitútu zneužívania práva je vzhľadom aj na platný právny poriadok značne za hranicou pozitivistického práva. V tomto rozsahu však nadobúda významnú úlohu a pozíciu sociologický výklad a vnímanie výkonu práva zastávané právnikom a dekanom právnickej fakulty v Lyone v rokoch 1919-1935 Louisom Josserandom, a to výklad legálnych ustanovení zákonov predovšetkým s prihliadnutím na účel a ciele zákonodarcu, sociálne určenie konkrétneho subjektívneho práva, pričom do popredia podľa nášho názoru vystupuje výklad teleologický, ako aj historicko-subjektívny výkladový cieľ, o ktorom hovorí Melzer.⁵² V nevyhnutnej miere vystupuje do popredia v nami uvádzanom, a podľa nás nevyhnutne koncepčnom vnímaní doktríny zákazu zneužívania práva aj účel zákonov, ktorý okrem iného velebí Gustav Radbruch.⁵³

Všetky doposiaľ uvádzané argumenty vytvárajú predpoklad potrebnosti legálneho uchopenia a explicitného vyjadrenia zákazu zneužívania /zneužitia práva, ktoré by malo nájsť svoje miesto v rekonštrukcii súkromného práva v podmienkach Slovenskej republiky. Aktuálny § 3 OZ síce po teleologickom výklade zakladá zákaz zneužívania práva, no explicitné vyjadrenie tohto inštrumentária korekcie výkonu subjektívneho práva by sme v ňom hľadali márne.

⁵¹ LAZAR, J.: Základy občianskeho hmotného práva, 2010, ISBN: 9788080783464, str.20.

⁵² Bližšie pozri: pozn.p.č.č.48.

⁵³ Bližšie pozri: RADBRUCH, G.: O napětí mezi účely práva, Wolters Kluwer Česká republika, ISBN: 978-80-735-919-7. Preložil: Libor Hanuš.

Je viac ako pravdepodobné, že zákonodarca sa po ukončení a zavíšení procesu rekonštrukcie súkromného práva k jeho ďalšej novelizácii či zásadnej rekonštrukcii v blízkom časovom horizonte nedostane. Preto všetky nami uvádzané argumenty potrebnosti legálneho uchopenia doktríny zákazu zneužívania práva nadobúdajú charakter odporučení de lege ferenda. Ustanovenie hovoriace o zákaze zneužívania práva by bolo podstatným posunom vpred, ktoré by negovalo dnes nevyhnutné hľadanie tohto zákazu z platných ustanovení právneho poriadku rôznymi výkladovými prostriedkami.

Uvedené platí aj napriek tvrdeniam o existencii explicitného zákazu zneužívania práva napr. v obchodnom práve (ObZ; zákaz zneužívania práv menšiny či väčšiny hlasov spoločníkmi v obchodných spoločnostiach, pozn.aut.).⁵⁴

Tieto však logicky neplatia pre celú oblasť súkromného práva, pričom tak ako bolo dôvodené na viacerých miestach príspevku, potrebnosť tohto zákazu a založenia doktríny zákazu zneužívania práva explicitným znením zákona je nanajvýš potrebná, obzvlášť pri existencii už spomínanej, všadeprítomnej snahy subjektov práva o maximalizáciu svojich práv či oprávnení cestou ničím nekorigovaného výkonu subjektívnych práv, ktoré im adresuje platný právny poriadok.

Literature:

- BOROŠ, M.: Zneužitie práva, diplomová práca, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Košice, 2012.
- BRÖSTL, A.; Teória práva, 2013, Aleš Čenek, ISBN: 9788073804251, s.200.
- HAGER, L.: Chikane und rechts missbrauch im heutigen bürgerlichen Rechte. München, 1913, s.26; LEHMAN, H.O.: Handbuch des deutschen Privatrecht. Band 2/1 Berlin 1896,
- HUSÁR, J., SUCHOŽA, J. in: SUCHOŽA, J., HUSÁR, J. a kolektív, Obchodné právo, 2009, ISBN: 978-80-8078-290-0, IURA EDITION.
- KNAPP, V.: Teórie práva, 1. vydání, Praha, C.H.Beck 1995.
- KNAPP, V.: Velké právní systémy, (Úvod do srovnávací právní vědy). 1.vydání. Praha, C. H. Beck 1996.

⁵⁴ Netypický nie je jeho výskyt ani v iných právnych odvetviach, napr. rodinné právo (zneužívanie rodičovských práv), pracovné právo (zákaz zneužívania práv prameňiacich z pracovnoprávných vzťahov), daňové právo (niektoré rozsudky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, pozri napr. spis.zn. 5Sžf/66/2011. Okrem iného cit: „Zásada zákazu zneužívania práva teda znamená zákaz vyslovene umelých konštrukcií zbavených hospodárskej reality a vytvorených iba s cieľom dosiahnuť daňovú výhodu (pozri rozsudok Amplificientifica a Amplifin, z 22. mája 2008, C-162/07 Zb.).“

- KNAPPOVÁ, M. – ŠVESTKA, J. et al.: občianske právo hmotné, I díl. 3.vydání, Praha, ASPI Publishing, 2002.
- LAZAR, J.: Inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v systéme súkromného práva, Zákaz zneužitia práva, VI Lubyho právnické dni, Medzinárodná vedecká konferencia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2001, ISBN: 80-89047-00-9.
- LAZAR, J.: Základy občianskeho hmotného práva, 2010, ISBN: 9788080783464.
- LAZAR, J.: Inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v systéme súkromného práva, IN: Zákaz zneužitia práva, VI Lubyho právnické dni, Medzinárodná vedecká konferencia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2001, ISBN: 80-89047-00-9.
- LALÍK, T.: Odpoveď J.Mazákovi alebo je judikatúra ústavného súdu správna? Justičná revue, 63, 2011, č.11, s 1530-1542.
- LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku, 2002, ISBN: 8089047483.
- MELZER F.: Metodologie nalézání práva, Úvod do právní argumentace, 2011, ISBN: 9788074003820.
- RADBRUCH, G.: O napětí mezi účely práva, Wolters Kluwer Česká republika, ISBN: 978-80-735-919-7. Preložil: Libor Hanuš.
- ŠTENPIEN, E.; Dejiny súkromného práva v Uhorsku, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 1.vydanie, 2011, ISBN 978-80-7097-875-7.
- ŠTENPIEN, E.: Tripartitum, EUROKODEX, ISBN:978-80-89363-24-7, Bratislava, december 2008.
- VALÚŠEK, L.: Inštitút zneužívania práva v súkromnom práve vo vybraných štátoch a v Slovenskej republike, Justičná revue, 56, 2004, č.4, s.435-446.
- VOJČÍK, P. a kol.: Občiansky zákonník, komentár, Tretie, prepracované a doplnené vydanie, 2010 ISBN: 9788080783686.

Contact – email

jaroslav.collak@student.upjs.sk

SPOTREBITEĽ V REKODIFIKOVANOM OZ

ANTON DULAK

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Slovenská republika

Abstract in original language

Príspevok sa zaoberá otázkou, či má súkromnoprávna kodifikácia zahrňovať spotrebiteľské zmluvy

Key words in original language

Spotrebiteľ; občiansky zákonník; spotrebiteľské zmluvy

Abstract

The paper deals with the question whether the new Civil Code should include regulation of consumer contracts.

Key words

Consumer; civil code; consumer contracts

Legislatívny zámer rekodifikácie Občianskeho zákonníka, ako základný dokument pre nové nastavenia a usporiadanie noriem súkromného práva na Slovensku uvádza niekoľko dôvodov, ktoré viedli k nevyhnutnosti opätovného započatia rekodifikačných prác. Novou kodifikáciou sa podľa Zámeru sleduje okrem iného odstránenie nekoncepčnosti pri prijímaní noviel implementujúcich legislatívu Európskej únie do Občianskeho zákonníka. Ako osobitný dôvod sa uvádza tiež reakcia a zosúladenie s aktuálnym stavom európskeho súkromného práva. Pochopiteľne, zmeny majú odstrániť aj to, že Občiansky zákonník z roku 1964 už vo výraznej miere nespĺňa požiadavky moderného kódexu 21. storočia.¹

V rámci navrhovaného riešenia sa ako nosná uvádza koncepcia jednotného, či integrovaného Občianskeho zákonníka, ktorého úprava integruje v sebe všetky základné súkromno-právne vzťahy, vrátane obchodných záväzkových právnych vzťahov a vzťahov vznikajúcich

¹ LAZAR, J.: Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva, Materiály z odbornej konferencie, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava: EUROKODEX, Poradca podnikateľa, spol. s. r. o., 2008, ISBN 978-80-89363-14-8, s. 27.

medzi podnikateľmi a spotrebiteľmi (monistická koncepcia).² Správnosť tohto prístupu sa zoširoka zdôvodňuje aj tým, že ak by sa vo všeobecnej úprave súkromného zmluvného práva žiadali v prípadoch obchodno-právnych úkonov alebo spotrebiteľských zmlúv určité odchýlky alebo modifikácie, je prijateľnejšie, ak sa akékoľvek osobitosti upravujú spolu s určitým všeobecným inštitútom súkromného práva, než aby sa tieto osobitosti upravovali v celkom inom osobitnom kódexe. V prospech tohto prístupu vystupuje tiež dogmatické a praktické hľadisko, v zmysle ktorého interpretujúci, či aplikujúci subjekt by na jednom mieste sústredene našiel kompletnú úpravu určitého rovnorodého vzťahu, aj so všetkými špecifickými odchýlkami platnými pre obchodno-právny, či spotrebiteľský vzťah.³

Zdôvodňovanie jednotnej sústavy občianskoprávných zmlúv a zmlúv medzi podnikateľmi sa dokladá tiež príkladmi z ukončených aj prebiehajúcich rekodifikácií, vrátane vývoja v Českej republike.

Oproti tomu, výrazne menší priestor sa v Zámere venuje dôvodom jednotnej sústavy zmluvných vzťahov do ktorej by sa zaradili aj zmluvy spotrebiteľské. Pre podporu sa uvádza, že v tomto prípade ide vlastne o jednostranné obchodné zmluvy a celkom logicky vyznieva ďalší argument, že ak má súkromnoprávna kodifikácia zahrňovať spotrebiteľské zmluvy, je to zároveň argument proti separátnej kodifikácii obchodných zmlúv a naopak argument za ich integráciu do súkromnoprávneho kódexu. Legislatívny zámer však nepriamo priznáva aj možné problémy spojené s prijatou koncepciou, avšak po ich vyhodnotení sa kloní k záveru, že výhody problému navrhovaného riešenia prevažujú nad nevýhodami.⁴

Výklad základnej koncepcie monistického modelu Občianskeho zákonníka sa tak prakticky zúžil na obhajobu odstránenia duálnosti úprav v Obchodnom a Občianskom zákonníku, čo môže vytvárať dojem, že integrácia spotrebiteľských zmlúv už ďalšiu argumentačnú podporu ani nepotrebuje.⁵ Nie je tomu tak. Legislatívny zámer neprehlíada, že orgány Európskej únie zotrvávajú vo svojej snahe harmonizovať súkromné právo a nepoľavujú ani vo vydávaní právnych aktov na ochranu spotrebiteľa. Aj v budúcnosti sa teda dá očakávať, že európske transplatáty budú narúšať integritu a stabilitu prijatého kódexu. Ani to však nedáva odpoveď na otázku, či hrozba

² Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka. Dostupné na www.justice.gov.sk/Dokumenty/OZ/Legislativny%20zamer%20OZ.pdf, s. 13.

³ Tamže, s. 14 - 15.

⁴ Tamže, s.17.

⁵ Aj súčasne jediná celoštátna učebnica Občianskeho práva hmotného sa pri výklade o prebiehajúcej rekodifikácii venuje vysvetľovaniu monistického modelu len vo vzťahu k Obchodnému zákonníku. Pozri LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné - I. časť, Iura edition, 2010, s. 66 - 67.

d'alších novelizácií nového kódexu je jediným, či najväznejším argumentum v prospech iného riešenia než je predstavovaný monistický model.

Z toho pohľadu zjavne nepostačuje argumentačná platforma známa z predchádzajúcich rekodifikačných prác. Už Vládny návrh Občianskeho zákonníka z roku 1998⁶ počítal s tým, že v niektorých zmluvách bude treba zakotviť ustanovenia zamerané na ochranu spotrebiteľa. Vo svojej koncepcii si pripravený Vládny návrh vytýčil úlohu formulovať jednotlivé úpravy "... na určitej všeobecnej úrovni, hlavne z dôvodov, aby tento hmotnoprávny občiansky kódex vydržal niekoľko desaťročí, ako sme toho svedkami v západných štátoch...". Pripravený Návrh odmietal v právach jednotlivých inštitútov prílišnú podrobnosť a zámerne sa vyhýbal riešiť otázky, ktoré podliehajú časovým zmenám.⁷

Ďalší zo započatých projektov sa problematikou úpravy a zaradenia spotrebiteľských zmlúv v rekodifikovanom kódexe zaoberal už vo väčšom rozsahu. Zrejme zvýšený počet a charakter preberaných smerníc v tomto období ovplyvnil rozhodnutie rekodifikačnej komisie zaradiť do všeobecnej (piatej) časti záväzkového práva samostatný oddiel nazvaný "spotrebiteľská zmluva" a v zákonníku upraviť aj niektoré vybrané zmluvné typy.⁸ V zámere texte sa uvažovalo aj o inom riešení. Pod bodom 14 sa uvádzalo, že v súvislosti s predpismi EÚ týkajúcich sa ochrany spotrebiteľa je potrebné uvažovať o tom, že problematika ochrany spotrebiteľa pri všetkých typoch a formách obchodovania a poskytovania služieb by mala byť upravená v samostatnom zákone, ktorý by bol *lex specialis* vo vzťahu k Občianskemu zákonníku. Aj v ďalšom texte odznieva úvaha o tom, že treba rozhodnúť, či majú byť v Občianskom zákonníku upravené naďalej tak ustanovenia, ktoré upravujú materiu podliehajúcu rôznym ekonomickým, sociálnym a politickým vplyvom, ktoré sa častejšie menia a podčiarkuje sa, že Občiansky zákonník má byť základným predpisom súkromného práva, ktorý má byť stabilný a ktorý nemá podliehať častým zmenám.⁹

Pokiaľ máme uviesť aspoň jeden príklad zo zahraničia, tak je známe, že v Českej republike bol prístup k zahrnutiu spotrebiteľskej problematiky do kódexu značne rezervovaný a dlho, dá sa povedať, že po celý čas sa pracovalo s variantom o vyčlenení týchto noriem do

⁶ Vládny návrh Občianskeho zákonníka (tlač 684), 1998, s. 3.

⁷ Tamže.

⁸ Predkladacia správa k Legislatívnemu zámeru. Zámer bol publikovaný v prílohe časopisu *Justičná revue* č. 8-9/2002.

⁹ Tamže, bod 15. Ako príklad sa uvádza právna úprava vo Francúzsku, Rakúsku a Nemecku.

osobitného predpisu. Napokon až v rámci pripomienkového konania sa rozhodlo o pridaní ustanovení o ochrane spotrebiteľa do Občianskeho zákonníka. Nový Občiansky zákoník tak obsahuje normy chrániace spotrebiteľa vo viacerých oddieloch, najmä však vo svojej 4. časti, I hlavy, 4. dielu, v paragrafoch 1810 až 1867 s názvom "Ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem".¹⁰ Toto riešenie neprešlo bez kritiky. Oponenti poukazujú na premenlivú povahu noriem chrániacich spotrebiteľa, ktorá narúša predpokladanú stabilitu kódexu.¹¹ Taktiež sa uvádza, že tieto normy sú závislé na vývoji európskeho práva, čo zo sebou prináša latentné riziko ich novelizácie. Napokon argumentom je aj to, že právo ochrany spotrebiteľa je pomerne mladým odvetvím a v porovnaní s ostatnými súkromnoprávnymi normami tieto pravidlá nie sú dostatočne preverená časom.¹² V prospech vyčlenenia spotrebiteľských zmlúv mimo Občiansky zákoník by nahováralo aj to, že predkladateľ a zákonodárca takúto predstavu zachovali pri úprave zmlúv pracovnoprávných.¹³

Odpovede na podobu kodifikácie súkromného práva treba hľadať aj vo vzájomnom vzťahu spotrebiteľských smerníc, osobitne smernice o právach spotrebiteľa¹⁴ s predchádzajúcimi projektami zameranými na kreovanie spoločného zmluvného práva. Ide predovšetkým o projekty ako Spoločný referenčný rámec (DCFR), nadväzujúci na predchádzajúce výstupy, akými boli Princípy európskeho zmluvného práva (PECL), Princípy Acquis a s DCFR takmer paralelne vypracovaný projekt, známy ako "Principes contractuels communs - Projet de cadre commun de reference", predložený Association Henri

¹⁰ Pozri ELIÁŠ, K.: Nový občiansky zákoník ve Sbírce zákonů. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C. H. Beck, 2012, 20. roč., č. 7, s. 229. ISSN 1210-6410. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 15. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

¹¹ KOFROŇ, M.: Patří spotřebitelské právo do občanského zákoníku? pravniradce.ihned.cz [online]. Economia, a.s., 2011 [cit. 14. 3. 2013]. Dostupné z: <http://pravniradce.ihned.cz/c1-53042260-patrispotrebiteleske-pravo-do-obcanskeho-zakoniku>. Podobne MELZER, F.: K diskuzi o úpravě ochrany spotřebitele ve vládním návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C. H. Beck, 2009, 17. roč., č. 21, s. 771-776. ISSN 1210-6410. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>.

¹² Pozri Kofroň, cit. dielo.

¹³ Tamže.

¹⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ z 25. októbra 2011 o právach spotrebiteľov, ktorou sa mení a dopĺňa smernica Rady 93/13/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 1999/44/ES a ktorou sa zrušuje smernica Rady 85/577/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 97/7/ES. In Úradný vestník Európskej únie L304/64. 2011.

Capitant des Amis de la Culture juridique Francaise and the Societe de Legislation Comparee.

Pochopenie vzájomných súvislostí medzi projektami súkromného/zmluvného práva a spotrebiteľskou politikou Únie treba nanovo odvíjať od Akčného plánu Komisie z roku 2003¹⁵, v ktorom sa vyslovil zámer revidovať *acquis* zmluvného práva ako celku, nie len pre oblasť spotrebiteľského práva. Základným nástrojom na dosiahnutie cieľa mala byť príprava spoločného referenčného rámca, pretože podľa Komisie "...vytvorenie spoločných princípov a terminológie v oblasti európskeho zmluvného práva sa javí ako dôležitý krok smerom k vylepšeniu *acquis* zmluvného práva."¹⁶ Zakrátko po kreovaní skupiny odborníkov (máj 2005) pre prípravu DCFR, v septembri toho istého roku európsky komisár oznámil radikálnu zmenu kurzu ... smerom k revízií spotrebiteľského *acquis*. Následne prijaté dokumenty, akým bola Zelená kniha o revízií spotrebiteľského *Acquis* z februára 2007¹⁷ a hlavne návrh smernice o právach spotrebiteľa z roku 2008¹⁸ už potvrdzovali odklon v záujme Komisie od všeobecného zmluvného práva smerom k spotrebiteľskému *acquis*. Takýto stav vyvolal medzi odborníkmi ozaj búrlivú reakciu, niekým pomenovanú ako "coup de frein ... brutal".¹⁹

Dosiaľ ostáva nejasným ako (D)CFR a revidované spotrebiteľské *acquis* vedúce do prijatia smernice o právach spotrebiteľa spolu súvisia.²⁰ Návrh smernice neobsahoval ani v Preambule ani vo vysvetľujúcich poznámkach zmienku o dokumente DCFR, prijatého jeden rok skôr. Evidentným bolo skôr to, že tieto dva projekty nespája nič, alebo len veľmi málo. V súvislosti s návrhom smernice sa dokonca hovorí o sabotáži projektu Spoločného referenčného rámca²¹,

¹⁵ Communication of the Commission to the European Parliament and the Council: A more coherent European Contract Law; an Action Plan, COM (2003) 68 final.

¹⁶ Tamže, v poznámke č. 2, s. 59.

¹⁷ A More Coherent European Contract Law: An Action Plan," COM (2003) 68 final. Predtým hlavne materiál European Contract Law and the Revision of the *Acquis*: The Way Forward," COM (2004) 651 final.

¹⁸ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Consumer Rights, COM (2008) 614 final.

¹⁹ ZIMMERMAN, R.: The Present State of European Private Law. Knaw Press, Amsterdam 2010, s. 13.

²⁰ Tamže, s.14.

²¹ Tamže, s. 17.

pretože smernica z tohto projektu neodráža ani jednu významnú inšpiráciu.²²

Naproti tomu sa v smernici prevzali pravidlá, ktoré boli podrobené kritike už v pôvodnom dokumente. Aj pojmy zachytené v oboch dokumentoch, ako napr. vymedzenie “spotrebiteľa” (Consumer), “kúpnej zmluvy” (Sales Contract), “výrobca” (Producer) sa v oboch dokumentoch líšia, čím sa dalo najavo, že predstava o CFR ako “pomocného nástroja” (toolbox) je imaginárna. Dokumenty sa líšia aj v ďalšej terminológii²³ a rozdiel je aj v komplexe ochranných noriem, ktoré sledujú obdobný účel.²⁴ Treba však priznať, že aj samotnému DCFR sa vyčíta mnoho, napr. to, že spôsobilo eróziu privátnej autonómie, že obsahuje otvorené koncepty umožňujúce expanziu nekontrolovanej súdnej moci a zmazáva rozdiely medzi legislatívou a učebnými textom.²⁵

Prijatá smernica o právach spotrebiteľa vyvoláva aj otázku podstatného významu. Smernica už vo svojom návrhu proklamovala zámer dosiahnuť “skutočne vnútorný trh pre obchod medzi podnikateľmi a spotrebiteľmi”²⁶, pričom sama o sebe mala označovať “nový začiatok éry zmluvných práv spotrebiteľa”.²⁷ Smernica skutočne neobsahuje ustanovenia týkajúce sa vzťahov medzi podnikateľmi (b2b), a tak namiesto je otázka, či tento dokument nevedie k rigidnému oddeľovaniu režimu spotrebiteľských zmlúv (consumer contracts) a obchodných zmlúv (commercial contracts) a neposkytuje tak základňu pre prijatie osobitného kódexu spotrebiteľského práva (práv spotrebiteľov).²⁸ Je zaujímavým, že takáto otázka vzišla z prostredia holandského práva, ktoré sa rozsiahlou rekonštrukciou prihlásilo k zrušeniu rozdielov medzi obchodným a občianskym právom a spotrebiteľským právom, so

²² HESSELINK, M.W.: The Consumer Rights Directive and the CFR: Two Worlds Apart? Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series, No. 2009/02, dostupné na SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1346981>). Poukazuje sa tiež na to, že DCFR, tým že vychádzalo z PECL obsahovalo už niektoré vyjasnenia a zlepšenia smerujúce k harmonizácii práva.

²³ Napr. používa sa termín “trade” namiesto “business”

²⁴ Tu hovoríme o informačných povinnostiach, práva na odstúpenie od zmluvy, kontrole štandardných podmienok v zmluve a pod.

²⁵ Zimmerman, dielo cit. v pozn. 18, s 17 – 18.

²⁶ Pozri Proposed Consumer Rights Directive, Note 1, s. 2.

²⁷ Tamže, s. 9.

²⁸ HESSELINK, M.W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C? On Consumer, Commercial and General Contract Law after the Consumer Rights Directive. In [online]. 2009. s. 1–41. Dostupné na internete: <http://ssrn.com/abstract=1416126>, s. 4.

zámerom posilniť jednotnú úpravu súkromného práva. Rovnako sa týka Nemecka, ktoré novelizovaním záväzkového práva (Schuldrechtreform) v roku 2002, prevzala po vzore holandského občianskeho zákonníka koncepciu úpravy spotrebiteľského práva v rámci BGB.²⁹

Podľa niektorých, smernica o právach spotrebiteľa obsahuje viaceré znaky, ktoré naznačujú zámer Komisie kreovať Európsky kódex spotrebiteľského práva.³⁰ Hesselink napríklad vysvetľuje, že smernicou sa sleduje veľmi špecifický účel, že smernica má úzko vymedzeného adresáta, je pre ňu typický horizontálny prístup a zasahuje do oveľa širšej oblasti než nahradzované štyri smernice³¹. Smernica tiež obsahuje veľmi podrobnú úpravu a sleduje úplnú harmonizáciu pravidiel. Mimoriadnym je dopad smernice do všeobecného súkromného práva. Smernica nielenže rozdeľuje zmluvné právo na právo týkajúce sa spotrebiteľov a nespotebiteľské právo, ale navyše vedie aj k dichotómii v samotnom spotrebiteľskom zmluvnom práve. Proklamovaný zámer smernice vytvárať istú úroveň "hráčskeho poľa pre podnikateľov z rôznych členských krajín Únie" otvára otázku, či súkromné právo má naďalej sledovať záujem na ochrane spotrebiteľa ako slabšej strany.³²

Netreba podceňovať ani dôsledky presadzovaného horizontálneho prístupu. Naplnenie smernice vedie k tomu, že zmluvy medzi podnikateľom a spotrebiteľom majú podliehať osobitnému režimu, všeobecným normám s dopadom na všetky spotrebiteľské zmluvy. Vo svojom dôsledku sa to môže (a vo väčšine prípadov aj prejaví) aplikovaním pravidiel odlišných od noriem všeobecného zmluvného práva a práva, ktoré sa aplikuje na vzťahy medzi podnikateľmi navzájom alebo na zmluvy uzavreté len medzi spotrebiteľmi. Výlučne horizontálny prístup spolu s úplnou harmonizáciou tiež povedú k tomu, že dohody medzi podnikateľom a spotrebiteľom sa vymania spod kontroly národnej legislatívy a budú regulované výlučne na európskej úrovni. Dôsledkom je možná expanzia zmluvného

²⁹ Predstava sa opierala o ideu, že inak by Občiansky zákonník ostal nekompletným. Pozri GRUNDMANN, S.: Germany and the Schuldrechtsmodernisierung 2002. European Review of Contract Law 2005, s.129, tiež and ZIMMERMANN, R.: Contract Law Reform: the German Experience'. IN : Vogenauer, S.- Weatherill, S.(eds): The Harmonisation of European Contract Law, Implications for European Private Laws, Business and Legal Practice. Oxford: Hart Publishing, 2006, s.71 □ 88.

³⁰ HESSELINK, M.W.: dielo cit. v pozn. 28, s. 10.

³¹ Smernica obsahuje aj normy pre oblasť predaja aj služieb.

³² V tejto súvislosti sa hovorí aj o obrate paradigmat. Pozri Hesselink, dielo cit. v pozn. 28.

spotrebiteľského práva a naopak rozptyľovanie myšlienky o koherentnom súkromného práva v rámci členských štátov Únie.³³

Predpokladá sa, že presadzovanie zámeru smernice zrejme povedie k oslabeniu všeobecného zmluvného práva a rozhraničeniu vzťahov spotrebiteľských a vzťahov medzi podnikateľmi. Tomu by sa síce dalo zamedziť, keby domáca legislatíva rozšírila pravidlá vyplývajúce zo smernice aj na vzťahy medzi podnikateľmi teda, že normy zavádzané smernicou by sa stali súčasťou všeobecného zmluvného práva. Presadenie uvedenej myšlienky je možno len teoretické, keďže smernica o právach spotrebiteľov naďalej predpokladá existenciu všeobecných ustanovení zmluvného práva, ba výslovne uvádza, že návrhom sa nemá zasahovať do všeobecných inštitútov zmluvného práva.³⁴ Napriek tomu predstava o nedotknuteľnosti všeobecného zmluvného práva transponovaním smernice nemusí byť až tak zrejímavá. Je to dané tým, že záber všeobecných ustanovení zmluvného práva je oveľa širší ako obsah smernice. Na druhej strane všeobecné zmluvné právo nereguluje všetky vzťahy predvídané smernicou, ich úprava je buď v časti o spotrebiteľskom práve alebo spolu s ustanoveniami o právach a povinnostiach zo zmlúv uzavretých medzi podnikateľmi. Z naznačeného rozporu vyplýva, že hlavný zámer smernice, t.j. dosiahnutie vyššieho stupňa právnej istoty možno dosiahnúť v priamej závislosti od toho, aká časť všeobecného zmluvného práva ostane mimo dopad smernice. To však vedie k myšlienke, že prevzatie smernice do separátneho spotrebiteľského kódexu by sa javilo ako prijateľnejšie riešenie.

Napokon je potrebné vysloviť aspoň zmieniť o ďalšom dokumente zasahujúcom do súkromného práva, o návrhu nariadenia o spoločnom kúpnom práve (CESL)³⁵, ktoré Komisia predstavila rovnako v roku 2011, takmer súčasne s publikovaním smernice právach spotrebiteľa. Podľa predkladateľa, Návrh má uľahčiť cezhraničný predaj v rámci Európskej únie prostredníctvom dobrovoľného inštrumentu identického pre všetkých členov Únie. Nariadenie sa má vzťahovať na cezhraničné zmluvy o predaji tovaru a digitálneho obsahu a na limitovaný počet služieb spojených s predajom. Návrh dokumentu sa týka celého procesu vzniku zmluvy - reguluje hlavne predzmluvné podmienky, formálne náležitosti zmluvy, konkrétne práva zmluvných strán, právo na odstúpenie od zmluvy, právo na náhradu škody a ďalšie. Samotný materiál vyvoláva od počiatku spústu negatívnych reakcií, ktorými sa spochybňujú proklamované dôvody jeho prijatia. Podľa niektorých, prekážkou cezhraničného predaja nie je len rozdielnosť zmluvného práva, obvyklou prekážkou sú skôr rozdiely v daňovom práve, ale aj neznalosť jazyka. Aj vo vzťahu k spotrebiteľom sa objavuje výhrada, že takýto návrh povedie ešte k väčšej

³³ HESSELINK, M.W.: dielo cit. v pozn. 28, s. 20.

³⁴ Explanatory Memorandum, Proposed Consumer Rights Directive, s. 7.

³⁵ V českom preklade ako "Společná evropská právní úprava prodeje".

neprehľadnosti súčasných pravidiel. Za nerealistické sa považuje očakávanie, že spotrebiteľ bude schopný porovnať národné právo s ustanoveniami CESL a následne sa rozhodnúť, ktorý právny režim je pre neho vhodnejším. Kriticky sa poukazuje, že spotrebiteľ a následne aj podnikateľ budú konfrontovaní až s tromi druhmi právnych pravidiel - európskymi pravidlami medzinárodného súkromného práva, pravidlami CESL a tiež pravidlami občianskeho, resp. spotrebiteľského práva členského štátu a navyše, aj vo vzťahoch medzi podnikateľmi (B2B) bude treba zistiť, či druhá strana je alebo nie je malým a stredným podnikateľom.³⁶

Záverom sa možno pýtať, ako novou kodifikáciou vyriešiť uvádzané problémy. Spôsobov je samozrejme niekoľko. Možno medzi ne zaradiť aj vyjadrenie "čili nic", obľúbený obrat prof. Eliáša. Možnou je odvolávka na inštitút tzv. cooling-off period, času potrebného na vychladnutie hlavy. Riešením je aj postoj vyjadrený jedným z tvorcov holandského Občianskeho zákonníka, ktorý svoju kvalifikačnú prácu uzaviera myšlienkou, že tak rozsiahly projekt, ako je rekodifikácia občianskeho práva musí byť vykonaná rýchlo; študovať príliš mnoho znamená jednoducho rozmnožovať problémy, v dôsledku čoho sa pôvodný plán rozplynie.³⁷

Literature:

- ELIÁŠ, K.: Nový občanský zákoník ve Sbírce zákonů. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví . Praha: C. H. Beck, 2012, 20. roč., č. 7, s. 229. ISSN 1210-6410. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 15. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>
- GRUNDMANN, S.: Germany and the Schuldrechtsmodernisierung 2002. European Review of Contract Law 2005
- HESSELINK, M.W.: 'The Consumer Rights Directive and the CFR: Two Worlds Apart?' Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series, No. 2009/02, dostupné na SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1346981>
- HESSELINK, M.W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C? On Consumer, Commercial and General Contract Law after the Consumer Rights Directive. In [online]. 2009. s. 1–41. Dostupné na internete: <http://ssrn.com/abstract=1416126>
- HONDIUS, E.: Rekodifikace holandského soukromého práva. IN: Švestka, J. - Dvořák, J. - Tichý, L. (eds.) : Sborník statí z

³⁶ Pozri napr. VLAČIHOVÁ, A.: Jen víc zmatku a nejistoty". EPOD.cz- elektronický portál měsíčníku Podnikatel. Dostupné na: <http://www.epod.cz/jen-vic-zmatku-a-nejistoty/>.

³⁷ Citované podľa HONDIUS, E.: Rekodifikace holandského soukromého práva. IN: Švestka, J. - Dvořák, J. - Tichý, L. (eds.) : Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva. Praha ASPI, a.s. 2007, s. 17.

diskusních fór o rekodifikaci občanského práva. Praha ASPI, a.s. 2007

- KOFROŇ, M.: Patří spotřebitelské právo do občanského zákoníku? *pravnikradce.ihned.cz* [online]. *Economia*, a.s., 2011 [cit. 14. 3. 2013]. Dostupné z: <http://pravnikradce.ihned.cz/c1-53042260-patrispotrebitelske-pravo-do-obcanskeho-zakoniku>
- LAZAR, J.: Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva, Materiály z odbornej konferencie, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava: EUROKODEX, Poradca podnikateľ'a, spol. s. r. o., 2008, ISBN 978-80-89363-14-8
- LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné - I. časť*, Iura edition, 2010
- MELZER, F.: K diskuzi o úpravě ochrany spotřebitele ve vládním návrhu občanského zákoníku. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C. H. Beck, 2009, 17. roč., č. 21, s. 771-776. ISSN 1210-6410. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/>
- VLAČIHOVÁ, A.: Jen víc zmatku a nejistoty". *EPOD.cz*-elektronický portál měsíčníku Podnikatel. Dostupné na: <http://www.epod.cz/jen-vic-zmatku-a-nejistoty/>
- ZIMMERMANN, R.: *Contract Law Reform: the German Experience*. IN : Vogenauer, S.- Weatherill, S.(eds): *The Harmonisation of European Contract Law, Implications for European Private Laws, Business and Legal Practice*. Oxford: Hart Publishing, 2006
- ZIMMERMANN, R.: *The Present State of European Private Law*. Knaw Press, Amsterdam 2010

Contact – email

dulak@sba.sk

KRÁTKODOBÝ NÁJEM BYTU JAKO NOVÝ INSTITUT ČESKÉHO SOUKROMÉHO PRÁVA

LUKÁŠ HADAMČÍK

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Nový občanský zákoník ustanovením § 2235 odst. 2 odnímá ochranu pomoci speciálních ustanovení o nájmu bytu takovým nájům, jejichž účelem je nájem bytu k rekreaci nebo jinému zjevně krátkodobému účelu. Autor se v příspěvku zaměřením na vymezení předmětu této nové kategorie nájemního bydlení a na potenciální problémy s tímto spojené.

Key words in original language

nájem; nájem bytu; rekreace; krátkodobý účel nájmu; občanský zákoník

Abstract

The New Civil Code removes from the protection of rental housing the rent of flat for the recreation or another obviously short-term purpose. In this article, the author focuses there on the subject definition which deals with this category of rental housing and on the potential problems associated with this.

Key words

lease; rent of flat; recreation; short-term purpose; civil code

1. ÚVOD

V souvislosti s brzkou účinností nového občanského zákoníku čeká české soukromé právo změna takového rozsahu, jaká tady nebyla více než šedesát let. Jen stěží nalezneme v soukromém právu oblast, které by se rekonstrukce nedotkla. Významnou oblastí, která se dotýká každodenního života podstatné části populace a do níž nová úprava přináší celou řadu změn, je problematika nájemního bydlení.

Dle dosavadního občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) je úprava nájmu bytu specifická právě pro její zvláštní předmět, jímž je byt.¹ Nejvyšší soud však dovedl, že nájemcem bytu dle speciálních

¹ ŠVESTKA, Jiří; SPÁČIL, Jiří; ŠKÁROVÁ, Marta a kol. Občanský zákoník I, II. 2. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6. S. 1950.

ustanovení o nájmu bytu nemůže být právnická osoba, neboť ta nemá potřebu bydlení.² Dle judikatury Nejvyššího soudu, tak zvláštnost nájmu bytu není dána pouze jeho předmětem, ale rovněž jeho subjekty. Nutno říci, že tento závěr Nejvyššího soudu byl v odborné veřejnosti přijat kriticky.³

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále též jen NObčZ) v ustanovení § 2235 odst. 1 výslovně stanoví, že byt nebo dům musí být přenechán nájemci k zajištění jeho bytových potřeb. Krom specifického předmětu nájmu bytu je tak speciální úprava omezena i specifickým účelem, k němuž je byt nájemci přenecháván. Ve druhém odstavci citovaného ustanovení nový občanský zákoník vylučuje ze speciální úpravy nájem bytu či domu (dále jen nájem bytu) ke krátkodobému účelu. Výslovně ustanovení § 2235 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník stanoví: „Ustanovení tohoto pododdílu se nepoužijí, přenechává-li pronajímatel nájemci byt nebo dům k rekreaci nebo jinému zjevně krátkodobému účelu.“

2. JAK DLOUHÁ JE KRÁTKÁ DOBA?

Nabízí se otázka, jak dlouhá je krátká doba, respektive jak dlouhý je krátkodobý účel. Zde se samozřejmě otevírá prostor pro soudní praxi, která by měla v budoucnu vymezit hranici, kdy nájem bytu ještě lze považovat za krátkodobý a kdy tomu tak již býti nemůže. Jelikož se jedná o zcela nový institut českého soukromého práva, nelze předjímat, jakým směrem se judikatura vydá. Lze však nastínit několik výkladových možností, které lze při konkretizaci tohoto pojmu užít.

Pokud vyjdeme z gramatického výkladu, mohli bychom užít argument a simili (resp. per analogiam), který vychází z podobnosti jednotlivých pojmů.⁴ Samo výše citované ustanovení nám totiž nabízí jako jeden z možných krátkodobých účelů nájmu bytu účel rekreace. Budeme-li vycházet ze slov daného ustanovení „přenechává-li pronajímatel nájemci byt nebo dům k rekreaci nebo jinému zjevně krátkodobému účelu“, pak za užití argumentu a simili by se měl nájem za „jiným zjevně krátkodobým účelem“ svou délkou podobat nájmu za účelem rekreace. Při užití této výkladové metody dojdeme k závěru, že délka krátkodobého nájmu bytu by se měla pohybovat v horizontu několika týdnů, maximálně jednoho až dvou měsíců.

² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 2006, sp. zn. 26 Cdo 1973/2006. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 19. 11. 2013]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembqg5pwxzogy2tm>

³ ŠVESTKA 2009 op. cit.

⁴ KNAPP, Viktor; GERLOCH, Aleš. Logika v právním myšlení. 3. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. 230 s. ISBN 80-86432-02-5. S. 222.

Další výkladovou metodou, kterou lze užít, je metoda komparativní. Ustanovení § 1 odst. 2 bodu 3 rakouského zákona o nájmu vylučuje ze své působnosti nájem uzavřený na dobu určitou, přičemž tato doba nepřesáhne půl roku. Uvedená výjimka se vztahuje na dva případy, a to na nájem obchodních prostor a na nájem bytu. Účel krátkodobého nájmu bytu je zde vymezen velmi konkrétně. Nájemce dle citovaného ustanovení bude užívat byt jako přechodné bydliště za účelem dočasné pracovní činnosti, přičemž tento účel musí být sjednán písemně. Následně bod 4 výše citovaného ustanovení vylučuje z působnosti zákona nájem bytu za účelem rekreace. V tomto případě již zákon nijak neomezuje délku trvání nájmu, ovšem i zde platí podmínka, že nájemce musí mít své bydliště někde jinde.⁵

Konečně se můžeme vydat cestou teleologického výkladu, kde nám jako zdroj informací poslouží důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. Důvodová zpráva uvádí: „Vzhledem k tomu, že povaha nájemního bydlení vyžaduje zvláštní úpravu práv a povinností stran, vylučují se ze zvláštního režimu případy, kdy je byt nebo dům pronajat k zjevně krátkodobému účelu: typické jsou např. rekreační nebo prázdninové pobyty (tzv. letní byty) nebo nájmy bytů za účelem dočasného ubytování studentů v univerzitním městě nebo k zajištění několika-měsíční stáže odborníka apod.“⁶ Z posledně uvedeného příkladu vyplývá, že navrhovatel zákona předpokládal, že krátkodobý nájem bytu bude možné smluvit na časový úsek až několika měsíců. Navrhovatel však ve výše citované důvodové zprávě rovněž uvádí jako příklad nájem bytu za účelem dočasného ubytování studentů v univerzitním městě. Tyto smlouvy bývají nejčastěji uzavírány na jeden rok. Teleologickým výkladem tedy lze dojít k závěru, že krátkodobý nájem bytu lze smluvit až na dobu jednoho roku.

Je nezbytné vzít v potaz, že ustanovení § 2235 odst. 2 NObčZ je výjimkou z pravidla a že toto ustanovení odjímá nájemci, jakožto slabší straně, ochranu pomoci speciálních ustanovení o nájmu bytu. Vzhledem k tomu bude nutné toto ustanovení vykládat spíše restriktivně. Z toho důvodu se domnívám, že „zjevně krátkodobý účel“ by se měl pohybovat maximálně v horizontu několika měsíců. Pokud nájemce uzavírá nájemní smlouvu k bytu za účelem, jehož délka již dosahuje jednoho roku, dle mého názoru nelze takový účel již považovat za krátkodobý.

⁵ RAKOUSKO. Mietrechtsgesetz, BGBl. Nr. 520/1981, ve znění pozdějších předpisů. In: RIS [online]. Bundeskanzleramt: Rechtsinformationssystem [cit. 2. 11. 2013]. Dostupné z: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002531>

⁶ ELIÁŠ, Karel; ZUKLÍNOVÁ, Michaela; GAŇO, Jiří et al. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. Ostrava: Sagit, a. s., 2012. 1120 s. ISBN 978-80-7208-922-2. S. 851.

3. PRODLOUŽENÍ NÁJMU

Další otázkou je, zda krátkodobý nájem bytu bude možné prodloužit. Při řešení této otázky je nutné rozlišovat dvě situace. Za prvé může dojít k prodloužení nájmu na základě novace závazku, tedy dohodou obou stran. Za druhé může být nájem prodloužen prostřednictvím institutu *relocatio tacita*, který nový občanský zákoník upravuje v ustanovení § 2230 NObčZ.

Pokud se jedná o prodloužení krátkodobého nájmu bytu dohodou, nic nebrání smluvním stranám, aby tak učinily. Je však otázkou, zda prodloužený závazek již bude ve zvláštním režimu nájmu bytu, anebo bude tento závazek i nadále ze speciální úpravy vyloučen. Rakouská judikatura dovodila, pokud bude krátkodobý šestiměsíční nájem bytu prodloužen, pak nájem bytu ode dne prodloužení již spadá do působnosti zákona o nájmu.⁷ Jak již bylo řečeno výše, nový občanský zákoník žádné konkrétní limity pro krátkodobý nájem bytu nestanoví. I zde tedy bude na soudní praxi, jakým způsobem bude možnost prodloužení krátkodobého nájmu bytu posuzovat. Nutno však upozornit na to, že dle ustanovení § 1902 NObčZ věta druhá: „Může-li však dosavadní závazek vedle nového závazku obstát, má se za to, že nebyl zrušen.“ V případě prodloužení nájmu dosavadní závazek vedle nového obstojí. Z toho důvodu bude nutné posuzovat, zda se jedná o nájem bytu za zjevně krátkodobým účelem, v celé délce, tedy od uzavření původní nájemní smlouvy.

Dle ustanovení § 2230 NObčZ je možné prodloužit nájem mlčky. Pokud nájemce užívá věc (v tomto případě byt) i po uplynutí nájemní doby a pronajímatel jej do jednoho měsíce nevyzve, aby mu věc odevzdal, resp. byt vyklidil, platí, že nájemní smlouva byla znovu uzavřena za podmínek ujednaných původně. Jelikož se závazek prodlužuje za podmínek ujednaných původně, nelze v tomto případě jednoznačně dovodit, že by se prodloužený závazek již řídil zvláštními ustanoveními o nájmu bytu. Lze si však představit situaci, kdy byt je původně pronajímán ke krátkodobému účelu, nájemce se však v průběhu trvání závazku rozhodne byt užívat trvale a pronajímatel proti tomu nijak neprotestuje. Závazek je tak opakovaně prodlužován dle ustanovení § 2230 NObčZ. Ke změně závazku výslovnou dohodou stran však nedojde. V tomto případě je nutné upozornit na ustanovení § 2238 NObčZ: „Užívá-li nájemce byt po dobu tří let v dobré víře, že nájem je po právu, považuje se nájemní smlouva za řádně uzavřenou.“

⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu Rakouska ze dne 29. 10. 1985, věc 5Ob84/85. In: RIS [online]. Bundeskanzleramt: Rechtsinformationssystem [cit. 12. 11. 2013]. Dostupné z: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJR_19851029_OGH0002_00500B00084_8500000_001&ResultFunctionT oken=04f0f06a-87a1-4aea-ae71-d36c761272eb&Position=1&Gericht=OGH&Rechtssatznummer=&Rechtssatz=&Fundstelle=&AenderungenSeit=Undefined&SucheNachRechtssatz=True&SucheNachText=False&GZ=5Ob28%2f87&VonDatum=&BisDatum=12.11.2013&Norm=&ImRisSeit=Undefined&ResultPageSize=50&Suchworte=

Pokud nájemce užívá byt déle než tři léta, nelze takovýto nájem bytu již považovat za krátkodobý. Závazek se po uplynutí tří let bude řídit speciálními ustanoveními o nájmu bytu a to ex tunc. Dle mého názoru je však nutné za „ex tunc“ považovat den, kdy došlo k prvním prodloužení nájmu mlčky, nikoliv den, kdy byla uzavřena smlouva. Při uzavření smlouvy totiž nájemce věděl, že primárním předmětem smlouvy je krátkodobý nájem bytu, a nemohl tak být v dobré víře, že uzavírá nájemní smlouvu dle speciálních ustanovení o nájmu bytu. Dobrou víru nájemce lze presumovat až ode dne, kdy užíval byt i po uplynutí nájemní doby a pronajímatel s tímto mlčky souhlasil.

4. KRÁTKODOBÝ NÁJEM NA DOBU NEURČITOU

V předchozích odstavcích jsem se zabýval vymezením pojmu „krátkodobý nájem bytu“ v souvislosti s určitou délkou trvání závazku. Je ovšem nezbytné se rovněž zamyslet nad otázkou, zda by bylo možné pronajmout byt ke krátkodobému účelu, přičemž by ve smlouvě byla doba trvání nájmu stanovena jako neurčitá, anebo by o době trvání nájmu nebylo řečeno vůbec nic, čímž by se ze zákona dle ustanovení § 2204 NObčZ jednalo o nájem na dobu neurčitou. Na první pohled se krátkodobý nájem bytu na dobu neurčitou jeví jako protimluv, nicméně ze znění nového občanského zákoníku je nutné dovodit, že takovouto smlouvu uzavřít lze. Ustanovení § 2235 odst. 2 NObčZ neobsahuje podmínku, dle níž by se mělo jednat o nájem na dobu určitou. Jedinou podmínkou je, že pronajímatel přenechává nájemci byt k zjevně krátkodobému účelu. Pokud tedy bude ze smlouvy patrné, že byt je přenecháván nájemci ke krátkodobému účelu, nebude rozhodné, zda je přesně sjednaná doba trvání nájmu. Jako příklad lze uvést podnikatele, který si pronajímá byt, neboť v daném místě hodlá uzavřít několik smluv v souvislosti se svým podnikáním. Podnikatel však neví, zda kontraktační proces potrvá dva týdny, nebo dva měsíce, a z toho důvodu s pronajímatelem uzavřou nájemní smlouvu na dobu neurčitou, přičemž si smluví velmi krátké výpovědní doby. I v tomto případě se bude jednat o krátkodobý nájem bytu, na nějž se nepoužijí speciální ustanovení o nájmu bytu.

V případě nájmu bytu na dobu neurčitou bude nezbytné důsledně zkoumat, zda úmyslem obou stran bylo pronajmout byt ke krátkodobému účelu, anebo zda pronajímatel pouze zneužil tohoto institutu, aby se vyhnul donucujícím ustanovením speciální úpravy. Dle ustanovení § 2235 odst. 1 NObčZ se nepřihlíží k ujednáním zkracujícím nájemcova práva. Pokud by tedy pronajímatel pronajal byt nájemci pouze za podmínky, že se bude jednat o krátkodobý nájem bytu, přičemž věděl, že nájemce má úmysl žít v bytě trvale, jednalo by se o ujednání zkracující nájemcova práva a nájem by tak podléhal speciální úpravě o nájmu bytu. Tuto otázku bude samozřejmě nutné zkoumat i v případě nájmu na dobu určitou, nicméně při nájmu na dobu neurčitou je daleko významnější, neboť nemůžeme dovozovat úmysl stran ze sjednané doby trvání závazku.

5. FORMA SMLOUVY

Jak již bylo řečeno, krátkodobý nájem bytu se řídí obecnými ustanoveními o nájmu. V případě obecného nájmu zákon nijak neomezuje formu smlouvy. Z ustanovení § 559 NObčZ vyplývá, že bude možné krátkodobý nájem bytu sjednat libovolnou formou, tedy i ústně, ale také například pouhým předáním klíče. Je však nezbytné upozornit, že dle nové úpravy bude možné uzavřít v libovolné formě i nájem bytu podléhající speciálním ustanovením. Ustanovení § 2237 NObčZ sice v případě nájmu bytu vyžaduje písemnou formu smlouvy, nicméně následně stanoví, že pronajímatel nemá právo namítnout vůči nájemci neplatnost smlouvy pro nedostatek formy.

I když zákon zvláští formu smlouvy pro krátkodobý nájem bytu nevyžaduje, jeví se vhodné i v tomto případě smlouvu uzavírat v písemné formě. Dle slov zákona musí být krátkodobý účel nájmu bytu zjevný, přičemž z pouhého předání klíčů lze jen stěží dovodit, zda se jedná o nájem, výpůjčku, či výprosu, natož zda je účel, k němuž je byt přenecháván do užívání, krátkodobý.

6. ZÁVĚR

Nový občanský zákoník omezuje speciální úpravu nájmu bytu na případy, kdy je byt přenecháván nájemci k zajištění jeho bytových potřeb. Výslovně nový občanský zákoník vylučuje ze speciálního režimu krátkodobý nájem bytu. Krom zjevně krátkodobého účelu nájmu však nový občanský zákoník nestanoví žádné další podmínky pro tento typ závazku. Odpověď na v příspěvku uvedené otázky, jak dlouhý je krátkodobý nájem, zda i prodloužený nájem nebude ve speciálním režimu, zda bude možné uzavřít krátkodobý nájem bytu na dobu neurčitou, v jaké formě by měla být smlouva uzavřena, by měla přinést v příštích letech judikatura. Je však nutné vždy mít na vědomí, že nájemce bytu je v tomto smluvním vztahu slabší stranou, z toho důvodu by měla být veškerá ustanovení, která odjímají nájemci ochranu prostřednictvím speciálních ustanovení, vykládána restriktivně. Rovněž by mělo být vždy posuzováno, zda krátkodobý nájem bytu nebyl sjednán pouze z toho důvodu, aby se pronajímatel vyhnul donucujícím ustanovením speciální úpravy, přičemž fakticky nájemce nájemní smlouvou hodlá uspokojit svou bytovou potřebu a pronajímatel je s tím srozuměn. K takovému ujednání by se dle ustanovení § 2235 odst. 1 NObčZ nemělo přihlížet, neboť se jedná o ujednání zkracující nájemcova práva.

Literature:

- ŠVESTKA, J. et al: Občanský zákoník I, II, 2. Vyd, Praha: C. H. Beck, 2009, 2321 s., ISBN 978-80-7400-108-6

- KNAPP, V. et al: Logika v právním myšlení, 3. Vyd, Praha: Eurolex Bohemia, 2001, 230 s., ISBN 80-86432-02-5
- ELIÁŠ, K. et al: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem, Ostrava: Sagit, a. s., 2012, 1120 s., ISBN 978-80-7208-922-2

Contact – email

hadamcik.lukas@gmail.com

POVAHA APLIKACE NEÚMĚRNÉHO ZKRÁCENÍ

LIBOR HOLÝ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Článek se zabývá novým institutem závazkového práva, a to neúměrným zkrácením. Zaměřuje se přitom na určení způsobu realizace práva strany požadovat zrušení neúměrně zkracující smlouvy, který však ze zákona přímo nevyplývá. Ve svém závěru autor dochází k přesvědčení, že by takové zrušení mělo nastat výlučně v důsledku jednostranného právního jednání zkrácené strany.

Key words in original language

neúměrné; zkrácení; hrubý; nepoměr; zrušení; smlouva; žaloba; soud;

Abstract

An article deals with new legal institute of contractual law - lesion beyond moiety. Author focuses on implementation of the institute and tries to discover, how to cancel a contract for lesion beyond moiety. At the end there is presumption that this should be done by unilateral legal act of aggrieved party.

Key words

lesion; moiety; contract; court; petition; disproportion;

S novou soukromoprávní úpravou přichází ruku v ruce i výrazně obměněná úprava civilního procesu. Do právního řádu se společně s tímto tedy dostala i řada nových institutů, jako je i neúměrné zkrácení. S uvedením nového institutu vzniká i potřeba jeho paralelního zakotvení v ostatních předpisech, potažmo jeho zajištění v civilním soudním řízení. Nový občanský zákoník ("NOZ") je však trochu unikátní hmotněprávní kodex, neboť na řadě míst obsahuje i procesněprávní normy. Nejčastěji kodifikuje otázky důkazních břemen a potažmo celého dokazování. Smyslem tohoto článku je analýza nové hmotněprávní a rekodifikačně-novelizované procesní úpravy se zřetelem k procesu uplatňování práv v případech neúměrného zkrácení.

Neúměrné zkrácení je dle důvodové správy staronovým institutem v nové soukromoprávní úpravě. Dle důvodové zprávy k němu zákonodárce sáhnul za účelem úpravy těch případů, kdy je plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla druhá strana. Pro takový případ má dle § 1793 NOZ zkrácená strana možnost

požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu. K tomu ovšem zákon stanoví řadu výjimek zejména v podobě situací, kdy druhá smluvní strana například odvrátí zrušení smlouvy tím, že zkrácené straně doplní vše, o co byla tato zkrácena se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy.

Ohledně nalezení základních definičních znaků pojmu neúměrného zkrácení se odborná literatura již poměrně zevrubně zabývá otázkou, co hrubým nepoměrem v zásadě být může a co nikoliv. S přihlédnutím k důvodové zprávě, dle které se tvůrci této normy inspirovali mimo jiné i v ustanovení § 934 ABGB popř. i v rámci návrhu československého občanského zákoníku z roku 1937, lze mít za to, že hrubým nepoměrem bude především takové vzájemné plnění smluvních stran, kdy jedna strana by měla s přihlédnutím k dalším charakteristikám závazkového vztahu plnit jen do jedné poloviny plnění strany druhé. Dle obecného zákoníku občanského totiž platilo, že: *„Neobdržela-li jedna strana na obecné hodnotě při dvoustranně závazném jednání ani polovici toho, co druhé straně dala, skýtá zákon zkrácené straně právo žádati zrušení a uvedení v předešlý stav. Avšak druhá strana může jednání zachovati v platnosti tím, že jest ochotna nahraditi, čeho se do obecné hodnoty nedostává. Nepoměr hodnoty se určuje podle času, kdy bylo jednání uzavřeno.“*

Český zákonodárce však od takovéto přísné konkretizace právní úpravy institutu ustoupil, kdy definici hrubého nepoměru nepodává a spoléhá se na schopnost racionálního posouzení konkrétního sporu, a to případ od případu. Právní řád Rakouska či Francie, který neúměrné zkrácení upravuje, o jedné polovině jako základního určovacího znaku však přímo mluví¹. Lze se proto shodnout s predikcemi vyslovovanými v aktuální doktríně, že v rámci judikatury budou případy hrubého nepoměru stanoveny s velkou pravděpodobností ponejvíce u hranice jedné poloviny plnění jedné strany.²

Poměrně velká nejistota však panuje ohledně způsobu reálné aplikace normy o neúměrném zkrácení v praxi. V ustanovení § 1793 je přesně stanoveno, že: *„Zavází-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla druhá strana, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí druhá strana doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy.“* Z uvedeného je na první pohled zřejmé, že se normotvůrce v části týkající se práv zkráceného subjektu doslova inspiroval v obecném zákoníku občanském, kdy oba předpisy dávají zkrácené straně

¹ Zima, P. K pokusu o uzákonění institutu *leasio enormis*. Právní rozhledy, Praha: C.H. Beck, s.r.o., 2012, č. 9 s. 328

² Němec, Petr. Neúměrné zkrácení a lichva dle nového občanského zákoníku. Epravo.cz. <online> dostupný z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/neumerne-zkraceni-a-lichva-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku-83728.html> [citováno 1.12.2013]

možnost „požadovat zrušení smlouvy“. Dle mého přesvědčení však zvolená úprava co do jazykové stránky naprosto nereflktuje současnou teorii ani praxi, pro kterou je naprosto neurčitě. Němec ve svém pojednání uvažuje nad dvěma možnostmi, jak tento pojem vykládat. Dle něj lze takové právo neúměrně zkráceného realizovat buď formou odstoupení od smlouvy a nebo pak uzavřením dohody stran popř. pak soudně. K tomu následně dodává, že prvá možnost, tj. zrušení smlouvy formou odstoupení od ní, z textu zákona nevyplývá, a tedy se k této ani autor odkazované článku nekloní. S tím nelze než souhlasit, neboť není žádného důvodu, aby zákonodárce užil termínu "požadovat zrušení smlouvy", pokud by tím dával smluvní straně možnost odstoupit od smlouvy, tak jako tomu je v § 1829 et seq., § 1846 et seq., 1861 et seq. apod. Protože pak podle § 1794 odst. 2 NOZ platí, že: "*Právo podle § 1793 nevzniká ani tehdy, vzdala-li se jej zkrácená strana výslovně a prohlásila-li, že plnění přijímá za mimořádnou cenu ze zvláštní oblíby, anebo souhlasila-li s neúměrnou cenou, ač jí skutečná cena plnění byla nebo musela být známa.*", nelze s ohledem na obecnou zásadu, že nikdo se nemůže vzdát práva, které mu v budoucnu teprve vznikne, dojít k závěru, že by bylo takové vzdání se budoucího práva k odstoupení od smlouvy neplatné, nepředpokládali-li bychom ovšem, že právo k odstoupení vždy vzniká současně s uzavřením neúměrně zkracující smlouvy. Mám za to, že právo domáhat se zrušení neúměrně zkracující smlouvy je pevnou součástí každého smluvního vztahu, a to od samého jeho počátku. Jen tehdy je pak možné se tohoto práva platně předem vzdát.

Negativní postoj pak zaujímám i k dalšímu Němcem předpokládanému způsobu zrušení neúměrně zkracující smlouvy, tedy zrušení nutnou dohodou stran.³ Mám za to, že jako nejvhodnější se mi jeví realizování zrušení smlouvy na základě jednostranného úkonu strany, která byla zkrácena. Pokud by šlo takovou smlouvu zrušit pouze dohodou obou stran, pak se bez účelu jeví ustanovení, dle kterého toto právo má pouze neúměrně zkrácená strana. Je přirozené, že strana, která z kontraktu hrubým nepoměrem získala, nebude mít dostatečnou motivaci, takovou dohodu uzavírat. Zkrácená strana by se pak k uplatnění práva musela obrátit na soud, aby ten konstitutivně rozhodl a neúměrně zkracující smlouvu zrušil. Tím by však byla druhá strana povinna vrátit to, oč se neúměrně obohatila, až s právní mocí takového soudního rozhodnutí. Případné sankční poplatky (zejména úroky z prodlení atp.) by počaly běžet až s právní mocí takového to rozhodnutí, tj. v krajních případech klidně i po více jak 10 letech.

Zároveň zde však není vůbec jasné, jakým typem žaloby by zrušení smlouvy mohla zkrácená strana iniciovat. Zima uvažuje buď nad určovací žalobou, nebo nad žalobou nahrazující projev vůle druhé

³ Němec, Petr. Neúměrné zkrácení a lichva dle nového občanského zákoníku. Epravo.cz. <online> dostupný z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/neumerne-zkraceni-a-lichva-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku-83728.html> [citováno 1.12.2013]

smluvní strany.⁴ Dle mého názoru na tento institut však nepřiléhá ani jedna ze žalob zmíněných. Hlavní problém spatřuji především v konstitutivních účincích. Pokud by takové rozhodnutí rušilo závazkový smluvní vztah, jednalo by se nepochybně o rozhodnutí konstitutivní povahy. Určovací žaloby jsou však žalobami typově s účinky deklaratorními.⁵ Problematická se mi zde jeví i otázka naléhavého právního zájmu jako základní podmínky úspěchu žaloby o určení. Nepředpokládám, že by případy neúměrného zkrácení byly případem, kde se naléhavý právní zájem vždy presumuje, a bude tedy na neúměrně zkráceném, aby naléhavý právní zájem při počátku soudního řízení prokázal. Aby byl naléhavý právní zájem na jeho straně dán, musí jednak prokázat, že ho nejistá situace poškozuje, ale zároveň i to, že budou žalobou upraveny vzájemné sporné práva smluvních stran tak, aby se předešlo dalším soudním sporům. Na základě určovací žaloby však může být pouze dosvědčeno, že je smluvní vztah pro neúměrné zkrácení neplatný, což ovšem nevylučuje další spory ve věci. Aby neúměrně zkrácený dosáhl na plnění, bude muset následně iniciovat další soudní při, tentokrát žalobou o (penežité) plnění. Tím je však smysl naléhavého právního zájmu a konečného vyřešení sporných práv zpochybněn.

Ohledně žaloby na nahrazení vůle smluvní strany se zdá být situace o něco příhodnější. Nikterak však bez problematických bodů. Žaloba na nahrazení vůle strany je zvláštní žalobou na plnění dle § 80 písm. b) o.s.ř. a v současné době je využívána zejména u nahrazení projevu vůle účastníka smlouvy o smlouvě budoucí dle § 50a obč.z., kde dle odst. 2) téhož je dána smluvní straně možnost se do jednoho roku domáhat u soudu, aby prohlášení vůle bylo nahrazeno soudním rozhodnutím. Aby byl žalobce v takém soudním řízení obecně úspěšný, musí mimo jiné prokázat, že žalovaný je povinen učinit projev k uzavření smlouvy a současně, že žalovaný neprávem odmítá takovýto projev vůle učinit.⁶ Pokud budeme vycházet z předpokladu shora uvedeného autora, že zrušit smlouvu pro neúměrné zkrácení lze toliko další dohodou, pak aby bylo možné žalovat na uložení projevu vůle jen tehdy, byl-li by žalovaný povinen buď ze zákona či na základě smluvního ujednání takovou dohodou o zrušení hlavního závazku uzavřít. Jsem toho názoru, že toto však dotčené ustanovení § 1793 neobsahuje, když je zkrácené straně toliko dána možnost požadovat zrušení smlouvy. Jinými slovy, toto ustanovení dle mého nezakládá druhé smluvní straně povinnost uzavřít jakoukoliv další smlouvu. Nad to nutno podotknout, že z textu zákona ani nevyplývá, jaký by měl být obsah takovéto dohody o zrušení hlavního závazku.

⁴ Zima, P. K pokusu o uzákonění institutu *leasio enormis*. Právní rozhledy, Praha: C.H. Beck, s.r.o., 2012, č. 9 s. 328

⁵ Svoboda, Karel. Zvláštnosti určovací žaloby, ASPI 2010, str. 154

⁶ David, Ludvík; Hrušáková, Milana; Ištvanek, František a spol. Komentář k § 161 o.s.ř. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit 6.12.2013]

Aby byla tato konstrukce efektivní, muselo by být obsahem takové dohody nejen zrušení hlavního závazku, ale zároveň i způsob vypořádání vzájemných práv. Pokud totiž soud svým rozhodnutím nahradí projev vůle druhé smluvní strany k uzavření smlouvy o zrušení hlavního závazku, pak sice hlavní závazek zanikne, ale sporná práva nemusí být mezi stranami opět definitivně vyrovnána. Neúměrně zkrácená strana by po takovém soudním sporu musela opět iniciovat soudní řízení nové, tj. podáním žaloby na plnění, aby dosáhla exekučního titulu. Samotné rozhodnutí soudu o nahrazení vůle nebude zřejmě obsahovat žádný výrok o povinnosti nespěšné strany vrátit to, co ze závazku získala.

K řešení této otázky nám nepomůže ani historický výklad dotčeného ustanovení. Jak již ve svém rozhodnutí ze dne 31.8.2010, č.j. 30 Cdo 1653/2009 zmínil Nejvyšší soud, institut neúměrnému zkrácení znalo již jistiniánské právo, dle kterého prodávající mohl žádat soudní zrušení smlouvy, pokud kupní cena nedosahovala ani jedné poloviny prodávajícího pozemku.⁷ V případě prvorepublikové úpravy se lze však klonit k tomu názoru, že požadovat zrušení neúměrně zkracující smlouvy bylo realizováno obdobně, jako námitka relativní neplatnosti v zákoně č. 40/1964 Sb.⁸

Nejideálnějším se mi proto jeví zrušení smlouvy formou jednostranného právního jednání, kde by smlouva zanikala doručením druhé smluvní straně. Nejvhodnější by zřejmě byla konstrukce relativní neplatnosti, kdy by neúměrně zkrácená strana namítla takovou neplatnost a současně druhou smluvní stranu vyzvala, aby vrátila vše, co bylo podle smlouvy plněno. V případě nedobrovolnosti by pak na pořadu dne byla klasická žaloba na plnění, kde by splnění hypotézy celého ustanovení o neúměrném zkrácení bylo řešeno v rámci jediného soudního řízení jako tzv. prejudiciální otázka. Výsledkem takové soudní pře by byl přirozeně přímo exekuční titul.

Uvědomuji si však, že pokud by normotvůrce chtěl vystavět institut neúměrného zkrácení a jeho zrušení na principiu relativní neplatnosti, učinil by tak explicitně jako v případě lichvy dle § 1796 NOZ. Přesto jsem přesvědčen, že realizace zrušení smlouvy z důvodu neúměrného zkrácení je založena na základě jednostranného právního jednání sui generis zkrácené strany. S ohledem na možnost druhé smluvní strany odvrátit zrušení smlouvy tím, že doplní, oč byla druhá strana zkrácena, by se mělo navíc zřejmě jednat o jednostranný úkon se suspensivní podmínkou. Neúměrně zkracující smlouva by se tak dle mého měla stát zrušenou až po té, co jednostranný úkon o jejím zrušení dojde druhé smluvní straně a současně marně uplyne lhůta,

⁷ Srov. Kincl, J. et al. Římské právo. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, str. 252

⁸ Obdobně Pauldura, L. K institutu neúměrného zkrácení (laesio enormis). Právní forum, Wolters Kluwer, a., Praha : 2012, č. 3 str. 128

která byla této straně dána k tomu, aby dorovnála to, oč byla druhá strana zkrácena.

Literature:

- David, L. et. al. Komentář k § 161 o.s.ř. in ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR
- Kincl, J. et al. Římské právo. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, str. 252
- Němec, P. Neúměrné zkrácení a lichva dle nového občanského zákoníku, Praha: Epravo.cz.
- Pauldura, L. K institutu neúměrného zkrácení (laesio enormis). Právní forum, Wolters Kluwer, a., Praha : 2012
- Svoboda, K. Zvláštnosti určovací žaloby, Praha: ASPI 2010, str. 154
- Zima, P. K pokusu o uzákonění institutu leasio enormis. Právní rozhledy, Praha: C.H. Beck, s.r.o., 2012, č. 9 s. 328

Contact – email

l.holy@mail.muni.cz

ZMĚNY V PRÁVU PODNIKATELSKÝCH SESKUPENÍ PO REKODIFIKACI

ZDENĚK HOUDEK

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Úprava podnikatelských seskupení představuje jednu z oblast správy obchodních korporací, která z celého rekodifikačního celku prochází celkovou systematickou změnou. V obecné rovině je patrný posun od dosavadní doktríny inspirované německým Kozernrecht k vzoru francouzského Rozenblumova konceptu. Přitom základní otázky regulace podnikatelských seskupení zůstávají stejné, zejména vymezení takového právem kvalifikovaného seskupení, ochrana menšinových společníků a věřitelů.

Key words in original language

podnikatelská seskupení, koncern, wrongful trading, menšinový společník, obchodní společnost

Abstract

Legal regulation of the corporate groups is one of the areas of corporate governance that goes through the overall systematic change within the recodification of the whole. Generally, there is a evident paradigm shift from the current doctrines inspired by German Kozernrecht to the model of the French Rozenblum concept. However, the basic regulatory issues of a corporate group law remain the same, especially the definition of such a qualified groups of law, protection of minority shareholders and creditors.

Key words

corporate groups, wrongful trading, minority shareholder, corporation

1 Úvodem

Úprava podnikatelských seskupení je jednou z těch oblastí právní úpravy, která v rámci rekodifikačního celku prochází celkovou systematickou změnou. Zákon č. 90/2012 o obchodních společnostech a družstvech,¹ stejně jako doposud, výslovnou definici podnikatelského seskupení neobsahuje. Pro účely tohoto příspěvku lze podnikatelské seskupení definovat pomocí znaků právní samostatnosti a ekonomické jednoty jako takový projev ekonomické koncentrace

¹ Dále též jen *zákon o obchodních korporacích* či ZOK.

v oblasti práva, pro něž je charakteristické spojování jednotlivých právně samostatných subjektů do ekonomického celku sledujícího vlastní podnikatelské zájmy při zachování právní samostatnosti jednotlivých osob.²

Předložená stať směřuje k rozboru ustanovení obsažených v části první, hlavě I, dílu 9 ZOK, které jsou úpravě podnikatelských seskupení věnovány. Zaslíbený čtenář jistě promine jistou didaktičností tohoto textu zaměřeného převážně na analýzu zákonné úpravy. Přesto otázky, které znění nové úpravy práva podnikatelských seskupení otevírá, bezesporu za systematické zamyšlení stojí.

2 Konceptní východiska úpravy

Zákon o obchodních korporacích v oblasti regulace podnikatelských seskupení na první pohled ustupuje od doposud následovaného inspiračního vzoru německého Konzernrecht.³ Důvodová zpráva zákona k tomuto uvádí: „V návaznosti na doporučení Winterovy zprávy a také dřívější doporučení odborného týmu „Forum Europaeum Konzernrecht“ se zavádí nová koncepce podnikatelského seskupení.“⁴ Základem těchto úvah je možnost (v případě splnění podmínky existence koncernu) legálního převážení skupinového zájmu nad individuálním zájmem dceřiné společnosti. Principálně se tak akcentuje francouzský model založený na rozhodnutí francouzského kasačního soudu v případě Rozenblum z roku 1985, pro který se již vžilo označení Rozenblum koncept. Základní myšlenkou této koncepce je teze, že prosazení zájmů koncernu může přinést dceřiné společnosti i takové nevýhody, které nebudou bezprostředně v krátkodobém horizontu saturovány, avšak pouze při splnění podmínek (i) existence strukturálně pevné skupiny, (ii) spočívající v koherentní skupinové politice a vzájemné systematické koordinaci aktivit, za předpokladu, že (iii) nevýhody dopadající na dceřinou společnost musí být vyváženy výhodami, které takové společnosti členství v koncernu přináší, byť i v delším časovém horizontu.⁵

² ČERNÁ, Stanislava. *Koncernové právo v Německu, Evropské unii a České republice*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1999, 140 s. ISBN 8071792454. S. 6.

³ Viz k tomu: DOLEŽIL, Tomáš. *Koncerny v komunitárním právu: analýza a náměty pro rekonstrukci*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2008, 175 s. ISBN 9788090378636. S. 133.

⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech. In: *CODEXIS* [právní informační systém]. Atlas Consulting [cit. 1. 12. 2013].

⁵ Převzato z: ČERNÁ, S. K rozdílu mezi německou a francouzskou koncepcí skupin společností. *PRÁVNÍ ROZHLEDY*. 2004, č. 8, s. 283. ISSN 1210-6410.

Již na první pohled je však patrné, že nová domácí úprava podnikatelských seskupení se svých inspiračních zdrojů nedrží nikterak důsledně. Toto samozřejmě a priori není chybné řešení, ovšem v těchto případech je třeba obzvláště obezřetně a kriticky zkoumat systematickou provázanost jednotlivých institutů a jejich funkční souvislosti.

3 Struktura úpravy - vymezení základních pojmů

Systematickým základem nové úpravy podnikatelských seskupení je rozlišení trojice vztahů v závislosti na intenzitě uplatněného hospodářského působení. Napříště budou rozlišovány instituty ovlivnění – ovládání – koncern. Důvodová zpráva sice uvádí, že: „celková koncepce vychází z dvoustupňového režimu – ovlivnění a koncernu. Zatímco v případě ovlivnění se de facto jedná o invazivní nástroj, tedy nástroj, jehož prostřednictvím někdo ovlivňuje jinou osobu, aniž by k tomu měl titul, u koncernu takovýto titul existuje, a tedy se limitují případné následky.“⁶ Avšak předně uvedené rozdělení se jeví jako důslednější, neboť zákon mezi ovlivněním a ovládáním zřejmě předpokládá kvalitativní rozdíl v působení vlivné, respektive ovládající osoby. Přitom i vztah jednotného řízení, které zakládá koncern, je v inkluzi k pojmu ovlivnění; přesto je vyčleněn jako samostatná kategorie. Metodologicky přesnější je pro další úvahy rozdělení na kategorie ovlivnění – ovládání – koncern.

3.1 Ovlivnění

Jádrem nové právní úpravy podnikatelských seskupení bude vztah mezi vlivnou a ovlivněnou osobou, pro který zákon zavádí v § 71 odst. 1 ZOK nový pojem ovlivnění. Je třeba připomenout, že i stávající obchodní zákoník přijímal obecná pravidla regulující chování osoby, jež podstatným způsobem ovlivňuje chování obchodní společnosti. Lze tak po mém soudu dovodit, že ustanovení § 66 odst. 6 ObchZ a §66c ObchZ obsahuje pro režim obchodního zákoníku kategorii srovnatelnou s novým institutem ovlivnění. Úvodem se však sluší uvést, že pojem ovlivnění v ZOK je zřejmě širší, než je dosah dvou shora zmíněných ustanovení ObchZ. Zahrnuje v sobě i povinnost směřující k uhrazení újmy vzniklé ovlivněné osobě, a to v krátkém časovém horizontu, což odpovídá pravidlu § 66a odst. 8 ObchZ, které doposud tvořilo základ regulace poměrů ve faktickém koncernu. Přesnému výkladu pojmu ovlivnění je tak třeba věnovat

⁶Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech. In: *CODEXIS* [právní informační systém]. Atlas Consulting [cit. 1. 12. 2013].

náležitou pozornost. Je patrné, že formulace obsažená v § 71 ZOK vyvolává jisté interpretační nejasnosti.

Pochyby předně vyvolává zamýšlený rozsah užitého pojmu vlivná osoba. Nabízí se možnost extenzivního výkladu, že vlivnou osobou bude každá osoba, mající v obchodní korporaci vliv, byť i jen potencionálně. Toto by ostatně odpovídalo i uvedení legislativní definice vlivné osoby přímo v závorce v úvodu ustanovení. Naopak by bylo možno dovozovat (zejména vzhledem k právním následkům z toho plynoucích), že vlivnou osobou bude jen taková, která svůj vliv na obchodní korporaci skutečně využívá. Přesto i při přijetí tohoto závěru vyvstávají další otázky. Stačí k nastoupení právních následků jednorázové využití vlivu, nebo je vyžadován určitý trvajícím kvalifikovaný vztah? Stačí – pro vznik statusu vlivné osoby – aby uplatňovala jakýkoliv vliv, nebo je nutné, aby uplatnění vlivu způsobilo ovlivnění osobě i újmu? Nebo konečně musí mít tento vliv rozhodující významnou intenzitu, a jaké vlastně působení musí být, aby mohlo být chápáno jako rozhodující významný způsob ovlivnění?

Praktické dopady nutnosti precizního vymezení pojmu vlivná osoba jsou nasnadě. Již v současnosti jindy stojaté vody akademické obce rozvířila diskuse nad dosahem § 68 ZOK v souvislosti s odkazem uvedeným v § 76 odst. 3 ZOK.⁷ Tomuto ochránářskému ustanovení bude věnován prostor v další části této stati. Avšak opomenuty by neměly zůstat ani další instituty ZOK, které s pojmem vlivná osoba pracují. Mám zde na mysli zejména novou úpravu derivativních žalob, která v § 157 odst. 3 písm. b) ZOK pro společnost s ručením omezeným a v § 372 odst. 2 ZOK pro akciovou společnost, připouští, aby společník (akcionář) jménem společnosti soudně uplatnil nárok na náhradu újmy také proti vlivné osobě. Přitom zákon nevyžaduje žádné další podmínky, které by měly předcházet podání takovéto žaloby. Zejména je s podivem, že zákon nestanoví pro případy derivativních žalob vůči vlivné osobě notifikační povinnost vůči statutárnímu orgánu tak, jak obdobně vyžaduje písemné informování dozorčí rady v případě, že žaloba směřuje vůči členu statutárního orgánu. Patrně tak lze dovodit, že zákon chápe existenci vlivné osoby (v případě neexistence koncernu, viz dále) jako nežádoucí a invazivní zásah do standardní struktury obchodní

⁷ Viz např. ČECH, P. Nad několika rektifikačními nejasnostmi. *Obchodněprávní revue*. 2012, roč. 4, č. 11-12, s. 324-328. ISSN 1803-6554. Dále např.: HAVEL, B. O kogentnosti, vypořádání újmy a ručení vlivné osoby ve světle nového soukromého práva. *Obchodněprávní revue*. 2013, roč. 5, č. 1, s. 13-16. ISSN 1803-6554. Popřípadě též: VRBA, M; ŘEHÁČEK, O. Nová úprava obchodních korporací a některé její souvislosti s insolvenčním právem. *PRÁVNÍ ROZHLEDY*. 2012, č. 10, s. 360. ISSN 1210-6410.

korporace a proto se snaží maximálně eliminovat negativní důsledky, které z této skutečnosti mohou vyplynout.

Základním institutem, který směřuje k nápravě nežádoucího působení vlivné osoby na obchodní korporaci, je (přírozně) povinnost k náhradě újmy dle § 71 ZOK. V návaznosti zákon předpokládá dvě situace, kdy vlivná osoba – přestože rozhodujícím významným způsobem ovlivnila chování obchodní společnosti k její újmě – nebude k náhradě újmy povinná. Jednak jde o případ, kdy vlivná a ovlivněná osoba tvoří koncern a jsou splněny podmínky dle §72 ZOK (viz dále). Jednak jde o možnost exkulpace dle § 71 odst. 1 ZOK za předpokladu, že vlivná osoba prokáže, že při svém ovlivnění jednala (i) v dobré víře a zároveň předpokládala, že jedná (ii) informovaně a (iii) v obhajitelném zájmu společnosti. Zákon tak zavádí pro posuzování újmy vzniklé jednáním vlivné osoby kritéria srovnatelná s pravidlem podnikatelského úsudku dle § 51 odst. 1 ZOK. I v této souvislosti však vyvstávají jisté interpretační nejasnosti. Ze zvolené formulace vyplývá, že vlivná osoba je vázána standardem náležité péče (*duty of care*), tedy je povinna jednat s potřebnými znalostmi a pečlivostí⁸, avšak dále není vyžadována nezbytná loajalita (*duty of loyalty*). Jinými slovy, vlivná osoba není (dle doslovného znění zákona) vázána při svém ovlivnění povinností péče řádného hospodáře jako takovou.⁹ Takovýto přístup je zřejmý posun od současného ustanovení §§ 66 odst. 6 ObchZ, který zavádí pro osoby, které ovlivňují podstatným způsobem chování společnosti režim odpovědnosti a ručení totožný s postavením statutárního orgánu.

Dále nově zákon o obchodních společnostech a družstvech stanoví v § 71 odst. 2 ZOK, že újma způsobená vlivnou osobou má být uhrazena nejpozději do konce účetního období, v němž újma vznikla, nebo i jiné dohodnuté přiměřené lhůtě. Toto zřejmě odpovídá současnému znění § 66a odst. 8 ObchZ. Porušení výše uvedené povinnosti je sankcionováno povinností vlivné osoby uhradit i újmu, která v této souvislosti vznikla společníkům ovlivněné osoby. I toto ustanovení lze vykládat různě. Lze tak dospět k dvěma odlišným interpretačním závěrům:

a) Smysl ustanovení je shodný se současným § 66a odst. 14 ObchZ, který vede k závěru, že účelem tohoto pravidla je náhrada jen té újmy vzniklé společníkům, která jde nad rámec újmy vzniklé přímo ovlivněné společnosti. Avšak nabízí se i závěr b), že ustanovení § 71 odst. 2 ad fine ZOK připouští, aby společník po vlivné osobě

⁸ Srovnej znění § 159 odst. 1 NOZ.

⁹ Nutno podotknout, že fiduciární povinnosti stíhají vlivnou osobu (bez ohledu na její vymezení) pouze v souvislosti se skutečnou realizací vlivu v ovlivněné společnosti. Jinými slovy povinnost postupu péče řádného hospodáře i pro vlivnou osobu bude aktivizována jen a pouze v případě aktivních zásahů do chodu ovlivněné společnosti, v žádném případě se netýká nečinnosti vlivné osoby. Toto odpovídá i předkládanému vzoru faktického vedoucího (*shadow director*).

požadoval přímo reflexní (odvozenou) škodu,¹⁰ která odpovídá zmenšení hodnoty jeho podílu na společnosti v souvislosti s újmou, která byla ovlivněná společností způsobena. Tomuto závěru by odpovídalo i znění § 213 NOZ, který koncepčně možnost uplatnění reflexní škody připouští. Přesto se domnívám, že správná je úvaha sub a), a to i vzhledem k existenci výše popsané možnosti společníka podat proti vlivné osobě jménem společnosti derivativní žalobu.

Kritickou úvahu nad jednoznačností a srozumitelností § 71 ZOK lze konečně uzavřít odkazem na odst. 5 tohoto ustanovení. To vylučuje aplikaci předešlých pravidel na jednání členů orgánů ovlivněné osoby a jejího prokuristu. Ač je toto samozřejmé a logické, neboť zákon pro členy volených orgánů a prokuristu¹¹ stanovuje režim péče řádného hospodáře a i odpovědnost za způsobenou újmu je upravena speciálně,¹² nabízí se úvaha, že členem orgánu ovlivněné osoby je například i většinový společník, neboť je členem nejvyššího orgánu společnosti dle § 44 odst. 1 ZOK. Ač je absurdita takového závěru zřejmá, lze pro něj v zákoně najít i další argumenty. Například ustanovení § 70 ZOK, které výslovně vylučuje použití předpisů regulujících postavení členů orgánu (v terminologii NOZ volených orgánů) na členy nejvyššího orgánu společnosti (valné hromady). Obdobné ustanovení však v souvislosti s úpravou podnikatelských seskupení chybí. Za pomoci argumentu per eliminationem nutně dojdeme k závěru, že § 71 odst. 5 ZOK se vztahuje i na členy valné hromady.

Závěrečná poznámka k pojmu ovlivnění směřuje k § 71 odst. 3 ZOK. Toto ustanovení zavádí ručení vlivné osoby vůči věřitelům ovlivněné osoby. Při komparaci srovnatelného pravidla obchodního zákoníku dojdeme k závěru, že i zde zákonodárce postavení vlivné osoby podstatně ztížil. Ustanovení § 66a odst. 15 ObchZ sice také upravuje ručení v souvislosti s újmou vzniklou užitím vlivu v obchodní korporaci, avšak v tomto případě ručí statutární orgán za ovládající osobu, kdy osobou oprávněnou je ovládaná společnost. Dle § 71 odst. 3 ZOK ručí přímo vlivná osoba, a to věřitelům ovlivněné společnosti, tedy třetí osobě. Toto pravidlo nás přibližuje zřejmě k doktríně piercing the corporate veil,¹³ a značně posiluje postavení věřitelů ovlivněné společnosti.

¹⁰ K tomu blíže: HAVEL, B. Postřehy k odvozené (reflexní) škodě na podílu v korporaci ve světle nového občanského zákoníku. *Obchodněprávní revue*. 2012, roč. 4, č. 7-8, s. 207-209. ISSN 1803-6554.

¹¹ Srovnej § 454 NOZ a § 58 ZOK.

¹² Srovnej § 159 NOZ a § 51 a násl. ZOK.

¹³ K uvedené doktríně dále např.: KÜHN, Z. Fikce samostatnosti právnických osob a její prolomení, *Právní rozhledy*. 2003, roč. 11, č. 11, s. 542 a násl. ISSN 1210-6410.

I z tohoto je patrné, že zákonodárce pro vlivnou osobu stanovil mimořádně přísné podmínky možnosti realizace jejího vlivu v ovlivněné osobě.

3.2 Ovládání

Druhou kategorií vztahů v rámci podnikatelských seskupení představuje ovládání, tedy vztah mezi ovládající a ovládanou osobou. Základní předpoklady tohoto institutu jsou upraveny v § 74 a 75 ZOK. Vymezení ovládání je přímo srovnatelné s dosavadním zněním § 66a odst. 2 ObchZ. Tak i napříště je ovládající osoba definována prostřednictvím generální klauzule, na niž navazuje skupina (tentokrát vyvratitelných) domněnek. Základní posun od formulace v obchodním zákoníku spočívá v rozšíření pojmu ovládající osoba i na takové osoby, které svůj vliv fakticky nerealizují, ale jsou v pozici, která by jim to - byť jen potenciaálně - dovozovala (arg. „může“). Toto je logické, vzhledem k zavedení nového vztahu ovlivnění, kdy základní důsledek realizace vlivu – povinnost nahradit újmu – se váže již na kvalitativně nižší strukturu vztahů. Nadto právní následky spojené se vznikem vztahu ovládání je buďto vhodné stanovit i pro případ potenciaální možnosti uplatnění rozhodujícího vlivu, jak je tomu u povinnosti vypracovat zprávu o vztazích dle §82 ZOK, popřípadě k jejich nastoupení je třeba, aby vlivná osoba svého vlivu skutečně využívala v případě práva odkupu podílu mimo stojícího společníka dle § 89 ZOK.¹⁴

V konstrukci domněnek, které stanovují kdo je ovládající osobou, přináší zákon o obchodních korporacích dvě dílčí změny. Jednak jde o výše zmíněnou skutečnost, že domněnky jsou stanoveny jako vyvratitelné, připouštějící důkaz opaku. Jednak jde o nové kritérium § 75 odst. 4 ZOK, dle kterého je navíc ovládající osobou i ten, kdo získá podíl na hlasovacích právech představujících alespoň 30% všech hlasů a zároveň tento podíl představoval na posledních třech po sobě jdoucích jednáních valné hromady víc než polovinu hlasů přítomných.

3.3 Koncern

Třetí strukturu vztahů v rámci nové úpravy podnikatelských seskupení představuje uskupení řídicí a řízené osoby v rámci koncernu. Tento vztah je založen – obdobně jako v případě § 66a odst. 7 ObchZ – na existenci jednotného řízení. Koncernová struktura představuje kvalitativně nejužší propojení vůči ostatním formám podnikatelských seskupení. Řízená osoba proto vždy bude současně osobou ovládanou

¹⁴ Problematické tak nadále zůstává pouze užití ustanovení § 76 odst. 3 ZOK, shodně pro vztah ovládání i ovlivnění.

(§ 74 odst. 3 ZOK) a zároveň osobou ovlivněnou. Avšak následky ovlivnění jsou v případě současné existence koncernu významně modifikovány. Zásadní je zejména možnost řídící osoby zproštění se povinností hradit újmu dle § 72 ZOK, která vznikla řízené osobě v souvislosti s ovlivněním řídící osobou. Tento koncept zvýhodnění pevné organizační struktury koncernu o možnost legitimních – byť i dílčím způsobem nevýhodných – zásahů do fungování řízené osoby odpovídá výše popsanému rozenblumovu konceptu. Možnost legálního převážení koncernových zájmů nad zájmem podřízené obchodní korporace je pak vázána na řadu podmínek:

1. Je nutná faktická existence koncernu. Napříště je nerozhodné, zda je titulem vzniku koncernu nabytí účasti na obchodní korporaci (faktický koncern) či ovládací smlouva (smluvní koncern), s jejímž uzavřením zákon výslovně nepočítá, přesto tato možnost ani pro futuro vyloučena není.¹⁵ Společným pojmovým znakem všech typů koncernu zůstává existence jednotného řízení. Zákonodárce však zvolil cestu zákonné definice tohoto pojmu, která je obsažena v § 79 odst. 2 ZOK. Jednotným řízením se rozumí vliv řídící osoby uplatněný mezi propojenými osobami, pokud jsou splněny podmínky (i) dlouhodobosti takového působení, (ii) které směřuje k prosazování koncernových zájmů, (iii) předem definovaných v rámci jednotné politiky, kdy uplatnění vlivu směřuje k (iv) koordinaci a koncepčnímu řízení alespoň jedné z významných složek v rámci koncernu.

2. Je splněna podmínka publicity koncernu dle § 79 odst. 3 ZOK. Povinnost zveřejnit existenci koncernu na internetových stránkách mají všechny propojené osoby. I v případě porušení této povinnosti je řídící osoba oprávněna prosazovat koncernové zájmy dle § 81 ZOK, avšak je sankcionována nemožností zproštění se povinností hradit újmu, které z takového působení dceřiné společnosti vznikne.

Povinnost zřídit internetové stránky a uvádět na nich předepsané informace je dle § 7 odst. 2 ZOK stanovena pouze pro akciovou společnost. To však nevylučuje povinnost zveřejnit existenci koncernu na internetových stránkách ani u dalších forem obchodních společností. Ač tato povinnost směřuje k legitimnímu účelu zajištění transparentnosti vztahů uvnitř koncernu, zejména s ohledem na práva třetích osob, její praktické dopady jsou omezené. Zvláště srovnáme-li omezený rozsah zveřejněných informací (pouze „existence koncernu“) se současnou povinností statutárního orgánu vypracovávat zprávu o vztazích, která musí být každoročně připojena k výroční zprávě. Navíc sankce za nesplnění informační povinnosti dle § 79 odst. 3 ZOK je stanovena poměrně přísně, když dopadá i na případy kdy existence

¹⁵ V této souvislosti je nutno odkázat na znění intemporálního ustanovení § 780 ZOK, dle kterého účinnost ovládacích smluv uzavřených před účinností ZOK zanikne k poslednímu dni účetního období závazného pro řídící osobu, který následuje bezprostředně po uplynutí šesti měsíců ode dne, kdy ZOK nabude účinnosti.

koncernu byla zcela evidentní, byť nezveřejněná na internetových stránkách všech propojených osob.

Ustanovení § 79 odst. 3 ZOK je tak třeba vykládat v tom smyslu, že notifikační povinnost bude splněna i v případech, kdy existence koncernu bude uvedena na internetových stránkách „společných“ pro celý holding, pokud dceřiné společnosti samostatnou doménu mít nebudou.

Lze shrnout, že do budoucna se jeví jako účelnější dělicí kritérium spíše než rozlišení mezi koncerny smluvními a faktickými, členění na koncerny zveřejněné a nezveřejněné.

3. Dále je dle § 72 odst. 1 ZOK nutné, aby řídící osoba prokázala, že újma vznikla v zájmu řídící osoby nebo jiné osoby tvoří koncern. Tím jsou zřejmě vyloučeny neúčelné a svévolné zásahy řídící osoby. Avšak zvolená formulace opět není z nevhodnějších. Lze si totiž představit situace, kdy určité jednání půjde proti zájmům řízené osoby, současně nebude v zájmu ani celkové koncernové politiky, nýbrž bude sledovat izolované, samostatné zájmy jedné z propojených osob. Je nasnadě, že jednotlivé zájmy mezi těmito různými osobami mohou být značně rozličné. Legitimizační kritérium vzniklé újmy „jakýmkoliv zájmem jakékoliv osoby,“ která tvoří koncern, je proto příliš široké. Dané ustanovení je třeba vykládat vždy komplexně v souboru vzájemných vztahů uvnitř podnikatelského seskupení a každé uplatnění vlivu by mělo současně splňovat podmínku, že jednání, které vedlo ke vzniku újmy v jedné společnosti je v souladu s koncernovými zájmy, byť i nepřímo v závislosti na prosazení zájmů jedné z osob.

Obdobnou formulaci zavádí i § 81 odst. 1 ZOK v souvislosti s možností orgánu řídící osoby udělovat pokyny orgánům řízené osoby. I v tomto případě je nutné zájmy řídící osoby nebo jiné osoby tvořící koncern chápat komplexně s ohledem na výše uvedená kritéria.

4. Dlouhodobé a systematické vytěžování jedné z propojených osob nade vše pochybnost právo k náhradě vzniklé újmy této společnosti přesto založí. Zákon vyžaduje, aby v případě, kdy újma není bezprostředně uhrazena, byla vždy alespoň vyrovnána dle § 72 odst. 2 ZOK. Pojem vyrovnání je širší než samotná náhrada újmy. K vyrovnání újmy dojde, pokud bude v přiměřené době a v rámci koncernu kompenzována buď přímo (i) přiměřeným protiplněním, popřípadě též (ii) jinými prokazatelnými výhodami plynoucími z členství v koncernu. Z kontextu úpravy koncernových seskupení lze dovodit, že tyto prokazatelné výhody plynoucí z členství v koncernu musí představovat skutečnou kompenzaci vzniklé újmy. O vyrovnání by tak nešlo například v případě, kdy by bylo spojeno pouze s potencialem možnosti společnosti profitovat z členství v koncernu, která však zůstane nevyužita. Systematickým a teleologickým výkladem by bylo možno dospět k názoru, že tyto prokazatelné výhody by měli být vyjádřitelné v penězích a měli by přiměřeně odpovídat finančním tokům mezi společnostmi.

5. Poslední podmínka, kterou zákon pro zproštění řídící osoby z povinnosti hradit újmu vyžaduje, je absence úpadku řízené osoby dle § 72 odst. 3 ZOK. Řídící osoba bude povinna k náhradě vzniklé újmy i při splnění ostatních podmínek, které by ji jinak této povinnosti zbavovali. Toto je bezpochyby správný důsledek spojený s insolvenční řízené osoby. Ta totiž může jen stěží očekávat budoucí vyrovnání jí způsobené újmy, pokud se nachází v úpadku. Zuzujícími kritériem tohoto pravidla je podmínka, aby stav úpadku u řízené osoby byl způsoben jednáním řídící osoby. Domnívám se, že dané pravidlo je třeba vykládat tak, že výhoda zproštění povinnosti hradit újmu v dceřiné společnosti nepřísluší řídící osobě ani v těch případech, kdy její nevhodné pokyny nebyly jedinou příčinou úpadku řízené osoby, ale k tomuto stavu podstatně přispěly. Jiný výklad by toto ochranné ustanovení omezil natolik, že jeho praktické dopady by byly mizivé.

Kromě již výše rozebrané možnosti řídící osoby zprostit se povinností uhradit vzniklou újmu v krátkodobém časovém horizontu spočívá hlavní výhoda koncernové struktury založené na jednotném řízení v možnosti legální realizace vlivu řídící osoby vůči řízené osobě. Zákon toto připouští v § 81 ZOK shodně pro všechny typy koncernů. Pro možnost udělovat orgánům řízené osoby pokyny týkající se obchodního vedení je tak zcela lhostejné, z jakého titulu koncern vzniká, zda jde (v terminologii obchodního zákoníku) o koncern smluvní či faktický. Obdobně je nerozhodné, zda existence koncernu byla uveřejněna na internetových stránkách dle § 79 odst. 3 ZOK či nikoliv. Platí tedy, že i v případech, kdy řídící osoba, která s řízenou osobou tvoří koncern, nemůže využít výhody § 72 ZOK a je tak povinna bezprostředně nahradit vzniklou újmu způsobenou uplatněním svého vlivu, může zcela v souladu se zákonnou úpravou udílet pokyny týkající se obchodního vedení řízené osoby.

Rozsah pravomoci udílet takovéto pokyny je vymezen opět shodně pro všechny druhy koncernových struktur. Dovoleny jsou i pokyny, které jsou pro řízenou osobu nevýhodné (srovnej § 190b odst. 2 ObchZ) pokud se (i) týkají obchodního vedení, a (ii) jsou v zájmu řídící osoby nebo jiné osoby, se kterou tvoří řídící osoba koncern. Vyloučeny budou pokyny nezákonné, stejně jako takové, které odporují společenské smlouvě, popřípadě jiným způsobem překračují rámec obchodního vedení. Nadto zákon nepřipouští ani takové pokyny, které by odporovaly zájmům koncernu jako celku. A konečně, z povahy věci vyplývá, že zásadně vyloučeny budou také pokyny směřující k dozorčí radě či jinému kontrolnímu orgánu.

Při hodnocení právní úpravy koncernů v zákoně o obchodních společnostech a družstvech lze shrnout, že nový předpis chápe koncerny jako privilegovanou formu podnikatelských seskupení. V této souvislosti zvýhodňuje řídící osobu – při naplnění znaků jednotného řízení – jednak o možnost legálního prosazení svého vlivu do obchodního vedení řízené společnosti dle § 81 ZOK, jednak o možnost zproštění povinnosti náhrady újmy, které byla řízené osobě takovými pokyny způsobena. Hlavní změnou je také zákonné

vymezení vztahu jednotného řízení. Lze vyjádřit jistou obavu před vznikem situací, kdy statutární orgány propojených osob budou postupovat bona fide v domnění, že mezi nimi je dán vztah jednotného řízení, a budou tak i využívat výhod, které koncernová struktura nabízí. Avšak pojmové znaky jednotného řízení, které jsou v § 79 odst. 2 definovány poměrně přísně, naplněny nebudou. Vznik koncernu nemusí být dán ani v případech, kdy se propojené společnosti „pro jistotu“ shodnou na uzavření ovládací smlouvy. Vždy totiž bude nutné hodnotit kritéria faktického vztahu jednotného řízení dle § 79 odst. 2 ZOK. Jistou míru ulehčení této nejistoty pro statutární orgány přináší § 81 odst. 2 ZOK. K zproštění odpovědnosti za újmu tak dojde i v případech, pokud členové orgánu obchodní společnosti prokáží, že rozumně předpokládali splnění podmínek § 72 odst. 1 a 2 ZOK, tedy i existenci koncernu.

V tomto kontextu stojí před budoucí praxí zejména otázka vymezení hraničních případů vzniku koncernu, zejména s ohledem na zákonnou definici jednotného řízení dle § 79 odst. 2 ZOK.

4 Ochrana mimo stojících společníků a věřitelů

Tradiční oblast regulace, kterou se právo podnikatelských seskupení zabývá, představuje ochrana těch osob, které se na vzniku podnikatelského seskupení nepodílí, avšak mohou být na svých právech negativně dotčeni v souvislosti s existencí takovýchto právních uskupení. Jde na jedné straně o věřitele společnosti, na druhé straně jde o společníky obchodní korporace, kteří na propojení osob přímo neparticipují.

Ani zákon o obchodních společnostech a družstvech tuto specifickou problematiku neopomíjí. Novou úpravu ochranných ustanovení pro podnikatelská seskupení lze systematicky rozčlenit na ty instituty, které – byť s dílčími odchylkami – obsahoval i obchodní zákoník (zejména jde o výše rozebranou odpovědnost za způsobenou újmu a dále povinnost ovládané osoby vypracovat zprávu o vztazích), nové instituty určené speciálně pro ochranu mimo stojících společníků (zde jde zejména o zvláštní práva společníků ovládané osoby dle § 89 ZOK) a konečně instituty obecné povahy, které se však v souvislosti s podnikatelskými seskupeními realizují v modifikované podobě (např. již výše zmíněné derivativní žaloby,¹⁶ zejména jde pak o uplatnění pravidel o střetu zájmů, o vyloučení člena statutárního orgánu obchodní korporace z výkonu funkce a o ručení při úpadku

¹⁶ K specifické problematice uplatnění derivativních žalob uvnitř podnikatelského seskupení, tzv. *multiple derivative suit* blíže např.: LOSACIO, D. The Dilemma of the Double Derivati Suits [online databáze]. *Northwestern University Law Review*, Vol. 83, No. 3, 1989. [cit. 20. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://heinonline.org>>.

osoby, které jsou shodně vztaženy do úpravy podnikatelských seskupení ustanovením § 76 ZOK).

Pro úplnost se jen sluší dodat, že míra uplatnění uvedených obranných ustanovení se dále liší v závislosti na formě podnikatelského seskupení a rozsahu realizace působení mezi vlivnou a ovlivněnou osobou.

4.1 Zpráva o vztazích

Tradičním nástrojem,¹⁷ jehož hlavním cílem je zajistit transparentnost vztahů mezi ovládající a ovládanou osobou je povinnost statutárního orgánu ovládané osoby vypracovávat pravidelně zprávu o vztazích mezi propojenými osobami. Současný obchodní zákoník toto vyžadoval dle § 66a odst. 9 ObchZ pouze v případech faktického koncernu, respektive v situacích, kdy mezi ovládající a ovládanou osobou není uzavřena ovládací smlouva. Zákon o obchodních společnostech a družstvech tutéž povinnost zakotvuje pro všechny ovládané osoby v § 82 a násl. ZOK.

Zcela shodně s úpravou obchodního zákoník je statutární orgán ovládané osoby povinen vypracovat dle § 82 odst. 1 ZOK zprávu o vztazích mezi ovládající osobou a osobou ovládanou a mezi ovládanou osobou a osobami ovládanými stejnou ovládající osobou, a to do tří měsíců od skončení účetního období. Periodicita vypracování zprávy o vztazích je i nadále úzce provázaná s povinností vlivné osoby nahradit újmu způsobené ovlivněné osobě zásadně do konce účetního období.¹⁸

Dílním způsobem se mění zákonný obsah zprávy o vztazích, který bude širší, než vyžadoval obchodní zákoník. Taxativní výčet informací je obsažen v § 82 odst. 2 a 4 ZOK. Obdobně i mechanismus zajištění publicity a přezkoumání zprávy o vztazích doznává jen drobných změn. Ač zůstává povinnost přezkoumání zprávy o vztazích kontrolním orgánem (dozorčí radou), zákon o obchodních korporacích nevyžaduje ověření pravdivosti uvedených údajů auditorem, obdobně jako § 66a odst. 11 ObchZ. Společníci jsou i nadále oprávněni seznámit se se zprávou o vztazích a stanoviskem kontrolního orgánu ve stejné lhůtě a za stejných podmínek jako s účetní závěrkou.¹⁹

¹⁷ Tento institut se vyskytuje v právních úpravách těch zemí, které koncepčně odpovídají německé úpravě *Konzernrecht*. Jde tak např. o Německo, ČR či Portugalsko. Francouzská či Britská koncepce podnikatelských seskupení obdobný institut po statutárním orgánu nevyžaduje.

¹⁸ Srovnej § 71 odst. 2 ZOK a § 66a odst. 8 ObchZ.

¹⁹ Viz § 84 ZOK a § 66a odst. 9 ObchZ.

Shodně zůstává zachováno právo společníků žádat soud o jmenování znalce pro účely přezkoumání zprávy o vztazích.²⁰ Důvody, pro které může každý společník toto své právo realizovat, jsou totožné s úpravou obchodního zákoníku. Nově může žádat o jmenování znalce pro účely pro účely přezkoumání zprávy o vztazích vždy též kvalifikovaný společník společnosti s ručením omezeným dle § 187 ZOK.

Zákon o obchodních korporacích zevrubně upravuje postup soudu při jmenování znalce. Z nových ustanovení, které si zaslouží zvláštní pozornost, jde zejména o výslovně zakotvenou povinnost ovládané osoby poskytnout plnou součinnost jmenovanému znalci dle § 86 odst. 3 ZOK²¹ a zvláštní pravidla pro stanovení úhrady odměny znalci dle § 87 odst. 2 ZOK. Soud tak může v případě zjevně šikanózního návrhu na jmenování znalce rozhodnout, že náklady znaleckého posudku bude hradit společník, který návrh podal.

4.2 Právo odkupu mimo stojících společníků

Shodně s obchodním zákoníkem i zákon o obchodních korporacích obsahuje zvláštní ochranné ustanovení, které umožňuje mimo stojícím společníkům ukončit v případě vzniku kvalifikované úrovně podnikatelského seskupení svoji účast na společnosti. V režimu obchodního zákoníku šlo o oprávnění mimo stojících společníků žádat, aby v souvislosti s uzavřením ovládací smlouvy²² byly za přiměřenou cenu „odkoupeny“ jejich akcie či zatímní listy, popřípadě podíl.²³ Ač toto právo mohlo být časově omezeno, nebylo žádným způsobem svázáno s podmínkou zhoršení či změny postavení společníka, a jeho uplatnění tak bylo plně v dispozici mimo stojícího společníka. Zákon o obchodních korporacích sice též předpokládá situace, kdy ovládající osoba bude povinna odkoupit podíl společníka, koncepčně se však váže na zcela jiné případy.

Předně, na rozdíl od obchodního zákoníku který právo odkupu spojoval pouze se smluvním koncernem, zvláštní práva společníků ovládané osoby dle § 89 a násl. ZOK (dále též jen právo odkupu) předpokládají vztah ovládání. Není rozhodné, zda současně ovládající a ovládaná osoba tvoří koncern či nikoliv. Vzhledem k vymezení

²⁰ Viz §§ 85 až 88 ZOK a § 66a odst. 12 a 13 ObchZ.

²¹ Sluší se však uvést, že k stejnému závěru dospěla domácí judikatura i bez výslovného zakotvení této povinnosti v obchodním zákoníku (k tomu viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 5. 4. 2005, sp. zn. 29 Odo 371/2005, nebo též rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. 4. 2007, sp. zn. 29 Odo 1600/2005).

²² Shodně též v případě uzavření *smlouvy o převodu zisku*.

²³ Viz § 190c odst. 1 ZOK.

ovládající osoby v § 74 odst. 1 ZOK jako osoby, která může, ale nemusí uplatňovat rozhodující vliv, vyžaduje zákon pro vznik práva odkupu, aby ovládající osoba svůj vliv v ovládané osobě skutečně realizovala. Nadto lze dovodit, že takovéto ovlivnění musí být (i) trvajícím,²⁴ (ii) musí naplňovat intenzitu rozhodujícího vlivu, a (iii) toto ovlivnění musí být v příčinné souvislosti s podstatným zhoršením postavení společníků ovládané osoby, nebo podstatným poškozením jejich oprávněných zájmů. Pakliže pak v důsledku takovéto ovlivnění není možné po mimo stojících společnících spravedlivě požadovat, aby setrvali v ovládané společnosti, je každý takový společník oprávněn požadovat, aby od něj ovládající osoba odkoupila jeho podíl, a to za cenu přiměřenou.

Při posouzení, zda došlo k podstatnému zhoršení postavení společníků v souvislosti s uplatněním vlivu ovládající osoby je velmi specificky rozdělena důkazní povinnost. Dle § 90 odst. 1 ZOK musí společník prokázat skutečnost, že došlo k podstatnému zhoršení jeho postavení nebo k jinému podstatnému poškození jeho oprávněných zájmů. Lze dovodit (ač to zákon výslovně neuvádí), že žalobce ponese důkazní břemeno i ohledně skutečnosti, že žalovaná osoba je skutečně osobou ovládající, která využívá svého rozhodujícího vlivu k újmě ovládané společnosti. Ustanovení § 90 odst. 2 ZOK je po mém soudu nutno vykládat tak, že k přenesení důkazního břemene na ovládající osobu dochází pouze ve vztahu k prokázání kauzálního nexu mezi jednáním ovládající osoby a podstatným zhoršením postavení žalujícího společníka. Domnívám se, že zákonodárce zde zamýšlel zakotvit vyvratitelnou domněnku, že došlo-li k realizaci vlivu ovládající osobou a současně k podstatnému zhoršení postavení společníka, má se za to, že podstatné zhoršení postavení je v příčinné souvislosti s „invazivním“ jednáním ovládající osoby. Zvolená formulace je však mimořádně nešťastná. Vyjdeme-li z doslovného znění §90 odst. 2 ZOK, musíme dospět k závěru, že pro ovládající osobu bude patrně vždy výhodnější neunesení důkazního břemene, neboť ustanovení výslovně vyvratitelnou domněnku nezakotvuje; pouze předpokládá, že důkazy o skutečnosti, že k podstatnému zhoršení postavení společníka došlo v důsledku využití vlivu ovládající osoby, bude předkládat sama ovládající osoba. Toto je samozřejmě zcela nelogické. Při takovémto rozdělení důkazního břemene není zcela zřejmé, která ze stran nese důkazní břemeno o splnění dalších podmínek, které právo odkupu předpokládá. Je tedy patrné, že ustanovení § 90 odst. 2 ZOK je třeba vykládat - jak bylo výše uvedeno – pouze jako vyvratitelnou domněnku ve prospěch mimo stojícího společníka.

Výše rozebraná pravidla jsou v § 90 odst. 3 ZOK doplněna o nevyvratitelnou domněnku, pro případy úpadku ovládané osoby. Dojde-li v důsledku jednání ovládající osoby vůči ovládané osobě

²⁴ Nebude tak pro uplatnění práva odkupu dostatečné jednorázové či nahodilé ovlivnění. Arg. § 89 odst. 1 ZOK používá pojmu „ovládající osoba využívá svého vlivu,“ nikoliv pouze *využije*.

k úpadku ovládané osoby, postavení mimo stojících společníku se tím vždy bez dalšího podstatně zhorší. Otázkou však zůstává, zda je pro tyto případy nutné rozhodnutí insolvenčního soudu o úpadku, či je rozhodující stav úpadku sám osobě, ač třeba deklarovaný ex post. Zákon totiž v § 90 odst. 3 ZOK (shodně též § 72 odst. 3 ZOK) hovoří v souvislosti s nastoupením následků pouze o úpadku společnosti, avšak například v § 68 ZOK výslovně vyžaduje pro nastoupení následků rozhodnutí o úpadku.

Praktické dopady této interpretační nejasnosti jsou patrné již v následujícím ustanovení § 91 ZOK. Ten v odst. 1 předpokládá, že cena podílu při realizaci práva odkupu bude určena posudkem znalce, na základě hodnoty majetku obchodní korporace s přihlédnutím k budoucímu provozu závodu, a to vztaženo k době než došlo k zhoršení postavení společníků. Že se tato hodnota majetku společnosti v mezidobí mezi faktickým stavem úpadku společnosti a právní mocí rozhodnutí o úpadku může značně měnit je nasnadě.

Zevrubný rozbor této problematiky přesahuje rozsah předloženého příspěvku. Lze pouze uzavřít, že ačkoliv tzv. zvláštní práva společníků ovládané osoby dle § 89 ZOK představují jádro ochrany mimo stojících společníků, realizace tohoto oprávnění vyvolává praktické otázky, zejména v případě úpadku ovládané osoby.

4.2 Další ochranná ustanovení

Konečně je v souvislosti s analýzou ustanovení, které mají za cíl eliminovat negativní projevy existence hospodářského seskupení, nutné upozornit na skupinu institutů, které regulují obchodní korporace obecně, bez ohledu na jejich začlenění do vyššího ekonomického celku, avšak právě v souvislosti s hospodářskými seskupeními je aplikace těchto institutů specificky modifikována.

V předešlém textu již bylo zmíněno zvláštní oprávnění společníka podat jménem společnosti žalobu proti vlivné osobě, která pomocí svého vlivu v obchodní korporaci rozhodujícím významným způsobem ovlivní chování korporace k její újmě. Oprávnění podat derivativní žalobu proti ovládající osobě je navíc v režimu zákona o obchodních korporacích značně posíleno. Společník (kvalifikovaný akcionář) může jménem společnosti soudně uplatnit nárok k náhradě újmy proti ovládající osobě i v případech, kdy byla s povinnou osobou uzavřena smlouva o jiném vypořádání újmy dle § 53 odst. 3 ZOK. Dle § 157 odst. 2 ZOK, respektive § 372 odst. 1 ZOK se pro ovládající osobu – ve srovnání s případy kdy je újma způsobena například funkcionářem společnosti – opět v zákoně používá zpřísněný režim.

Další ochranné instituty do úpravy podnikatelských seskupení vtahuje § 76 OZK. Jde o pravidla, která se jinak aplikují dle Hlavy I, dílu 7 ZOK na členy volených orgánů obchodní korporace. Konkrétně se jedná o pravidla o střetu zájmů dle § 54 a násl. ZOK, sloužící k zajištění transparentnosti vztahů mezi členem (voleného) orgánu

obchodní korporace a vlivnou nebo ovládající osobou. Základem ochrany je založení informační povinnosti pro případy, kdy je jednání některého z funkcionářů společnosti ovlivněno chováním vlivné nebo ovládající osoby.

Následující § 76 odst. 2 ZOK zavádí pravidlo, kde kterého se pravidlo o vyloučení člena statutárního orgánu obchodní korporace z výkonu funkce dle § 63 až 66 ZOK použijí obdobně na vlivnou nebo ovládající osobu. Zásadní pro takovéto užití je splnění podmínky, podle které zákon pro aplikaci těchto pravidel vyžaduje, aby vlivná nebo ovládající osoba svým vlivem podstatně přispěla k úpadku obchodní korporace. Toto zcela odpovídá konceptu faktického vedoucího (shadow director) srovnatelného například s britskou úpravou čl. 251 Companies Act 2006.

Patrně nejvášnivější debaty z celé nové úpravy podnikatelských seskupení vyvolává v této souvislosti § 76 odst. 3 ZOK. Toto ustanovení shodně s předchozím odstavcem zavádí obdobou aplikaci tentokrát § 68 ZOK. Jádrem sporu je skutečnost, že třetí odstavec § 76 - na rozdíl od předchozích - pro aplikaci odkazového ustanovení nevyžaduje, aby jednání vlivné osoby přispělo podstatně k úpadku obchodní korporace. Ustanovení § 68 ZOK se má dle doslovného znění předpisu použít obdobně - tedy totožně - na každou vlivnou nebo ovládající osobu. Toto vzbuzuje řadu otázek, zejména uvažíme-li obsah § 68 ZOK, který do zákona o obchodních korporacích přináší pravidlo inspirované např. britským institutem wrongful trading.²⁵ Dle § 68 ZOK se tak mohou pravidla o ručení věřitelům v případě soudem konstatovaného úpadku obchodní korporace vztahovat i na vlivnou či ovládající osobu.

Jádrem debat²⁶ je zejména otázka dopadu tohoto ustanovení, neboť z povahy věci nevyplývá, že by vlivná i ovládající osoba byla bez dalšího vázána standardem péče řádného hospodáře pouze z titulu svého faktického postavení vlivné či ovládající osoby. Současně ani vlivná ani ovládající osoba není povinna jakkoliv využívat svého vlivu

²⁵ Srovnej čl. 214 britského Insolvency Act, 1986.

²⁶Viz dopsud např.: ČERNÁ, S. Ještě k ručení vlivné a ovládající osoby za porušení povinnosti odvracet hrozící úpadek. *Obchodněprávní revue*, 2013, roč. 5, č. 6, s. 169. ISSN 1803-6554.,

ČECH, P. Nad několika rektifikačními nejasnostmi. *Obchodněprávní revue*. 2012, roč. 4, č. 11-12, s. 324-328. ISSN 1803-6554.,

HAVEL, B. O kogentnosti, vypořádání újmy a ručení vlivné osoby ve světle nového soukromého práva. *Obchodněprávní revue*. 2013, roč. 5, č. 1, s. 13-16. ISSN 1803-6554.

VRBA, M; ŘEHÁČEK, O. Nová úprava obchodních korporací a některé její souvislosti s insolvenčním právem. *PRÁVNÍ ROZHLEDY*. 2012, č. 10, s. 360. ISSN 1210-6410.

vůči společnosti využívat. Pakliže je vlivná či ovládající osoba, je zcela nesmyslné ukládat jí dle § 68 ZOK povinnost odvracet úpadek společností, která je sankcionována ručením věřitelům insolventní obchodní korporace.

Vzhledem k zaměření předložené stati, není mojí ambicí tento rozpor hlouběji rozebírat. Opět lze shrnout, že zákon o obchodních společnostech a družstvech přináší do úpravy podnikatelských seskupení řadu nových institutů, které mají za cíl vyloučit možnost zneužití privilegia možnosti hospodářské koncentrace.

5 Závěr

Úprava podnikatelských seskupení v zákoně o obchodních společnostech a družstvech představuje zřejmý posun oproti současnému stavu. I přes dílčí kritické výtky se domnívám, že se jedná o posun správným směrem. Jako hlavní pozitivum lze uvést přehlednější systematiku úpravy a sjednocení právního režimu pro smluvní i faktický koncern a zejména relativně přesnou regulaci možností mateřské společnosti dlouhodobě realizovat koncernovou politiku vůči dceřiné společnosti. Tímto se nová úprava podnikatelských seskupení mnohem více než v současnosti přibližuje hospodářské realitě koncentrace vlivu v obchodních korporacích.

Předchozí odstavce proto mohli působit až příliš kriticky. Je třeba si však uvědomit, že otázky, které si tento příspěvek klade, sice mohou v praxi působit problémy, avšak stejně tak mohou být praxí zcela překlenuty. Je možné (a lze jen doufat), že z uvedených výkladových nejasností se v budoucnu stanou pouze „metaproblémy“ a že faktická aplikace práva podnikatelských seskupení nebude působit praktické obtíže.

Literature:

- ČECH, P. Nad několika rektifikačními nejasnostmi. Obchodněprávní revue. 2012, roč. 4, č. 11-12, s. 324-328. ISSN 1803-6554.
- ČERNÁ, Stanislava. Koncernové právo v Německu, Evropské unii a České republice. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1999, 140 s. ISBN 8071792454. S. 6.
- ČERNÁ, S. K rozdílům mezi německou a francouzskou koncepcí skupin společností. PRÁVNÍ ROZHLEDY. 2004, č. 8, s. 283. ISSN 1210-6410.
- ČERNÁ, S. Ještě k ručení vlivné a ovládající osoby za porušení povinnosti odvracet hrozící úpadek. Obchodněprávní revue, 2013, roč. 5, č. 6, s. 169. ISSN 1803-6554.
- DOLEŽIL, Tomáš. Koncerny v komunitárním právu: analýza a náměty pro rekonstrukci. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2008, 175 s. ISBN 9788090378636. S. 129.

- HAVEL, B. Postřehy k odvozené (reflexní) škodě na podílu v korporaci ve světle nového občanského zákoníku. *Obchodněprávní revue*. 2012, roč. 4, č. 7-8, s. 207-209. ISSN 1803-6554.
- HAVEL, B. O kogentnosti, vypořádání újmy a ručení vlivné osoby ve světle nového soukromého práva. *Obchodněprávní revue*. 2013, roč. 5, č. 1, s. 13-16. ISSN 1803-6554.
- KÜHN, Z. Fikce samostatnosti právnických osob a její prolomení, *Právní rozhledy*. 2003, roč. 11, č. 11, s. 542 a násl. ISSN 1210-6410.
- LOSACIO, D. The Dilemma of the Double Derivati Suits [online databáze]. *Northwestern University Law Review*, Vol. 83, No. 3, 1989. [cit. 20. 4. 2013]. Dostupné z: < <http://heinonline.org> >.
- VRBA, M; ŘEHÁČEK, O. Nová úprava obchodních korporací a některé její souvislosti s insolvenčním právem. *PRÁVNÍ ROZHLEDY*. 2012, č. 10, s. 360. ISSN 1210-6410.
- Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech. In: *CODEXIS* [právní informační systém]. Atlas Consulting [cit. 1. 12. 2013].

Contact – email

zhoudek@email.cz

IUSNATURALISMUS JAKO PROSTŘEDEK OCHRANY SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU

MICHAL JANOUŠEK

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek je věnován iusnaturalistickému přístupu nového občanského zákoníku, které jsou patrné zejména ve vymezení základních zásad, na kterých tento zákon spočívá a který nalezneme zejména v ust. § 3 odst. 3 NOZ a zároveň se zabývá problematikou interpretace normativních pravidel a ve vztahu k zásadám spravedlnosti (§ 10 NOZ). To zároveň s důrazem kladeným na podstatu těchto ustanovení, problémů, které s jejich aplikací mohou být spojeny a jak se tato ustanovení promítají do ochrany slabší smluvní strany.

Key words in original language

Slabší smluvní strana, nový občanský zákoník, spravedlnost, interpretace, zásady spravedlnosti, iuspozitivismus, iusnaturalismus.

Abstract

The paper is devoted iusnaturalistickému access the new Civil Code, which are particularly noticeable in the definition of basic principles on which this Law is based, and which we find especially in § 3, paragraph 3 NOZ and also deals with the problem of interpretation of normative rules and in relation to the principles of justice (§ 10 NOZ). This along with the emphasis on the substance of these provisions, the problems that their applications can be connected and how these provisions are reflected in the protection of the weaker party.

Key words

Weaker Party, the new Civil Code, Justice, interpretation, principles of justice, iuspozitivismus, iusnaturalismus.

ÚVOD

Cílem tohoto příspěvku je zamyslet se nad podstatou iusnaturalismu, či přirozenoprávního přístupu zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále pouze „NOZ“), který, jak se z normativního textu explicitně podává, neupravuje všechny základní zásady na kterých tento zákon spočívá formálně vyčerpávajícím způsobem, ale ponechává prostor pro uplatnitelnost rovněž těch základních zásad, které nejsou výslovně uvedeny v demonstrativním výčtu základních zásad.

Tento zákonný příkaz nalezneme výslovně upraven v § 3 odst. 3 a § 10 NOZ. Tato dvě na první pohled klíčová ustanovení v NOZ jsou částí odborné veřejnosti vítaným pozitivem v protikladu k stávající právní úpravě obsažené v současném občanském zákoníku, jsou však i předmětem zásadní kritiky z důvodu nepřiměřené relativizace normativního textu. Aby došlo k naplnění podstaty tohoto příspěvku, zaměřuje se autor v první jeho části na definování základních východisek předmětných ustanovení zákona a ve druhé části se pokouší věnovat otázce, do jaké míry mohou tato dvě ustanovení přispět k zvýšení standardu ochrany slabší smluvní strany.

1. ZÁKLADNÍ ZÁSADY NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Základní zásady, na kterých stojí obecné občanské právo bývají zpravidla explicitně vyjádřeny v úvodních ustanoveních každého kodexu. Dosud účinný právní stav, který je pro oblast dnešního obecného občanského práva představován zákonem č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, reguluje základní zásady jako konstrukční zákonné prvky v §§ 1-6, přičemž další zásady, které nejsou explicitně v zákonném textu vyjádřeny, lze dovodit abstrakcí normativního textu (např. zásada ochrany spotřebitele). NOZ po vzoru standardních zahraničních právních úprav vymezuje základní zásady v úvodních ustanoveních, kdy je lze vnímat jako esenciální tvůrčí principy, fundamenty, prostřednictvím kterých je dotvářen zákonný text a které rovněž celým zákonným textem prostupují, přičemž při interpretaci všech zákonných ustanovení je nezbytné tyto zásady zohledňovat.

NOZ definuje základní zásady v ustanoveních §§ 1-14, když mezi nimi nalezneme zásady pro soukromé právo typické, např. zásada dispozitivnosti norem soukromého práva (§ 1 odst. 2 NOZ), zásada ochrany slabšího [§ 3 odst. 2 písm. c) NOZ], zásada pacta sunt servanda [§ 3 odst. 2 písm. d) NOZ], zásada zákazu zneužití práva (§ 8 NOZ) a další.

Nejvýznamnějšími ustanoveními v této souvislosti jsou však bezesporu ustanovení § 3 odst. 3 NOZ, který stanoví, že „soukromé právo vyvěrá také z dalších obecně uznaných zásad spravedlnosti a práva“ a § 10 NOZ stanoví, že „nelze-li právní případ rozhodnout na základě výslovného ustanovení, posoudí se podle ustanovení, které se týká právního případu co do obsahu a účelu posuzovanému právnímu případu nejbližšího“ (odst. 1) a „není-li takové ustanovení, posoudí se právní případ podle principů spravedlnosti a práva, na nichž spočívá tento zákon, tak, aby se dospělo se zřetelem k zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím k stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností“ (odst. 2). Již tedy základní ustanovení NOZ se zřetelně přiklání k iusnaturalismu, který je podpůrným zdrojem inspirace pro případné posuzování právních případů, které nelze (§ 10 NOZ) posoudit na základě norem občanského práva ani na základě analogie legis. Ve vztahu k § 10 NOZ tak lze říci, že jeho aplikační předpoklady jsou splněny teprve tehdy, nenachází-li se pro řešení daného případu konkrétní právní norma nebo tehdy, pokud nelze uplatnit analogii.

Zdaleka nikoli celá odborná veřejnost sdílí vyjádření normativního textu ohledně vsunutí dalších základních zásad přirozenoprávních do NOZ (§ 3 odst. 3) a rozhodování případů na základě zásad spravedlnosti (§ 10 NOZ). Kritika¹ směřuje do předpokladu, že právní zásady vycházejí vždy, posuzováno povahou věci, z pozitivního práva, když jsou hlediskem pro jeho aplikaci. Doktrína iusnaturalismu v recentním právu je projektována zejména v Listině základních práv a svobod (dále jen „Listina“), když právě myšlenky přirozenoprávní jsou spojovány s ústavním právem. Primární výtka se tak týká skutečnosti, že i v ústavním právu, které je projekcí přirozenoprávní doktríny, není pojem přirozeného práva používán ve smyslu samostatného systému, ale je pouhým zdrojem, který byl inspirací pro pozitivně právní zakotvení právě těch lidských práv, která jsou v textu Listiny zakotvena. Žádná jiná práva, byť sebezřetnější na tomto základě legitimitu nezískávají.

Východisko osnovy v § 3 odst. 3 NOZ a § 10 NOZ tak podle názoru kritiků přispívá k právní nejistotě interpretů normativního textu. Jistě nelze těmto názorům upřít legitimitu, když logickým vývodem je právě potenciální narušení právní jistoty, je však třeba si uvědomit, že konstrukce těchto ustanovení je legislativně technicky upravena jako ultima ratio. Teprve tehdy, pokud nelze najít oporu pro řešení posuzovaného právního případu a chybí explicitně vyjádřená zásada, která by konkrétní spravedlnostní závěr odůvodnila, není chybné stanovit příkaz, prostřednictvím kterého je nezbytné poohlédnout se po zásadách spravedlnosti tak, aby řešení konkrétního sporu vyústilo k spravedlivému uspořádání právního vztahu. Taková situace však bude zcela výjimečná. Obdobně je tomu při interpretaci normativního textu zásadami spravedlnosti (§10 NOZ). Pokud chybí výslovné řešení konkrétní právní otázky, bude řešena analogií legis. Teprve selže-li analogie legis, bude třeba postupovat podle principů spravedlnosti a zásad, na kterých NOZ spočívá. V tomto smyslu je autor přesvědčen, že posuzování právního případu pomocí zásad spravedlnosti je mezistupněm analogie legis a analogie iuris.

V případě analogie iuris² totiž pro posuzovaný právní případ neexistuje právní norma obdobná, kterou by bylo možné vztáhnout na posuzovaný případ, přičemž soudce rozhodující takový spor nemůže říci, že analogie legis selhala a proto případ nelze rozhodnout. Musí se uchýlit k analogii iuris. Její podstata spočívá v tom, že se buď bude postupovat pomocí argumentu e silentio, případně pomocí obecných principů, resp. zásad³ právních.⁴ Soudce rozhodující případ pomocí

¹ Srov. např. HANDLAR, Jiří. Pojem přirozených zásad právních v návrhu obecné části nového občanského zákoníku. *Právník*. 2006, roč. 135, č. 12, s. 1377-1397. ISSN 0324-7007. S. 1379-1397.

² Pro účely tohoto příspěvku je prezentováno „širší“ pojetí analogie iuris, přičemž existuje rovněž užší pojetí analogie práva, která byla prezentována např. v některých rozsudcích Nejvyššího správního soudu.

³ Pro účely tohoto příspěvku autor směřuje pojmy „zásada“ a princip“ byť si je vědom toho, že odborná literatura, zejména z oblasti právní teorie tyto

analogie iuris bude rovněž tak hledat řešení sporné věci pomocí abstrakce zásad, na kterých spočívá právní řád jako celek. Jinými slovy vzniká rovněž tak otázka, které ze zásad jsou součástí právního řádu jako celku, když můžeme hovořit o právu jako otevřené textuře. Autor zastává názor, že NOZ, byť při prvním pohledu na tato ustavení může vznikat přesvědčení o potenciálním ohrožení právní jistoty adresátů právní normy, v tomto ohledu přináší originální přístup, když upravuje jakýsi „mezistupeň“ mezi analogií legis a analogií iuris, který je představován právě rozhodováním pomocí zásad spravedlnosti. Jinak řečeno, rozhodováním pomocí těch zásad spravedlnosti, kterým se sice normativní text stává relativně otevřeným systémem, přesto interpretovi přikazuje rozhodovat na základě právě těch zásad, které jsou inherentní soukromému právu a zároveň vystihují spravedlnost v právních vztazích. Tuto myšlenku však nelze odmítnout pouze z toho důvodu, že takový pokyn může znamenat ohrožení právní jistoty. Rovněž tak z toho důvodu, že rozhodování podle přirozených zásad právních nebude každodenní rutinou a proto každý právní případ, který by dospěl do fáze, že by mělo být rozhodováno podle přirozených zásad právních bude náležitě poměřován daným ustanovením a podle toho zároveň i hodnocen. Předmětná ustanovení rovněž neposkytují prostor pro případnou svévůli autoritativního interpreta, když jeho právní závěr opřený o zásady spravedlnosti musí vystihovat podstatu spravedlnosti aplikovanou na posuzovaný případ. Není možné jednostranně odmítnout tuto koncepci, která se do dnešního dne nesešla s kritickou reflexí. Je tak zřejmé, že NOZ se odklání od striktně pozitivistického přístupu k právu, ale na interpreta (typicky soud) klade požadavky na zapojení kreativity při rozhodování. Dává mu jasný pokyn, aby se sice držel pozitivistického vymezení právních pravidel, nicméně v některých situacích mu poskytuje volnost pro uvážení a nedržel se příkrého právního pozitivismu, což je jednoznačný rozdíl oproti současnému občanskému zákoníku.

Ačkoli tak zásady spravedlnosti mají povahu sekundárního rekurzu v normativním textu, bude nezbytné nejprve definovat pojem spravedlnosti (v právním smyslu).⁵

pojmy striktně odlišuje, nicméně pro účely tohoto příspěvku není rozhodný materiální obsah pojmu „zásada“ a „princip“.

⁴ HÁCHA, E.: *Analogie, Slovník veřejného práva československého, Svazek I.* Eurolex Bohemia (reprint), Brno, s. 1029.

⁵ V tomto smyslu lze poukázat na přílehavou definici spravedlnosti jako slušnosti Johna Rawlse, který uvádí, že pod takovou spravedlností je možné rozumět principy, které by svobodní a rozumní lidé, jímž jde o prosazování jejich vlastních zájmů, přijali v nějaké počáteční pozici rovnosti jako definici fundamentálních termínů svého společenství. Tedy že systém normativních pravidel a sociální reality (pozn. lépe řečeno objektivního normativního systému platného relativně nezávisle na právu) chápeme jako sice dva odlišné normativní systémy, které se však vzájemně determinují. RAWLS, John.

2. ROZHODOVÁNÍ PODLE ZÁSAD SPRAVEDLNOSTI

Ustanovení § 3 odst. 3 NOZ tedy uznává nikoli pouze explicitně vyjádřené zásady, které by byly součástí normativního textu, ale rovněž zákonný text obohacuje o další zásady, které nemají přímo původ v normativní textu. Jak pro účely § 3 odst. 3 NOZ, tak § 10 NOZ lze využít poznatků rakouské právní doktríny. Obdobu § 10 NOZ obsahuje § 7 rakouského ABGB. F. Bydlinski⁶ k interpretaci pomocí zásad spravedlnosti zmiňuje, že se jedná o její subsidiární použitelnost v případě, že v konkrétním případě selže analogie.⁷ Zmiňuje, že přirozené zásady právní definovala rakouská judikatura a s odkazem na Ehrenzweiga je definuje po vzoru rakouské judikatury jako „v určitém čase a od logického právního myšlení panující právní vědomí lidu“. V rakouské právní vědě se postupem doby vyvinuly dva směry. První k podstatě zásad spravedlnosti přistupuje induktivně, čili postupuje od konkrétní právní normy občanského zákoníku až k jejímu základnímu účelu, resp. její hodnotové orientaci a výsledek indukce je pak navázán na posouzení aktuálně posuzovaného případu. F. Bydlinski⁸ k tomuto příležitostně doplňuje, že by se na první pohled mohlo jevit, že je zde směřována analogie a rozhodování na základě přirozené zásady právní. Rozdíl mezi nimi však spočívá v tom, že prostřednictvím analogie získává interpret „ucelené“ právní pravidlo, tedy hypotézu včetně dispozice i sankce, zatímco výsledkem indukce je normativní pravidlo imperfektní. Jinými slovy analogií získává interpret právní pravidlo perfektní, jehož součástí je i sankce, zatímco výsledkem indukce je získáno normativní pravidlo imperfektní.

Druhá názorová skupina nevychází z platného a účinného zákona, nýbrž odkazuje na normy mimoprávní, zejména pak sociální, které platí nezávisle na právních autoritách.⁹ Jsou to právě ty zásady, na kterých vznikly sociální útvary a zásady, které zájmy těchto skupin prosazují. Jejich perfekce je zajišťována sankcí sociálního zavržení. E.

Teorie spravedlnosti. Praha: Victoria Publishing, 1995. 361 s. ISBN 80-85605-89-9. S. 19.

⁶ F. Bydlinski in RUMMEL, Peter a kol. Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. I. Band. Wien: MANZ's Verlag, 2000. 3005 s. ISBN 3-214-04447-8. S. 38.

⁷ Rakouský oberster Gerichtshofs v rozsudku ze dne 11. 12. 2003, sp. zn. 6 Ob 248/03 dovodil, že „v případě, kdy zákon neobsahuje žádnou právní úpravu konkrétní otázky a vylučuje analogii pro nedostatek srovnatelné skutkové podstaty, je nezbytné přistoupit na přirozené zásady právní.“

⁸ F. Bydlinski in RUMMEL, Peter a kol. Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. I. Band. Wien: MANZ's Verlag, 2000. 3005 s. ISBN 3-214-04447-8. S. 39.

⁹ Tamtéž.

Kramer¹⁰ tyto dva názorové proudy velice příhodně označuje jako proud kodifikaci imanentní a proud kodifikaci transcendentní.

Tato teoretická konstrukce však prozatím neodpovídá na otázku, jak přistoupit k aplikaci uvedených zásad spravedlnosti. Jistě nelze připustit, aby jeden z těchto potenciálních názorových proudů získal stěžejní místo při interpretaci zákonného textu, ale bude nezbytná vzájemná kombinace těchto okrajově se vzájemně dotýkajících teorií a směrů. F. Bydlinski¹¹ v tomto ohledu zmínil, že pokaždé bude nezbytný důkaz toho, zda obecný normativní princip, resp. zásada skutečně existuje. Za základ pro právní posouzení případu nemůže sloužit jakákoli, teoreticky v úvahu přicházející zásada spravedlnosti, ale pouze taková, která naplňuje požadovaná kritéria (zejména důkaz její existence) a nikoli pak bez dalšího jakákoli sociální norma. Podstatu v úvahu přicházejícího rozhodnutí opřené o zásady spravedlnosti pak lze vcelku výstižně vyjádřit slovy *extra legem intra ius*, čili rozhodnutí sice nad zákonem (z důvodu latentní existence konkrétní zásady, která však explicitě vyjádřena není, nebo neexistence odpovídajícího normativního pravidla a jeho zákonného vyjádření), ale stále součástí práva. Čili jakýsi odraz římskoprávní zásady *ius est ars boni et aequi* (právo jako umění dobrého a spravedlivého). Obdobnou úlohu jakou plní rozhodování pomocí zásad spravedlnosti v rakouském, případně v českém právu, plní v německém právu princip *Treu und Glauben*. Pro účely švýcarského práva lze nalézt podobný odkaz (s jistou licencí) v § 1 odst. 2 *Zivilgesetzbuch*.

Pro účely českého práva lze shrnout, že nikoli každá zásada, která by se mohla objektivně jevit jako zásada spravedlnosti, je zásadně součástí normativního textu pouze na základě sekundárního odkazu § 3 odst. 3 NOZ a § 10 NOZ, nicméně součástí normativního textu jsou pouze ty ze zásad spravedlnosti, na kterých spočívá NOZ, případně normativní právní akty vyšší právní síly (Listina, Ústava). Předmětná ustanovení tak mají bezesporu rozhodující význam interpretační, sloužící pro vyplňování mezer v právním řádu, resp. konkrétně v právu občanském.

Případné rozhodování na základě zásad spravedlnosti nelze vnímat jako rozhodování na základě jistých sociálních, morálních norem, které nenachází svůj odraz v kontextu normativních pravidel, nýbrž je to poohlédnutí se jednak po těchto sociálních, morálních a jiných normách a zároveň jejich posouzení v návaznosti na abstrakci základních zásad, které jsou v NOZ vymezeny a zároveň vystihující

¹⁰ E. Kramer. in KOTZIOL, Helmut, RUMMEL, Peter a kol. *Im Dienste der Gerechtigkeit. Festschrift für Franz Bydlinski*. Wien: Springer-Verlag, 2002. 543 s. ISBN 3-211-83705-1. S. 207.

¹¹ F. Bydlinski in RUMMEL, Peter a kol. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. I. Band. Wien: MANZ's Verlag, 2000. 3005 s. ISBN 3-214-04447-8. S. 482.

interní hodnotové ideály arbitra, tedy nejčastěji soudce. Logickým vývodem je pak skutečnost, že rozhodování podle zásad spravedlnosti je slovy V. Kubeše¹² pro soudce kreativnější a tvořivější, když např. v případě rozhodování na podkladě dobrých mravů je soudce ochráncem veřejného mínění, zatímco v případě přirozených zásad právních je soudce jeho zlepšovatelem.

Ačkoli tak NOZ vymezuje jako jednu ze základních zásad, na kterých NOZ spočívá právě zásadu ochrany slabšího v § 3 odst. 2 písm. c) NOZ, pomocí zásad spravedlnosti lze interpretovat složité právní případy pod zřetelem zásad spravedlnosti a tím posilovat úroveň její ochrany. Jakkoli se slabší smluvní strana nevyčerpává ochranou spotřebitele, lze rovněž interpretaci pomocí zásad spravedlnosti vztáhnout na spotřebitele (a contrario např. § 1812 NOZ, § 1793 NOZ apod.), čili všude tam, kde bude formálně zákonný požadavek naplněn, nebude však naplněn jeho účel

Jakkoli tak lze sdílet kritiku posuzující zásady spravedlnosti právní jistotou, mohou se stát v některých případech korektivem zákonné tvrdosti, příp. nejasnosti účelu zákonného ustanovení a to rovněž i ve prospěch slabší smluvní strany.

Literature:

- HANDLAR, Jiří. Pojem přirozených zásad právních v návrhu obecné části nového občanského zákoníku. *Právník*. 2006, roč. 135, č. 12, s. 1377-1397. ISSN 0324-7007.
- HÁCHA, E.: Analogie, *Slovník veřejného práva československého*, Svazek I. Eurolex Bohemia (reprint), Brno, s. 1029.
- RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. 361 s. ISBN 80-85605-9.
- F. Bydlinski in RUMMEL, Peter a kol. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. I. Band. Wien: MANZ's Verlag, 2000. 3005 s. ISBN 3-214-04447-8.
- Rozsudek oberster Gerichtshofs ze dne 11. 12. 2003, sp. zn. 6 Ob 248/03.
- E. Kamber in KOTZIOL, Helmut, RUMMEL, Peter a kol. *Im Dienste der Gerechtigkeit*. Festschrift für Franz Bydlinski. Sien: Springer-Verlag, 2002. 534 s. ISBN 3-211-83705-1.

¹² V. Kubeš, in WEINBERGER, Ota, KUBEŠ, Vladimír a kol. *Brněnská škola právní teorie*. Praha: Karolinum, 2003. 440 s. ISBN 80-246-0480-9. S. 286.

- V. Kubeš, in WEINBERGER, Ota, KUBEŠ, Vladimír a kol. Brněnská škola právní teorie. Praha: Karolinum, 2003. 440 s. ISBN 80-246-0480-9. S. 286.

Contact – email

micHAL.janousek@law.muni.cz

PŘÍNOSY A RIZIKA SNÍŽENÍ ZÁKLADNÍHO KAPITÁLU U S.R.O. NA 1 KČ

ALENA KERLINOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá základním kapitálem, jeho funkcí a opodstatněním. Hlavním cílem příspěvku je zhodnotit přínosy a rizika plynoucí ze snížení povinné výše základního kapitálu u společností s ručením omezeným na 1 Kč, které vyplývá z nového zákona o obchodních korporacích účinného od 1. 1. 2014. Budou uvedeny názory a úvahy např. týkající se omezené odpovědnosti společníků, možností získání bankovních úvěrů, zvyšování počtu společností založených v ČR nebo zda je možné základní kapitál ve výši 200 000 Kč považovat za příliš vysoký.

Key words in original language

Základní kapitál, vlastní zdroje, společnost s ručením omezeným, zákon o obchodních korporacích.

Abstract

This paper deals with the registered capital, its functions and foundation. The main goal of this paper is to review the benefits and risks resulting from reduction of obligatory amount of registered capital in limited liability companies to 1 CZK, which ensues from the new “Code on capital corporations” effective from 1. January 2014. Part of the paper will be for example views and considerations on the limited responsibility of partners, the possibility of obtaining loans from banks, increasing number of companies based in the Czech Republic, or whether it is possible to regard the equity in the amount of 200,000 CZK too high.

Key words

Registered capital, equity, limited liability company, code on capital corporations.

1. ÚVOD

Základní kapitál je součástí vlastního kapitálu. Spolu s ostatními složkami vlastního kapitálu tak poukazuje na tu část majetku, která skutečně patří společnosti, kterou nebude společnost muset v budoucnu vrátet. Z tohoto důvodu byl základní kapitál částečně vnímán jako jakási garance pro věřitele, neboť u společnosti s ručením omezeným platilo, že společníci za závazky společnosti neručí svým osobním majetkem. Obchodní zákoník určoval minimální hranici

základního kapitálu, od roku 2000 byla ve výši 200 000 Kč. Spolu s novým občanským zákoníkem nabude 1. ledna 2014 účinnosti zákon o obchodních korporacích, který povinnou minimální výši základního kapitálu snižuje na 1 Kč. Svým způsobem tedy určení výše základního kapitálu nechává na společnících a společenské smlouvě. Kromě toho rozšiřuje odpovědnost společníků a jednatelů, garance pro věřitele by měla být zajišťována testem insolvence.

Cílem tohoto příspěvku je posoudit problematiku snížení povinné výše základního kapitálu s poukázáním na to, co tato změna může přinést věřiteli, obchodní společnosti i České republice. Budou uvedeny nejčastěji zmiňované přínosy i rizika spojované s touto změnou, přičemž s těmito přínosy a riziky bude do určité míry polemizováno. Podstatnou otázkou v souvislosti se základním kapitálem také může být, zda je částka 200 000 Kč příliš vysoká či ne, jak je možné tuto částku chápat. V závěru budou uvedeny další snad podnětné názory na změnu výše základního kapitálu. V příspěvku bude použito zejména metod deskripce, analýzy a komparace.

2. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍHO KAPITÁLU

Základní kapitál představuje poměrně podstatnou část vlastního kapitálu. Základní kapitál je tvořen souhrnem peněžitých i nepeněžitých vkladů všech společníků, přičemž všechny vklady musí být vyjádřeny v penězích (hodnotu nepeněžitého vkladu je potřeba posoudit znaleckým posudkem).¹ Základní kapitál se zapisuje do obchodního rejstříku.

Základní kapitál lze chápat ve třech různých významech²:

1. Jako majetek, který byl společnosti poskytnut společníky, a který je společností využíván buď přímo nebo k financování činnosti. Poskytnutý vklad pak přechází do majetku obchodní společnosti, společníci nemohou požadovat vrácení vkladu. Předpokládá se, že vložený majetek se činností společnosti může přeměnit v jinou podobu majetku.
2. Jako číselná hodnota vyjadřující, nakolik jsou potřeby společnosti pokryty zdroji, které patří obchodní společnosti, které tedy společnost nemusí vracet. Z tohoto pohledu je základní kapitál vnímán jako určitý stabilizační faktor.
3. Jako velikost podílu společníků na obchodní společnosti, která je vyjádřena poměrem výše jejich vkladů k celkové výši základního kapitálu.

¹ Firmus.cz. Základní kapitál. [online]. [cit. 2013-11-25]. URL: <<http://www.firmus.cz/?id=slovník&kid=26&idd=17>>

² Sagit.cz. Základní kapitál obchodní společnosti. [online]. [cit. 2013-11-25]. URL: <http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=152&typ=r&levelid=ob_438.htm>

Snížení minimální výše základního kapitálu u společností s ručením omezeným na 1 Kč vychází z v poslední době převládajícího názoru, že základní kapitál již ztratil svůj význam jakési garance. Bývá totiž upozorňováno na to, že společnost ve skutečnosti ručí svým majetkem, což však není základní kapitál, a hodnota majetku může být od hodnoty základního kapitálu odlišná.³ Na druhou stranu je však nutné upozornit na účetní hledisko, a to zejména na jakousi vyváženost mezi vlastním a cizím kapitálem. Obchodní společnost by měla udržovat takový poměr vlastních a cizích zdrojů financování, aby byla schopná včas plnit své závazky. Tento poměr není právně upraven, neexistuje ani všeobecně platné pravidlo, existují jen určitá doporučení. Samotný poměr pak do jisté míry závisí na velikosti či zaměření společnosti, stejně jako na celkovém stavu ekonomického prostředí.⁴

3. PŘÍNOSY A RIZIKA SNÍŽENÍ MINIMÁLNÍ VÝŠE ZÁKLADNÍHO KAPITÁLU

Každá právní norma, změna v regulaci, by ideálně měla být hodnocena i z pohledu ekonomické efektivity. Měly by tedy být porovnávány užitky či výnosy se všemi náklady, plynoucí z této změny regulace. Na první pohled se může zdát, že snížení minimální výše základního kapitálu představuje náklad pro věřitele, naopak obchodní společnosti přinese užitek.

3.1 POHLED VĚŘITELE

Z pohledu věřitele se dá v první řadě uvažovat o zvýšeném riziku návratnosti investice v případě, že společnost poskytne finanční zdroje. Kříž (2012) upozorňuje na to, že základní kapitál ve výši 1 Kč může vést k tomu, že společnost bude s vypůjčenými zdroji nakládat daleko rizikovějším způsobem, než kdyby se jednalo o zdroje vlastní. Pokud totiž riziková investice bude úspěšná, společníci získají vše, naopak v případě neúspěchu mohou společníci ztratit jen svou investici, tedy třeba jen pouhou 1 Kč. Může nastat i situace, kdy se společníci nepřestanou zadlužovat, prostě jen proto, že k tomu nebudou mít motivaci.⁵

³ Jak začít podnikání. Základní kapitál u s. r. o. od roku 2014. [online]. 12.8.2013 [cit. 2013-11-25]. URL: <<http://www.jakzacitpodnikani.cz/zakladni-kapital-u-s-r-o-od-roku-2014/>>

⁴ Sagit.cz. Základní kapitál obchodní společnosti. [online]. [cit. 2013-11-25]. URL: <http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=152&typ=r&levelid=ob_438.htm>

⁵ Kříž, J. Systém ochrany věřitelů, základní kapitál a zákon o obchodních korporacích. In Ochrana v právu společností, Po rekonstrukci, Právo společností. [online]. 6.4.2012 [cit. 2013-11-27]. URL: <<http://seminar-v-peci.cz/system-ochrany-veritelu-zakladni-kapital-a-zakon-o-obchodnich-korporacich/>>

Z důvodu vyššího rizika se dá předpokládat, že věřitelé si budou vynucovat další, nadstandardní, ochranu své investice. Může se tak např. jednat o uzpůsobení smluvních podmínek nebo podmínku ručitele či zástavy, s čímž se mohou pojít dodatečné náklady. Kříž (2012) připojuje názor, že i v současné době má většinou obchodní společnost silného a sofistikovaného věřitele, který požaduje nadstandardní ochranu – těmito věřiteli jsou většinou banky.⁶

3.2 POHLED OBCHODNÍ SPOLEČNOSTI

Jak už bylo naznačeno, na první pohled se zdá, že snížení minimální výše základního kapitálu na 1 Kč představuje pro společnost jistý užitek, který souvisí s tím, že společníci nemusí sami disponovat značným majetkem, který do společnosti vloží. Toto je nepochybně pravda, ale přesto se dají najít i určitá úskalí.

Jak už bylo napsáno výše, každá obchodní společnost by měla disponovat jak vlastními, tak i cizími zdroji, přičemž obě tyto složky by měly být v takovém poměru, aby mohly být včas plněny všechny závazky společnosti. Výše vlastních a cizích zdrojů (a jejich vzájemný poměr) bývá posuzována při žádosti o úvěr, přinejmenším bankou. Společnost se základním kapitálem ve výši 1 Kč tak bude mít daleko těžší pozici pro získání úvěru. Taková společnost může být vyhodnocena jako rizikovější, proto bude banka pravděpodobně požadovat dodatečné záruky (např. ručitele či zástavu), i samotný úvěr bude pro společnost dražší. Případně bude tato společnost nucena získávat dodatečné zdroje od jiných institucí.

Další otázkou z pohledu obchodní společnosti je, zda výhoda nízkého minimálního základního kapitálu nebude vyvážena jinými dodatečnými náklady. Další významnou změnu, kterou zákon o obchodních korporacích přinese, představuje to, že místo základního kapitálu bude ochrana věřitele založena na testu insolvence.⁷ Test insolvence souvisí se zákazem společnosti vyplácet podíly na zisku, pokud by si tím přivodila úpadek.⁸ Důležitým ustanovením je také

⁶ Kříž, J. Systém ochrany věřitelů, základní kapitál a zákon o obchodních korporacích. In Ochrana v právu společností, Po rekonstrukci, Právo společností. [online]. 6.4.2012 [cit. 2013-11-27]. URL: <<http://seminar-v-peci.cz/system-ochrany-veritelu-zakladni-kapital-a-zakon-o-obchodnich-korporacich/>>

⁷ Nový občanský zákon, zákon o obchodních korporacích. Společnost s ručením omezeným. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <<http://obcansky.zakonik.justice.cz/obchodni-korporace/konkretni-zmeny/spolecnost-s-rucenim-omezenym/>>

⁸ Zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), § 40. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-90>>

péče řádného hospodáře.⁹ U těchto ustanovení je právě možné vidět dodatečné náklady vznikající společnosti s ručením omezeným – např. náklady spojené s prováděním testů insolence, náklady na vytváření mimořádných účetních závěrek či náklady na právní poradenství.

Otázkou tedy nakonec bude, zda převáží užitek plynoucí ze snížení základního kapitálu nebo náklady související se získáváním cizích zdrojů a chováním s péčí řádného hospodáře.

3.3 ZVYŠOVÁNÍ POČTU S.R.O. ZALOŽENÝCH V ČESKÉ REPUBLICE

Jako přínos bývá označováno, že snížení minimálního základního kapitálu na 1 Kč bude lákat k založení většího počtu společností s ručením omezeným v České republice. Podle studie Bechta, Mayera a Wagnera¹⁰ skutečně výše základního kapitálu představuje jeden z rozhodujících faktorů, kde společnost založit. Avšak kromě toho jsou podle této studie důležité také implicitní náklady na založení obchodní společnosti.

Ve stručnosti by se dalo říci, že podmínky pro podnikání i veškeré náklady spojené se založením společnosti v jednotlivých zemích zjišťuje každoročně Světová banka v rámci své studie „Doing Business“. V nejnovější studii roku 2013 se Česká republika umístila na 75. místě ze 189 hodnocených zemí. Oproti loňskému roku si pohoršila o sedm příček. Studie hodnotí celkem deset oblastí podstatných pro podnikání, mimo jiné i zakládání společností nebo placení daní. Vzhledem k tématu je nejpodstatnější právě hodnocení týkající se založení společnosti, přičemž zrovna v této oblasti je ČR hodnocena poměrně nelichotivě – je zařazena na 146. místo. Když pomíneme propad oproti zemím OECD způsobený výší minimálního základního kapitálu (příští rok se ČR zřejmě zemím OECD více přiblíží), dají se za problém považovat také ostatní hodnocené parametry – počet činností, časová náročnost i finanční náklady.¹¹

⁹ Zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), § 49. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-90>>

¹⁰ Becht, M.; Mayer, C.; Wagner, H. F. Where Do Firms Incorporate? Deregulation and the Cost of Entry. *Journal of Corporate Finance*. 2008, 14. ročník, 3. číslo. - In Kříž, J. Systém ochrany věřitelů, základní kapitál a zákon o obchodních korporacích. In *Ochrana v právu společností, Po rekodifikaci, Právo společností*. [online]. 6.4.2012 [cit. 2013-11-27]. URL: <<http://seminar-v-peci.cz/system-ochrany-veritelu-zakladni-kapital-a-zakon-o-obchodnich-korporacich/>>

¹¹ Doing Business: Czech Republic: Starting a business. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <<http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/czech-republic/#starting-a-business>>

Za poměrně důležité se dají považovat i daňové povinnosti obchodní společnosti. Studie „Doing Business“ z pohledu placení daní zařadila Českou republiku na 122. místo. Opět v porovnání se zeměmi OECD vykazuje Česká republika vyšší celkovou výši zdanění (48,1 ku 41,3 %). Kromě toho potřebují české obchodní společnosti na splnění daňových povinností 413 hodin ročně, přičemž průměr zemí OECD představuje 175 hodin¹² (v zemích EU 179 hodin¹³).

Pro zajímavost je možné uvést i fakt, že vstupní náklady související se založením společnosti dosahují částky přibližně 15 000 Kč (započítán je např. notářský poplatek za založení společnosti, soudní poplatek či poplatek za vyřízení živnostenského oprávnění nebo ověření listin).¹⁴ Při úvaze o založení společnosti se základním kapitálem ve výši 1 Kč je třeba tedy ihned zajistit cizí zdroje na financování samotného založení. I z tohoto důvodu snad nelze předpokládat, že všechny nově založené společnosti s ručením omezeným od začátku roku 2014 budou disponovat základním kapitálem ve výši 1 Kč. Kříž (2012) uvádí příklad Francie, kde v roce 2005, rok po snížení minimální výše základního kapitálu z 7 500 na 1 euro, vzniklo pouze 4,9 % společností se základním kapitálem 1 euro.¹⁵

4. JE ČÁSTKA 200 000 Kč PRO ZÁKLADNÍ KAPITÁL VYSOKÁ?

Odpověď na tuto otázku není zcela jednoduchá, protože záleží na mnoha okolnostech, zejména na celkové kapitálové potřebě. Jinou potřebu finančních zdrojů bude mít společnost zabývající se výrobou, jinou pak společnost poskytující nějaké služby např. přes internet. Za mnohem zásadnější by měl být brán spíše již zmiňovaný poměr mezi vlastním a cizím kapitálem.

Na tomto místě je vhodné také připomenout, že základní kapitál není finanční obnos, který by měla mít společnost neustále k dispozici. Základní kapitál je skutečně majetek, který do společnosti vloží jednotliví společníci. Pokud si tedy představíme, že by některý ze

¹² Doing Business: Czech Republic: Paying taxes. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <<http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/czech-republic/#paying-taxes>>

¹³ Paying taxes 2014: The global picture. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <<http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/assets/pwc-paying-taxes-2014.pdf>>

¹⁴ EasySupport.cz. Základní kapitál s.r.o. 1 Kč? Ano, od roku 2014. [online]. 20.10.2013. [cit. 2013-11-27]. URL: <http://www.easysupport.cz/blog/zmeny-sro-2014/>

¹⁵ Kříž, J. Systém ochrany věřitelů, základní kapitál a zákon o obchodních korporacích. In Ochrana v právu společností, Po rekonstrukci, Právo společností. [online]. 6.4.2012 [cit. 2013-11-27]. URL: <<http://seminar-vepeci.cz/system-ochrany-veritelu-zakladni-kapital-a-zakon-o-obchodnich-korporacich/>>

společníků vložil nový automobil, základní kapitál by s největší pravděpodobností přesahoval částku 200 000 Kč. Také je nutné brát v úvahu, že společníci svým základním kapitálem (jeho výší) dávají najevo, nakolik oni sami obchodní společnosti věří.

Minimální částka 200 000 Kč coby základní kapitál společnosti s ručením omezeným platila od roku 2000 (před tímto rokem to byla částka 100 000 Kč). V současné době je za tuto částku možné pořídit méně než právě v roce 2000, a to díky působení inflace. Pokud by se tedy minimální výše základního kapitálu měla měnit podle výše inflace¹⁶, částce 200 000 Kč v roce 2000 by v roce 2012 odpovídala výše základního kapitálu zaokrouhleně 270 170 Kč.

Podobně lze provést srovnání s výší průměrné měsíční mzdy. Zatímco v roce 2000 činila průměrná hrubá měsíční mzda 13 219 Kč, výše minimálního základního kapitálu tak byla zhruba 15násobná, v roce 2012 byla mzda již 25 112 Kč, základní kapitál tak byl již jen 8krát vyšší.¹⁷

5. ZÁVĚREM

V předloženém příspěvku byly představeny některé možné přínosy, ale i rizika, a to jak pro věřitele, tak i pro obchodní společnost. To, zda snížení minimální výše základního kapitálu na 1 Kč a s tím zvýšená odpovědnost společníků a jednatelů společnosti bude nakonec přínosem nebo nikoliv, ukáže až praxe.

To, že je hodnocení změn souvisejících s úpravou s. r. o. nejednotné i mezi právníky, potvrzuje průzkum České pozice (2011), ve kterém odpovídalo 34 právníků a advokátů. Zatímco 58,8 % oslovených se ke změnám vyjadřovalo kladně, 35,3 % odpovědí bylo nesouhlasných (ostatní nevěděli). Většina kladných hodnocení směřovala k tomu, že základní kapitál neplní svou funkci, není žádnou garancí pro věřitele. Objevil se i názor, že minimalizace požadavků na výši základního kapitálu pomůže zvýšit ostražitost věřitelů, nebo že zaručí konkurenceschopnost země v rámci celé Evropy.¹⁸

Velmi podnětné jsou nesouhlasné názory uveřejněné v rámci průzkumu České pozice, zejména v tom smyslu, že se úprava s. r. o. přibližuje veřejné obchodní společnosti. Další z respondentů uvedeného průzkumu jmenuje tři základní důvody a výhody založení

¹⁶ Výpočet vychází z výše inflace podle údajů Českého statistického úřadu – viz ČSÚ. Míra inflace v České republice. [online]. [cit. 2013-11-28]. URL: <http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0304.pdf>

¹⁷ ČSÚ. Mzdy, náklady práce - časové řady. [online]. [cit. 2013-11-28]. URL: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/pmz_cr>

¹⁸ Jarešová, E. S.r.o. za korunu? A proč vůbec s.r.o.? Českápozice.cz. [online]. 13.5.2011 [cit. 2013-11-28]. URL: <<http://www.ceskapozice.cz/byznys/podnikani-trhy/sro-za-korunu-proc-vubec-sro>>

společnosti s ručením omezeným (neochota odpovídat za závazky z podnikání osobním majetkem, úmysl spojit se v podnikání s dalšími osobami, snadná převoditelnost podnikání na třetí osoby) a upozorňuje, že je legitimní tyto výhody vyvážit nutností splatit a udržovat minimální výši základního kapitálu. A také dodává, že „pokud budou vznikat s. r. o. s 'nulovým' základním kapitálem a zároveň se rozšíří odpovědnost nebo ručení jednatelů a společníků za závazky společnosti, zruší se tím účel existence s. r. o. a naruší kontinuita jejího významu ve struktuře našeho hospodářství.“¹⁹

Osobně mi přijde spíše pozitivní, že určení výše základního kapitálu je plně přenecháno společníkům a jejich úpravě ve společenské smlouvě. Na druhou stranu si však kladu otázku, z jakého důvodu je v zákoně o obchodních korporacích vůbec určena minimální částka. Myslím, že by postačovalo stanovit, že společnost s ručením omezeným musí vytvářet základní kapitál. Konkrétní výše by opět byla na rozhodnutí společníků. Určení 1 Kč v zákoně mi přijde zavádějící a poněkud „návodné“. A musím přiznat, že se shoduji s názorem, že v pojetí zákona o obchodních korporacích se s. r. o. velmi přibližuje veřejné obchodní společnosti. Dá se tedy polemizovat také nad tím, zda by se s. r. o. měla i nadále nazývat „společnost s ručením omezeným“.

Literature:

- Becht, M.; Mayer, C.; Wagner, H. F. Where Do Firms Incorporate? Deregulation and the Cost of Entry. *Journal of Corporate Finance*. 2008, 14. ročník, 3. číslo.
- ČSÚ. Míra inflace v České republice. [online]. [cit. 2013-11-28]. URL: http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0304.pdf
- ČSÚ. Mzdy, náklady práce - časové řady. [online]. [cit. 2013-11-28]. URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/pmz_cr
- Doing Business: Czech Republic: Starting a business. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <http://www.doingbusiness.org/data/explore/economies/czech-republic/#starting-a-business>
- Doing Business: Czech Republic: Paying taxes. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <http://www.doingbusiness.org/data/explore/economies/czech-republic/#paying-taxes>
- EasySupport.cz. Základní kapitál s.r.o. 1 Kč? Ano, od roku 2014. [online]. 20.10.2013. [cit. 2013-11-27]. URL: <http://www.easysupport.cz/blog/zmeny-sro-2014/>
- Firmus.cz. Základní kapitál. [online]. [cit. 2013-11-25]. URL: <http://www.firmus.cz/?id=slovník&kid=26&idd=17>

¹⁹ Jarešová, E. S.r.o. za korunu? A proč vůbec s.r.o.? *Českápozice.cz*. [online]. 13.5.2011 [cit. 2013-11-28]. URL: <http://www.ceskapozice.cz/byznys/podnikani-trhy/sro-za-korunu-proc-vubec-sro>

- Jak začít podnikání. Základní kapitál u s. r. o. od roku 2014. [online]. 12.8.2013 [cit. 2013-11-25]. URL: <http://www.jakzacitpodnikani.cz/zakladni-kapital-u-s-r-o-od-roku-2014/>
- Jarešová, E. S.r.o. za korunu? A proč vůbec s.r.o.? Českápozice.cz. [online]. 13.5.2011 [cit. 2013-11-28]. URL: <http://www.ceskapozice.cz/byznys/podnikani-trhy/sro-za-korunu-proc-vubec-sro>
- Kříž, J. Systém ochrany věřitelů, základní kapitál a zákon o obchodních korporacích. In Ochrana v právu společností, Po rekodifikaci, Právo společností. [online]. 6.4.2012 [cit. 2013-11-27]. URL: <http://seminar-v-peci.cz/system-ochrany-veritelu-zakladni-kapital-a-zakon-o-obchodnich-korporacich/>
- Nový občanský zákon, zákon o obchodních korporacích. Společnost s ručením omezeným. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/obchodni-korporace/konkretni-zmeny/spolecnost-s-rucenim-omezenym/>
- Paying taxes 2014: The global picture. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/assets/pwc-paying-taxes-2014.pdf>
- Sagit.cz. Základní kapitál obchodní společnosti. [online]. [cit. 2013-11-25]. URL: http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=152&typ=r&levelid=ob_438.htm
- Zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), § 40. [online]. [cit. 2013-11-27]. URL: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-90>

Contact – email

alena.kerlinova@law.muni.cz

NÁJEM BYTU

INGRID KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ

Okresní soud v Olomouci

Abstrakt:

Příspěvek se věnuje analýze právní úpravy realizované v České republice z.č. 89/2012 Sb. pro právní vztahy nájmu bytu. Česká právní úprava je srovnána s právní úpravou nájemního práva v Polsku. Vyhodnocen je způsob provedení, doba provedení a nejvýznamnější důsledky pro právní postavení pronajímatele a nájemce.

Klíčová slova:

Nájem bytu, pronajímatel, nájemce, polská právní úprava.

Abstract:

The Article deals with analysis of legal regulation for rent of flat relationship realised in Czech Republic by law No. 89/2012. Czech legal regulation is compared with Polish legal regulation contained in the Civil Code and the Bill for protection of leasees. The Article evaluates the way of realization, the time of realization and the most important effects for lessors and leasees.

Key words:

The rent of flat, lessor, lessee, polish law regulation.

I. Úvod.

V České republice se stane účinnou nová rekonstrukce soukromého práva z.č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „n.o.z.“), která má představovat zásadní změnu soukromého práva. Účelem tohoto zákona je modernizace právní úpravy, její přiblížení právním úpravám vyspělých zemí, odstranění chyb a nesprávností stávající právní úpravy z.č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku v platném a účinném znění (dále jen „o.z.“).¹ Teprve doba po 1.1.2014 ukáže, zda n.o.z. svůj vytčený cíl naplnil beze zbytku, částečně, či spíše nikoli. Odpovědi na tuto otázku tento příspěvek poskytnout nemůže, podá je až interpretační a aplikační praxe. Tento příspěvek se věnuje srovnání právní úpravy o.z. a n.o.z. a dále komparaci s právní úpravou Polské

¹ Důvodová zpráva k n.o.z., str. 16 a násl.; dostupná z <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>> ke dni 23.10.2013

republiky a ve světle této komparace se pokouší odpovědět na otázku potřeby nové úpravy tohoto segmentu nájemního práva, zda rekonstrukce představovala jedinou možnou a potřebnou změnu právní úpravy platné a účinné ve vztahu ke společenské potřebě nové úpravy právních vztahů, a to vzhledem k dále pospaným hlavním tendencím vývoje právní úpravy v Polsku.

II. Stať.

I v právní úpravě nájemního práva je nezbytné vyvážit vzájemná práva smluvních stran tohoto závazkového vztahu – pronajímatele a nájemce tak, aby bylo zajištěné rovné postavení účastníků tohoto závazkového vztahu. Ne vždy totiž jde o tzv. smlouvy spotřebitelské, kdy v postavení pronajímatele vystupuje podnikatelský subjekt, který poskytováním bytu k nájmu realizuje svou podnikatelskou činnost. Mnohem častěji jsou subjekty tohoto závazkového právního vztahu dva subjekty nepodnikající.

Pro oba zúčastněné subjekty tohoto závazkového právního vztahu jsou klíčové zejména dva okruhy, a to výše nájemného a způsoby ukončení nájemního vztahu ze strany pronajímatele.²

Tak zvané jednoduché právo by mělo být v souladu s normou vyšší právní síly, a to čl. 11 odst. 1 věta první, odst. 3 odst. 4 usn. předsednictva ČNR 2/1993 Sb., Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“), které chrání právo vlastnické,³ jakož i mezinárodní smlouvou, konkrétně pak čl. 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech vyhlášeného pod č. 120/1976 Sb. (dále jen „Pakt“)⁴, přičemž podle čl. 2 Paktu jsou to členské státy, a tedy i Česká republika, které se zavázaly „respektovat práva uznaná v tomto Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci, bez jakéhokoli rozlišování podle rasy,

² Autorka je od r. 2002 soudkyní okresního soudu vyřizující mimo jiné civilní věci i specializovanou agendu nájmu bytu. Autorka je dále odbornou asistentkou Katedry občanského a pracovního práva PF UP Olomouc a studentkou Katolické univerzity v Lublinu (Polsko).

³ Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem. Vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu.

⁴ Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst. Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

barvy, pohlaví, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení. Každý stát, který je smluvní stranou Paktu, se zavazuje, pokud tak již nestanoví existující zákonodárná nebo jiná opatření, že podnikne nutné kroky v souladu se svými ústavními postupy a ustanoveními tohoto Paktu k tomu, aby schválil taková zákonodárná nebo jiná opatření nutná k tomu, aby byla uplatněna práva uznaná v Paktu.“⁵

Nelze odhlédnout od toho, že pronajímatel je nejčastěji osobou s absolutním právním panstvím nad věcí, protože je vlastníkem předmětu nájmu, a právě nájemní smlouvou přenechává svůj byt do užívání jinému, tj. nájemci.

II.1. Stávající platná a účinná právní úprava nájmu bytu.

Nájemní vztah zásadně vzniká smlouvou dle § 685 o.z., přičemž se v § 686 o.z. vymezují nezbytné náležitosti nájemní smlouvy.⁶ Nedostatek takového ujednání způsobuje dle § 39 o.z. neplatnost smlouvy pro rozpor se zákonem, vyjma absence ujednání o době nájmu. Podle § 686 odst. 2 o.z. platí, že v takovém případě je smlouva uzavřena na dobu neurčitou. Smlouva musí tedy obsahovat identifikaci bytu včetně jeho příslušenství, způsob výpočtu nájemného a úhrady za plnění spojená s užíváním bytu, nebo přímo jejich určení. Předmětem smlouvy tedy zásadně může být pouze byt.⁷ Jde

⁵ Čl. 2 Paktu. Signatářem Paktu se Československá socialistická republika stala 7.10.1968, Polsko je rovněž jejím signatářem od 2.3.1967, součástí právního řádu se stala 18.3.1977; informace dostupny na <http://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=iv-4&chapter=4&lang=en> ke dni 20.11.2013

⁶ Vedle toho způsobu může právo nájmu konkrétnímu subjektu vzniknout i v důsledku přechodu práva nájmu, či v případě zrušení a vypořádání společného nájmu, kdy nadále výlučným nájemcem zůstává jeden ze společných nájemců.

⁷ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp.zn. 26 Cdo 4858/2008 ze dne 26.1.2009, podle kterého „Bytem se rozumí soubor místností (popřípadě jednotlivá obytná místnost), které jsou rozhodnutím stavebního úřadu určeny k trvalému bydlení. Rozhodující pro vymezení souboru místností (popřípadě jednotlivé obytné místnosti) jako bytu je právní stav založený pravomocným rozhodnutím stavebního úřadu. Vlastník domu nemůže jako byt či jeho příslušenství určit (a tudíž ani pronajmout) např. společné prostory domu (§ 688 a § 689 obč. zák.), tj. prostory, jež lze negativně vymezit tím, že nejde o byty a jejich příslušenství ani o nebytové prostory, a pozitivně tak, že jde o prostory sloužící všem nájemcům domu - např. tedy společná chodba, prádelna, sušárna, kočárkárna nebo půda.“ V rozhodnutí I.ÚS 146/04 Ústavní soud pak dospěl k závěru, že v případě, kdy je užíván prostor, který není stavebně technicky určen k užívání jako byt, nemůže být tato okolnost k tíži

jednoznačně o projev ochrany nájemce, aby jako byty nebyly pronajímány prostory, které nejsou sto zajistit lidsky důstojné bydlení, aby byly vyloučeny případy, kdy např. i z důvodu výše úplaty za užívání byly pronajímány prostory nevhodné, čím de facto bude zneužíváno sociální nouze potenciálního uživatele takových prostor. Účelem tohoto ustanovení není omezit vlastníka v jeho právním panství nad bytem a možnosti jej využívat za účelem dosažení maximálního ekonomického užitku vzhledem např. k lokalitě, kde se byt nachází. Ujednání způsobu určení, nebo výše u platby nájemného a záloh na služby vede rovněž k ochraně zájmů obou smluvních stran, kdy od počátku jejich závazkového vztahu panovala jistota o jejich výši a dále o rozsahu služeb, které jsou a budou nájemci poskytovány pronajímatelem. Toto ustanovení má svůj původ v době, kdy došlo k transformaci soukromého práva, jedná se o reakci na případy, kdy nájemní vztahy od 1.1.1992 do 31.12.1994 mohly vzniknout i na základě ústní dohody, či dokonce konkludentně.⁸ Písemná nájemní smlouva totiž představuje důkazní prostředek ve smyslu § 125 z.č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu v platném a účinném znění (dále jen „o.s.ř.“), který lze provést dle § 129 odst. 1 o.s.ř., tedy přečtením. Rekonstrukce vzniku a obsahu závazkového vztahu v rámci soudního řízení je nesrovnatelně jednodušší než v případě, kdy je skutkový stav zjišťován z výsledků účastníků řízení (obvykle s protichůdnými zájmy), případně svědků. Výslovně je vyloučeno obnovení nájemní smlouvy dle § 686a odst. 6 o.z. obdobně jako je to možné v případě obecného nájmu dle ust. § 676 odst. 2 o.z.

Výše nájemného může být v měněna primárně dohodou pronajímatele a nájemce dle § 696 odst. 1 o.z., jestliže k dohodě nedojde, může dojít k její změně na návrh té které strany smlouvy, a to tak, že výši nájemného určí soud dle § 696 odst. 2 až 5 o.z., a to jak v případě, že nájemné původně dohodou sjednáno nebylo, kdy ex lege se na nájemní vztahy transformovala práva osobního užívání bytu dle § 871 o.z., tak i v případě podstatné změny okolností v případě, kdy nájem byl určen dohodou stran, zvláštní případy změny okolností zákon neuvádí ani demonstrativně.⁹ Časté jsou proto případy, kdy již sama

pronajímatele, aby akceptoval to, že jeho prostor nekolaudovaný jako byt byl užíván nájemcem a toto bylo hodnoceno jako v souladu s právem. Ústavní soud v tomto rozhodnutí apeloval na to, aby primárně oba subjekty své vzájemné vztahy upravily smlouvou.

⁸ Změna o.z. byla realizována z.č. 267/1994 Sb., jednalo se o vládní návrh zákona, odůvodněný potřebou odstranit konfliktnost vztahů pronajímatelů a nájemců, omezit počet soudních sporů srov. na <<http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t112500.htm>> ke dni 20.11.2013

⁹ Nedošlo-li ke sjednání nájemného dohodou, může pronajímatel písemně navrhnout nájemci zvýšení nájemného. Souhlasí-li nájemce s návrhem na zvýšení nájemného, zvyšuje se nájemné počínaje třetím kalendářním měsícem od doručení návrhu. Nesdělí-li nájemce pronajímateli písemně do dvou měsíců od doručení návrhu, že se zvýšením nájemného souhlasí, má pronajímatel právo navrhnout ve lhůtě dalších tří měsíců, aby výši nájemného určil soud. Soud na návrh pronajímatele rozhodne o určení nájemného, které

nájemní smlouva obsahuje ujednání o zvyšování nájemného nejčastěji v závislosti hladiny cen v tzv. spotřebním koši, či podle pohybu inflace. V Čechách bylo poměrně dlouhé období nejistoty o tom, zda deregulovat nájemné, či nikoli, což se promítlo do vztahů pronajímatelů a nájemců a vztahy mezi těmito dvěma sociálními skupinami se značně vyostřily.¹⁰

V ust. § 685 odst. 3 o.z. se deklaruje, že nájem bytu je chráněn. Podstata ochrany nájemce je vymezena v tomto ustanovení tak, že pronajímatel může vypovědět nájem jen z důvodu stanovených zákonem dle § 711 odst. 1 o.z. Výčet těchto důvodů je uveden taxativně v ust. § 711 odst. 2 o.z., přičemž jde o důvody, pro které lze nájem vypovědět bez přivolení soudu. Jde o případy tzv. sankčního ukončení nájemního vztahu pro porušování povinností nájemce dle § 711 odst. 2 pís. a) a b) o.z., dále v případě, kdy nájemce má 2 nebo více bytů, případně byt neužívá bez vážného důvodu dle § 711 odst. 2 pís. c) a d) o.z., a pro byty zvláštního určení dle § 711 odst. 2 pís. e) o.z., pokud není nájemce zdravotně postiženou osobou. Pronajímatel má dále možnost nájemní vztah ukončit výpovědí dle § 711a odst. 1 o.z. v případě tzv. nesankčních důvodů, jestliže pronajímatel byt potřebuje pro sebe nebo další osoby vymezené v ust. § 711a odst. 1 pís. a) o.z., pro případ tzv. služebních bytů, kdy nájemce přestal vykonávat práci pro pronajímatele dle § 711a odst. 1 pís. b) o.z., z důvodu ochrany veřejného zájmu dle § 711a odst. 1 pís. c) o.z. a konečně pokud byt souvisí stavebně technicky s prostorami využívanými pronajímatelem k jeho vlastní podnikatelské činnosti dle § 711a odst. 1 pís. d) o.z. Pro oba typy výpovědí je předepsána obligatorní písemná forma, je stanovena výpovědní lhůta, která je tříměsíční (§ 710 odst. 3 o.z.).

Pouze výpovědní důvod dle § 711 odst. 2 pís. b) o.z. je výpovědním důvodem s relativně neurčitou hypotézou, neboť jako výpovědní důvod je uvedeno hrubé porušování povinností nájemce, přičemž výslovně se zde uvádí, že jde o případ, kdy nejsou zaplacený platby ve výši trojnásobku nájemného a úhrady na služby. Dále je zákonem za hrubé porušení povinností označeno nenahlášení změny počtu osob v bytě do 1 měsíce od okamžiku, kdy ke změně došlo v §689 odst. 3 o.z. I pro nájem bytu existuje možnost pronajímatele od smlouvy odstoupit dle § 679 odst. 3 o.z., a to v případech porušování povinností nájemce, jak jsou nyní vymezeny v § 711 odst. 2 pís. a) a b)

je v místě a čase obvyklé. Výši nájemného soud určí ke dni podání návrhu soudu.

Soud může rozhodnout podle odstavce 2 také v případě nájmu, kde bylo nájemné sjednáno dohodou, a jde o nájem na dobu neurčitou, jestliže došlo k podstatné změně okolností, z nichž při sjednávání nájemného pronajímatel nebo nájemce vycházel.

¹⁰ Autorka se vývoji v tomto období podrobněji věnovala v příspěvku Nájemné u nájmu bytu předneseném na konferenci COFOLA v Brně dne 28.5.2009; příspěvek byl publikován ve sborníku z této konference.

o.z., ovšem porušování povinností nájemce musí být výrazně vyšší intenzity než to, které by jinak naplnilo hypotézu těchto ustanovení a založilo by, při nižší intenzitě, právo pronajímatele nájem bytu vypovědět.¹¹

V případě tzv. sankčních výpovědních důvodů je věcí nájemce, zda bude proti výpovědi brojit, či nikoli, a to podáním žaloby o určení neplatnosti výpovědi z nájmu bytu ve lhůtě 60 dnů od doručení výpovědi jak se podává z § 711 odst. 3 o.z., přičemž v případě, že tohoto práva využije a řízení není ukončeno, není povinen byt vyklidit jak plyne z § 711 odst. 5 o.z. Nejvyšší soud dovodil, že lhůta dle § 711 odst. 3 o.z. je lhůtou prekluzivní povahy.¹² Vyklízí-li nájemce byt, který původně užíval na základě práva existujícího bez omezení doby, tzv. na dobu neurčitou, přísluší mu právo na bytovou náhradu dle § 712 o.z. v podobě přiměřeného náhradního bytu, náhradního bytu, náhradního ubytování, případně přístřeší¹³, a to i v případě, kdy nájemce nepodal žalobu dle § 711 odst. 5 o.z.¹⁴

Reakcí na tuto právní úpravu je, že v převážné většině jsou nájemní smlouvy k bytům uzavírány na dobu určitou, pouze výjimečně s dovětkem o případné prolongaci, jsou-li splněny podmínky ve smlouvě pro prolongaci ujednané. Tímto způsobem se pronajímatel snaží eliminovat to, aby nebyl zavázán v závazkovém právním vztahu s nájemcem, který nebude řádně plnit své povinnosti a nájem bytu tak případně skončil uplynutím ujednané doby. Dále jsou uzavírány smlouvy o nájmu na dobu určitou na poměrně krátké časové období, např. tří měsíců, v případě nájemců s nižším sociálním statutem. Výše nájemného je nyní určována bez cenové regulace, dohoda o výši nájemného je věcí smluvních stran a reaguje na vývoj hladiny nájemného na trhu. Výše zálohy na služby by měla být zásadně určována pouze předpokládanou spotřebou tak, aby průběžně byly kryty pronajímatelovy výdaje na služby poskytované nájemci.

Osoby s nižším sociálním statutem se poté dostávají do poměrně svízelné životní situace, neboť již v době uzavření smlouvy o nájmu vědí, že nebudou schopny dostát svým povinnostem platit měsíčně nájemné a zálohy na služby, případně pokud k razantní změně sociálního statusu dojde v průběhu trvání nájemního vztahu. Jedinou záchranu v takovém případě představují úspory a pokud je nájemce nemá, očekává pomoc od státu. Stát poskytuje takovým osobám v nouzi mimo jiných příspěvků příspěvek na živobytí a na doplatek na

¹¹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp.zn. 26 Cdo 3044/2006 ze dne 8.11.2007

¹² Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp.zn. 26 Cdo 268/2011 ze dne 8.6.2011

¹³ Srov. např. z posledních rozhodnutí Nejvyššího soudu sp.zn. 26 Cdo 652/2012 ze dne 20.9.2012

¹⁴ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp.zn. 26 Cdo 4136/2010 ze dne 16.11.2007

bydlení dle § 5 z.č. 111/2006 Sb. Přičemž doplatek na bydlení dle § 33 a násl. téhož zákona ve znění platném a účinném do 31.12.2013 je podmínkou pro jeho získání doplatek na živobytí, nebo pokud takový příspěvek nebyl přiznán, příjem nepřesáhl 1,3 násobek částky živobytí osoby a společně posuzovaných osob. Částka živobytí osoby dospělé dle § 24 zákona je existenčním minimem dané osoby a činí dle § 5 z.č. 110/2006 Sb. částku 2.200 Kč. Doplatek na bydlení se poskytuje vlastníku nebo nájemci bytu, který užívá byt, jestliže by po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení snížených o příspěvek na bydlení byl jeho příjem zvýšený o vyplacený příspěvek na živobytí nižší než částka živobytí osoby. Příspěvek na bydlení pak může obdržet osoba dle § 24 z.č. 117/1995 Sb.¹⁵

Je otázkou, zda tímto způsobem stát efektivně¹⁶ plní svou povinnost dle čl. 16 Evropské sociální charty¹⁷, zda ji částečně nepřenášá na jiné, od státu odlišné subjekty, a to pronajímatele v podobě ztížení možnosti ukončit nájemní poměr s osobou, která není v tíživé sociální situaci, ale pouze odmítá plnit své povinnosti nájemce. Tato druhá skupina osob pak neodůvodněně požívá ochrany, která je jinak zajištěna výše uvedenými ustanoveními zákona pro osoby, které takovou ochranu potřebují skutečně.

Vědom si toho nonsensu zřejmě přistoupil český zákonodárce ke změně koncepce právní úpravy nájmu bytu v n.o.z., a to v § 2235-2301. Lze, doufejme, předpokládat, že nová právní úprava se snaží reagovat na společenskou potřebu, aby regulovala společenské vztahy v souladu s potřebami jejich členů, aby šlo vyjádřeno slovy

¹⁵ Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu, jestliže a) jeho náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30, a na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35, a b) součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30, a na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35, není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení.

¹⁶ Předmětem kritiky se stalo od 1.1.2012 existující ustanovení § 33 odst. 2 z.č. 111/2006 Sb., které je však pouze obdobou předchozí právní úpravy obsažené, pravda méně přehledně v § 33 odst. 5 téhož zákona ve znění platném a účinném do 31.12.2011, pravda toto ustanovení umožňovalo i jistou diskreci rozhodujícímu orgánu. Osoby s nízkým sociálním statutem, které nemají žádné jiné příjmy než příjmy plynoucí z příspěvků a jiných účelových dávek obdrží pak jako doplatek na bydlení zbývající částku do výše platby za ubytování. Pro účely maximalizace příspěvku žije v takových prostorách obvykle vyšší počet osob. Je otázkou, zda je takovým osobám zajištěno bydlení trvalého charakteru, zda jde o bydlení v lidsky důstojných podmínkách. Prostory pro ubytování jsou ze svého povahy určeny pro přechodné, dočasné bydlení, nikoli pro bydlení trvalé.

¹⁷ S cílem zajistit nezbytné podmínky pro plný rozvoj rodiny, která je základní jednotkou společnosti, se smluvní strany zavazují podporovat ekonomickou, právní a sociální ochranu rodinného života takovými prostředky, jako jsou rodinné dávky, daňová opatření, poskytování bydlení pro rodiny, dávek novomanželům, a jinými vhodnými prostředky.

T.G.Masaryka o „právo přirozené“¹⁸, aby odstranila nedostatky stávající právní úpravy a pokud možno byla i takovou, aby minimalizovala množství soudních sporů, tedy přímo nevedla nositele práv a povinností k zahájení soudního řízení tam, kde to není nezbytné. V žádném případě není účelem či smyslem tohoto konstatování vyloučení působení soudů podle čl. 96 Ústavy České republiky ani o popření práva na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny, jde toliko o vyjádření přesvědčení, že účastník soukromoprávního vztahu nemá být zákonodárcem odkazován do rukou moci soudní, není-li toho nezbytně třeba.

II.2. Právní úprava nájmu bytu účinná od 1.1.2014.

Právní úprava n.o.z. nedeklaruje, že nájem bytu je chráněn. V § 2235 odst. 1 n.o.z. však stanoví, že se nepřihlíží a tedy jsou nicotná ta ujednání smluv, která zkracují nájemcova práva podle § 2235-2301 n.o.z., jde o všeobjímající, nicméně explicitní vyjádření, které nepochybně povede k tomu, že soudní praxe bude zaujímat výkladová stanoviska k tomuto ustanovení. Jak pak ale nahlížet na smlouvu, kdy strany sporu kontrahovaly písemně a jde o smlouvu nicotnou, pro absenci základních smluvních ujednání? Zřejmě vědom si tohoto úskalí definuje zákon poměrně široce předmět nájmu a výši nájemného. Pokud jde o předmět nájmu, je jím dle § 2236 odst. 1 n.o.z. byt, přičemž na újmu nájemci nemůže být, že pronajatý prostor není určen k bydlení.¹⁹ Podle § 2239 n.o.z. jsou pak zakázána ujednání ukládající nájemci povinnost platit smluvní pokutu, či plnit jinou povinnost, která je vzhledem k okolnostem zjevně nepřiměřená. Ve vztahu k výši nájemného a záloh na plnění spojená s užíváním bytu pak normuje v § 2246 a § 2247 n.o.z., že není-li toto ujednáno, platí, že nájemným je nájemné obvyklé v daném místě a čase v okamžiku uzavření nájemní smlouvy a pokud jde o služby odkazuje na prováděcí právní předpis. Tím je zřejmě míněno nař. vl. 453/2013 Sb. o stanovení podrobností a postupu pro zjištění srovnatelného nájemného obvyklého v daném místě, kdy ke zjištění srovnatelného obvyklého nájemného lze přistoupit na základě znaleckého posudku, nebo na základě prokazatelného doložení výše nejméně tří srovnatelných nájemných.

¹⁸ Tomsa, B.: Masarykův zápas o právo přirozené, Bratislava, 1928, str. 55

¹⁹ Zřejmě jde o reakci na to, že jako předmět nájmu jsou poskytovány i jiné než bytové prostory a smlouvy o nájmu jsou posuzovány jako neplatné. Toto ustanovení má zřejmě sloužit k ochraně nájemce jako uživatele prostor a stát (moc zákonodárná je součástí státní moci) tak plní své povinnosti dle již uvedeného čl. 16 Evropské sociální charty vzhledem k aktuálně řešenému problému pospanému ve vztahu k poskytování doplatku na bydlení.

Nájemce se tak dostává opět do svízelnější situace minimálně v těch případech, kdy nedisponuje písemnou nájemní smlouvou, pokud bude žádat o příplatky či doplatky dle výše uvedených z.č. 111/2006 Sb. a z.č.117/2006 Sb., pokud mu pronajímatel neposkytne přiměřenou součinnost a nevystaví potvrzení o výši ujednaného nájemného, nebo nebude průběžně vystavovat kvitance k jednotlivým plněným částkám. Ve vztahu k určení doby nájemného platí, že užívá-li nájemce byt po dobu tří let v dobré víře, že je nájem je po právu (zřejmě v souladu s právem), považuje se nájemní smlouva za řádně uzavřenou.²⁰

Z prezentovaných příkladů se podává, že smlouva o nájmu bytu může být uzavřena konkludentně, případně ústní formou, ač zákon stanoví v § 2237 n.o.z., že vyžaduje formu písemnou. Dvě předchozí formy uzavření smlouvy však jsou přípustné zjevně pouze v tom případě, kdy se neplatnosti pro nedostatek této formy dovolává vůči nájemci pronajímatel. Otázkou je také, zda lze usoudit vzhledem k obsahu § 2238 n.o.z. na uzavření nájemní smlouvy až po uplynutí zde uvedené doby. Výše nájemného se stanovuje zásadně dohodou, v případě absence dohody se platí nájemné ve výši obvyklé.

Je otázkou, zda a nakolik tato ustanovení poskytují ochranu nájemci pokud jde o jeho právo bydlení a jakou ochranu poskytují pronajímateli ve vztahu k ochraně jeho vlastnického práva. Tato právní úprava však bezpochyby bude zdrojem řady soudních sporů. Účastníci nájemního vztahu si nebudou jisti o svém právním postavení a proto lze předpokládat řadu žalob na určení existence právního vztahu, případně na vyklizení, pokud žalobcem bude pronajímatel. Představy jednajících se totiž v případě konkludentního jednání dosti výrazně liší, a soud pak obvykle dospívá k závěru, že k uzavření smlouvy nedošlo. Právní úprava zejména vzhledem k § 2238 n.o.z. výrazně oslabuje postavení nájemce, když při striktním dodržení právní úpravy i včetně tohoto ustanovení (srov. § 2 odst. 2 n.o.z., netřeba přitom ani přihlížet ke zvláštnímu výkladovému pravidlu úmyslem zákonodárce) nelze dospět k závěru, že došlo ke konkludentnímu, či ústnímu uzavření nájemní smlouvy. Lze si totiž s úspěchem představit situace, kdy se pronajímatel neplatnosti

²⁰ Je možné si představit i situace, kdy na případné vady smluvního ujednání, či na to, že vůbec taková ujednání neexistují upozorní v rámci svého rozhodnutí o příspěvcích a doplatcích k nájemnému správní orgán při zamítnutí žádosti o dávku, či přiznání dávky jako dávky poskytnuté na ubytování, nikoli na nájemné. Je pak navazující otázkou, zda takového ustanovení se dotýčná osoba může s úspěchem dovolávat v rámci soudního řízení. Dále půjde o i případy, kdy bude dána neplatnost, resp. nicotnost celého smluvního ujednání pro rozpor se zákonem, kdy se k některým ujednáním nebude přihlížet dle § 2235 a § 2236 odst. 1,2 n.o.z.

Ovšem je klíčovou otázkou, zda tímto ustanovením n.o.z. vylučuje konkludentní vznik nájemního vztahu před uplynutím doby užívání bytu v trvání tří let. Vzhledem ke krátkodobosti nájemních vztahů zakládaných smlouvami se pak může jevit takové ustanovení jako ne zcela potřebné.

smlouvy pro nedostatek formy proti nájemci nedovolává, naopak je iniciátorem sporu nájemce a pak je otázkou, zda vzhledem k dikci § 582 odst. 1 věta první n.o.z. a § 588 věta první n.o.z., podle kterého soud přihlíží i bez návrhu k neplatnosti právního jednání, které odporuje zákonu a (zřejmě kumulativně) zjevně narušuje veřejný pořádek. Jistě, lze dospět i k závěru, že porušení ustanovení zákona nenarušuje veřejný pořádek, případně jej narušuje méně než zjevně, ale pak není zapotřebí regulovat soukromoprávní vztahy kodexem čítajícím více než tři tisíc paragrafových ustanovení. Zcela dostačujícím zákonným ustanovením by byly pro oblast závazkového práva „pacta sunt servadna“ a „neminem leadere“ ve spojení s evropskou legislativou.

Nájemné určené oběma způsoby může být zvýšeno za podmínek § 2249 n.o.z. podle dohody stran v uzavřené smlouvě, postupem podle tohoto zákonného ustanovení, případně je zvýšení nájemného vyloučeno na základě dohody stran. Hodlá-li pronajímatel nájemné zvyšovat, činí tak písemně, je limitován vyšší srovnatelného nájemného obvyklého v daném místě, přičemž zvýšit může nájemné nejvýše celkem o 20% původně placené částky za poslední 3 roky, a to nejdříve po 12 měsících; k návrhu učiněnému dříve se nepřihlíží. Teprve nesouhlasí-li nájemce, k vyjádření svého souhlasu běží nájemci lhůta 2 měsíců, má pronajímatel právo ve lhůtě dalších tří měsíců podat návrh na určení výše nájemného soudem. O zvýšení nájemného soud rozhodne do výše obvyklého nájemného, a to od podání návrhu. Obdobně se postupuje při návrhu nájemce na snížení nájemného. V předmětném řízení soud postupuje podle z.č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu ve znění platném a účinném od 1.1.2014, jde o typické řízení sporné, když nejde o řízení zvláště uvedené v z.č. 293/2013 Sb., oproti stavu současnému, kdy jde o řízení uvedené v § 120 odst. 2 z.č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu ve znění platném a účinném do 31.12.2013, a uplatní se v něm tedy zásada vyšetřovací. Zcela nekonzistentně pak působí tato volnost právní úpravy nájemného s kogentní úpravou určování výše záloh na služby v z.č. 67/2013 Sb.

Ukončení nájemního vztahu se děje standardními způsoby ukončení smluvního vztahu, přičemž pokud jde o výpověď smlouvy, může k ní pronajímatel přistoupit jen z důvodů stanovených v zákoně v § 2288 n.o.z. a § 2291 n.o.z. písemnou výpovědí doručenou nájemci za užití případné domněnky doby dojití dle § 573 n.o.z.

V § 2288 n.o.z. je uvedeno celkem 6 výpovědních důvodů: 1. pokud nájemce porušuje hrubě své povinnosti vyplývající z nájmu, 2. byl-li odsouzen pro úmyslný trestný čin spáchaný na pronajímateli, nebo členech jeho domácnosti, nebo jiném uživateli jiného bytu v domě, nebo na cizím majetku v domě, kde je byt, 3. z důvodu potřeby byt vyklidit a byt nebude možno vůbec užívat a je to potřebné z důvodu veřejného zájmu, 4. je-li jiný obdobně závažný důvod pro vypovězení nájmu, 5. pronajímatel potřebuje byt pro sebe, nebo svého manžela s nímž se rozvádí, případně rozvedeného manžela, 6. pronajímatel potřebuje byt pro jiného příbuzného svého nebo svého manžela v přímé linii a pobočné linii do druhého stupně.

I na dalších místech n.o.z. hovoří o závažném porušování povinností nájemce, jde o přenechání bytu do podnájmu dle § 2274 n.o.z., pokud nájemce současně v bytě nebydlí, neoznámí počet členů domácnosti dle § 2272 n.o.z., či neoznámí-li svou nepřítomnost v bytě po dobu delší 2 měsíců dle § 2269 n.o.z. jde o případy zařaditelné do skupiny důvodů č. 4. Ve všech těchto případech pronajímatel nájem vypovídá v tříměsíční výpovědní době, a podle § 2289 n.o.z. je nájemce oprávněn podat ve lhůtě 2 měsíců od doručení výpovědi návrh k soudu, aby přezkoumal, zda je výpověď oprávněná. Je evidentní že dikcí § 2288 odst. 1 pís. d) n.o.z. (výpovědní důvod uvedený výše pod bodem č. 4) opouští zákon taxativní výčet výpovědních důvodů. Je nutno upozornit, že pro řízení o přezkoumání oprávněnosti výpovědi dle § 2290 n.o.z. se opět uplatní pravidla pro řízení sporné s plnou procesní odpovědností stran sporu za zjištění skutkového stavu, na jehož základě soud ve sporu rozhoduje. Doposud pro obdobné řízení o určení neplatnosti výpovědi z nájmu bytu platí zásada vyšetřovací dle § 120 odst. 2 o.s.ř. ve znění platném a účinném do 31.12.2013.

Ustanovení § 2291 n.o.z. umožňuje pronajímateli vypovědět nájem bez výpovědní doby po předchozím písemném upozornění, aby nájemce odstranil v přiměřené době své závadné chování, či protiprávní stav, který vytvořil (srov. § 2291 odst. 3 n.o.z.), pokud nájemce porušuje své povinnosti zvlášť závažným způsobem, přičemž za takové porušení se považuje: 1. nezaplacení nájemného za dobu alespoň tří měsíců, 2. poškozování bytu nebo domu zvlášť závažným způsobem, 3. způsobuje jinak závažné škody nebo obtíže pronajímateli, nebo jiným osobám bydlícím v domě, 4. užívá byt jiným způsobem, nebo k jinému účelu, než bylo ujednáno. Tento výčet je opět demonstrativního charakteru. Pronajímatel je povinen ve výpovědi popsat konkrétní skutkové okolnosti zvoleného výpovědního důvodu. Nájemní poměr pak končí doručením výpovědi a nájemce je povinen byt vyklidit do 1 měsíce od skončení nájmu. Jestliže pronajímatel nedoručí nájemci výzvu k nápravě, případně, nevymezí dostatečně určitě výpovědní důvod, ex lege se k takové výpovědi nepřihlíží. Touto otázkou se tedy soud bude nejčastěji zabývat jako otázkou předběžnou v rámci řízení o žalobě vyklizení bytu. Pro nájem bytu přichází v úvahu obnovení nájemního poměru za podmínek uvedených v § 2230 n.o.z.

Nově zvolená koncepce výpovědi z nájmu bytu stojí v jakési kontrapozici oproti úvodním ustanovením upravujícím nájem bytu.

Pro vztahy z nájmu bytu opouští zákon zcela úpravu bytových náhrad. Určení podmínek vyklizení bude zřejmě bez dalšího věcí soudu dle § 160 o.s.ř. bez konkrétní hmotněprávní opory pro vázání vyklizení na zajištění bytové náhrady.²¹

²¹ N.o.z. byl představen veřejnosti tak, že zcela ruší bytové náhrady. Vázání vyklizení na zajištění bytové náhrady pro futuro zřejmě možné nebude tak jak tomu bylo dříve možné s poukazem na výkon práva v rozporu s dobrými mravy; nyní např. s poukazem na § 3 odst. 3 n.o.z. vzhledem k novelizaci

II.3. Polská právní úprava nájmu bytu.

Pro odpověď na otázku o zdařilosti a potřebnosti právní úpravy jak bylo naznačeno v závěru části II.1. tohoto článku je možno srovnat přístup k právní úpravě společnosti s obdobným sociálně ekonomickým vývojem, jaký prodělal český stát. Zvolena byla právní úprava polská. V době do r. 1989 byla i v Polsku výše nájemného, resp. úplaty za užívání bytu regulovanou cenou, ani Polsko nezvládlo rychlou deregulaci nájemného, a proto právě ve věci Hutten-Czapsky proti Polsku bylo vydáno rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, které bylo klíčovým rozhodnutím jak pro deregulaci nájemného v Polsku i v České republice.²² Deregulace nájemného a změna právní úpravy nájmu bytu pak vyústila v současnou podobu právní úpravy.

Základní úprava je obsažena v občanském zákoníku v čl. 659-692 z.č. 16 ze dne 23.4.1964, vedle této základní úpravy reguluje vztahy z nájmu bytu zákon o ochraně nájemců, o obecním bytovém fondu a změně občanského zákoníku č. 31 ze dne 21.6.2001 (dále jen „z. o o.n.“).

Zákon o ochraně nájemců upravuje nakládání s bytovým fondem, ochrana nájemců je soustředěna v institutu určení výše nájemného a okolnostech ukončení nájemního poměru. Vztahuje se jak na nájemce bytů tak i na osoby, které užívají byt na základě jiného právního důvodu.

Právě z. o o.n. přenáší odpovědnost za zajištění tzv. sociálního bydlení na obce dle čl. 4 odst. 1 z. o o.n. Obce jsou povinny zajišťovat bytový fond pro osoby, které potřebují tzv. sociální bydlení v tzv. sociálním bytě, kterým je byt, který pro člena domácnosti zajišťuje obytnou plochu 5 m² a v případě jednočlenné domácnosti 10 m². Sociální byty mohou být ve vlastnictví obce, pokud obec nemá potřebné množství takových bytů zajišťuje je i tím, že pronajímá byty od jiných vlastníků a následně je poskytuje potřebným osobám jako tzv. byty sociální. Podmínky pro pronajmutí sociálního bytu stanoví zákon, jejich výčet není předmětem tohoto článku.

Vznik nájemního poměru je regulován občanským zákoníkem a čl. 5 z. o o.n. Nájemní smlouva vyžaduje písemnou formu, obsahem závazku je přenechání bytu do užívání za úplatu na dobu určitou, či neurčitou, přičemž pro byty sociální je přípustné uzavření smlouvy na

o.s.ř., který od 1.1.2014 nepočítá s výkonem rozhodnutí vyklizení s bytovou náhradou, když jsou s účinností od 1.1.2014 rušena ustanovení § 343 a § 344 o.s.ř.

²² rozsudek Velkého senátu ze dne 19. 6. 2006, stížnost č. 35014/97

dobu neurčitou, vyjma případů, kdy nájemce sám požádá o uzavření smlouvy na dobu určitou. Povinností pronajímatele dle čl. 6a z. o o.n. je umožnit nájemci dodávku vody, elektřiny vytápění, a případně dalších služeb, které jsou potřebné pro řádné užívání bytu.

Výše nájemného se zásadně sjednává smlouvou, vedle toho je však povinností obce ve úředním věstníku vojvodství (województwskim dzienniku urzędowym²³) zveřejňovat výši nájemného v sazbě za 1m² podlahové plochy pro byty nacházející se na území obce, které nepatří do veřejného bytového fondu,²⁴ přičemž v čl. 7 z. o o.n. jsou uvedena kritéria pro stanovení výše nájemného, jakož i pravidla pro snížení nájemného na žádost nájemce v bytech, které patří do obecního bytového fondu.

Zvýšení nájemného pronajímatelem upravuje pro byty, které nejsou ve vlastnictví obcí čl. 8a z. o o.n. Platí, že pronajímatel může zvýšit nájemného písemným oznámením o zvýšení, které doručuje do konce kalendářního měsíce, přičemž se zachovává výpovědní doba jako v případě skončení nájemného v délce 3 měsíců, pokud smlouva nestanoví výpovědní dobu delší. Zvýšení nájemného musí být zdůvodněno výpočtem, částka by neměla přesáhnout částku zveřejněnou o více než 3%, pouze pokud zvláště je odůvodněno dalšími okolnostmi, které musí být výslovně ve zvýšení nájemného uvedeny. Pronajímatel kalkuluje nájemné pro nájemce tak, aby nájemné zahrnovalo: a) pokrytí výdajů spojených s existencí a běžnou údržbou bytu, b) zhodnocení a c) přiměřený zisk. Položka b) pro kalendářní rok může zahrnovat nejvýše 1,5 % nákladů vynaložených na nemovitost, či koupi bytu, nebo 10% nákladů na trvalou modernizaci bytu, která zlepšuje jeho vlastnosti, a to až do jejich úplného uplatnění. Položka c) znamenající přiměřený zisk je vyloučena u bytů, které jsou užívány na základě jiného právního důvodu.

Nájemce pak ve lhůtě 2 měsíců od doručení oznámení o zvýšení nájemného buď a) může pronajímateli písemně oznámit, že nesouhlasí s navýšením nájemného a ukončuje nájemní poměr; v takovém případě nájem končí uplynutím výše uvedené tříměsíční lhůty, nebo b) podat u soudu návrh na určení, že zvýšení nájemného je nedůvodné, případně, že sice důvodné jako takové je, ale nesouhlasí s výší nově navrhovaného nájemného. Do doby rozhodnutí soud platí nájemce nájemné v původní výši. Výše nájemného je pak určena soudem. Případný rozdíl mezi placeným nájemným a zvýšeným nájemným za dobu od uplynutí výpovědní doby. Pokud nájemce žalobu nepodá, platí zvýšené nájemné po uplynutí tříměsíční doby, která je shodná s

²³ Dostupny na <<http://www.dziennikiurzedowe.gov.pl/dzienniki-wojewodztw.html>> ke dni 29.10.2013

²⁴ V případě Lublinského vojvodství např. <http://edziennik.lublin.uw.gov.pl/WDU_L/2013/3708/akt.pdf> ke dni 29.10.2013

dobou výpovědní jak je uvedeno výše. Platí, že nájemné lze zvyšovat opakovaně, ne však častěji než jedenkrát za 6 měsíců od účinnosti posledního zvýšení nájemného.

Nájem bytu může být nájemci vypovězen pouze z důvodů stanovených zákonem čl. 11 z. o o.n., písemnou výpovědí, a to s výpovědní dobou měsíční, pokud 1) nájemce přes předchozí písemnou výzvu porušuje své povinnosti nájemce, 2) pokud nájemce nezaplatil nájemné, případně další platby placené nájemce (tj. zálohy na služby) v součtu převyšující 3 měsíční platby nájemného přes písemnou výstrahu ze strany pronajímatele, 3) nájemce bez písemného souhlasu pronajímatele přenechal byt nebo jeho část do užívání další osobě (do podnájmu), případně 4) byt, či dům, v němž se nachází byt, je nezbytné opravit.

Pokud se nájemce v domě chová tak, že ruší pořádek v domě a ztěžuje tak užívání bytu jiným nájemcům, může pronajímatel podat k soudu žalobu o ukončení nájemního poměru a vyklizení bytu, obdobné právo má vůči druhému společnému nájemci i společný nájemce bytu, pokud svým chováním znemožňuje řádné užívání bytu. Nájemci totiž v případě, že porušuje vážně povinnosti nájemce nemusí mu právo na sociální byt přiznáno.

Soud v případě, že ukládá povinnost byt vyklidit, může případně vázat povinnost byt vyklidit na zajištění sociálního bytu, sociální byt se zajišťuje dle zákona zásadně pro 1. těhotnou ženu, 2. nezletilého, či nesvéprávného, nemocného upoutaného na lůžko, 4. osobu důchodového věku, 5. nezaměstnaného, 6. další osoby dle rozhodnutí obce. Ve vztahu ke všem skupinám osob vyjma případů, kdy tyto osoby mohou bydlet v jiném bytě.

Dále platí, že soudní rozhodnutí ukládající povinnost vyklidit byt nemůže být vykonáno od 1.listopadu do 31.března roku dle čl. 16 z. o o.n., pokud nemá zajištěn žádný byt, do kterého se může přestěhovat.

Následující výpovědní důvody se týkají bytů, kde bylo tzv. regulované, nikoli tržní nájemné. Pronajímatel dále může vypovědět nájem pokud výše nájemného nedosahuje 3% hodnoty ceny bytu v průběhu roku, a to v 6 měsíční výpovědní době v případě nájmu delšího než 12 měsíců, nebo v měsíční výpovědní době, pokud nájemci svědčí právo k užívání jiného bytu v téže obci, v šestiměsíční výpovědní době, pokud nájemce má právo k bytu náhradnímu, případně mu pronajímatel sám náhradní byt zajistí, nebo v tříleté výpovědní době, pokud nájemce nemá právní vztah k jinému bytu, ani mu nebyl zajištěn byt náhradní. Zákon stanovil další omezení pro tyto případy ukončení nájemního poměru.

II.4. Srovnání.

Právní úprava česká ještě před tím, než nabude účinnosti, vykazuje obsahové rozpory, které vytváří interpretační obtíže. Dlouhodobě připravovaný civilní kodex však takový být neměl. Vedle toho je zjevné, že zákonodárce zjevně nereaguje na společenskou realitu, která je v České republice, když řeší soukromoprávní vztah nájmu bytu toliko na bázi fakticity. Přehlíží důsledky dlouhodobé deformace vztahu nájmu bytů způsobenou regulovaným nájemným a současně absenci úpravy sociálního bydlení. Naopak tím, že byl opuštěn požadavek písemné formy nájemní smlouvy při současném trvání na obligatorní písemné formě ujednání, resp. předpisu úhrad za plnění spojená s užíváním bytu, vytváří situaci spíše chaotickou. Obdobná je situace u určování výše nájemného, která je primárně ponechána na dohodě, ovšem konkrétní způsob určování výše nájemného je normováno nařízením vlády tak, že účastníci závazkového vztahu jsou nuceni v případě, že k dohodě nedojde, zahájit civilní soudní řízení. Konečně pak způsoby ukončení nájemního vztahu oproti právní úpravě platné a účinné do 31.12.2013 mnohost tzv. sankčních výpovědních důvodů a různé varianty těchto právních jednání jsou opět nezjednodušením právní úpravy. Lze konstatovat, že české právo opět zůstalo daleko za požadavkem na právo, které má být v první řadě právem reagujícím na aktuální potřebu společnosti.²⁵ Takové požadavky na právo nejsou nové. Právo je tak chápáno dlouhodobě, zdůrazňuje se, že jde o příkaz rozumu, který má působit směrem k obecnému dobru, a je projevem péče zákonodárné moci o blaho společnosti.²⁶ Aby právo plnilo svou funkci tohoto obecného regulativu, musí být srozumitelné nejen svým tvůrcům, ale zejména svými adresáty, kteří jej budou interpretovat a aplikovat. Srozumitelnost první normy je v první řadě srozumitelností komunikační, tedy srozumitelnost v rovině jazyka jednotlivých skladebných jednotek normativního textu a vzájemné bezrozpornosti pro průměrného ve smyslu obvyklého člena společnosti.²⁷

Nový občanský zákoník na základě provedeného srovnání jednoznačně měl zachovat obligatorní písemnou formu pro nájemní smlouvu o nájmu bytu s požadavkem dohody o předmětu nájmu a výši nájemného a záloh na služby. Pokud jde o předmět nájmu, je právě projevem ochrany nájemce to, aby předmětem nájmu byl „byt“, tedy prostor určený k bydlení na základě správního rozhodnutí. V současné době nelze odlišovat striktně právo soukromé a právo veřejné, naopak

²⁵ Tomsa, B.: Masarykův zápas o právo přirozené, Bratislava, 1928, str. 57

²⁶ Srov. Akvinský, T.: Theologická summa, 2 část, Red Soukup P E. Olomouc, Bohovědné učiliště řádu dominikánského, 1938

²⁷ Srov. Smejaková, T: Srozumitelnost práva, v Právník 5/13, str. 447-472, str. 448, 458

dochází k prolínání obou. Naopak nyní lze očekávat pronajímání prostor, které nebudou schopny zajistit lidsky důstojné bydlení, jak se podává z nyní obvyklého postupu při ubytování.

Určení nájemného je primárně věcí dohody, nicméně pro další zvyšování nájemného není nastaven žádný mechanismus, který bude vodítkem pro pronajímatele a nájemce při ručení výše nájemného pokud k dohodě nedojde. Účastníci závazkového vztahu pak jsou de facto vedeni k zahájení civilního soudního řízení. Absentuje mezistupeň, který nabízí polská právní úprava v podobě zveřejňovaných nájmu v jednotlivých vojvodstvích a díky kterému je možno eliminovat ty soudní spory, které nejsou spory v pravém smyslu slova, které jsou pouze důsledkem nejistoty stran závazkového vztahu.²⁸ Tento mezistupeň pak v Polsku významně doplňuje i právní úprava sociálního bydlení, která v Česku citelně schází. Důsledkem absence právní úpravy sociálního bydlení pak zřejmě je rozšířená ochrana nájemce ve všech v úvahu připadajících situacích jak je normována v n.o.z.

Poněkud nepřehledně působí i nová právní úprava výpovědních důvodů, pro potřeby praxe byly zcela dostačující stávající výpovědní důvody, jak ostatně odpovídají i právní úpravě polské. Nutno mít na paměti, že nájem bytu je závazkový vztah, který nemusí nutně zajišťovat trvalé, nepřetržité bydlení po celou dobu nájemcova života jak tomu mnohdy bývalo do r. 1989. Pronajímatel je nyní motivován mít byt obsazen nájemcem, který bude plnit své povinnosti, protože jen tak bude mít zajištěno ekonomicky vhodné využití předmětu svého vlastnického práva. De facto dvoukolejnost výpovědních důvodů pouze podle míry intenzity porušení povinností nájemce bez konkretizovanějšího vymezení v rámci zákonného textu povede k pochybnostem při vnímání a právním posouzení konkrétního skutkového a zaměňování výpovědních důvodů s důsledky pro další osud nájemního vztahu.²⁹ Konečně problematické je i zrušení

²⁸ Z vlastní soudní praxe autorky se podává, že po dobu, kdy bylo možno žádat zvýšení nájemného u soudu toliko tři soudní řízení byla skončena vydáním rozsudku, který autoritativně rozhodl. V ostatních případech řízení skončila smírem, či zpětvzetím žaloby, tedy reálně dohodou. Právě absence podrobnějšího vodítka pro určení výše nájemného byla udávána jako důvod k zahájení civilního soudního řízení.

²⁹ Pokud pronajímatel dovede naplnění výpovědního důvodu s výpovědní dobou jednoměsíční, bude se soud zabývat tímto právním jednáním jako otázkou předběžnou v rámci řízení o vyklizení. Soud může dospět k závěru, že nebyl dán důvod pro takové právní jednání. Pak zřejmě nebude možné kvalifikovat výpověď jako výpověď s delší výpovědní dobou, když současně bude absentovat poučení o možnosti podat žalobu k soudu. Případné tvrzení, že nájemce měl podat žalobu na určení neplatnosti v době, kdy mu byla výpověď doručena, s tím, že taková žaloba podána nebyla, a proto nelze danou věc v řízení řešit jako otázku předběžnou (jak doposud dovozovala judikatura) zřejmě nebude moci obstát.

bytových náhrad³⁰, resp. řešení vyklizení bytů jak je obsaženo v právní úpravě polské.

III. Závěr.

Z naznačeného přehledu stávající právní úpravy, právní úpravy n.o.z. i předestřené polské právní úpravy lze dojít k následujícím závěrům. Nová právní úprava nereaguje na společenskou potřebu, když zejména pokud jde o vznik nájmu bytu stanoví kritéria pro vznik nájmu bytu způsobem odpovídajícím první polovině 90.let 20. století. Jestliže stát má zajisti nerušený výkon práva bydlení pro každého člena společnosti, nemůže tak činit tímto způsobem, který je pro českou společnost nevhodný a již jedenkrát byl z ryze praktických důvodů opuštěn. Hmotněprávní úprava by navíc měla být jasná, přesná a srozumitelná pro své adresáty, kterými v první řadě nejsou příslušníci právních profesí, orgány státní moci, soudy, ale jednotliví členové společnosti. Pokud zákonodárce zamýšlel chránit nájemce, jako tzv. slabší stranu závazkového vztahu, opomněl, že jde o vztah soukromoprávní, kde v první řadě by měla být vzájemná práva a povinnosti rovně (spravedlivě) rozložena. Metoda regulace cestou zákazu, resp. nepřihlížení k tzv. nepřiměřeným smluvním ujednáním může být uplatněna typicky ve vztazích spotřebitelských, což bezpochyby nejsou všechny právní vztahy nájmu bytu. Nutno podotknout, že pokud by závazkový vztah měl charakter spotřebitelského vztahu dle Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES ze dne 11. května 2005, případně dle § 2 odst. 1 pís. g) z.č. 634/1992 Sb., uplatnila by se ochrana spotřebitele bezpochyby právě podle těchto speciálních zákonných ustanovení.

Literature:

- Akvinský, T.: Theologická summa, 2 část, Red Soukup P E. Olomouc, Bohovědné učiliště řádu dominikánského, 1938
- Gniewek, E. (w.): Kodeks cywilny, Komentarz, 2. wydanie, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2006, 1626 stran, ISBN: 83-7483-092-1
- Panowicz-Lipski, J. (w.): Prawo zobowiązań – część szczegółowa, Tom 8, 2.wydanie, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2011, 1030 stran, ISBN: 978-83-255-2550-7
- Smejkalová, T.: Srozumitelnost práva, Právník 5/2013, str. 447-472

³⁰ Zrušení zřejmě nedůsledné, když v případě vypořádání bydlení rozvedených manželů nejen zákon v § 768 odst. 2 n.o.z., ale i důvodová zpráva hovoří o „náhradním bydlení“.

- Tomsa, B.: Masarykův zápas o právo přirozené. Bratislava, Nákladem Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, 1928, 90 stran
- návrh zákona č. 1125 podaný v I. volebním období PS ČR 1994
- důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dostupná z
- rozhodnutí Nejvyššího soudu: 26 Cdo 3044/2006, 26 Cdo 4858/2008, 26 Cdo 4136/2010, 26 Cdo 268/2011, 26 Cdo 652/2012 dostupná na <www.nsoud.cz>
- rozhodnutí Velkého senátu Evropského soudu dne 19. 6. 2006, stížnost č. 35014/97
- Věstník Lublinského vojvodství dostupný z internetové adresy: <http://edziennik.lublin.uw.gov.pl/WDU_L/2013/3708/akt.pdf>
- Věstníky vojvodství na <<http://www.dziennikiurzedowe.gov.pl/dzienniki-wojewodztw.html>>
- Seznam signatářských států Paktu na dostupný na <http://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=iv-4&chapter=4&lang=en>

Contact – email

ingrid.kovarova@osoud.olc.justice.cz

K FORMĚ A POVAZE JEDNÁNÍ PRÁVNICKÝCH OSOB PODLE ZOK

JAROMÍR KOŽIAK

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Tento příspěvek se zamýšlí nad otázkou právní povahy rozhodnutí orgánů obchodních korporací, především zda se jedná o právní jednání nebo zda je nadále použitelná judikatura Nejvyššího soudu k Obchodnímu zákoníku, která tvrdila, že nemají povahu právních úkonů. Text se dále věnuje otázce, zda se na tyto úkony vztahují ustanovení předepisující kvalifikovanou formu právních jednání, např. § 6 ZOK.

Key words in original language

Forma, právní jednání, orgány právnických osob, rozhodnutí valné hromady, korporace, obchodní právo.

Abstract

This paper tackles the legal essence of decisions of corporate bodies, especially whether they can be classified as legal conduct in the sense of Civil Code or not. That also leads to analysis of the relevant case law and questioning its usefulness under the new Corporations Act. The paper further deals with special formal requirements regarding legal conduct and their applicability on decisions of corporate bodies.

Key words

Corporate Bodies, Corporations, Commercial law, Legal Conduct, Annual General Meeting decisions.

Úvodem

Na první pohled nezajímavé ustanovení §6 ZOK, které je mnohdy považováno jen za mechanicky převzatý text dosavadního § 63 ObchZ, má některé překvapivé konotace, které nejsou při zběžném pročtení patrné.

Podle tohoto ustanovení platí, že: „právní jednání týkající se založení, vzniku, změny, zrušení nebo zániku obchodní korporace vyžadují písemnou formu s úředně ověřenými podpisy.“¹ Sankcí za nedodržení této předepsané formy je absolutní neplatnost.

¹ § 6 odst. 1 ZOK

Abych však mohl pokračovat v rozboru tohoto ustanovení, a zjistit komu přesně ukládá tuto kvalifikovanou formu, musím napřed vyřešit "předběžnou otázku", zda je právním jednáním v úpravě ZOK také rozhodnutí orgánu korporace nebo nikoliv. Pokud ano, otevírá se před námi totiž poměrně významný interpretační problém.

Povaha rozhodnutí orgánu korporace

Dosavadní judikatura Nejvyššího soudu², která tvrdila, že rozhodnutí valné hromady (a přeneseně rozhodnutí orgánu společnosti obecně) není právním úkonem, tak podle mého názoru není nadále po nabytí účinnosti NOZ a ZOK použitelná. Argumentaci, na které tato linie judikatury stojí, rozvedli I. Štenglová a J. Dědič – jde především o skutečnost, že rozhodnutí valné hromady není projevem vůle navenek ale dovnitř korporace a že napadané vadného rozhodnutí valné hromady podle ustanovení o neplatnosti právních úkonů (popř. jeho nicotnost) by mohly vyvolat značnou právní nejistotu, neboť se o ně může opírat mnoho později vzniklých právních vztahů³.

K tomu podotýkám, že podle mého názoru i podle ObchZ bylo rozhodnutí valné hromady ve skutečnosti právním úkonem a citovaná judikatura byla fundamentálně chybná a šlo pouze o účelovou konstrukci vystavenou s cílem zabránit napadení usnesení valné hromady žalobou na určení neplatnosti právního úkonu. S tímto názorem se ztotožňuje poměrně značná část odborné veřejnosti a relevantní judikatura Nejvyššího soudu byla podrobena silné kritice⁴.

Formalistický argument, na kterém je tato judikatura postavena, a totiž že rozhodnutí orgánu obchodní korporace není právním úkonem (resp. právním jednáním) z důvodu, že nejde o projev vůle navenek, ale jen o vnitřní záležitost korporace vyvrátil již K. Eliáš, když zdůraznil, že není rozhodné, zda účinky rozhodnutí mří dovnitř nebo vně společnosti ale to, vůči komu se do důsledků projeví⁵. Na tento závěr navazuje dále R. Ruban, podle nějž oním projevem navenek je u valné hromady okamžik, kdy se důsledky jednání dosáhnou mimo vnitřní

² Např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. prosince 1997, sp. zn. 1 Odo 88/97 nebo Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. prosince 2001, sp. zn. 29 Odo 548/2001.

³ Štenglová, I.; Dědič, J., Je usnesení valné hromady právním úkonem? *Právní rozhledy*, 1999, č. 5, str. 225 a násl.

⁴ Holejšovský, J., Valné hromady společností s ručením omezeným, Praha: C.H.BECK, 2011, ISBN 978-80-7400-391-2, str. 146.

⁵ Eliáš, K. K právní povaze usnesení valné hromady. *Právní rozhledy*, 1999, č. 12, str. 629.

sféru valné hromady jako kolektivního orgánu a to bez ohledu na to, zda tím proniknou do vnějšího vztahu mimo korporaci nebo nikoliv⁶.

V úpravě NOZ se navíc termín "právní úkon" nahrazuje pojmem "právní jednání" přičemž důvodová zpráva akcentuje diskontinuitu tohoto termínu a posun jeho obsahu⁷. Bohužel nám ale důvodová zpráva také tají, v čem tento obsahový posun přesně spočívá a konstatuje jen to, že znění zákona úmyslně rezignuje na snahu formulovat výslovnou definici obsahu tohoto pojmu⁸.

Jeho vymezení tak zůstává jen na doktrinální literatuře a judikatuře. Toto vymezení by mělo být podle mého názoru poměrně široké, neboť vytváření zvláštních kategorií právních skutečností sui generis a podle mého názoru nové právní úpravě nejlépe odpovídá pojetí, které za právní jednání bude považovat každé konání nebo opomenutí, které způsobuje právní následky (bez ohledu na to, zda dovnitř korporace či navenek. K vymezení obsahu pojmu právního jednání po rekodifikaci se vyjádřil také J. Dědič, který dovozuje, že v důsledku posunu od právního úkonu k právnímu jednání je třeba považovat rozhodnutí valné hromady (a zřejmě i dalších orgánů korporace) za právní jednání⁹.

Jako pomocný argument můžeme použít světlo, do kterého právní jednání v souvislosti s rozhodnutími orgánů korporací vrhá § 6 odst. 2 ZOK, který říká, že se „nepoužije na rozhodnutí nejvyššího orgánu obchodní korporace.“ Tím zákonodárce připouští, že rozhodnutí nejvyššího orgánu korporace je právním jednáním, když považuje za nutné výslovně je vyloučit z aplikace ustanovení, které se vztahuje pouze na právní jednání. Obdobně § 45 odst. 3 ZOK konstatuje, že ustanovení občanského zákoníku o zdánlivém právním jednání, o neplatnosti právních jednání apod. se na rozhodnutí orgánu obchodní korporace nepoužijí.

Dalším důvodem, proč je nutné rozhodnutí orgánů korporace podle ZOK podřadit pod rozsah pojmu právní jednání je skutečnost, že některá ustanovení ZOK používají tento termín v hypotéze obsažené právní normy a zjevně při tom myslí na rozhodnutí orgánů korporace. Příkladem může být např. § 244 odst. 2 ZOK: "K právním jednáním, jejichž účelem je nedůvodné zvýhodnění jakéhokoliv akcionáře na úkor společnosti nebo jiných akcionářů, se nepřihlíží, ledaže tento

6 Ruban, R., Nicotnost usnesení valné hromady. Dostupné na http://is.muni.cz/th/251464/pravf_m/Nicotnost_usneseni_valne_hromady_bsi_yrpu.pdf str. 16

7 Důvodová zpráva k NOZ, dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf> str. 135-136.

8 Op. cit. str. 136.

9 Dědič, J., K právní povaze usnesení valné hromady v rekodifikaci soukromého práva. *Obchodněprávní revue*, 2011, č. 11, s. 325 a násl.

zákon stanoví jinak nebo by to bylo na újmu třetím osobám, které na takováto právní jednání v dobré víře spoléhaly."

Toto ustanovení přitom nepochybně musí dopadat na rozhodnutí orgánů korporace - v opačném případě by bylo zcela bezzubé - typickým právním jednáním, kterým může dojít ke zvýhodnění akcionáře, je totiž právě rozhodnutí orgánu korporace. Obdobně je potřeba uvažovat také o § 53 odst. 2 ZOK: "K právním jednáním obchodní korporace omezujícím odpovědnost člena jejích orgánů se nepřihlíží." Rovněž v tomto případě by byl výklad, který tomuto ustanovení nepodřizuje také rozhodnutí orgánu korporace hrubě nesprávný.

Na základě těchto úvah tedy docházím k závěru, že rozhodnutí orgánu obchodní korporace bude mít povahu právního jednání a tedy se na něj vztáhnou ustanovení o právním jednání, pokud výslovně není stanoveno jinak¹⁰.

Obdobně jako rozhodnutí valné hromady je na místě posuzovat také povahu rozhodnutí jiných orgánů obchodní korporace – např. rozhodnutí představenstva akciové společnosti. I tato rozhodnutí budou podle NOZ a ZOK právním úkonem.

Formální požadavky a rozhodnutí orgánu korporace

Rozhodnutí dalších orgánů korporace (tedy kromě rozhodnutí valné hromady) již nejsou výslovně vyňata z působnosti § 6 ZOK. Pokud se tedy budou týkat založení, vzniku, změny, zrušení nebo zániku korporace, budou vyžadovat písemnou formu s ověřenými podpisy.

To je poměrně nečekané a do jisté míry nežádoucí. Asi nejlépe je možné nesmyslnost takového požadavku demonstrovat na pozici likvidátora korporace. Z povahy věci bude každý jeho úkon souviset se zrušením nebo zánikem dané korporace. Je však hrubě nepřiměřené žádat, aby každé i sebemenší právní jednání likvidátora muselo být činěno písemně s ověřenými podpisy – to by zcela ochromilo průběh likvidace – likvidátor řadu jednání činí v praxi neformálně (jednání vůči zaměstnancům korporace, rozhodnutí o tom, jak bude nakládat s majetkem korporace a podobně).

Podobně problematická je ale situace také u statutárního nebo dozorčího orgánu korporace. Pokud např. představenstvo rozhodne o tom, že valné hromadě předloží návrh usnesení o zrušení korporace nebo že začne připravovat fúzi s jinou korporací, bude potřeba na tomto rozhodnutí ověřit podpisy představenstva? Co když dozorčí rada přezkoumá dokumenty související s přeměnou korporace? Toto je potenciální „Pandořina skříňka“ – chystáme se ji otevřít, aniž bychom přesně věděli, co se v ní skrývá.

¹⁰ Jako např. v § 45 odst. 3 ZOK.

S ohledem na to, že nedodržení § 6 odst. 1 ZOK je výslovně sankcionováno absolutní neplatností, ke které je soud povinen přihlídnout z úřední povinnosti, stává se toto ustanovení s účinností ZOK „časovanou bombou“, neboť jeho nedodržení může mít zcela zásadní důsledky pro právní vztahy založené na těchto úkonech, které se pro nedodržení formy mohou stát neplatné. Tím vzniká u adresátů práva značná právní nejistota, což je zjevně nežádoucí.

Proto, pokud přijmeme právní názor, že úkony orgánů korporace budou právním jednáním, nezbyvá, než vykládat §6 ZOK velice restriktivně a zúžit jeho aplikaci výhradně na případy přímé souvislosti jednání orgánu korporace a založením, vznikem, změnou, zrušením nebo zánikem korporace (dále pro zjednodušení hovořím jen o souvislosti se změnou korporace), tedy především případy, kdy ke změně korporace dochází v přímém důsledku na základě daného úkonu.

I v tomto případě ovšem narážíme na určité problémy – požadavek písemné formy s ověřenými podpisy totiž tradičně bývá vztahován i na některé úkony, jejichž přímým důsledkem není změna korporace, ale jsou s ní jen v „širší souvislosti“ – viz například souhlas vlastníka nemovitosti s umístěním sídla korporace. Mohla by tak vzniknout otázka, zda zachováním stejného posuzování těchto případů a současně restriktivním výkladem v dalších případech nebude zaveden dvojitý standard posuzování.

Osobně se kloním k názoru, že § 6 ZOK by měl být vykládán velice restriktivně a to i za cenu toho, že některá jednání související se změnou korporace, se budou posuzovat méně přísně než dříve a nebude k nim nově vyžadována kvalifikovaná forma. Pokud se nebude možné v praxi dvojitmu nebo i vícečetnému standardu posuzování, musím kategoricky trvat alespoň na řádném odůvodnění různého zacházení a rozdílné přísnosti při aplikaci § 6 ZOK.

Toto odůvodnění bude možná často hledáno ve skutečnosti, že některé z těchto listin osvědčují skutečnosti zapisované do veřejného rejstříku a tedy je u nich odůvodněná vyšší formální přísnost, zatímco jiná jednání mají důsledky pouze uvnitř korporace a může být přiměřené za této situace použít benevolentnější posouzení. To je však již velice subjektivní a především nepředvídatelné ze strany adresátů práva – z těchto důvodů preferuji restriktivní ale výklad ve všech případech.

Se základním negativním důsledkem znění § 6 ZOK, totiž že korporace, jejich orgány, společníci a třetí osoby, od 1.1.2014 nebudou vědět, které úkony týkající se korporace vyžadují písemnou formu, podle mého názoru nelze bez změny obsahu tohoto ustanovení nic udělat.

Závěrem

Dá se očekávat, že korporace s ohledem na administrativní náročnost ověřování podpisů na právních jednáních vlastních orgánů, budou toto ustanovení ignorovat. To je ovšem velmi krátkozraké. Může se totiž

stát například to, že § 6 se stane nástrojem ve vnitřním sporu mezi společníky korporace a za několik let v důsledku jeho kulminace soudy vytvoří judikaturu, podle které se vztahuje i na některá jednání orgánů korporace.

Obdobně by pak měly být posuzovány i další podobné případy. S ohledem na to by pak sankce absolutní neplatnosti mohla dopadnout i na desítky tisíc korporací. To může v budoucnu vést k podobné vlně „korporátní paniky“ jako například judikatura stanovící nepřipustnost souběhu smlouvy o výkonu funkce a pracovní smlouvy na konci roku 2011.

Velice negativně hodnotím nejasnost a výkladovou náročnost právní úpravy následků vad právních jednání orgánů korporace. Jedná se totiž o problematiku nejvyšší důležitosti, která stojí přímo v jádru korporátního práva. ZOK ji přitom bohužel pojímá jako něco podružného, čemu se věnuje „jen na okraj“. To ale způsobuje řadu obtíží, jak výše uvedeno.

Literature:

- Dědič, J., K právní povaze usnesení valné hromady v rekonstrukci soukromého práva. *Obchodněprávní revue*, 2011, č. 11, str. 325 a násl.
- Důvodová zpráva k NOZ, dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
- Eliáš, K. K právní povaze usnesení valné hromady. *Právní rozhledy*, 1999, č. 12, str. 624 a násl.
- Holejšovský, J., Valné hromady společností s ručením omezeným. Praha: C.H.BECK, 2011, ISBN 978-80-7400-391-2, str. 526.
- Ruban, R., Nicotnost usnesení valné hromady. Dostupné na http://is.muni.cz/th/251464/pravf_m/Nicotnost_usneseni_valne_hromady_bsiyrpuf.pdf str. 62.
- Štenglová, I.; Dědič, J., Je usnesení valné hromady právním úkonem? *Právní rozhledy*, 1999, č. 5, str. 225.

Case law:

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. prosince 1997, sp. zn. 1 Odo 88/97
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. prosince 2001, sp. zn. 29 Odo 548/2001.

Contact – email

jkoziak@seznam.cz

VÝCHODISKA ODSTOUPENÍ OD SMLOUVY V REKODIFIKACI ČESKÉHO SOUKROMÉHO PRÁVA¹

KLÁRA KULHÁNKOVÁ

Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Česká republika

Abstrakt

Příspěvek se zabývá východisky právní úpravy odstoupení od smlouvy v novém občanském zákoníku. Příspěvek se v úvodu zaměřuje na režimy odstoupení v občanskoprávních a obchodněprávních vztazích dle předrekodifikační úpravy s důrazem na důsledky odstoupení. Následně pojednává o podmínkách a důvodech, za nichž bude možné odstoupit dle nové úpravy. Navazující část příspěvku vykládá nové pojetí účinků odstoupení a pravidla modifikující tyto účinky.

Klíčová slova

Odstoupení od smlouvy; podmínky odstoupení; účinky odstoupení

Abstract

This paper focuses on the resources of the withdrawal from a contract under the New Civil Code. The first part of the paper summarizes the regulation of the withdrawal with an accent on the effects of the withdrawal under civil and commercial obligation relationships before the recodification. Consequently, the paper deals with the conditions and reasons under which the parties are entitled to withdraw from a contract upon the new regulation. The following part of the paper analyzes legal regulation of the effects of withdrawal and related rules modifying the effects of withdrawal.

Key words

Withdrawal from a contract; the conditions of withdrawal; the effects of withdrawal

ÚVOD

Právní úprava odstoupení od smlouvy byla do nabytí účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen "nový občanský zákoník") rozštěpena do dvou zákoníků, občanského² a obchodního³. Každý z

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci Specifického vysokoškolského výzkumu č. 266 401/2013 s názvem: Nové tendence v obchodním právu a mezinárodním právu soukromém z pohledu rekodifikace soukromého práva v ČR.

² Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "občanský zákoník").

těchto předpisů reguloval odstoupení, zejména co do důsledků s ním spojených, rozdílně. Abychom mohli lépe pochopit dopady unifikace úpravy odstoupení v novém občanském zákoníku a v třetí části tohoto příspěvku je blíže vyložit, musíme se úvodem blíže zaměřit na klíčové odlišnosti v rámci úpravy předešlé. Ponecháme však stranou specifickou úpravu (a její komparaci) v rámci úpravy jednotlivých smluvních typů, jakož i některé zvláštní případy odstoupení od smlouvy jednotlivě upravené oběma zákoníky (zejm. dodatečnou nemožnost plnění, zmaření účelu smlouvy, odpovědnost za vady, atp.). Blíže nebudeme zkoumat ani jednotlivé předpoklady odstoupení spojené s prodlením dlužníka (příp. věřitele). Cílem tak bude zaměřit se zejména na komparaci důsledků odstoupení.

ÚPRAVA ODSTOUPENÍ OD SMLOUVY V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU

Základní úprava odstoupení od smlouvy byla obsažena v ustanovení § 48 občanského zákoníku v hlavě upravující právní úkony. Dle prvního odstavce tohoto ustanovení bylo možné od smlouvy odstoupit pouze tehdy, bylo-li to v zákoně výslovně stanoveno nebo účastníky dohodnuto.⁴ Druhý odstavec citovaného ustanovení poté stanovil, že důsledkem takového jednostranného právního úkonu⁵ smluvní strany se smlouva (tedy celý závazkový vztah) od počátku ruší. Účinky odstoupení tedy nastávaly ex tunc, od počátku. Zpětně (retroaktivně) se tak na smlouvu hledělo, jako by nebyla uzavřena, ledaže zákon nebo ujednání účastníků stanovili jinak. Odstoupením tudíž bylo nutné hledět na plnění poskytnutá smluvními stranami jako na plnění nikoli po právu, tedy plnění bez právního důvodu (§ 451 odst. 2 občanského zákoníku) a strany byly povinny tato plnění mezi sebou vypořádat.

Zákonným důvodem odstoupení (nikoli však výlučným), odrážejícím jeho primárně sankční charakter, bylo protiprávní jednání dlužníka spojené s prodlením s plněním dluhu (§ 517 občanského zákoníku) tehdy, pokud dlužník ani po poskytnutí dodatečné lhůty k plnění svůj dluh nesplnil.

Ustanovení § 497 občanského zákoníku upravovalo možnost vymínit si (myšleno předem smluvit ve smyslu smluvní dohody dle ustanovení § 48 občanského zákoníku) ve smlouvě možnost odstoupení

3 Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "obchodní zákoník").

4 Z uvedeného tak vyplývá, že nestanovil-li to zákon nebo smlouva výslovně, nebylo a (jak bude zmíněno ve výkladu dále) ani nebude přípustné docílit zániku smlouvy odstoupením pouze z vůle jedné strany.

5 Nově právní jednání dle ustanovení § 545 a násl. nového občanského zákoníku. Definici právního jednání však na rozdíl od definice (často kritizované) právního úkonu v občanském zákoníku (§ 34), nenalezneme.

zaplacením odstupného⁶. Takové jednostranné odstoupení (aniž by došlo k porušení smlouvy nebo jiné předpokládané podmínky) však mohla smluvní strana učinit pouze do okamžiku, než byt' jen částečně plnila nebo přijala plnění ze smlouvy.

ÚPRAVA ODSTOUPENÍ OD SMLOUVY V OBCHODNÍM ZÁKONÍKU

Úpravu odstoupení v obchodním zákoníku bylo možno nalézt v ustanovení § 344 a násl. obchodního zákoníku⁷, v díle nazvaném některá ustanovení o zániku nesplněného závazku.⁸ Jednalo se o úpravu komplexní. Shodně (avšak s ohledem na komplexnost úpravy nikoli nutně nadbytečně) s občanským zákoníkem zde byl zopakován výchozí postulát, že od smlouvy lze odstoupit jen v případech, které stanovila smlouva nebo zákon⁹.

Možnost odstoupení byla spojována primárně (též co do základního východiska shodně s občanským zákoníkem) s protiprávním jednáním dlužníka (resp. věřitele) spočívajícím v porušení, resp. prodlení s plněním jeho smluvní povinnosti. I zde tudíž byla preferována sankční kvalita odstoupení. Obchodní zákoník důsledky prodlení blíže rozvíjel v návaznosti na to, zda dlužník prodlením porušil povinnosti vyplývající ze smlouvy podstatným nebo nepodstatným způsobem (§ 345 a § 346 obchodního zákoníku). Ve výjimečných případech upravil zákon možnost odstoupení bez vazby na porušení smluvní povinnosti (např. § 356 nebo § 547 obchodního zákoníku).

Specifická úprava odstoupení byla inkorporována do ustanovení § 347 obchodního zákoníku. Odstavec první citovaného ustanovení připouštěl odstoupení smluvní strany od smlouvy tehdy, pokud se

6 Odstupné je svým charakterem částka odpovídající náhradě za neposkytnuté plnění.

7 Ustanovení § 344 obchodního zákoníku bylo, shodně jako v případě zákoníku občanského, kogentní (viz ustanovení § 263 odst. 1 obchodního zákoníku).

8 K výhradám k zařazení odstoupení do úpravy zániku závazku a nikoli do úpravy důsledků porušení smlouvy v obchodním zákoníku viz Pelikánová, I. Obchodní právo. Obligační právo - komparativní rozbor. 4. Díl. Praha : ASPI, 2009, s. 343 - 344.

9 Ačkoli ustanovení hovořilo výslovně pouze o "tomto zákoně", tedy o obchodním zákoníku, Pelikánová dovodila, že s ohledem na rovnocennou právní sílu obchodního zákoníku a speciálních zákonů, nelze vyloučit možnost odstoupení předpokládanou těmito zvláštními zákony. Pelikánová, I. Obchodní právo. Obligační právo - komparativní rozbor. 4. Díl. Praha : ASPI, 2009, s. 343, jakož i Pelikánová, I. Komentář k § 344 obchodního zákoníku dostupný v systému ASPI. K tomuto názoru srovnej komentář k § 344 obchodního zákoníku in DĚDIČ, Jan. Obchodní zákoník: komentář. 1. vyd. Praha: Polygon, 2002, s. 3370.

prodlení týkalo pouze části splatného závazku, a to jen ohledně plnění, které se týkalo této části závazku.

U smluv s postupným dílčím plněním bylo možno odstoupit pouze ohledně dílčího plnění, s nímž byl dlužník v prodlení.

Ohledně části plnění, u něhož nenastalo prodlení, nebo ohledně dílčího plnění, které již bylo přijato nebo se má uskutečnit teprve v budoucnu (k oběmu viz bezprostředně výše), bylo možné odstoupit, pouze pokud tato část plnění nebo dílčí plnění ztrácelo pro oprávněnou stranu bez zbytku plnění dotčeného výše popsáním odstoupením hospodářský význam.¹⁰

Úprava odstoupení v obchodním zákoníku se od té v zákoníku občanském, lišila především důsledky odstoupení.¹¹ Nejprve je nutné zmínit, že dle ustanovení § 349 obchodního zákoníku zanikla uzavřená smlouva odstoupením v okamžiku doručení odstoupení druhé straně. Dle ustanovení § 351 obchodního zákoníku tak zanikala k okamžiku účinnosti odstoupení všechna práva a povinnosti stran ze smlouvy.¹² Z těchto povinností však zákon výslovně vyjmul a ponechal odstoupením nedotčené nároky na náhradu škody vzniklé porušením smlouvy (jakož i další již dospelé nároky vyplývající ze zajištění závazku¹³), smluvní ujednání o volbě práva, volbě režimu smluvního vztahu dle obchodního zákoníku, řešení sporů a další smluvní ujednání, která byla stranami z dosahu účinků odstoupení výslovně vyloučena nebo ta, která vzhledem ke své povaze měla trvat i po ukončení (zániku) smlouvy. Odstoupení od smlouvy se též dle výslovné úpravy v ustanovení § 302 obchodního zákoníku nedotýkalo nároku na zaplacení smluvní pokuty.

Účinky odstoupení v režimu obchodního zákoníku tak nastávaly účinností odstoupení, tedy ex nunc. Avšak (!) odstavec druhý

¹⁰ V případě těchto charakteristických plnění nastávaly dále popsané účinky odstoupení jen ve vztahu k rozsahu plnění dotčenému odstoupením.

¹¹ Obdobná úprava důsledků odstoupení ex nunc byla obsažena již v zákoníku mezinárodního obchodu (zákon č. 101/1963 Sb.), a to v ustanovení § 243. Hospodářský zákoník (zákon č. 109/1964 Sb.) takovouto úpravu odstoupení (viz ustanovení § 139 hospodářského zákoníku) neobsahoval. Pelikánová již v případě úpravy odstoupení od kupní smlouvy v zákoníku mezinárodního obchodu upozorňovala na kolísání mezi přístupem k zániku závazku ex tunc a ex nunc. Blíže viz Pelikánová, I. Obchodní právo. Obligační právo - komparativní rozbor. 4. Díl. Praha : ASPI, 2009, s. 341.

¹² Byť zde lze nalézt rozpor mezi ustanovením § 349 obchodního zákoníku, který hovoří o zániku smlouvy a ustanovením § 351, který hovoří pouze o zániku práv a povinností smluvních stran, doktrína dovodila, že je nutné dovodit, že zaniká obě (viz např. Pelikánová, I. Komentář k § 351 obchodního zákoníku dostupný v systému ASPI).

¹³ K tomu viz např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25.6.2003 sp.zn. 33 Odo 131/2003.

ustanovení § 351 zákona stanovil, že strana, které bylo před odstoupením od smlouvy plněno druhou stranou, toto plnění vrátí.¹⁴ Tedy, ačkoli zákon formuloval účinky odstoupení ex nunc, podobně jako v případě občanského zákoníku předpokládal, že strany jsou povinny si poskytnuté plnění vzájemně vratet. Jak upozorňuje Pelikánová:

"Je však zřejmé, že odstoupením mohou zaniknout jenom ta práva a povinnosti, které dosud nezanikly splněním nebo jinak. Jestliže je stranám přesto uloženo vrátit, co už předtím plnily a kde tedy jejich povinnosti zanikly nikoli odstoupením, znamená to uložení nové povinnosti, která nenavazuje na vlastní účinky odstoupení. Důsledný přístup by měl být při zániku ex nunc tedy takový, že by strany měly jenom vypořádat neposkytnutá protiplnění a případně plnění hospodářsky neodůvodněná."¹⁵

Pelikánovou uvedený výklad potvrzuje např. i publikace Kurs obchodního práva, kde se výslovně uvádí, že:

"Důsledkem odstoupení od smlouvy je zánik všech práv a povinností ze smlouvy, tedy i těch, které již v rozsahu odstoupení byly splněny. Plnění poskytnuté před odstoupením od smlouvy musí být druhé straně vráceno. Zánik práv a povinností ze smlouvy se týká obou smluvních stran."¹⁶

Citovaná publikace si poté dále všímá a rozvíjí zásadní rozdíl mezi odstoupením v občanském a obchodním zákoníku, když odstoupením od smlouvy dle obchodního zákoníku smlouva zaniká (účinností odstoupení) a dodatečně tak v případě plnění již přijatých před odstoupením odpadá důvod pro tato plnění, který tu byl v době, kdy byla poskytována.¹⁷ Kdežto dle občanského zákoníku se smlouva odstoupením od počátku ruší, tudíž již poskytnutá plnění byla poskytnuta bez právního důvodu, jelikož ten zde (v důsledku odstoupení) nebyl ani v době, kdy byla plnění poskytována.¹⁸

¹⁴ V případě peněžitých závazků včetně úroků (dle smlouvy či dle ustanovení § 502 obchodního zákoníku).

¹⁵ Viz Pelikánová, I. Obchodní právo. Obligační právo - komparativní rozbor. 4. Díl. Praha : ASPI, 2009, s. 347.

¹⁶ Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. Kurs obchodního práva: obchodní závazky. 5. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2010, s. 223.

¹⁷ Obdobně též uvádí Pelikánová v komentáři k § 351 obchodního zákoníku dostupném v systému ASPI, kde dochází k závěru, že: "odstoupení s účinky ex nunc (dle obchodního zákoníku) nezbavuje právního důvodu již poskytnutá plnění, vede k zániku povinností dosud nesplněných, avšak zánik smlouvy vede k dodatečnému odpadnutí právního důvodu ve vztahu k povinnostem již předtím splněným."

¹⁸ Viz poznámka č. 15.

Na důsledky odstoupení upozorňuje (byť s drobnými argumentačními rozdíly) i Tomáš Horáček:

"Obchodní zákoník tak sice v důsledku speciální úpravy účinků odstoupení od smlouvy nepovažuje, na rozdíl od zákoníku občanského, plnění poskytnutá před odstoupením od smlouvy za plnění bez právního důvodu, resp. za plnění z právního důvodu, který odpadl (tedy za bezdůvodné obohacení), ale přesto zakotvuje povinnosti vzájemně tato již realizovaná plnění vypořádat. Důsledky jsou proto v obou zákonech obdobné, jen právní důvod vrácení poskytnutých plnění je odlišný, kdy dle občanského zákoníku bude titulem bezdůvodné obohacení (§ 451 odst. 2 ObčZ), dle obchodního zákoníku bude titulem zvláštní nárok založený § 351 odst. 2 ObchZ."¹⁹

Horáček si pak dále s ohledem na praktickou potřebu kontrahentů správně všímá, že ustanovení § 351 obchodního zákoníku bylo dispozitivní, tedy smluvním stranám nebránilo, aby účinky odstoupení modifikovaly (zprísnily, nebo změkčily). Tak bylo zejména možné ujednat, že vše co bylo doposud mezi stranami (s)plněno, již nebylo třeba při odstoupení vypořádat.

Z uvedeného je zřejmé, že byť obchodní zákoník přistoupil ve snaze chránit kontrahenty (s ohledem na povahu smluvních vztahů obchodním zákoníkem regulovaných) ke specifikaci účinků odstoupení ex nunc, pozitiva těchto účinků fakticky vlastním textem zvrátil (s výjimkou výše vypočtených nároků a ujednání, kterých se odstoupení nedotklo) a postavil je téměř na roveň účinkům v zákoníku občanském (obě řešení vedou k povinnému vypořádání smluvních stran). Proto bylo nutné vykládat účinky odstoupení v obchodním zákoníku tak, že mezi stranami zanikají veškerá práva a povinnosti ze smlouvy, s výjimkou zákonem vypočtených nároků a vzniká jim tak (nová obligační) povinnost vrátit veškerá poskytnutá plnění (i ta již zaniklá splněním).

Pokud bychom hledali "čistou" úpravu účinků odstoupení ex nunc, mohli bychom nahlédnout kupříkladu do návrhu PECL²⁰, a to konkrétně do článku 9:305, který upravuje obecné účinky odstoupení:

(1) Termination of the contract releases both parties from their obligation to effect and to receive future performance, but, subject to Articles 9:306²¹ to 9:308, does not affect the rights and liabilities that have accrued up to the time of termination.

¹⁹ Horáček, T.: Ještě k výpovědi a odstoupení od obchodní smlouvy. Právní fórum, 2007, č. 10, str. 109.

²⁰ Návrh Principles of European Contract Law. V angličtině dostupný: http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm.

²¹ 9:306: A party who terminates the contract may reject property previously received from the other party if its value to the first party has been

(2) Termination does not affect any provision of the contract for the settlement of disputes or any other provision which is to operate even after termination.

Z výše citované úpravy jednoznačně vyplývají účinky odstoupení pouze v rozsahu budoucích plnění. Taková úprava byla jistě žádoucí i v rámci úpravy obchodněprávních závazkových vztahů. Jak nicméně bude pojednáno níže, pojetí účinků *ex nunc* v obchodním zákoníku, byť nedůsledně provedených, se v nové právní úpravě nezpřesňuje, resp. neuvádí na žádoucí míru, ale výslovně opouští.

Závěrem této části pro úplnost výkladu dodejme, že velmi obdobně jako občanský zákoník²², i ten obchodní neopomenul upravit tzv. odstupné (§ 355 obchodního zákoníku). Zaplacením odstupného se však smlouva zrušovala, na rozdíl od odstoupení, od doby svého uzavření, tedy s účinky *ex tunc*. Na účinky zrušení smlouvy zaplacením odstupného však úprava též přiměřeně vztáhla úpravu účinků odstoupení dle § 351 odst. 1 obchodního zákoníku²³ (tedy ponechala zaplacením odstupného nedotčena ujednání stran nutně relevantní i po zániku smlouvy; zde však nikoli nároky na náhradu škody nebo na zaplacení smluvní pokuty).

ÚPRAVA Odstoupení od smlouvy o novém občanském zákoníku

Jak již bylo nastíněno v úvodu, nový občanský zákoník odstraňuje dosavadní dualismus vzniklý přijetím obchodního zákoníku. Sjednocuje tak právní úpravu závazkového práva doposud rozmělněnou mezi dva právní předpisy, jejichž aplikace závisela na povaze smluvních stran, případně na povaze závazku jimi uzavíraného.

Úprava odstoupení od smlouvy je zařazena, obdobně jako tomu bylo v zákoníku obchodním, do pasáže regulující způsoby zániku závazku (konkrétně oddíl 2, jiné způsoby zániku závazku), do ustanovení § 2001 a násl. nového občanského zákoníku.

fundamentally reduced as a result of the other party's non-performance. 9:307: On termination of the contract a party may recover money paid for a performance which it did not receive or which it properly rejected. 9:308: On termination of the contract a party who has supplied property which can be returned and for which it has not received payment or other counter-performance may recover the property.

22 Možnost zániku závazku zaplacením odstupného právní úprava i zde (být dispozitivně) zapovídala té straně smlouvy, která již přijala plnění závazku druhé strany nebo jeho části nebo takto i jen částečně sama plnila.

23 K přiměřené aplikaci ustanovení § 351 odst. 1 obchodního zákoníku blíže viz komentář k § 355 obchodního zákoníku in Dědič, Jan. Obchodní zákoník: komentář. 1. vyd. Praha: Polygon, 2002, s. 3386.

Východiskem pro odstoupení je i nadále zákon nebo ujednání stran (§ 2001 nového občanského zákoníku). Toto ustanovení je nutné považovat i nadále za kogentní.

Podmínky odstoupení v případě porušení smlouvy jednou ze smluvních stran vycházejí ze zákoníku obchodního, když rozlišují mezi porušením smlouvy podstatným a nepodstatným způsobem (§ 2002 nového občanského zákoníku).

Klíčovými jsou ustanovení § 2004 a § 2005 nového občanského zákoníku, v nichž se pojednává o důsledcích odstoupení od smlouvy. Úprava primárně vychází z občanského zákoníku, když upravuje účinky odstoupení ex tunc, tedy závazek ze smlouvy se zrušuje od počátku (§ 2004 odst. 1 nového občanského zákoníku).

Ustanovení § 2004 odst. 2 a 3 nového občanského zákoníku však navazuje na úpravu v zákoníku obchodním, když připouští možnost odstoupení věřitele od smlouvy pouze v rozsahu neplněného zbytku plnění, pokud dlužník již z části plnil, resp. v rozsahu budoucího plnění, jde-li o nepřetržitě či opakované činnosti dlužníka nebo o jeho postupné dílčí plnění. Výjimku tvoří (opět obdobně s obchodním zákoníkem) situace, kdy by takové částečně nebo již přijaté dílčí plnění (samo o sobě) dlužníka již nemělo pro věřitele význam.²⁴

Na účinky odstoupení dle ustanovení § 2004 nového občanského zákoníku navazuje ustanovení § 2005, které s odstoupením spojuje zánik práv a povinností stran v rozsahu takového odstoupení.²⁵ Z dosahu důsledků odstoupení zákoník vyjímá (též v návaznosti na úpravu v obchodním zákoníku) práva na zaplacení smluvní pokuty nebo úroku z prodlení, pokud již dospěl, práva na náhradu škody vzniklé porušením smluvní povinnosti ani ujednání, které má vzhledem ke své povaze zavazovat strany i po odstoupení od smlouvy, zejména ujednání o způsobu řešení sporů. Dále se stanoví, že byl-li dluh zajištěn, nedotýká se odstoupení od smlouvy ani zajištění.²⁶

Pokud vyjdeme ze všeho výše uvedeného k povaze účinků odstoupení od smlouvy, musíme dojít k závěru, že v konečném důsledku se nová právní úprava odstoupení neliší od právní úpravy odstoupení v zákoníku obchodním (pouze se mění důvod, na jehož základě bude plnění vráceno, když namísto situace, kdy důvod plnění odpadl, půjde

²⁴ Vypouští se tak pojem "hospodářský význam" a ponechává se pouze širší pojem "význam".

²⁵ Oproti úpravě v obchodním zákoníku se zde právní úprava lépe vypořádává se vztahem účinků odstoupení (§ 2005) na odstoupení od částečných či dílčích plnění (§ 2004 odst. 2 a 3), když vkládá slova "v rozsahu jeho účinků".

²⁶ K přechodu zajištění z původního dluhu na dluh spočívající ve vrácení již poskytnutého plnění viz např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21.4.1999 sp. zn. 32 Cdo 1066/98.

o situaci, kdy plnění bylo poskytnuto bez právního důvodu). Jak bylo vyloženo výše, povaha účinků odstoupení ex nunc v obchodním zákoníku zakládala svým požadavkem na vzájemné vypořádání i již splněných povinností smluvních stran fakticky obdobné důsledky jako odstoupení ex tunc v občanském zákoníku, z něhož nyní vychází rekodifikovaná úprava. Nadále tak bude nutné, bude-li to v zájmu kontrahentů, pamatovat na modifikaci účinků odstoupení ve smlouvě a vyloučit tak pro případ odstoupení povinnost vracet či jinak vypořádávat již poskytnutá plnění. Avšak jen ta, která již zanikla splněním (v opačném případě by byla založena neodůvodněná nerovnováha v právech a povinnostech smluvních stran). S ohledem na ustanovení § 1 odst. 2 nového občanského zákoníku proto musíme dovést, že takováto modifikace účinků odstoupení bude nadále přípustná.²⁷

I zde je nutné závěrem doplnit, že též nový občanský zákoník upravuje po vzoru obchodního zákoníku zrušení závazku zaplacením odstoupného (§ 1992 nového občanského zákoníku). I zde se stanoví, že právo zrušit závazek odstoupením nemá strana, která již, byť i jen z části, plnění přijala nebo sama plnila. Lze se však domnívat, že i tato podmínka je dispozitivní.

ZÁVĚR

Na základě výše provedené komparace můžeme konstatovat, že se nový občanský zákoník v rámci obecné úpravy závazků (nerozlišeno zda občanskoprávních či obchodněprávních) přiklání k předešlé úpravě v obchodním zákoníku. Co do účinků odstoupení kombinuje účinky odstoupení ex tunc v občanském zákoníku a účinky ex nunc ve vztahu k nárokům vzniklým v důsledku porušení povinnosti a k ujednáním svou povahou relevantním i po zániku smlouvy odstoupením.

Příklon k tomuto řešení je třeba hodnotit spíše negativně (a to zejména ve vztazích mezi podnikateli). Klade tak na smluvní strany zvýšené nároky. Věřitel i dlužník musí vždy vypořádat i již oboustranně si poskytnutá plnění (nejde-li o případy částečných nebo dílčích plnění, na něž dopadá režim speciální), která fakticky již dříve zanikla splněním. Chtějí-li tuto povinnost, která jim odstoupením vznikne ve vztahu k dříve řádně poskytnutým plněním zvrátit, musí na ni pamatovat a vyloučit ji výslovně při sjednávání smlouvy. Ve vztahu k právní jistotě ve smluvních vztazích by se spíše slušelo např. po vzoru zmíněného návrhu PECL upravit obecně účinky odstoupení ex nunc s

²⁷ Z důvodové zprávy (k § 2001 - § 2005) k novému občanskému zákoníku tento závěr nelze jednoznačně dovést, pouze se zde deklaruje, že: "Návrh respektuje autonomii vůle stran, bere však v úvahu i racionální vyznění normativní úpravy, šetřícího jistotu smluvních stran a bránícího neúčelnému zmaření smlouvy bez racionálního podkladu."

možnými výjimkami pro případy, kdy by dosavadní plnění pozbylo pro smluvní stranu hodnoty, nebo nebylo kryto protiplněním druhé smluvní strany.

Literature:

- PELIKÁNOVÁ, I. Obchodní právo. Obligační právo - komparativní rozbor. 4. Díl. Praha : ASPI, 2009, s. 396, ISBN 978-80-7357-428-4.
- Návrh Principles of European Contract Law. 1999. V angličtině dostupný z [www](http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm) (staženo dne 1.12.2013): http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm.
- DĚDIČ, Jan. Obchodní zákoník: komentář. 1. vyd. Praha: Polygon, 2002, 847 s. ISBN 80-727-3071-1.
- BEJČEK, Josef, Karel ELIÁŠ a Přemysl RABAN. Kurs obchodního práva: obchodní závazky. 5. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2010, li, 542 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-337-0.
- Právní systém ASPI - PELIKÁNOVÁ, I. Komentář k § 351 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- HORÁČEK, T.: Ještě k výpovědi a odstoupení od obchodní smlouvy. Právní fórum, 2007, č. 10, str. 109.
- Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku - konsolidovaná verze. Dostupná z [www](http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf) (staženo dne 1.12.2013): <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Contact – email

kulhanko@prf.cuni.cz

LIABILITY IN TORT DUE TO LOSSES CAUSED AS A RESULT OF ISSUING A RULING OR DECISION WHICH IS CONTRARY TO THE LAW. SOME REMARKS PERTAINING TO PROVISIONS OF THE POLISH CIVIL CODE

JOANNA KUŹMICKA-SULIKOWSKA

University of Wrocław, Faculty of Law, Administration and
Economics, Poland

Abstract

The article considers some of the issues associated with public authority liability in compensation and in particular liability on account of torts leading to losses suffered by a defined entity as a result of issuing a ruling or decision. These issues are regulated by Art. 4171 § 2 of the C.C. On the grounds of this regulation a number of interpretational doubts have arisen. For example, it should be noted that the legislator provided for liability in compensation only in the event of the cause of a loss being a legally binding ruling or final decision. This inadvertently leads to the question of whether a public authority entity will also be liable for losses caused as a result of issuing non-binding rulings or non-final decisions.

Key words

tort liability, public authority responsibility, compensation, rulings and decisions contrary to the law, polish civil law

The current wording of the statutory regulations of the Polish Civil Code¹ on liability for torts committed in the course of executing public authority is a result of the 2004 amendment to the aforementioned code². It was preceded by a complex and long-term evolution of the concept of liability in torts in this area³. The present article will focus

¹ The Civil Code Act of 23 April 1964 (Journal of Laws No. 16, item 93, as amended), known hereinafter as C.C.

² This pertains to the act of 17 June 2004 amending the Civil Code Act and some other acts (Journal of Laws No. 162, item 1692) which came into force on 1 September 2004. In 2010 it was subject to a slight (but significant) amendment, which will be discussed in more detail.

³ For more information see, for example, Bagińska E., *Odpowiedzialność odszkodowawcza za wykonywanie władzy publicznej*, Warsaw: C.H. Beck, 2006, p 143-213, ISBN 83-7483-066-2; Skoczylas J.J., *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez władzę publiczną*, Warsaw: LexisNexis, 2005, p. 46-173, ISBN 83-7334-484-5; Safjan M., Matuszyk K.J., *Odpowiedzialność*

on a section of the aforementioned regulations pertaining to liability in tort due to losses caused as a result of issuing a ruling or decision which is contrary to the law. This matter is regulated by Art. 4171 § 2 C.C. Its initial wording, as established by the Act of 2004, was modified by way of an amendment in 2010. Thus, the original language of this regulation will be presented first, and subsequently the significance of the last amendment will be discussed.

The first sentence of Art. 4171 § 2 C.C., which came into force in 2004, stipulates that, in the event of a loss caused by the issuance of a legally binding ruling or final decision, a remedy may be requested once it has been ascertained, by way of appropriate proceedings, that such ruling or decision did not comply with the law. Thus, in addition to demonstrating the presence of standard premises necessary for damages liability (such as the occurrence of an event for which the law provides an obligation to pay compensation, the occurrence of loss and a causal relationship between the mentioned event and the occurrence of a loss), the aggrieved party looking to claim compensation in such a case was also obliged to obtain, through appropriate proceedings, a statement declaring that the legally binding ruling or final decision was indeed contrary to the law, commonly called a precedent (preliminary ruling). This issue is not clearly regulated in Art. 4171 § 2 C.C, but it has been indicated in legal literature that the correct procedure to determine whether a legally binding ruling or decision is contrary to the law depends on the type of proceedings and nature of the ruling⁴. There will of course come into consideration the proceedings within the scope of which the control of acts of the application of law in question takes place⁵. Within the scope of civil proceedings, it may be possible to acquire an appropriate precedent in proceedings which lead to obtaining the judgement, that the legally binding ruling is contrary to the law (Art. 4241-42412 C.P.C.⁶), proceedings in which a petition for cassation is

odszkodowawcza władzy publicznej, Warsaw: LexisNexis 2009, p. 15-30, ISBN 978-83-7620-181-8; Kuźmicka-Sulikowska J., Zasady odpowiedzialności deliktowej w świetle nowych tendencji w ustawodawstwie polskim, Warsaw: Wolters Kluwer Polska, 2011, p. 284-326, ISBN 978-83-264-1300-1; Dzienis P., Odpowiedzialność cywilna władzy publicznej, Warsaw: C.H. Beck, 2006, p. 22-50, ISBN 83-7387-971-4.

⁴ Skoczylas J.J., Odpowiedzialność za szkody..., p. 252.

⁵ Kremis J. [in:] Kodeks cywilny. Komentarz, edit. Gniewek E., Warsaw: C.H. Beck, 2006, p. 683, ISBN 83-7483-092-1; Safjan M., Odpowiedzialność odszkodowawcza władzy publicznej (po 1 września 2004 roku), Warsaw: LexisNexis 2004, p. 69-74, ISBN 83-7334-373-3. Importantly, when pursuing compensation claims on the basis of Art. 417¹ § 2 C.C. the ruling which is contrary to the law and the cause of the loss does not need to be eliminated from legal transactions.

⁶ Civil Procedure Code Act of 17 November 1964 (Journal of Laws No. 43, item 296 as amended), known hereinafter as C.P.C.

filed against a ruling (pertaining to rulings issued on the basis of Art. 39815 § 1 C.P.C. and Art. 39816 C.P.C.) or in reopening proceedings (Art. 399 - 416 C.P.C.)⁸. It should be noted that a ruling issued on the basis of Art. 64 of the Supreme Court Act⁹ may also act as such a precedent. For criminal proceedings it is possible to obtain the required precedent by appealing against a ruling (Art. 518 and fol. C.C.P.¹⁰) or by reopening proceedings (Art. 540 and fol. C.C.P.)¹¹. As regards administrative and administrative court proceedings, proceedings conducted on the basis of Art. 172 R.P.A.C.¹² (to

⁷ Zembrzusi T., Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jako instrument dochodzenia od Skarbu Państwa naprawienia szkody wyrządzonej wydaniem orzeczenia sądowego w postępowaniu cywilnym, *Studia Iuridica* 2007, vol. XLVII, p. 307 and fol.

⁸ Skoczylas J.J., *Odpowiedzialność za szkody...*, p. 253-257; Banaszczyk Z. [in:] *Kodeks cywilny*, vol. 1, *Komentarz do artykułów 1-449*¹¹, edit. Pietrzykowski K., Warsaw: C.H. Beck, 2008, p. 1275, ISBN 978-83-7483-839-9. Also, with reference to reopen proceedings and claim to determine a ruling being contrary to the law: Kremis J. [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, p. 683-684.

⁹ The Supreme Court Act of 23 November 2002 (Journal of Laws No. 240, item 2052 as amended) can take on the role of such precedent. The cited Art. 64 of the aforementioned act applies when the Supreme Court, following an application by the General Prosecutor, invalidates a legally binding ruling issued in a case, which at the time of the adjudication was not subject to Polish courts case law due to the person or the legal proceedings at the time of the adjudication being inadmissible, if such a ruling may not be challenged within the scope of proceedings as defined in acts on court proceedings.

¹⁰ Code of Criminal Procedure Act of 6 June 1997 (Journal of Laws No. 89, item 555 as amended), known hereinafter as C.C.P.

¹¹ Skoczylas J.J., *Odpowiedzialność za szkody...*, p. 257-259, however the author stipulates that not all bases for reopening proceedings of these provisions will apply. He ascertains that, for example, it does not seem justified to determine whether a given legally binding ruling was issued contrary to the law, if a valid basis for reopening proceedings as defined by Art. 540 § 1.2 cl. a-c C.C.P. exists, as that would entail the disclosure of new facts and evidence which came to light after the ruling in question was issued. On the other hand, Z. Banaszczyk, states that the "Provisions of criminal proceedings include different regulations concerning the premises and method for pursuing remedies for losses caused by invalid rulings issued in the course of criminal proceedings (cf. Art. 552-553 C.C.P.), thus pursuant to Art. 421 the provisions of Art 417 and fol. will not apply to this liability" (Banaszczyk Z. [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, vol. 1..., p. 1276). However, it does seem that the viewpoint of the latter author only refers to losses caused as a result of an unjust conviction, temporary arrest or detainment; it ignores cases where the loss is caused as a result of a ruling issued within the scope of criminal proceedings in relation to other matters.

¹² Act of 20 August 2002 on the Right to conduct proceedings before administrative courts (Journal of Laws No. 153, item 1270 as amended), known hereinafter as R.P.A.C.

determine invalidity), Art. 270 R.P.A.C. (the reopening of proceedings) and Art. 287 R.P.A.C. (cases where either a court overturns a contested decision and the body reviewing the case dismisses the proceedings, or where a court ruling annuls an act or determines the existence of legal obstacles preventing its annulment)¹³ are indicated. Furthermore, it is also indicated that appropriate precedents are: rulings which may be issued as a result of reopening administrative proceedings (Art. 145 - 152 C.A.P.)¹⁴, rulings that an administrative decision was invalid (Art. 156 - 159 C.A.P.) and, in relation to decisions concerning tax issues, rulings which can be issued as an effect of the reopening of proceedings (Art. 240 - 252 T.O.A.¹⁵) or which declare invalidity (Art. 247 - 252 T.O.A.)¹⁶. On the other hand, some authors cite Art. 261 § 1 T.O.A. pertaining to cases where losses were caused due to a faulty tax decision¹⁷. The proceedings and legal regulations indicated above are examples of situations in which it is possible to obtain a precedent required in light of the first sentence of Art. 4171 § 2 C.C. The limited scope of this study precludes a detailed discussion of these precedent sources for aggrieved parties, although it should be mentioned that they are not unquestionable; the aforementioned Art. 287 R.P.A.C. is an example of this. According to this provision, in the event of a court overruling a disputed decision and the body considering the case once again dismiss the proceedings (Art. 287 cl. 1 R.P.A.C.), or if a court determines the invalidity of an act or that there is a legal obstacle preventing an act being declared invalid (Art. 287 cl. 2 R.P.A.C.), the aggrieved party is entitled to compensation from the decision-issuing body. With reference to Art. 287 cl. 2 R.P.A.C. it should be noted, that it is disputed in doctrine whether the concept of an “act” contained therein refers only to acts as defined by Art. 3 § 2 cl. 4-7 R.P.A.C.¹⁸, or whether it comprises all acts and actions as defined in Art. 3 § 2

¹³ Skoczylas J.J., *Odpowiedzialność za szkody...*, p. 259. In this context the following also point to Art. 287 P.P.S.A.: J. Kremis [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, p. 685; Banaszczyk Z. [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, vol. 1..., s. 1275.

¹⁴ Code of Administrative Procedure of 14 June 1960 (consolidated text Journal of Laws of 2000, No. 98, item 1071 as amended), known hereinafter as C.A.P.

¹⁵ Tax Ordinance Act of 29 August 1997 (consolidated text Journal of Laws of 2005, No. 8, item 60 as amended), known hereinafter as T.O.A.

¹⁶ Kremis J. [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, p. 685.

¹⁷ Skoczylas J.J., *Odpowiedzialność za szkody...*, p. 260.

¹⁸ Woś T. [in:] Woś T., Knysiak-Molczyk H., Romańska M., *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz*, Warsaw: LexisNexis 2009, p. 819, ISBN 978-83-7620-164-1; Kabat A. [in:] Dauter B., Gruszczyński B., Kabat A., Niezgódka-Medek M., *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz*, Warsaw: Wolters Kluwer 2011, p. 853, 978-83-2641-342-1.

R.P.A.C., including decisions and resolutions¹⁹. J.P. Tarno argues, correctly it seems, in favour of the latter interpretation, along the lines that the contradictory view, i.e. limiting the concept of an “act” in Art 287 cl. 2 R.P.A.C. to the acts indicated in Art. 3 § 2 cl. 4-7 R.P.A.C. only, would preclude the pursuit of compensation claims in the event of an administrative court determining a decision or resolution to be invalid pursuant to Art. 145 § 1 cl. 2 R.P.A.C.²⁰. The legal basis for a compensation claim, as defined in Art. 287 R.P.A.C., according to the prevailing stance in the legal literature, are the appropriate provisions of the Civil Code and, more precisely, Art. 4171 § 2 C.C.²¹. It is said, that a ruling issued by an administrative court on the basis of the cited Art. 287 R.P.A.C. meets the requirement of Art 4171 § 2 C.C. pertaining to the correct proceedings to declare a decision to be contrary to the law²².

Differences of opinion are not only noticeable in defining a catalogue of precedents which may be applied subject to Art. 4171 § 2 C.C. Even more contentious is the problem of interpreting the concept of a ruling or decision being “contrary to the law” as used by the legislator in the cited provision, which is of fundamental importance to its application in practice. Within this scope, it can be shown for example, that courts treat this as an autonomous concept, which should be understood differently to other cases where the legislator uses the wording “contrary to the law” (as for example in Art. 417 C.C.), as only cases of a judge making an elementary mistake manifesting itself as a significant, glaring and obvious infringement of the law qualify here²³. Some scholars have gone even further, maintaining that in essence it is only possible to talk about a ruling being contrary to the law if it can be demonstrated that the judge was at fault²⁴. On the other hand, according to an alternative view found in doctrine, which is legally relevant for an assessment of the premises that must be met for a ruling to be declared contrary to the law subject to Art. 4171 § 2 C.C., is that it must be established whether a significant infringement of the law took place, in the meaning that the ruling caused serious negative consequences for a party, even if it

¹⁹ Tarno J.P., *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz*, Warsaw: LexisNexis, 2006, p. 568, ISBN 83-7334-583-3.

²⁰ *Ibidem*, p. 568.

²¹ Kabat A. [in:] Dauter B., Gruszczyński B., Kabat A., Niezgódka-Medek M., *Prawo o postępowaniu...*, p. 853.

²² *Ibidem*, p. 854; Kremis J. [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, p. 685.

²³ Supreme Court verdict of 31 March 2006, IV CNP 25/05, OSNC 2007, No. 1, item 17; Supreme Court verdict of 7 July 2006 r., I CNP 33/06, OSNC 2007, No. 2, item 35.

²⁴ Gudowski J., *Węzłowe problemy skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, *Przegląd Sądowy* 2006, No. 1, p. 11.

cannot be demonstrated that there were glaring irregularities in the court's application of the law in a given case²⁵. However, one should adopt a critical approach to the presented viewpoints of case law and doctrine. The wording of Art. 4171 § 2 C.C. does not provide grounds for limiting, in any of the presented methods, the understanding of the concept of “contrary to the law”, nor should this concept be treated differently than it is on the grounds of other statutory provisions regulating liability for compensation for losses caused by the actions of a public authority. In particular, one should dismiss the viewpoint which asserts a requirement of the judge being at fault when applying the law, as this would constitute a glaring contradiction to the way in which provisions pertaining to the liability in tort of a public authority have evolved, which has clearly and indisputably departed from the requirement to prove fault, and has instead assumed that the occurrence of contrariety to the law when executing public authority is sufficient. In this context, Art. 77 par. 1 of the Constitution of the Republic of Poland²⁶ and the Constitutional Tribunal verdict of 4 December 2011 (SK 18/00) are of particular significance²⁷. There is no doubt that the currently binding regulations do not provide a basis for assessing contrariety to the law by appealing to subjective criteria: such as fault, or depending on the degree in which a judge violated the law²⁸. Nevertheless, the assertion that the only applicable criteria are those of an objective character does not, in itself, provide a clear answer to the question of exactly which activities in executing public authority may be considered to be contrary to the law. This stems from the fact that different perspectives on unlawfulness exist within doctrine, including broad-based views, according to which actions which are contrary to the principles of social coexistence as well as to the provisions of law are to be considered unlawful, as well as more narrow perspectives, where only activities which are contrary to the provisions of law are qualified as unlawful. Given the enormity of this subject, in order to get better acquainted with the various points of view the reader is encouraged to access the relevant literature. It needs only to be stated here that the most justifiable position is one that falls between these two extremes, according to which one may speak of contrariety to the law in accordance with Art. 4171 § 2 C.C. when an infringement of a provision of law takes place, and also, exceptionally, where there is an infringement of rules ensuing from an

²⁵ Safjan M., Matuszyk K.J., *Odpowiedzialność odszkodowawcza...*, p. 105-108.

²⁶ For more information on Art 77 par. 1 of the aforementioned Constitution see: Haczkowska M., *Odpowiedzialność odszkodowawcza państwa według Konstytucji RP*, Warsaw: Wydawnictwo Sejmowe, 2007, p. 60-266, ISBN 978-83-7059-827-3.

²⁷ *Journal of Laws* of 2011, No. 145, item 1683.

²⁸ For similar cases here see: Kozłowski Ł., *Glosa do wyroków Sądu Najwyższego* of 31 March 2006 r., IV CNP 25/05 and of 7 July 2006 r., I CNP 33/06, *Przegląd Sądowy* 2008, No. 7-8, p. 189.

extra-normative reference system (such as the principles of social coexistence or common decency), but – in the latter case - only when a provision of law clearly refers to such a reference system²⁹. However, it should be emphasised that the basis for filing a claim for damages based on the cited provision is, in every case, the allegation that the legally binding ruling or final decision is contrary to the law, regardless of the degree of contrariety, as the legal regulations do not provide a basis for this kind of gradation³⁰.

The situation is even more complicated when the second sentence of Art. 4171 § 2 C.C. comes into consideration. This provision pertains to situations, where a defined entity suffers a loss as a result of a legally binding ruling or final decision issued on the basis of a normative act contrary to the Constitution, ratified international agreement or statute. In this situation, the direct cause of the loss is the aforementioned ruling or decision; however, its unlawfulness stems from the fact that the regulatory act, which was the basis for issuing such ruling or decision turned out to be contrary to the Constitution, ratified international agreement or statute. In such a situation a problem arises as to the type of precedent that will be required in such a case. The doctrine presents a viewpoint according to which it is necessary to obtain two precedents: one which establishes the contrariety of the aforementioned regulatory act on which the ruling or decision was based to the legal provision set out in the Constitution, ratified international agreement or statute, and a second precedent which should be subsequently obtained, ascertaining the contrariety of the legally binding ruling or decision issued on the basis of such a regulatory act to the law; in essence this will pertain to a ruling issued as a result of reopening proceedings³¹ (e.g. with reference to rulings one points at Art. 4011 C.P.C.)³². In the literature on the subject one may encounter a different standpoint, whose proponents claim that in cases where a legally binding ruling or final decision was issued on the basis of a regulatory act contrary to the Constitution, ratified international agreement or statute, it is sufficient for only one precedent to be obtained, i.e. one that establishes the aforementioned contrariety of this regulatory act to the Constitution, ratified international agreement or statute, which is in essence a precedent as defined by Art. 4171 § 1 C.C. (in practice, depending on the

²⁹ For more on the justification of this viewpoint, see: Kremis J. [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, p. 673-674; Kuźmicka-Sulikowska J., *Zasady...*, p. 328 – 351 and p. 371.

³⁰ Similar: Skoczylas J.J., *Odpowiedzialność za szkody...*, p. 251; Świderski K., *Odpowiedzialność za szkody spowodowane działaniem władzy publicznej*, *Samorząd Terytorialny* 2001, No. 6, p. 4.

³¹ Banaszczyk Z. [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, p. 1282.

³² Kremis J. [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, p. 684; Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania-część ogólna*, Warsaw: C.H. Beck, 2008, p. 223-224, ISBN 978-83-255-0399-4.

regulatory act under assessment, the competent authority to make such a judgement includes the Constitutional Tribunal, administrative court and local government supervisory body). In light of the above, it is stated that only in a case where the cause of the contrariety of a ruling or decision to the law differs to that of it being issued on an erroneous legal basis, a precedent referring directly to the establishment of a ruling or decision being contrary to the law as defined by the first sentence of Art. 4171 § 1 C.C. would be applicable³³. Taking a stand on this matter is problematic. On the one hand the principle expressed in the first sentence of Art. 4171 § 2 C.C. requires one to obtain a precedent which ascertains that a legally binding ruling or final decision was contrary to the law (examples of such precedents are indicated above). Subsequently, in the second sentence of Art. 4171 § 2 C.C. the legislator indicated that: “This also applies to cases where a legally binding ruling or final decision is issued on the basis of a regulatory act contrary to the Constitution, ratified international agreement or statute”, which, if one takes into consideration a literal interpretation of the wording of the cited provision, seems to suggest that in such a case it is sufficient to obtain only a precedent as defined by the first sentence of this article. *Nota bene* this would make it easier for aggrieved parties, for whom this would mean a shortening of procedures, time and lowering of costs associated with pursuing compensation. On the other hand, it should be emphasised that in such a situation the court that rules on the matter of compensation would also adjudicate on issues reserved for the competencies of other bodies (e.g.: the contrariety of statutory provisions, on the basis of which the ruling in question was issued, to the Constitution, which lies within the competencies of the Constitutional Tribunal), which may give rise to reservations.

Apart from the above it should also be emphasised that most of the doubts relating to Art. 4171 § 2 C.C. being discussed were raised because the legislator limited the scope of liability in compensation only to losses caused as a result of legally binding rulings and final decisions. This, inadvertently, gave rise to a lively discussion of whether the scope of liability of public authorities includes cases where losses were caused as a result of issuing non-binding rulings or non-final decisions. Some authors have assumed the position, applying in essence a *contrario* reasoning, that these latter cases are not indeed included in the scope of public authority liability. Additionally, they have raised the argument that excluding the possibility of pursuing compensatory claims in such situations will prevent the occurrence of possible discrepancies between adjudications in compensation cases and verdicts issued during the course of the proceedings, e.g. within the scope of verifying a given ruling. They also indicated that admitting aggrieved parties to claim compensation for losses caused by a non-binding ruling would be

³³ Skoczylas J.J., *Odpowiedzialność za szkody...*, p. 252-253.

contrary to the right of appeal principle³⁴. Conversely, other authors expressed the view that compensation should also be due in the event of incurring losses as a result of issuing a non-binding ruling or non-final decision, although certain limitations were imposed. As an example, some scholars argue that in such cases there should be liability for damage caused only by non-final decisions and non-binding rulings which are subject to immediate enforcement³⁵. On the other hand, within case law verdicts can be found which stipulated that liability for losses caused by a non-final decision exists only if that decision constitutes a glaring infringement of the law³⁶. However, again one should adopt a critical approach to all of these viewpoints. It should be stated that all of the provisions of law expressed in Art. 4171 § 1- § 4 C.C., and thus also in § 2 of this article discussed above, constitute particular provisions in relation to Art. 417 C.C. This last regulation seems to contain a general formula for public authority tort (as is argued in doctrine). If so, then it should be acknowledged that Art. 4171 C.C. regulates particular cases of the liability of entities executing public authority (here the principle whereby a particular provision excludes the application of a general provision applies) and in situations where losses are caused in the course of executing public authority in circumstances not included within its regulation, one should return to the provision expressing the general conditions of liability of the aforementioned entities, thus to Art. 417 C.C. The fact of this provision's very existence and the general way it was formulated appear to speak for the fact that the legislator introduced liability in compensation on account of any and all losses caused in executing public authority and, in principle, regardless of the source of their cause. Only in particular instances where a clearly prescribed way of executing this authority exists, which entails issuing (or not issuing) regulatory acts, court rulings or administrative decisions, the legislator imposes a dependency relationship on the pursuit of claims and the existence of further reaching liability premises, as expressed in Art. 4171 C.C. In light of the above, it should be considered that, as losses due to the issuance of a non-binding ruling or non-final decision are not covered by any particular provisions contained in Art. 4171 C.C., in assessing this case one should revert to the general public authority tort formula expressed in Art. 417 C.C. and

³⁴ Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania...*, p. 223; Gudowski J., *Cywilnoprawna odpowiedzialność sędziego (z uwzględnieniem aspektów historycznych i porównawczych)* [in:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, edit. Ogiegło L., Popiołek W., Szpunar M., Kraków: Zakamycze, 2005, p. 991, ISBN 83-7444-148-8; as well as the Supreme Court verdict of 28 March 2007, II CSK 523/06, not publ.; the Supreme Court in its verdict of 19 November 2004, V CK 250/04, OSP 2005, No. 7-8, item. 98, ruled in favour of the National Treasury not being liable for losses caused as a result of issuing non-final tax decisions.

³⁵ Safjan M., *Odpowiedzialność odszkodowawcza władzy publicznej...*, p. 67.

³⁶ Supreme Court verdict of 19 April 2006, V CSK 176/05, Lex No. 230466.

acknowledge that the latter provision will then constitute a legal basis for compensation claims. This will pertain to all non-binding rulings and non-final decisions, as there are no regulatory grounds (particularly with regards to the general and broad approach to this issue provided for in Art. 417 C.C.) for stipulating such limitations within that scope³⁷. In particular, of all the arguments outlined above, one should certainly dismiss the viewpoint limiting liability in such cases to situations where significant (glaring) infringements of the law occurred.

Similar standpoints to the aforementioned discrepancies have also appeared in literature in relation to whether, on the basis of the provisions of the Polish Civil Code, one may recognise any legal grounds for pursuing compensatory claims on account of losses caused by issuing rulings which do not terminate proceedings. One of the crowning arguments raised by opponents to the existence of public authority liability within the scope of losses caused by such rulings was that the legislator, in stipulating the institution of the claim to determine that a legally binding ruling is contrary to the law (Art. 4241 – 42412 C.P.C.) - constituting one of the primary procedures within which it is possible to obtain a precedent required by virtue of Art. 4171 § 2 C.C. - included only legally binding rulings which terminate proceedings in a given case issued, as a rule, by a court of second instance³⁸. Nevertheless, it should be emphasised that such a

³⁷ This viewpoint is shared by e.g.: Łojewski B., *Odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkody wyrządzone nieprawomocnym orzeczeniem sądu cywilnego. Problem de lege lata czy de lege ferenda* [in:] *Acta Universitatis Wratislaviensis No. 3161, Prace z prawa cywilnego dla uczczenia pamięci Profesora Jana Kosika*, edit. Machnikowski P., Wrocław, 2009, p. 317; Kremis J. [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, p. 688; Bieniek G. [in:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, vol. 1, edit. Bieniek G., Warsaw: LexisNexis, 2005, p. 321, ISBN 83-7334-426-8. It should be emphasised that in this context Z Banaszczyk argued along similar lines, that Art. 417 C.C. should be considered to be the basis for pursuing compensation claims in all cases where, despite the cause of the occurrence of loss being a legally binding ruling or final decision, there are no procedures which would allow one to obtain a precedent which excludes the application of Art. 417¹ § 2 C.C. (Banaszczyk Z. [in:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, p. 1275). However, currently the latter viewpoint requires a correction in light of the solutions adopted within the framework of the amending act of 22 July 2010 which will be discussed below.

³⁸ To be more precise, this pertains to rulings by a court of second instance which terminate proceedings in a case, where as a result of issuing such a ruling a party incurred losses, and its amendment or overruling by applying available legal means was not and is not possible. Exceptionally, that is if there is a discrepancy between the ruling and the law stemming from the infringement of basic principles of the legal order or constitutional rights or human and citizen rights, the aforementioned claim was also applicable to a legally binding ruling which terminated proceedings in a given case issued by a court of first instance or second instance, even if the party did not take advantage of the available legal means, unless the possibility exists to amend or overrule the ruling by other available legal means (*vide* Art. 424¹ C.P.C.).

limitation of the types of rulings whose lawfulness can be challenged has raised objections expressed both in the literature of the subject as well as in case law. This resulted in that the Constitutional Tribunal, following the submission of a constitutional claim, issued a verdict on 1 April 2008 (SK 77/08)³⁹, which ruled that the section of Art. 4241 § 1 and 2 C.P.C.⁴⁰ in the passage including the words “which terminates proceedings in the case,” is contrary to Art. 32 par. 1 and Art. 77 par. 1 and 2 of the Constitution of the Republic of Poland. In the context of earlier observations, particular attention should be paid to some aspects of this verdict’s justification. The Tribunal declared that, in its opinion, there is no possibility to claim compensation for losses caused as a result of issuing a court ruling which does not fit within the hypothesis of Art. 4241 C.P.C. based on general principles, that is in this case on the basis of Art. 417 C.C., by which it unanimously spoke in favour of one of the aforementioned doctrinal viewpoints. In its argument to support this position the Tribunal held, *inter alia*, that such a possibility is not admissible from a constitutional perspective, as the Constitution provides a requirement that the determination of the contrariety to the law of a court ruling should be made in separate proceedings and that it was precisely this principle which formed the basis for the solution adopted in Art. 4241 C.P.C. Limiting the scope of rulings pertaining to which one may seek a declaration as to their being contrary to the law on the grounds of this last regulation is to, in the name of the certainty of the law and protection of established legal relations, limit application of Art. 417 C.C., which is of a general character. However, this limitation means that neither in the course of proceedings for a legally binding ruling to be declared contrary to the law, nor within the framework provided by the C.P.C. extraordinary remedies, there are any possibilities for obtaining a precedent which would ascertain the contrariety to the law of a legally binding ruling which does not terminate proceedings in a given case, and thus the path for pursuing compensation claims on account of losses caused as a result of such a ruling is closed. The Tribunal concluded that this was contrary to Art. 77 par. 1 of the Constitution (as it infringes the essence of the right to compensation due to losses caused as a result of public authorities acting contrary to the law), Art. 77 par. 2 of the Constitution (as it precludes the possibility of pursuing compensation claims on the abovementioned reason), as well as to Art. 32 par. 1 of the Constitution (as it does not comply with the principle of equality). Despite the fact that in the ruling in question the Tribunal clearly indicated that, due to the character of the ruling (which seems to be indicative), it was not necessary for the legislator to undertake any action in this regard (although this was not excluded), but it was decided, under the influence of this ruling, to introduce an amendment to the provisions taking into account the Tribunal's comments. Within the key assumptions of the appropriate amending act⁴¹ it was decided

³⁹ OTK-A 2008, No. 3, item 39.

⁴⁰ Discussed in footnote 38.

⁴¹ For the justification for this project see: www.sejm.gov.pl.

to categorise rulings in a specific way and consequently differentiate the procedures through which parties could pursue compensation claims due to losses caused by these rulings. The a priori obtaining of a precedent (Supreme Court ruling) before filing a compensation claim was now required with regard to legally binding rulings, covered by *res iudicata*, issued within proceedings which would provide extensive mechanisms to protect the correctness of the adjudication. Thus the possibility of questioning their conformity to the law and bringing compensation claims on this basis was to become more difficult, and conditioned upon obtaining a precedent⁴².

In the remaining types of rulings (however, it was demonstrated that this also pertains to legally binding rulings), where it would not be so axiomatically justified, and thus would not fall within the boundaries of claims requiring the establishment of the contrariety to the law of a legally binding ruling (including in its new form), it was decided to create the possibility of pursuing compensation claims without the a priori requirement to obtain a precedent. Thus if the cause of a loss in a given case would be such a ruling, the aggrieved party would be able to directly bring a claim for compensation before a common court, without the a priori requirement to carry out separate proceedings in order to obtain the aforementioned precedent. The implementation of this assumption inadvertently required, *inter alia*, the execution of a correct amendment within the scope of Art. 4171 § 2 C.C., as this provision, as already discussed, stipulated a mandatory requirement to obtain such a precedent, without allowing for exceptions. The legislative amendments which were to implement these changes were introduced by virtue of the Act of 22 July 2010 on amendments to the Civil Code Act, the Act on the Code of Civil Procedure and the Bankruptcy and Restructuring Act⁴³. Despite the fact that the aforementioned Act entered into force on 25 September 2010, in the context of the present deliberations attention should be drawn to Art. 4 par. 1 of the cited act, in accordance with which Art. 4171 § 2 C.C., as amended by this act, was to be applicable to rulings which became

⁴² Here, first and foremost attention was drawn to legally binding verdicts by second instance courts which terminate proceedings in a given case, resolutions as to the essence of the case issued by a court of second instance terminating non-process proceedings, proceedings for the acknowledgement and ascertainment of the enforceability of rulings by foreign courts and in proceedings for the acknowledgement and ascertainment of the enforceability of a ruling by a court of arbitration issued abroad or a settlement entered into in front of a court of arbitration abroad. All of these were to be embraced with the possibility of filing a petition for ascertaining their contrariety to the law, and a ruling obtained in the course of this petition ascertaining such a contrariety would permit bringing an action to court for compensation due to losses suffered as a result of issuing the aforementioned verdicts or resolutions.

⁴³ Journal of Laws No. 155, item 1037.

legally binding on or after 17 October 1997⁴⁴. This is significant from a practical point of view, as the Act amended the first sentence of Art. 4171 § 2 C.C. in such a manner that it allowed the possibility to depart, pursuant to particular provisions, from the requirement for the aggrieved party to obtain a precedent establishing the contrariety to the law of a legally binding ruling or final decision prior to bringing an action to court for compensation on account of losses suffered as a result of issuing such a ruling or decision. *Nota bene* the aforementioned amending Act of 22 July 2010 immediately introduced into the Polish legal system a provision which excluded the requirement to obtain a precedent by the aggrieved party. This pertains to Art. 4241b which was added to the C.P.C., establishing that in the event of legally binding rulings with no possibility of submitting a claim to declare the contrariety to the law of a legally binding ruling, it is possible to claim for compensation on the account of losses caused as a result of issuing such ruling without a priori ascertaining that the ruling was contrary to the law in abovementioned petition proceedings, unless the party has not taken advantage of all the available legal means. Immediately, by virtue of the amending act, regulations were added which indicated the legally binding rulings for which the aforementioned petition was not applicable (and thus, in essence, the first cases were indicated in which it was possible to bring an action for compensation in the event of losses suffered as a result of such a ruling without the requirement of obtaining a precedent). This situation occurs in enforcement proceedings (Art. 7674 § 3 C.P.C.) and in cases indicated by the Bankruptcy and Restructuring Act⁴⁵(Art. 33 par. 3, Art. 223 par 2).

However, the introduction to the Polish legal system of the discussed solutions would raise certain doubts. Firstly, it has been highlighted that they carry a risk of creating chaos in the judicial system. The source of such risk is seen to be the fact that, as there will be no requirement to obtain a precedent in the defined cases discussed above, the aggrieved party will be able to bring an action for compensation to a common court immediately, and thus this court will

⁴⁴ That is as of the date of the presently binding Constitution of The Republic of Poland of 2 April 1997 entering into force (Journal of Laws No. 42, item 483 as amended). Essentially then, this provision of the amending act of an intertemporal character allows for a retroactive application of the amended Art. 4171 § 2 C.C. It harmonises with the regulation (Art. 4 par. 2) introduced by the same Act, according to which before the day of entry into force the time of limitation of claims does not commence its course with regard to claims for remedy to losses caused as a result of issuing a ruling which is contrary to the law, which became legally binding after 17 October 1997 and before 1 September 2004. Furthermore, with regard to rulings which became legally binding in that period, the possibility to file a petition to ascertain the contrariety to the law of a legally binding ruling within two years of the Act under discussion entering into force has been foreseen.

⁴⁵ Act of 28 February 2003 (consolidated text Journal of Laws of 2009 No. 175, item 1361 as amended).

need to assess the legality of a ruling which constitutes the cause of the loss, even if it is a ruling made by a court of higher instance⁴⁶. However, it should be noted here that by virtue of the aforementioned amending Act of 22 July 2010, cases for compensation for losses caused by a legally binding ruling which is contrary to the law have been limited exclusively to the jurisdiction of regional courts⁴⁷. Therefore, at most a situation may arise wherein a regional (but not district) court will, in the process of compensation proceedings, assess the compliance with the law of a legally binding ruling of an appeals court (in assessing whether premises exist for liability in compensation). Proponents of the introduced amendments claim however that even in such a case the risk of discrepancies in case law will be prevented by subsequent legal solutions introduced within the scope of the discussed amendment of 2010, which provide the possibility of bringing a petition for cassation against a ruling in cases for compensation for losses caused by issuing a legally binding ruling, regardless of the value of the subject of the claim⁴⁸. This is to ensure that it is the Supreme Court that reviews cases of this type, which will ensure a homogeneity in rulings⁴⁹. However, this could give rise to certain objections, especially if one takes into account the frequently occurring discrepancies in Supreme Court case law (where rulings are derived from the points of view of judges sitting on the individual ruling panels), as well as the fact that bringing a petition for cassation against a ruling is not obligatory, but is a right which will not be exercised in each case.

This broad possibility to bring petitions for cassation against a ruling in compensation cases for losses caused by issuing a legally binding ruling is also used by proponents of the introduced solutions⁵⁰ in response to allegations that the entire amendment was merely intended to limit the number of cases put in front of the Supreme Court⁵¹. It was also emphasised that it retained the requirement to obtain precedents as to determine the contrariety to the law of rulings with a “high jurisdictional value” issued in the course of proceedings foreseeing all

47 Such an objection was raised by: Kocur M., *Ustawodawca nie powinien ignorować wyroku Trybunału Konstytucyjnego*, *Monitor Prawniczy* 2010, No. 8; Kocur M., Kijowski F., *Groźba chaosu w systemie władzy sądowniczej*, *Rzeczpospolita* of 4 November 2009, No. 259, p. 1.

⁴⁷ In point 4⁴ added to Art. 17 C.P.C.

⁴⁸ Art. 398² § 1 third sentence C.P.C., added by virtue of the aforementioned amendment Act.

⁴⁹ Weitz K., Grzegorzczak P., *O rzekomym chaosie w systemie władzy sądowniczej*, *Monitor Prawniczy* 2010, No. 2.

⁵⁰ Weitz K., Grzegorzczak P., cited above.

⁵¹ Such an objection was raised by, inter alia, Kocur M., Kijowski F., *Groźba chaosu...*, p. C1.

encompassing guarantees of correctness of the adjudication, and the departure from the requirement of obtaining a precedent pertains to, in essence, losses caused by issuing “non-factual” rulings which do not constitute a manifestation of jurisdictional acts *sensu stricto*⁵².

Undoubtedly a significant argument in favour of the introduced solutions providing for cases where it will not be necessary to obtain a precedent prior to bringing an action for compensation due to losses caused as a result of issuing a legally binding ruling, is the way it facilitates aggrieved parties' access to court, and the reduction in time, costs and efforts associated with the procedure of pursuing compensatory claims in such cases⁵³. However, the entire regulatory structure pertaining to the pursuit of the aforementioned claims has become, as a result of the discussed 2010 amendment, rather complicated⁵⁴, which may lead to difficulties in practice. Whether these concerns will prove to be justified will be demonstrated in the near future by observing how the introduced regulations function.

Literature:

- Bagińska E., *Odpowiedzialność odszkodowawcza za wykonywanie władzy publicznej*, Warsaw: C.H. Beck, 2006, 481 pages, ISBN 83-7483-066-2;
- Bagińska E. [in:] *System Prawa Administracyjnego*, edit. Hauser R., Niewiadomski Z., Wróbel A., vol. 12, *Odpowiedzialność odszkodowawcza w administracji*, Warsaw: C.H. Beck, 2010, 593 pages, ISBN 978-83-255-1586-7;
- Banaszczyk Z. [in:] *Kodeks cywilny*, vol. 1, *Komentarz do artykułów 1-44911*, edit. Pietrzykowski K., Warsaw: C.H. Beck, 2008, 1517 pages, ISBN 978-83-7483-839-9;
- Bieniek G. [in:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, vol. 1, edit. Bieniek G., Warsaw: LexisNexis, 2005, p. 321, ISBN 83-7334-426-8;
- Dzienis P., *Odpowiedzialność cywilna władzy publicznej*, Warsaw: C.H. Beck, 2006, 363 pages, ISBN 83-7387-971-4;

⁵² Gudowski J. [in:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, vol. 2, edit. Ereciński T., Warsaw: LexisNexis, 2006, p. 436, ISBN 83-7334-595-7; Weitz K., Grzegorzczak P., cited above.

⁵³ Gudowski J., *W systemie władzy sądowniczej nie ma i nie będzie chaosu*, *Rzeczpospolita* of 27 November 2009, No. 278, p. C8.

⁵⁴ This is emphasised by: Bagińska E. [in:] *System Prawa Administracyjnego*, edit. Hauser R., Niewiadomski Z., Wróbel A., vol. 12, *Odpowiedzialność odszkodowawcza w administracji*, Warsaw: C.H. Beck, 2010, p. 312, ISBN 978-83-255-1586-7.

- Gudowski J. [in:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, vol. 2, edit. Ereciński T., Warsaw: LexisNexis, 2006, 605 pages, ISBN 83-7334-595-7;
- Gudowski J., Cywilnoprawna odpowiedzialność sędziego (z uwzględnieniem aspektów historycznych i porównawczych) [in:] Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana, edit. Ogiegło L., Popiołek W., Szpunar M., Kraków: Zakamycze, 2005, 1612 pages, ISBN 83-7444-148-8;
- Gudowski J., Węzłowe problemy skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, Przegląd Sądowy 2006, No. 1, p. 11;
- Gudowski J., W systemie władzy sądowniczej nie ma i nie będzie chaosu, Rzeczpospolita of 27 November 2009, No. 278, p. C8;
- Haczkowska M., Odpowiedzialność odszkodowawcza państwa według Konstytucji RP, Warsaw: Wydawnictwo Sejmowe, 2007, 282 pages, ISBN 978-83-7059-827-3;
- Łojewski B., Odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkody wyrządzone nieprawomocnym orzeczeniem sądu cywilnego. Problem de lege lata czy de lege ferenda [in:] Acta Universitatis Wratislaviensis No. 3161, Prace z prawa cywilnego dla uczczenia pamięci Profesora Jana Kosika, edit. Machnikowski P., Wrocław, 2009, p. 317;
- Kabat A. [in:] Dauter B., Gruszczyński B., Kabat A., Niezgódka-Medek M., Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz, Warsaw: Wolters Kluwer 2011, 912 pages, ISBN 978-83-2641-342-1;
- Kocur M., Ustawodawca nie powinien ignorować wyroku Trybunału Konstytucyjnego, Monitor Prawniczy 2010, No. 8;
- Kocur M., Kijowski F., Groźba chaosu w systemie władzy sądowniczej, Rzeczpospolita of 4 November 2009, No. 259, p. 1;
- Kozłowski Ł., Glosa do wyroków Sądu Najwyższego of 31 March 2006 r., IV CNP 25/05 and of 7 July 2006 r., I CNP 33/06, Przegląd Sądowy 2008, No. 7-8, p. 189;
- Kremis J. [in:] Kodeks cywilny. Komentarz, edit. Gniewek E., Warsaw: C.H. Beck, 2006, 1626 pages, ISBN 83-7483-092-1;
- Kuźmicka-Sulikowska J., Zasady odpowiedzialności deliktowej w świetle nowych tendencji w ustawodawstwie polskim, Warsaw: Wolters Kluwer Polska, 2011, 518 pages, ISBN 978-83-264-1300-1;
- Radwański Z., Olejniczak A., Zobowiązania-część ogólna, Warsaw: C.H. Beck, 2008, 395 pages, ISBN 978-83-255-0399-4;
- Safjan M., Odpowiedzialność odszkodowawcza władzy publicznej (po 1 września 2004 roku), Warsaw: LexisNexis 2004, 191 pages, ISBN 83-7334-373-3;
- Safjan M., Matuszyk K.J., Odpowiedzialność odszkodowawcza władzy publicznej, Warsaw: LexisNexis 2009, 312 pages, ISBN 978-83-7620-181-8;

- Skoczylas J.J., Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez władzę publiczną, Warsaw: LexisNexis, 2005, 415 pages, ISBN 83-7334-484-5;
- Świdzki K., Odpowiedzialność za szkody spowodowane działaniem władzy publicznej, Samorząd Terytorialny 2001, No. 6, p. 4;
- Tarno J.P., Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz, Warsaw: LexisNexis, 2006, 602 pages, ISBN 83-7334-583-3;
- Weitz K., Grzegorzczak P., O rzekomym chaosie w systemie władzy sądowniczej, Monitor Prawniczy 2010, No. 2;
- Woś T. [in:] Woś T., Knysiak–Molczyk H., Romańska M., Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz, Warsaw: LexisNexis 2009, 998 pages, ISBN 978-83-7620-164-1;
- Zembrzuski T., Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jako instrument dochodzenia od Skarbu Państwa naprawienia szkody wyrządzonej wydaniem orzeczenia sądowego w postępowaniu cywilnym, Studia Iuridica 2007, vol. XLVII, p. 307 and fol.

Contact – email

j.kuzmicka@prawo.uni.wroc.pl

ZEMĚDĚLSKÝ PACTH

MARTIN LEBEDA

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Zemědělský pacht není novým institutem soukromého práva. Tento institut je v praxi již využíván. V současném občanském zákoníku je však upraven jako nájem. Nový termín by měl blíže vystihnout tento institut.

Key words in original language

Zemědělský pacht, nájem, pozemek, občanský zákoník

Abstract

Agricultural lease is not a new institute of private law. This institute has been used in praxis. The valid Civil Code operates with the same institute using a different term - lease (different meaning). This new term should specify better the essence of institute.

Key words

Agricultural lease, lease, land, Civil Code

Právní úprava užívání zemědělských pozemků souvisí s dnešními požadavky na udržitelné využití zemědělské půdy a to nejen z pohledu hospodářské, ale i z pohledu životního prostředí, zejména pak s jeho udržitelným rozvojem. Nynější zemědělství je závislé nejen na vlastní hospodářské produkci, ale čím dál častěji se jedná i o možný zisk z různých dotačních programů. Právě vzhledem k těmto programům si osoby podnikající v zemědělství poslední léta dávají velký pozor právě na úpravu nájemních smluv. Nová legislativa týkající se pachtu zemědělských pozemků je pro ně tedy velice důležitá.

Pojmová změna z nájmu na pacht je víceméně zpřesňující. Terminologická změna souvisí s odlišností využití výnosů propachtované věci. Pacht dle nové právní úpravy je rozlišen na základě kritéria požívání užitků věci, tj. práva brát plody a jiné užitky věci. V případě zemědělsky využitelných pozemků sklídit úrodu. Oproti nájmu jde o hlavní odlišující znak, kdy v případě nájmu nájemce věc sice může v dohodnutém rozsahu užívat, nikoliv však požívat užitky.

Zemědělský pacht je specifickým druhem pachtu a to vzhledem ke své praktické odlišnosti od ostatních druhů pachtu. Právní úprava je obsažena kromě obecných ustanovení v § 2345 a násl. NOZ. NOZ stanoví, že v případě propachtování zemědělského, či lesního pozemku, je ujednáno zemědělský pacht. Takovéto striktní ustanovení

o vzniku zemědělského pachtu souvisí zejména s ukončením smlouvy, kdy je třeba brát ohled na skutečnost, že tento by měl skončit právě po sklizni. Tímto dochází nejen k prevenci škod, ale zejména i k prevenci sporů mezi smluvními stranami.

NOZ staví na neformálnosti právních jednání a na mnohých místech dochází k tomu, že je písemná forma upozaděna. Na tuto skutečnost reaguje odst. 2 § 2345, který říká, že pokud je pacht ujednán na dobu delší než dva roky a není-li smlouva uzavřena v písemné formě, má se za to, že pacht byl ujednán na dobu neurčitou. Tímto ustanovením je opět dosahováno prevence sporům týkajících se obsahu právního jednání. V případě smluv na dobu neurčitou je stanovena dvanáctiměsíční výpovědní doba. Nelze však opomenout skutečnost, že tato doba (nikoliv lhůta) je vázána na § 2339 odst. 2, který říká, že u zemědělského pachtu je pachtovní rok od 1. 10. do 30. 9. následujícího roku. Tímto je dosaženo toho, že bude možné řádně sklídit úrodu bez řešení problému, kdyby pacht skončil např. v průběhu roku. Jedná se o výjimku, kdy obecně pro pacht platí, že se jedná o kalendářní rok.

Pro případ úmrtí pachtýře, či jeho nezpůsobilosti ze zdravotních důvodů na pozemku hospodařit, zákon dává pachtýři (jeho dědici) právo vypovědět pacht v tříměsíční výpovědní době, a to i když byl ujednán na dobu určitou. V případě dědice musí být výpověď podána do šesti měsíců ode dne, kdy pachtýř zemřel.

Přechodná ustanovení nedostatečně reflektují novou právní úpravu zemědělského pachtu, kdy v případě nájmu je stanoveno, že po vstupu v účinnost se použijí ustanovení NOZ. Toto se však netýká pachtu a za této situace je třeba vyjít z přechodných ustanovení k závazkům obecně. Nynější nájemní smlouvy na zemědělské pozemky tak budou posuzovány dle své povahy a obsahu. Domnívám se však, že až na výjimky, tyto bude třeba hodnotit jako smlouvy pachtovní, a tedy se budou řídit stávající právní úpravou, pokud je strany dohodou nepodřadí pod NOZ. Nabízí se otázka, proč přechodná ustanovení nepamatují na zemědělský pacht. Odpovědí může být obdobná úprava NOZ dosavadní právní úpravě. Osobně se však domnívám, že tento specifický a zejména pak dlouhodobý právní vztah měl být obdobně jako nájem podřazen pod NOZ.

Co se týče samotných dotačních programů, v těchto bude záviset na vůli poskytovatelů dotací, jak posoudí rozdíly mezi nájmem a pachtem u zemědělských pozemků. V počátcích lze očekávat dílčí problémy z pohledu nadměrného formalismu týkajícího se označení nájem a pacht.

Závěrem lze shrnout, že právní úprava zemědělského pachtu je v zásadě obdobná dosavadní právní úpravě. Problém mohou však znamenat přechodná ustanovení, kdy zejména pro větší zemědělské společnosti bude třeba zkoumat, jakým právním předpisem se konkrétní smlouva řídí. Tato svízele však nemění nic na skutečnosti, že terminologické odlišení by mohlo být ku prospěchu věci v delším časovém horizontu.

Literature:

- Poslanecká sněmovna PČR, Vláda ČR: Důvodová zpráva - konsolidovaná verze [online]. Praha, 2012, 598 s. [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/DZ_NOZ_89_%202012_Sb.pdf
- Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Contact – email

martinlebeda@mail.muni.cz

PRÍBEH ZATÚLANÝCH PARAGRAFOV ALEBO AKO PROCES NAVŠTÍVIL HMOTU

JAKUB LÖWY

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Slovenská republika

Abstract in original language

Príspevok približuje všeobecné trendy presunu procesných noriem do hmotného práva, a to predovšetkým v oblasti súkromného práva. Rovnako poukazuje aj na problematiku hromadných žalôb. Príspevok demonštruje tieto smery aj v právnej úprave nového českého Občianskeho zákonníka, a to príkladným výkladom niektorých ustanovení. Príspevok napokon poskytuje úvahu o tom, či a v akom rozsahu je takéto prenikanie procesných noriem do hmotného práva vhodné a žiaduce.

Key words in original language

Rekodifikácia, Civilné právo

Abstract

Article subscribes general trends as procedural rules move closer to the substantive law, particularly in the area of private law. Refers to the issue of class actions too. Article demonstrates these trends in legislation and new Czech Civil Code to an exemplary interpretation of certain provisions. Article finally gives consideration to whether and to what extent such a penetration into the procedural rules of substantive law appropriate and desirable.

Key words

Recodification, Civil law

Civilné právo v Slovenskej, ale aj v Českej republike sa v poslednom období spája s rekodifikáciou občianskeho práva. Kým v Českej republike je tento proces už čiastočne zavŕšený prijatím nového Občianskeho zákonníka, v Slovenskej republike naďalej prebiehajú rekodifikačné práce v oblasti Občianskeho práva hmotného, ale aj Občianskeho (civilného) práva procesného.

V žiadnom prípade nemožno pochybovať o vzájomnej väzbe medzi občianskym právom hmotným a občianskym právom procesným, obdobne ako je tomu aj v iných právnych oblastiach vo vzťahu medzi právom hmotným a právom procesným. V oblasti občianskeho (civilného) práva procesného je toto špecifikum o to výraznejšie, že

kým občianske právo hmotné spadá do oblasti súkromného práva, civilné právo procesné zaraďujeme do oblasti práva verejného.

Vzájomným vzťahom hmotného a procesného práva sa vo svojej odbornej monografii „Problémy vzájemného vzťahu práva procesného a hmotného“ venuje profesor Macur.¹ Profesor Macur poukázal na existenciu niekoľkých teórií vo vzťahu hmotného a procesného práva.

Prvá z predmetných koncepcií nadraduje procesné právo právu hmotnému. Druhá z predmetných teórií (koncepcií) vychádza z nadradenosti hmotného práva právu procesnému. Táto koncepcia vychádza z kognitívneho vnímania procesného práva, keď procesné právo je zamerané výlučne na hľadanie subjektívneho hmotného vzťahu, resp. právneho vzťahu.² Tretia koncepcia vychádza zo vzťahu rovnocennosti práva hmotného a procesného.

Diferenciácia medzi občianskym právom hmotným a procesným je zrejماً. Kým civilné právo procesné je nevyhnutné zaradiť do oblasti verejného práva, občianske právo hmotné je jednoznačne právom súkromným. Napriek spornosti začlenenia civilného práva procesného do kategórie verejného práva identifikujeme viacero kritérií, ktoré umožňujú dané zaradiť práve do predmetnej kategórie. Základný civilnoprocesný vzťah je tvorený tromi subjektmi, ktorými sú súd, a účastníci konania (sporové strany). Kým účastníci konania sú vo vzájomnom vzťahu rovnosti, tak súd je vo vzťahu k účastníkom konania vo vzťahu nadradenosti. Pokiaľ sa zameriame na výsledok tohto vzťahu je ním individuálne rozhodnutie súdu, ktoré má autoritatívny charakter. Z uvedeného je už zrejماً, že práve dané spôsobuje začlenenie civilného práva procesného do oblasti verejného práva. Možno následne poukázať aj na ďalšie atribúty, ktorými sú ochrana verejného záujmu, ako aj prevaha kogentných noriem v texte právneho predpisu, Občianskeho súdneho poriadku.

Napriek vlastnej kategórii a rozdielnemu začleneniu do oblasti verejného a súkromného práva majú k sebe obe právne odvetvia mimoriadne blízko. V poslednom období zaznamenávame, že v niektorých prípadoch až tak blízko, že nedochádza k zrejmemu rozlišovaniu medzi osobitým charakterom hmotného a procesného práva a procesné normy sa nám objavujú v hmotnoprávných súkromnoprávných kódexoch, čím podľa nášho názoru dochádza k nerešpektovaniu základných teoretických poznatkov o vzťahu medzi hmotným a procesným právom – a to napriek dve storočia trvajúcemu vývoju, ktoré ústi v jednoznačnú diferenciáciu oboch oblastí

¹ MACUR, J. Problémy vzájemného vzťahu práva procesného a hmotného. ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS. IURIDICA No 129. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0810-5.

² Tamtiež, s. 20

a v konštituovanie civilného práva procesného ako samostatného právneho odvetvia.³

V ďalšom sa tak zameriame na rozbor vybraných ustanovení, ktoré sú svojou povahou procesného charakteru, avšak ich obsah nachádzame zakotvený v hmotnoprávných predpisoch súkromného práva. Poukážeme na existenciu takýchto ustanovení v slovenskom, ale aj v českom právnom poriadku.

V českom právnom poriadku možno s účinnosťou od 01.01.2014 poukázať na ustanovenie § 13 nového Občianskeho zákonníka. Podľa § 13 nového Občianskeho zákonníka v súlade s ktorým každý, kto sa domáha právnej ochrany, môže dôvodne očakávať, že jeho právny prípad (právna vec) bude rozhodnutý obdobne ako iný právny prípad (iná právna vec), ktorý už bol rozhodnutý a ktorý sa s jeho právnym prípadom (jeho právnou vecou) zhoduje v podstatných znakoch. Pokiaľ by bol prípad rozhodnutý inak, má každý kto sa domáha právnej ochrany, právo na presvedčivé vysvetlenie dôvodov tejto odchýlky.

Zo znenia predmetného ustanovenia je zrejmé, že sa spája s niektorými významnými procesnými inštitútmi, ale aj ústavnoprávnymi zásadami akými sú napríklad súdne rozhodnutie a jeho odôvodnenie, poučovacia povinnosť súdu a iné. Samotná dôvodová správa k predmetnému ustanoveniu zdôrazňuje len jeho hmotnoprávny charakter, keď uvádza: „že ten kto sa dovoľáva ochrany svojho práva založeného hmotným právom, má legitímny právny dôvod očakávať, že jeho právny prípad bude posúdený obdobne ako iné typovo vhodné a už rozhodnuté právne prípady, pretože má právny dôvod sa spoliehať na to, že ustanovenia hmotného práva budú vykladané zhodne s doterajšou rozhodovacou praxou.“⁴

Predmetné ustanovenie v rovine procesnoprávnej a ústavnoprávnej predstavuje vyjadrenie zásady garancie práva na súdnu a inú právnu ochranu, ktorá má spočívať v predvídateľnosti súdneho rozhodnutia. Napriek procesnému charakteru predmetného ustanovenia domnievame sa, že nespôsobí až také závažné problémy, nakoľko sa javí ako nadbytočné a už raz zakotvené dokonca v Listine základných práv a slobôd ako ústavnoprávna zásada. Otázkou zostáva ako sa s predmetným ustanovením vysporiada prax všeobecných súdov, resp. v akom rozsahu ho z pohľadu hmotného práva budú v občianskom súdnom konaní využívať účastníci konania.

Predmetné ustanovenie, ako na to správe poukázala odborná verejnosť, kladie zvýšené nároky na činnosť sudcu, či už pri

³ LAVICKÝ, P. Civilní soudnictví a nový občanský zákoník. Soudce. 2011. č. 9. s. 4 a nasl.

⁴ Dôvodová správa k vládnemu návrhu Občianskeho zákonníka, Sněmovní tisk 362/0, část ½. Zvláštní část, k § 13

odôvodňovaní súdnych rozhodnutí, tak aj pri plnení poučovacej povinnosti, a to predovšetkým vo vzťahu k ustanoveniu § 118a Občianskeho súdneho rádu.⁵

V slovenskom právnom poriadku obdobne nachádzame ustanovenia procesného charakteru v hmotnoprávných predpisoch. súkromného práva. Súvisia predovšetkým s problematikou tzv. hromadných žalôb, resp. kolektívneho uplatňovania nárokov.

Podľa § 54 ods. 2 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len Obchodný zákonník), „Len čo sa začalo konanie v spore o zdržanie sa konania alebo o odstránenie závadného stavu alebo sa právoplatne skončilo, nie sú žaloby ďalších oprávnených osôb pre tie isté nároky z tohto istého konania prípustné; to nie je na ujmu práva týchto ďalších osôb pripojiť sa k začatému sporu podľa všeobecných ustanovení ako vedľajší účastníci.“ Právoplatné rozsudky vydané o týchto nárokoch k žalobe i len jedného oprávneného sú účinné aj pre ďalších oprávnených.“

Najvýraznejšou osobitosťou, ktorá sa prejavuje pri kolektívnom uplatňovaní nárokov v súlade s ustanovením § 54 ods. 2 Obchodného zákonníka sú účinky, ktoré rozhodnutie vo veci nekalej súťaže vyvoláva. Rozhodnutie vo veci nekalej súťaže rozširuje subjektívne medze právoplatnosti i na ďalšie osoby než sú účastníci konania resp. ktoré boli účastníkmi konania bez toho, že by sa vôbec zúčastnili samotného konania. Uvedené predstavuje isté špecifikum, nakoľko žaloby podľa § 80 písm. b) Občianskeho súdneho poriadku majú deklaratórne účinky a pôsobia výlučne inter partes, t. j. v zásade medzi účastníkmi konania ako subjektmi procesu. Výnimka z relatívnej záväznosti právoplatnosti a vykonateľnosti medzi účastníkmi konania sa prejavuje napríklad v tom, že osoba, ktorá sa vôbec nezúčastnila konania pred súdom ako účastník je oprávnená z rozhodnutia vydaného v sporovom konaní, ktoré sa začalo na podklade hromadnej žaloby, ba dokonca možno dospieť k záveru, že napriek tomu, že nebola účastníkom konania môže podať návrh na vykonanie exekúcie čím dochádza k modifikácii základnej exekučnej zásady, že oprávneným je ten, ktorému svedčí nárok vyplývajúci z exekučného titulu a povinnému svedčí povinnosť vyplývajúca z exekučného titulu, pričom v prospech daných subjektov je možné viesť a vykonať exekúciu.

Uvedené platí aj pre situácie ak síce osoba, ktorá vo vzťahu k sebe vyvodzuje účinky rozhodnutia sa zúčastňovala na konaní, avšak iba v postavení vedľajšieho účastníka. Inštitút vedľajšieho účastníctva v danej hmotnoprávnej konštrukcii reprezentuje právny záujem tohto subjektu na výsledku konania, nakoľko ak by nedošlo k uplatneniu nároku, on sám by v zhodnej miere a rozsahu samostatným návrhom

⁵ KŘIVÁČKOVÁ, J. Vliv § 13 navrhovaného občianskeho zákoníku na soudní rozhodování v civilním soudním řízení. Právní fórum, 2011. Č. 8, s. 383 a nasl.

mohol uplatňovať rovnaké práva. Podmienkou kolektívneho presadzovania záujmov je existencia súladu zastupovaných záujmov, respektíve subjektívnych práv všetkých zúčastnených subjektov.⁶

Nedostatok slovenskej právnej úpravy spočíva v skutočnosti, že neexistuje procesná úprava obsiahnutá v Občianskom súdnom poriadku, ktorá by reflektovala na hmotnoprávne ustanovenia, a z toho dôvodu možno vyvodit' záver o absencii procesných nástrojov, ktoré by uviedli do života hmotnoprávne prostriedky kolektívnej ochrany zakotvené v Obchodnom zákonníku. Predmetné ustanovenie obsiahnuté v hmotnoprávnom predpise tak nemá oporu v procesnej norme a to vzhľadom na absenciu úpravy hromadných žalôb v slovenskom právnom poriadku.

Zhodne je procesná úprava v tomto smere nedostatočná lebo nezaručuje žiadnu ochranu práv ďalším subjektom v postavení vedľajších účastníkov alebo pasívnych subjektov, ktorí sa na konaní vôbec nezúčastňujú pokiaľ ide o uplatňovanie predmetných nárokov.

Neexistuje žiadna ingerencia súdu, pokiaľ sa účastník konania rozhodne vziať návrh na začatie konania pri kolektívnom uplatňovaní práv v súlade s ustanovením § 54 ods. 2 Obchodného zákonníka späť, prípadne pokiaľ sa rozhodne uzavrieť zmier a pod. Práve uvedené je esenciálnym znakom hromadnej žaloby z hľadiska zachovania práva na súdnu ochranu pre ostatné subjekty.⁷

Obdobné ustanovenie upravujúce hromadné žaloby nachádzame v zákone č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len Občiansky zákonník). Podľa § 53a ods. 1 Občianskeho zákonníka, „Ak súd určil niektorú zmluvnú podmienku v spotrebiteľskej zmluve, ktorá sa uzatvára vo viacerých prípadoch, a je obvyklé, že spotrebiteľ obsah zmluvy podstatným spôsobom neovplyvňuje alebo vo všeobecných obchodných podmienkach za neplatnú z dôvodu neprijateľnosti takejto podmienky, alebo nepriznal plnenie dodávateľovi z dôvodu takejto podmienky, dodávateľ je povinný zdržať sa používania takejto podmienky alebo podmienky s rovnakým významom v zmluvách so všetkými spotrebiteľmi. Dodávateľ má rovnakú povinnosť aj vtedy, ak mu na základe takejto podmienky súd uložil vydať spotrebiteľovi bezdôvodné obohatenie, nahradiť škodu alebo zaplatiť primerané finančné zadost'učinenie. Rovnakú povinnosť má aj právny nástupca dodávateľa.“

⁶ BALARIN, J. Kolektívni ochrana práv v civilním soudním řízení. Praha: Centrum právní komparistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2011, s. 34. ISBN 978-80-87488-03-4

⁷ Typickým znakom je skúmanie a súhlas súdu s takýmto vykonaným dispozičným úkonom v prípadoch, ak ide o uplatňovanie práv prostredníctvom hromadnej žaloby, a to najmä za účelom ochrany záujmov pasívnych subjektov.

Napriek tomu, že predmetné ustanovenie je zakotvené v Občianskom zákonníku, má významné procesné aspekty. Obdobne ako v prípade ustanovenia § 54 ods. 2 Obchodného zákonníka cieľom predmetného ustanovenia je ochrana slabších subjektov, t. j. predovšetkým ochrana spotrebiteľa.

Obdobne ako v prípade ustanovenia § 54 ods. 2 Obchodného zákonníka je aj toto ustanovenie vyjadrením záväznosti súdneho rozhodnutia aj vo vzťahu k ďalším subjektom. Ustanovenie § 159 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku je vyjadrením zásady záväznosti rozhodnutia. Rozhodnutie je v zásade tzv. relatívne záväzné, t. j. je záväzné len medzi účastníkmi konania. Ako sme to spomenuli vyššie hovoríme o tzv. relatívnej právoplatnosti rozhodnutia. Táto zásada je vyjadrením, že uloženú povinnosť možno spravidla vynucovať len od toho, kto je definovaný ako účastník konania v súdnom rozhodnutí. Z predmetnej zásady pripúšťa Občiansky súdny poriadok niekoľko výnimiek. Prvú výnimku predstavuje § 159 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku veta za bodkočiarkou, ktorá je vyjadrením, že rozhodnutie o osobnom stave je záväzné pre každého. Ďalšiu výnimku z predmetnej procesnej zásady vyjadruje ustanovenie § 159a Občianskeho súdneho poriadku, ktoré rozširuje účinky súdneho rozhodnutia medzi účastníkmi konania o určenie vlastníckeho práva k nehnuteľnosti na ďalšie tretie osoby.

Z hľadiska ustanovenia § 53a ods. 1 Občianskeho zákonníka možno vyvodíť rovnaké atribúty a charakteristiku ako je tomu v prípade ustanovenia § 54 Obchodného zákonníka. Zhodne to platí aj o absencii reflexie tejto hmotnoprávnej normy v procesnom predpise.

Zhodné účinky vyvoláva ustanovenie § 54 Obchodného zákonníka a aj ustanovenie § 53a ods. 1 Občianskeho zákonníka, pričom obe predmetné normy sú zakotvené v hmotnom a nie procesnom predpise.

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že zakotvenie procesných noriem v hmotnoprávnom predpise nemusí byť absolútnym negatívom. Rozhodujúce je, či tieto hmotnoprávne normy procesného charakteru majú oporu v procesnom práve. Domnievame sa, že pokiaľ takéto normy v procesnom práve náležitú reflexiu nenachádzajú nie je možná ani ich skutočná realizácia v zmysle základného poňatia vzťahu medzi hmotným a procesným právom.

V Slovenskej republike v súčasnosti prebieha rekodifikácia civilného práva procesného, ale aj občianskeho práva hmotného. V súlade so schváleným vecným zámerom sa uvažuje o vytvorení troch samostatných kódexov, a to Civilného sporového poriadku, Civilného mimosporového poriadku a Správneho poriadku súdneho.⁸ Základný rámec civilného procesu by mal byť upravený v Civilnom sporovom poriadku. Civilný sporový poriadok ako moderný kódex by mal reflektovať aj na nové inštitúty, ktoré sú súčasnému civilnému právu

⁸ <http://www.justice.gov.sk>

procesnému známe, a pre spoločnosť nevyhnutné. Popri otázke prísneho zakotvenia formálnej pravdy, otázke obligatórneho zastúpenia advokátom a redukcii množstva opravných prostriedkov sa deklaruje aj potreba zakotvenia možnosti výraznejšej ochrany a uplatňovania kolektívnych práv prostredníctvom skupinových žalôb.

Práve na danom mieste sa tak otvára priestor, aby vyššie spomenuté ustanovenia našli svoj reálny priestor v procesnom kódexe a boli zaradené na správne miesto na ktoré patria. Týmto spôsobom tak hmotnoprávna norma nebude mať len obsolétny charakter, ale bude nachádzať svoje reálne uplatnenie a bude garantovať ochranu práv relevantným subjektom.

Vyššie sme poukázali na základné teórie vzťahu medzi hmotným a procesným právom. V súčasnosti platí, že hranice medzi oboma sa postupne stierajú. Z hľadiska vlastného charakteru toho ktorého právneho odvetvia, ale istá miera musí zostať zachovaná. Pokiaľ by tomu tak nebolo, bolo by nadbytočné diferencovať jednotlivé právne odvetvia.

Civilné procesné právo už dávno nie je len „slúžkou hmotného práva“. Civilné právo procesné má svoje relevantné miesto v systéme právnych odvetví. V týchto intenciách by tak mala smerovať ruka zákonodarcu pri konštruovaní nových procesných predpisov civilného procesného, ale aj hmotného práva.

Literature:

- BALARIN, J. Kolektivní ochrana práv v civilním soudním řízení. Praha: Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2011, s. 34. ISBN 978-80-87488-03-4
- LAVICKÝ, P. Civilní soudnictví a nový občanský zákoník. Soudce. 2011. č. 9. s. 4 a nasl.
- MACUR, J. Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného. ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS. IURIDICA No 129. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0810-5.
- ŘIVÁČKOVÁ, J. Vliv § 13 navrhovaného občanského zákoníku na soudní rozhodování v civilním soudním řízení. Právní fórum, 2011. Č. 8, s. 383 a nasl.

Contact – email

jakub.lowy@gmail.com

LETTER OF INTENT POHLEDEM PŘEDSMLUVNÍ ODPOVĚDNOSTI

ZBYNĚK MATULA

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek rozebírá problematiku možných vazeb mezi "letter of intent" a tzv. předsmulvni odpovědností. Letter of intent totiž na straně jedné sehrává významnou roli v procesu vytváření legitimního očekávání (které je ideovým základem předsmulvni odpovědnosti), na druhé straně se zpravidla nejedná o jediný důvod, který adresáta sdělení utvrzuje v jeho přesvědčení o uzavření smlouvy.

Key words in original language

Předsmulvni odpovědnost, letter of intent, legitimní očekávání.

Abstract

The presented paper deals with the concept of letter of intent, or more precisely of the problem of possible relationship between this instrument and pre-contractual liability (culpa in contrahendo). On the one hand represents letter of intent undoubtedly important factor in the process of creation of „legitimate expectation“ (which is a basis of pre-contractual liability). On the other hand, letter of intent isn't sole reason for creation of this state of mind, i. e. it is necessary to take account of all relevant circumstances.

Key words

Pre-contractual liability, letter of intent, legitimate expectation.

UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY

Negociace rozsáhlejších (často dlouhodobých a nákladných) smluvních celků (např. fúze, prodej či nájem obchodního závodu, převod obchodních podílů) se zpravidla neodehrává v „tradičním“ schématu výměny oferty a akceptace. Do vyjednávání jsou tak mnohdy zapojeny také další instrumenty.¹ Příkladem tohoto trendu přitom může být právě tzv. letter of intent.

Definovat tento nástroj (příznačný původně pro oblast anglo-amerického práva) je vzhledem k široké škále jeho forem a funkcí (viz

¹ Obecně srov. např. MOSS, G. C. *The Function of Letters of Intent and their Recognition in Modern Legal Systems*. In SCHULZE, R. (ed.). *New Features in Contract Law*. Munich: Sellier, 2007, 439 s., ISBN 9783866530362, s. 139 a násl.

níže) poměrně obtížné.² Úvodem lze nicméně předeslat, že se v případě letter of intent nejedná o svébytný právní institut. Skutečnost, že je takto posuzovaný dokument označen, je tudíž (bez dalšího) právně indiferentní (kvalifikace dokumentu se odvíjí od jeho vlastního obsahu – přičemž dle okolností se může jednat jak o nezávazné prohlášení jednoho z kontrahentů, tak o návrh k uzavření smlouvy či dokonce o smlouvu samotnou).³

Uplatnění nachází letter of intent ve fázi vyjednávání o smlouvě, zpravidla přitom předchází samotnou ofertou. Jeho smyslem bývá (primárně) vyjádření vážně míněného zájmu o uzavření smlouvy, oproti ofertě však obvykle schází vůle být vlastním návrhem vázán (nadto, právě za účelem navození nezávaznosti, často neobsahuje veškeré náležitosti budoucí smlouvy, resp. obsah zamýšlené smlouvy je vymezen spíše rámcově a předvídá další spolupráci na formulaci konečné podoby návrhu).

Účelem tohoto instrumentu má být především zefektivnění negociačního procesu. Tak jsou-li dostatečně nastíněny klíčové podmínky transakce, získává adresát sdělení poměrně relevantní představu o tom, zda je pro něj nabízená spolupráce atraktivní či nikoli. Zmíněné přitom získává na významu, zohledníme-li tradičně značnou časovou a finanční náročnost obchodů, při kterých se letter of intent obvykle používá⁴ (nenajde-li se shoda na základních předpokladech, není nutné provádět další obvyklé kroky, kterým letter of intent obecně předchází, např. due diligence, provádění znaleckých odhadů, zajištění financování projektu).⁵

Naznačenou roli plní letter of intent přináší také prostřednictvím „fixace“ již projednaných podmínek uvažované spolupráce. Jejich

² Tato skutečnost také poněkud komplikuje nalezení vhodného českého ekvivalentu. Domnívám se, že si lze vypomoci německým termínem „Absichtserklärung“, tj. „překládat“ sousloví letter of intent jako „prohlášení o záměru“ (což je dle mého soudu vhodnějším ekvivalentem než rovněž používané „ujednání o záměru“; obrat „ujednání“ totiž jednak navozuje představu, že se jedná o dvoustranný úkon, ačkoli tomu tak často nebývá, jednak se v případě navrhovaného překladu jedná o obecnější termín, který ovšem dostatečně vystihuje primární sdělení letter of intent – vyjádření zájmu účastnit se navrhované transakce).

³ Srov. KÖSTERS, F. Letter of Intent - Erscheinungsformen und Gestaltungshinweise. *Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht*, 1999, č. 13, s. 623, ISSN 1434-9272 [citováno dne 27. listopadu 2013]. Dostupné z: <http://beck-online.beck.de>.

⁴ Srov. JEFFRIES, B. *Preliminary Negotiations or Binding Obligations? A Framework for Determining the Intent of the Parties*, [citováno dne 27. listopadu 2013]. Dostupné z: <http://www.ssrn.com/>.

⁵ Letter of intent se používá také pro jednání se třetími subjekty, které mají poskytnout financování zamýšleného projektu (např. za účelem zajištění bankovního úvěru).

obsah bývá pro obě strany minimálně „morálně“ závazný a fakticky tak brání jejich opětovné negociaci.⁶ V textu letter of intent se objevují také ujednání o nesení (ev. sdílení) některých nákladů kontraktace, prohlášení o důvěrnosti poskytovaných informací či závazek nevyjednávat v téže věci s dalšími potenciálními zájemci. Letter of intent tudíž slouží také petrifikaci právního postavení angažovaných subjektů.

V návaznosti na naznačené funkce letter of intent se literatura pokouší o následující klasifikaci:⁷

- letter of intent (Absichtserklärung) jako zpravidla jednostranné (nezávazné) prohlášení, vyjadřující zájem na uzavření smlouvy,
- letter of intent jako potvrzení či předeslání (jednostranné či dvoustranné) možného obsahu budoucí smlouvy (tzv. memorandum of understanding, heads of agreement),
- letter of intent jako dohoda o průběhu negociace (instruction to proceed), obsahující zmíněná ujednání o rozdělení nákladů, důvěrnosti některých informací, časový harmonogram jednání (step-list) apod.

Je tedy zřejmé, že letter of intent funkčně a právně osciluje od jednostranného (zcela či částečně) nezávazného prohlášení po dvoustranné právní jednání, regulující pravidla negociační spolupráce (míra závaznosti je přitom odvislá od formy a obsahu tohoto dokumentu).⁸

Jelikož se tento nástroj dostává ke slovu ve fázi negociace, nabízí se otázka, zda může jeho uplatnění podnítit nastoupení tzv. předsmulvních odpovědností (která se taktéž pojí s procesem vyjednávání o smlouvě). Následující text se proto pokusí stručně nastínit možné vazby mezi letter of intent a problematikou culpa in contrahendo.

⁶ Srov. např. MOSS, G. C. *The Function of Letters of Intent and their Recognition in Modern Legal Systems*. In SCHULZE, R. (ed.). *New Features in Contract Law*. Munich: Sellier, 2007, 439 s., ISBN 9783866530362, s. 144 a násl.

⁷ Srov. STAUDINGER BGB. *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Die Datenbank*, [citováno dne 27. listopadu 2013], komentář k § 145 BGB. Dostupné z: <http://beck-online.beck.de>.

⁸ Nový občanský zákoník (tj. zákon č. 89/2012, Sb., občanský zákoník, v platném znění, dále jen "NOZ") letter of intent uceleně nereguluje (s ohledem na výše uvedené to dle mého soudu není účelné ani potřebné), nicméně dílčí reflexi lze vysledovat v ustanovení § 1726 NOZ in fine (které hovoří o možnosti pořídít zápis z jednání, který by měl obsahovat rozpracovaný text smlouvy, nemusí být pro kontrahenty závazný).

PŘEDSMLUVNÍ ODPOVĚDNOST DLE NOZ

Obdobně jako u letter of intent, není snadné definičně vymezit ani pojem předsmulvni odpovědnosti (culpa in contrahendo).⁹ S jistým zjednodušením lze říci, že se jedná o odpovědnost za porušení předsmulvni povinností. Sledovaným účelem je přitom postih (zásadních) „faulů“ některého z kontrahentů, jimiž se provinil proti legitimní důvěře svého negociačního partnera.¹⁰

Předsmulvni odpovědnost pak můžeme v NOZ nalézt v následujících podobách:

- ochrana "důvěrných" informací dle § 1730 odst. 2 NOZ (porušení mlčenlivosti, resp. zneužití těchto informací je sankcionováno povinností nahradit újmu, případně také povinností vydat bezdůvodné obohacení),

- obecná předsmulvni informační povinnost ve smyslu § 1728 odst. 2 NOZ (porušení této povinnosti může vést k neplatnosti uzavírané smlouvy, např. v důsledku vyvolání omylu),

- povinnost k poctivému vedení kontraktace dle §§ 1728 odst. 1, 1729 NOZ (tj. započítí kontraktace bez „úmyslu“¹¹ smlouvu uzavřít, neukončení kontraktace, přestože zájem o uzavření smlouvy již odpadl, resp. překvapivé ukončení vyjednávání o smlouvě bez spravedlivého důvodu).

LETTER OF INTENT JAKO MOŽNÁ PŘÍČINA NASTOUPENÍ PŘEDSMLUVNÍ ODPOVĚDNOSTI?

Literatura v této souvislosti soudí, že samotné uplatnění letter of intent při kontraktaci pro (případné) nastoupení předsmulvni odpovědnosti obecně nestačí.¹² Jeho užití je proto nutné vnímat spíše v kontextu celé

⁹ A to především pro relativní mnohotvárnost jeho jevových forem, viz dále v textu.

¹⁰ Obecně srov. např. HRÁDEK, J. *Předsmulvni odpovědnost: Culpa in contrahendo*. Vydání první. Praha: Auditorium, 2009, 214 s., ISBN 9788090378698.

¹¹ Mělo by se jednat spíše o fraudulentní, nekorektní jednání. Pravidlem přitom zůstává, že je legitimní smlouvu neuzavřít, resp. vstoupit do jednání bez ucelené představy, zda bude smlouva skutečně uzavřena (což ostatně bez dostatku „vstupních“ informací často ani nelze předjímat).

¹² Srov. KÖSTERS, F. Letter of Intent - Erscheinungsformen und Gestaltungshinweise. *Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht*, 1999, č. 13, s. 624, ISSN 1434-9272 [citováno dne 27. listopadu 2013]. Dostupné z: <http://beck-online.beck.de>.

situace. Tento závěr je dle mého soudu zřejmý, podrobíme-li jej konfrontaci s jednotlivými formami culpa in contrahendo.¹³

Patrně největší vliv bude mít letter of intent na založení ev. povinnosti k ochraně důvěrných informací. Můžeme totiž předpokládat, že informace této povahy budou jeho poměrně častým obsahem (logickým důsledkem porušením jejich důvěrnosti pak bude již zmíněná povinnost nahradit způsobenou škodu, případně také vrátit takto získané bezdůvodné obohacení).

Co se týče způsobení neplatnosti smlouvy, resp. uzavření smlouvy na základě deformovaného úsudku (způsobeného porušením informační povinnosti), lze operovat s tím, že letter of intent představuje nepochybně významný (jen výjimečně však jediný) zdroj informací o zamýšlené transakci. Nelze mu proto upřít podstatný vliv na tvorbu legitimní představy druhé strany o jejich pravdivosti či kompletnosti. Nicméně, zpravidla bude nezbytné zohlednit také další faktory (jednání stran, jejich další prohlášení, samotné vyznění obsahu letter of intent apod.).

Obdobně je tomu také v případě náhlého ukončení kontraktace bez dostatečného důvodu. Pro nastoupení této skutkové podstaty je klíčové (i) vytvoření legitimního očekávání v uzavření smlouvy a (ii) ukončení kontraktace bez dostatečného (ospravedlnitelného) důvodu.

Přestože je letter of intent (ve formě jednostranného prohlášení) zásadně nezávazný, nepochybně vyjadřuje zájem o uzavření smlouvy, což může petrifikovat očekávání jeho adresáta. V obecné rovině je pro podnikání zmíněného očekávání nezbytné, aby byly mezi stranami vyjasněny kruciólní otázky budoucí smlouvy (tato kategorie se přitom bezesbytku nekryje s esenciálními náležitostmi smlouvy, často bude pro účastníky klíčová také úprava oblastí, které do této kategorie nespádají, pro realizaci samotné transakce však mají zcela zásadní vliv, viz např. otázky financování či zajištění). Shodně s výše uvedeným bude také zde podstatnou okolností jednání samotných kontrahentů (např. faktická realizace plnění dle zamýšlené smlouvy, prohlášení týkající se vyjednávané smlouvy učiněná vzájemně nebo vůči třetím osobám). Významnou roli sehrává rovněž forma připravované smlouvy, rizikovost transakce, délka vyjednávání smlouvy či předchozí spolupráci kontrahentů.¹⁴

Tak existuje-li legitimní (tj. objektivně akceptovatelné) očekávání v uzavření smlouvy, je neopodstatněné ukončení kontraktace sankcionováno vznikem odpovědnosti za vzniklou škodu. Za

¹³ Další výklad bude operovat s letter of intent ve formě jednostranného (nezávazného) prohlášení o záměru uzavřít smlouvu.

¹⁴ Srov. KRÜGER, W. et al. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 2a. Schuldrecht Allgemeiner Teil. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2003, 2810 s., ISBN 3406498213, s. 1530 a násl.

akceptovatelný důvod pro skončení vyjednávání se považuje především zásadní změna výchozích podmínek (zhoršení majetkových poměrů, faktické či právní ztížení realizace zamýšleného plnění apod.). Obvykle by však měla postačit i lepší konkurenční nabídka (zde ovšem bude záležet na fázi vyjednávání).¹⁵

Lze shrnout, že letter of intent může přispět k vytvoření potřebného legitimního očekávání také v případě této skutkové podstaty. Je však zjevné, že bez dalšího případnou odpovědnost za ukončení kontraktace nezakládá (což koreluje se závěrem, že culpa in contrahendo je z povahy věci výjimečným institutem – příliš široká aplikace by fakticky negovala obecně platnou zásadu smluvní svobody). Je proto nutné pečlivě zhodnotit i ostatní okolnosti daného případu. Předně je zapotřebí si uvědomit, že letter of intent se používá především při dlouhodobějších projektech, spojených s vyšší mírou nákladů i rizika (charakter takové transakce přitom možnost nastoupení předmluvní odpovědnosti zpravidla spíše snižuje). Záleží také na vlastní formulaci tohoto dokumentu (podrobnější vymezení budoucí smlouvy nepochybně utvrzuje přesvědčení o reálnosti jejího uzavření), stejně tak na fázi, kdy je uplatněn (je-li druhé straně předložen v době finalizace příprav na uzavření smlouvy, má nesporně citelnější vliv na utváření jejího očekávání, než je tomu na samotném začátku vyjednávání).

ZÁVĚR

Jak je patrné z předchozího textu, můžeme vysledovat určité vazby mezi předmluvní odpovědností a uplatněním letter of intent při vyjednávání o smlouvě. Z konfrontace s jednotlivými formami předmluvní odpovědnosti (viz shora) přitom vyplývá, že se jedná o vazby spíše nepřímé, letter of intent tak sehrává svou roli jako činitel v mozaice širšího kontextu dané situace, obecně však není výlučným důvodem pro navození předmluvní odpovědnosti některého ze zúčastněných subjektů (tento důsledek však může založit ve spojení s dalšími okolnostmi). Závěrem proto lze zrekapitulovat: (i) letter of intent může (dle okolností poměrně významně) přispět k nastoupení některé ze skutkových podstat culpa in contrahendo, (ii) jen zřídka však bude jediným (a rozhodujícím) faktorem pro toto hodnocení, přičemž (iii) použitím letter of intent nelze bez dalšího dosáhnout sdílení nákladů a rizik negociace (prostřednictvím nároků z předmluvní odpovědnosti).

¹⁵ Srov. KRÜGER, W. et al. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 2a. Schuldrecht Allgemeiner Teil. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2003, 2810 s., ISBN 3406498213, s. 1530 a násl.

Literature:

Monografie a komentáře:

- HRÁDEK, J. Předmluvní odpovědnost: Culpa in contrahendo. Vydání první. Praha: Auditorium, 2009, 214 s., ISBN 9788090378698.
- KRÜGER, W. et al. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2a. Schuldrecht Allgemeiner Teil. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2003, 2810 s., ISBN 3406498213.
- MOSS, G. C. The Function of Letters of Intent and their Recognition in Modern Legal Systems. In SCHULZE, R. (ed.). New Features in Contract Law. Munich: Sellier, 2007, 439 s., ISBN 9783866530362.

Elektronické zdroje:

- JEFFRIES, B. Preliminary Negotiations or Binding Obligations? A Framework for Determining the Intent of the Parties, [citováno dne 27. listopadu 2013]. Dostupné z: <http://www.ssrn.com/>.
- KÖSTERS, F. Letter of Intent - Erscheinungsformen und Gestaltungshinweise. Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht, 1999, č. 13, s. 623 - 626, ISSN 1434-9272, [citováno dne 27. listopadu 2013]. Dostupné z: <http://beck-online.beck.de>.
- STAUDINGER BGB. J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Die Datenbank, [online], [cit. 27. listopadu 2013]. Dostupné z: <http://beck-online.beck.de>.

Contact – email

zbynek.matula@ak-zachveja.cz

KOMPARACE REFORMY SOUKROMÉHO PRÁVA U NÁS A V ZAHRANIČÍ

LUCIE PIECHOWICZOVÁ

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek je shrnutím rozsáhlé analýzy, zpracované Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci pro Ministerstvo Spravedlnosti. Autorka příspěvku vybírá informace týkající se reformy soukromého práva v zahraničí a srovnává je se situací v ČR. Analýza je doplněna o vlastní komentáře a autorka tím odpovídá na otázku, zda je proces reformace v normálu v porovnání se zahraničím.

Key words in original language

Občanské právo, reforma, zahraniční státy, důvody reformy, způsoby reformy, vacatio legis, aplikace

Abstract

The contribution is summary of the broad analysis, which was prepared by Faculty of Law Palacky University in Olomouc for the Ministry of Justice. The author of contribution selects information about reform of private law in foreign countries and compares these with the situation in the Czech Republic, she completes the facts by own remarks and answers on the question if the process of reformation is normal in comparison with the other countries.

Key words

Civil law, reformation, foreign countries, reasons of reform, ways of reform, vacatio legis, application of new law

I. Úvod

V současné době sílí tlaky na poslední chvíli odložit účinnost nového občanského zákoníku (dále jen NOZ). Objevují se kritická slova ve smyslu: „Nestihli jsme se připravit“, „Na přípravu bylo málo času“, „Sami tvůrci se nedokáží shodnout na výkladu některých norem, tak jak si s tím poradí ostatní.“, „Neexistuje jediný uceleně vydaný komentář k NOZ“, a tak podobně. Na základě těchto a dalších argumentů je Poslanecká sněmovna a zejména Vláda v demisi i měsíc před účinností konfrontována otázkou: „Nebylo by lepší odložit účinnost?“

Strach jednoduše visí ve vzduchu. Čím blíže je datum 1.1.2014, tím je nervozita vyšší. V médiích se objevují alarmující články o tom, jak lichváři od 1.1.2014 začnou vydělávat na spotřebitelích díky NOZ¹, nebo jak NOZ umožňuje legalizaci obchodu s dětmi² atd. Co za těmito mnohdy až absurdními zprávami stojí, lze se jen domnívat. Prokrastinace se nevyhýbá ani právníkům, a tak mnozí již dnes přiznávají, nechali jsme přípravu na poslední chvíli a jsme překvapeni, jak moc se právní úprava mění. Jeden nejmenovaný advokát trefně okomentoval NOZ, tohle není jen změna zákona, tohle je opravdová revoluce, NOZ přímo nabádá ke změně právního myšlení. Nutí nás přemýšlet. A přemýšlení jak je známo "bolí", a tak jedna opět raději nejmenovaná asistentka soudce na školení k NOZu pořádané Justiční akademií pokládá dotaz: A to se tedy budu muset vždycky zamyslet nad tím, co je smyslem a účelem právní normy? Jen těžko hledat jinou odpověď než ano, paní kolegyně, Vy byste to měla dělat už dnes. Mnohdy však na školeních lze sledovat i hlubokou sebereflexi a pokrok, když mnozí erudovaní a velmi zkušení právníci ohodnotí vtipně školení k NOZu slovy: "Pro nás je to taková univerzita třetího věku. A jsme rádi za ni." Samozřejmě že ten, který se s NOZem seznámí v rámci školení nebo samostudiem, má mnohdy pocit, že je toho mnoho, že zákon neobsahuje na všechny otázky odpovědi a není judikatura, o kterou by se dalo opřít. Z této poněkud stresové situace vidí nejjednodušší cesta ven - odložení účinnosti.

Na druhou stranu existuje celá řada těch, kteří přípravu nepodcenili, investovali do ní nemalé finanční prostředky a pro ně by odložení účinnosti znamenalo jisté finanční ztráty, protože ne vše by se dalo za rok, či za dva znova použít. Pokud by vůbec byla za rok či za dva politická vůle, aby zákoník skutečně nabyl účinnosti i po dodatečné legisvakanci a neskončil by podobně jako služební zákon, který se stal platným v roce 2002 a doposud nenabyl účinnosti, protože jeho účinnost byla neustále odkládána.

Česká republika není jedinou zemí, která se musí s reformou soukromého práva "poprat". I v mnoha jiných zahraničních státech v minulosti docházelo nebo dochází k reformám soukromého práva. Většina států k nim přistoupila již před lety a mají tudíž zkušenosti, které mohou být inspirativní při našem procesu rekodifikace. Cílem tohoto příspěvku je snaha ukázat, že proces rekodifikace soukromého práva v České republice je v porovnání s jinými státy standardní místy až nadstandartní v pozitivním slova smyslu. Text vychází z poznatků,

¹ <http://aktualne.centrum.cz/finance/penize/clanek.phtml?id=796989>

² http://zpravy.idnes.cz/novy-obcansky-zakonik-a-fond-ohrozenych-deti-fnf-domaci.aspx?c=A131113_105619_domaci_maq

kteře autorka získala při zpracovávání analýzy pro Ministerstvo spravedlnosti ČR a které doplňuje o vlastní komentáře.³

II. S kým se můžeme srovnávat

Na prvním místě je nutné si vymezit státy, se kterými je možné reformu soukromého práva srovnat. Mezi kritéria, která je nutné při výběru použít, je nezbytné zařadit srovnatelný rozsah reformy⁴, období⁵ a alespoň určitá kulturní blízkost.⁶ Na základě těchto kritérií byly vybrány následující státy ke zkoumání: Nizozemí, Litva, Lotyšsko, Rusko, Rumunsko, Ukrajina, Maďarsko, Gruzie⁷. Všechny vybrané státy prodělaly reformu soukromého práva v návaznosti na osamostatnění se. V Evropě tak hlavním impulsem byl rozpad SSSR. Přesto stále existují státy, které s reformou otálejí, ať už je to sousední Slovensko nebo Polsko⁸.

Hlavními důvody reformy byla transformace na tržní hospodářství. Nutnost posílit ochranu vlastnického práva, rozsáhlé změny zaznamenalo i dědické právo a závazkové právo se muselo adaptovat na nové podmínky. Prostě bylo nutné změnit všechny oblasti soukromého práva, kterým komunistický režim "nepřál". Současně mezi důvody reformy patřila i modernizace zastaralých norem a snaha sladit soukromé právo s právem mezinárodním.

³ Kompletní text analýzy je dostupný na : http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/PDF/Zkusenosti_s_i_mplementaci_noveho_soukromeho_prava_v_zahranici.pdf.

⁴ Musí se jednat o komplexní reformu soukromého práva zasahující do všech oblastí soukromého práva.

⁵ Nemá smysl srovnávat země, u kterých proběhla reforma před více než dvaceti lety.

⁶ Hlavním znakem je přechod na tržní hospodářství.

⁷ V Nizozemí nabyl občanský zákoník účinnosti v roce 1992, v Litvě 2001, v Lotyšsku 1993, v Rusku změny probíhaly ve dvou vlnách první ukončila proces rekonstrukce v roce 2008, druhá méně rozsáhlá reforma se týkala pouze oblastí závazkového práva a ukončena byla v roce 2012 s účinností od 2013. Rumunský občanský zákoník nabyl účinnosti 2011, Ukrajinský 2004, v Gruzínsku v roce 1997. V Maďarsku má nový občanský zákoník nabýt účinnosti 15.3.2014.

⁸ V podrobnostech odkazují na Hrušáková a kol. Zkušenosti s implementací nového soukromého práva v zahraničí. Dostupné na: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/PDF/Zkusenosti_s_i_mplementaci_noveho_soukromeho_prava_v_zahranici.pdf

III. Způsob reformy

Samozřejmě, že tak rozsáhlé změny vyžadovaly delší dobu příprav. Délka se odvíjela od způsobu, kterým byla reforma provedena. V zásadě existovaly tři různé přístupy k reformě. První spočívá v tom, že stát převezme cizí právní úpravu a adaptuje ji na svoje podmínky. Touto cestou se vydal např. Quebec, který převzal kanadský občanský zákoník, jeho adaptace byla velmi rozsáhlá, přes 50% ustanoví je odlišných od původního znění kanadského občanského zákoníku. Je s podivem, že žádný z dalších států se touto cestou nevydal. Domnívám se, že je to opodstatněný postup, nikoli pouhý nedostatek invence. I u nás slýcháváme názory, proč se složitě více než 10 let vymýšlelo něco nového, když se mohl opsat německý či rakouský nebo švýcarský občanský zákoník. Rázem bychom měli vyřešenou judikaturu i literaturu. Samozřejmě, že i to by bylo možné, ale otázkou je, co by to udělalo s trhem práce, každá zahraniční advokátní kancelář by měla rázem pobočku v ČR. Navíc, pokud připustíme, že občanský zákoník je prvkem suverenity národa a bráníme se společnému evropskému občanskému zákoníku, tak tuto variantu musíme zavrhnout.

Další z možných přístupů, lze označit jako „návrat ke kořenům“. Spočívá v tom, že převezme občanský zákoník, který na území platil už dříve a ten pouze upraví na nové podmínky. Touto cestou se vydalo Lotyšsko, které se „vrátilo“ k občanskému zákoníku z roku 1937. Předpokladem tohoto řešení je, že musí být k čemu se vracet. O tomto modelu řešení krátce uvažovala i Litva, která nakonec od této myšlenky upustila a vydala se třetím možným přístupem, a sice vytvořením nového kodexu. Ostatně tento přístup zvolila většina států, ať už to bylo Rumunsko, Maďarsko, Ukrajina, Gruzie Nizozemí či Rusko. Při vytváření nových kodexů si z pochopitelných důvodů tvůrci nevytvářeli své zcela nové normy, ale nechali se bohatě inspirovat zahraničními právními úpravami. Inspirační zdroje byly vesměs stejné jako u nás při tvorbě NOZ, takže např. Německo, Švýcarsko, Rakousko, Quebec, Itálie, Francie, Rusko a další. Ale rovněž se přebírají instituty, které na území platily dříve. V zásadě se domnívám, že mezi druhým a třetím přístupem není moc velký rozdíl, nedokážu si totiž představit, že zákoník z roku 1937 by mohl bez výrazných změn fungovat i v 21. století změny, kterými musí projít, budou značně rozsáhlé.

Je tedy už v podstatě irrelevantní, zda ten návrh občanského zákoníku z roku 1937 je jen inspiračním zdrojem nebo předlohou v obou případech totiž existuje riziko, že vznikne "nepřehledný paskvil", ostatně jak bývá i NOZ označován.⁹ Ono přeci nelze přebírat právní úpravy cizích států, aby paskvil nevznikl, pokud připustíme, že žádná právní figura se nemůže 100% "chovat" stejně jako v zahraničí i v jiných podmínkách. Proto se právní disputace vedou o právních

⁹ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/251101-usvit-chce-odlozit-obcansky-zakonik-je-to-neprehledny-paskvil/>

transplantátech.¹⁰ A k nepřehlednosti NOZu nechť si každý udělá obrázek sám. Jen snad jedna poznámka z mé osobní zkušenosti s výukou na Právnické fakultě, pokud studentům v prvním ročníku dám OZ64 a NOZ tak sami shledávají, že logičtější uspořádání vidí v NOZu. Stejně jako mě, jim např. přijde nelogické, hledat ochranu spotřebitele někde jinde než v ustanoveních týkajících se závazkového práva.

IV. Přípravy, přípravy a zase přípravy

Přístupy k reformě se taky lišily v tom, jestli reforma byla zavedena najednou nebo postupně po částech. Většina států zvolila jednorázovou změnu, zatímco v Rusku, Nizozemí nebo Lotyšsku se zaváděly změny postupně. Postupné provádění nese riziko, že jednotlivé části na sebe nebudou navazovat. Nedovedu si představit, jak by to vypadalo u NOZu, když by nabyla účinnosti např. obecná část NOZu, ale v platnosti a účinnosti by zůstaly zbylé části OZ64. Domnívám se, že toto řešení musí vést k právní nejistotě a není možné ho aplikovat u tak rozsáhlých změn, jaké zavádí NOZ. Ostatně stejný názor vyslovil i maďarský Ústavní soud, který shledal, že postupné zavádění změn ve dvou vlnách (nejprve obecnou část a posléze zbytek) je protiústavní právě s odkazem na nerušení právní jistoty.¹¹

Jak už uvedeno, délku příprav ovlivnilo do značné míry to, jestli se vymýšlel nový kodex, nebo se zvolilo jiné řešení. Tvorba nového kodexu je vždy časově náročnější, přesto v zahraničí průměrná délka přípravy kodexu zabrala 10 let. Samozřejmě existují i kodexy, které se připravovaly mnohem delší dobu, například nizozemský občanský zákoník, který se tvořil více než 50 let, naopak v Gruzii měli kodex hotový za tři roky. Délka příprav se odrazila mnohdy i v kvalitě kodexu, a tak lze vysledovat, že zatímco v Nizozemí byly minimální problémy s aplikací nového OZ, naopak v Gruzii nastal po účinnosti nového občanského zákoníku zmatek.

Co se týče přípravy kodexu, tak na nich se podílela vždy skupina osob vesměs složených z odborníků z praxe i akademického prostředí. Čistě akademický tým se podílel na občanském zákoníku Ukrajiny. Naopak v Maďarsku nebo Quebecu byl tým složen jen z praktiků. Týmy měli většinou jednu vůdčí osobnost, jež se prezentuje jako hlavní tvůrce kodexu, ať už je to např. Mikelenas (Litva), Crépeau (Quebeck), Meijers (Nizozemí), Vékás (Maďarsko).

Při porovnání přípravy NOZu s přípravami jiných občanských zákoníků i zde shledávám velkou podobnost a přístup, který byl

¹⁰ Např. LEGRAND, Pierre. The Impossibility of „Legal Transplants“. Maastricht Journal of European and Comparative Law, 1997, Vol. 4, s. 121.

¹¹ <http://www.kormany.hu/en/ministry-of-public-administration-and-justice/news/hungary-s-new-civil-code-finally-conceived-in-a-democratic-environment-is-before-parliament>

zvolen, odpovídá většinovému přístupu i v dalších zahraničních státech.

V. Legisvakance, doprovodná legislativa

Délka legisvakanční doby se stát od státu liší v Nizozemí byla šestiletá, Quebec zvolil tříletou, Rumunsko dvouletou, Litva s Ukrajinou roční a v Gruzii si vystačili s 5ti měsíci. V Lotyšsku nebo Rusku nabýval kodex účinnosti po částech, legisvakance byla stanovena v řádech měsíců.¹² V Rumunsku si po reformě nechali vypracovat nezávislou odbornou studii, zda délka legisvakanční doby (2 roky) byla přiměřená, výsledkem bylo, že ano. Jednoduchou matematickou operací - aritmetickým průměrem zjistíme, že průměrná délka legisvakance jsou 2 roky, tedy ani z tohoto pohledu není ČR v postupu rekodifikace unikátní, naopak dá se tvrdit, že legisvakance v ČR byla vhodně zvolena a pro přípravu je dostačující. Ostatně i jednoroční legisvakanci shledává Ukrajina i Lotyšsko za dostatečnou, a kdyby reformu museli podniknout opakovaně, opět by volili mezi platností a účinností rozmezí jednoho roku.

Z úst mnoha právníků u nás zaznívá, že doprovodná legislativa k novému občanskému zákoníku byla "šita horkou jehlou", že nabyla platnosti jen několik měsíců před účinností NOZu, tudíž není dostatek času na přípravu. Ve srovnání se zahraničím je to však zcela normální postup. Ve všech státech vznikala doprovodná legislativa (stejně jako změny v ostatních předpisech souvisejících se změnou občanského zákoníku) teprve v okamžiku, až když byl nový kodex dokončen. Změny procesních předpisů i dalších zákonů měli velmi krátkou legisvakanci. V některých případech dokonce žádnou neexistovala a účinnosti nabyla současně s platností např. Gruzie. Jinde dokonce doprovodná legislativa vznikala až za účinnosti nového občanského zákoníku, např. v Rusku, nebo v Litvě. Tedy i v případě doprovodné legislativy oplývá ČR "luxusem" v podobě existující doprovodné legislativy ještě před účinností NOZu.

Samostatnou kapitolou je příprava odborné veřejnosti (ale i laické) na změny, které reforma soukromého práva přináší. Ve srovnání se zahraničím je ČR ojedinělá v žádné jiné zemi, která byla předmětem našeho zkoumání, se nedělala tak rozsáhlá informační kampaň, jak tomu je u nás. Z toho důvodu není zahraniční praxe ničím inspirativním a bude ponechána stranou.¹³ Možná jen jedna poznámka k tvrzení, které bylo předloženo čtenáři hned v úvodu a spočívalo v

¹² V Lotyšsku věcná práva a dědické právo mělo legisvakanci 3 měsíce, závazkové právo nabylo účinnosti současně s platností, rodinné právo 4 měsíce. V Rusku jednotlivé části měli stanovenou jedno měsíční až jednoletou legisvakanci, v součtu celkem na přípravu rok a 8 měsíců.

¹³ Pro případné zájemce odkazují na: Hrušáková a kol. Zkušenosti s implementací nového soukromého práva v zahraničí. Dostupné na: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/PDF/Zkusenosti_s_i_mplementaci_noveho_soukromeho_prava_v_zahranici.pdf

kritice, že neexistuje jediný uceleně vydaný komentář k NOZu. Toto tvrzení je nesporným faktem, na druhou stranu do dnešních dnů vyšlo bez mála 20 různých publikací věnující se NOZ a Zákonu o obchodních korporacích, nespočet článků v odborných časopisech a v médiích není dne, kdy by se nějaká informace o reformě soukromého práva neobjevila. Samostatné televizní reportáže, přílohy v denním tisku, nespočet konferencí, které se v posledních letech konaly a na kterých se změny diskutují. Webové stránky, jejichž obsah je zaměřen pouze na informace týkající se změn v soukromém právu. Ocenit je třeba rovněž činnost Ministerstva spravedlnosti, ať už za přípravu informačních brožur nebo webových stránek, na kterých je možné vznášet dotazy apod. Nehledě na fakt, že veškeré stavovské komory organizují pro své členy školení a v komerční sféře se rovněž nezahálí. Jinými slovy, kdo chce informace o reformě soukromého práva, vždycky si je najde.

VI. Problémy aplikační praxe

Ve všech státech bez výjimky se po nabytí účinnosti nového objevily problémy. Jejich rozsah a závažnost se lišila, ale všude se vyskytly. Jenom to potvrzuje fakt, že není v lidské moci vytvořit bezchybný právní předpis. Pro ilustraci uvádím jen pár příkladů. V Quebecu se v novém zákoníku našlo 4000 technických chyb, které se odstraňovaly po dobu 4 let. V Rumunsku¹⁴ museli změnit 300 §§ ještě před nabytím účinnosti kodexu. Ukrajinský občanský zákoník, který nabyl účinnosti v roce 2003, musel být od té doby do současnosti 76x novelizován. V Litvě i Lotyšsku se hned po účinnosti nového kodexu začalo pracovat na odstranění chyb i nejasností a do dnešního dne se je nepodařilo stále všechny odstranit.

Reforma soukromého práva poukázala v praxi ještě na jeden problém, a sice že my můžeme reformovat zákony, ale mnohem těžší je reformovat soudcovské uvažování. Hezky to popsal prof. Mikélas z Litvy, který na dotaz problémů v aplikační praxi uvedl, že největším problémem bylo změnit myšlení soudců, kteří byli vzdělávání za socialismu a nebyli ochotni způsob uvažování o právu změnit. Za jediný možný způsobem nápravy označil postupnou generační obměnu.

O tom, že soudcům přibude v souvislosti s NOZem více práce asi není pochyb. Soudci si některé postupy zjednodušili, protože jim to zákon umožňoval, tak např. dneska soudci více zbavují způsobilosti k právním úkonům, než aby omezovali. NOZ jim tento postup zatrhne, protože neumožňuje osobu zbavit svéprávnosti, lze ji pouze omezit § 16, ke všemu ji budou ještě přiznávat § 37, § 33. Bylo by naivní si myslet, že tyto změny nepovedou k jistým průtahům řízení minimálně do doby než se "právo zažije". Na druhou stranu zákoník by neměl přinášet spory, které budou plynout z nejasností právní úpravy. Soudy se tak dnes vyjadřují obavou, že se s přijetím NOZu dojde k zvýšení

¹⁴ Rumunský občanský zákoník má celkem cca 2600 §§.

nápadu na soudy a soudci to jednoduše nebudou stíhat. Dopředu se tato situace nedá příliš předvídat, bude záležet i na ochotě lidí tzv. hnát celou věc k soudu, protože ani žalobce si v tu chvíli nebude jistý, jak soud rozhodne. Navíc bude taky záležet na ochotě lidí, jak odvážně budou využívat novinek v právní úpravě, jestli např. od 1.1.2014 budou masově vznikat svěřenské fondy dle § 1448 a násl., opatrovnické rady dle § 472 a násl., nebo si strany budou ve velkém ujednávat jinou promlčecí lhůtu než je stanovena zákonem dle § 630. Já si spíše dovolím odhadovat, že se bude jednat o postupné zvykání si na tyto nové instituty. Tudíž ani případné spory, které by mohly eventuálně vést k žalobě, nebudou narůstat geometrickou řadou.

Zkušenosti ze zahraničí jsou následující. Předně je nutné poznamenat, že většina států nemá zpracovanou analýzu, zda došlo vlivem reformy soukromého práva ke zvýšení nápadu na soudy. Je to dáno jednat tím, že současně s reformou občanského zákoníku se ve většině států měnila i věcná příslušnost, nebo došlo k reorganizaci soudů, tudíž tyto změny nejsou dost dobře vysledovatelné. Nizozemí a Quebeck jsou dva státy, které tvrdí, že reforma se soudů téměř nedotkla, tudíž nebylo nutné navyšovat počty soudců či asistentů, nebo zřizovat speciální senáty ani činit jiná opatření. Jediné dva státy přiznaly, že reforma u nich vyvolala zvýšený nápad na soudy Rumunsko a Litva.¹⁵ Opatření, která tyto dva státy zavedly, byla navýšení počtu soudců na prvním stupni a v Litvě bylo nutné ještě každému soudci první instance přidělit asistenta. Ve zbylých státech Rusko, Lotyšsko, Ukrajina, Gruzie nebylo zapotřebí nijak zásadně navyšovat počty soudců nebo asistentů. Soudy se malým nárůstem vypořádaly bez jakýkoli zvláštních opatření.

Do této chvíle jsem při komparaci reformy soukromého práva u nás a v zahraničí mohli sledovat, že postup v ČR se nijak zásadně neliší od postupů v jiných státech. V jednom se však ČR diametrálně liší, a sice v reakci veřejnosti na reformu. Ve všech státech se reformu vnímali pozitivně, někdy dokonce až s nadšením, zejména tam, kde se radovali ze své samostatnosti a nezávislosti. Takovým extrémním případem je Gruzie, kde i přes obrovské problémy s aplikací nového kodexu byl vítanou změnou a byl považován za znak svébytnosti Gruzie a jako takový přijímán s nadšením. Ale i v ostatních státech se vnímala reforma jako pozitivní, potřebná a žádoucí, především mezi odbornou veřejností, protože pozornosti laické veřejnosti se jí dostávalo postupně a velmi pozvolna.

VII. Závěr

Cílem tohoto příspěvku bylo srovnat přístupy k reformě soukromého práva u nás a v zahraničí zejména z hlediska kritiky, která je dnes vůči NOZu vznášena. Výsledkem analýzy může být konstatování, že ve všech případech, ať už se jedná o délku a postup přípravy kodexu, ale i doprovodné legislativy nebo délku legisvakační doby jde ČR cestou,

¹⁵ Rumunsko uvedlo, že nápad se zvedl o stovky případů.

kterou zvolili i jiné státy, které už reformou prošly. Ještě důležitější pak je, že tato cesta se státům i zpětně jeví jako vhodná a přiměřená. Z toho plyne jeden závěr, a sice že ČR při přípravě nového soukromého práva nijak závažně nepochybila, ale zvolila osvědčený způsob reformy. Veškeré názory o tom, že zákoník je slepenina, že délka legisvakační doby je příliš krátká a že doprovodná legislativa nebyla připravena s dostatečným předstihem, se v porovnání se zahraničím jeví jako liché. Naopak v oblasti informovanosti veřejnosti se v ČR rozběhla unikátní akce, do které se zapojila celá řada institucí a která nemá v zahraničí obdoby. Na základě těchto poznatků usuzuji, že z hlediska postupu při reformování soukromého práva nedošlo k žádnému pochybení a není z toho důvodu opodstatněné odkládat účinnost nového občanského zákoníku a s ním souvisejících předpisů.

Literature:

- Hrušáková a kol. Zkušenosti s implementací nového soukromého práva v zahraničí. Dostupné na: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/PDF/Zkusnosti_s_implementationi_noveho_soukromeho_prava_v_zahranici.pdf
- LEGRAND, Pierre. The Impossibility of „Legal Transplants“. Maastricht Journal of European and Comparative Law, 1997, Vol. 4, s. 121.
- <http://www.kormany.hu/en/ministry-of-public-administration-and-justice/news/hungary-s-new-civil-code-finally-conceived-in-a-democratic-environment-is-before-parliament>
- <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/251101-usvit-chce-odlozit-obcansky-zakonik-je-to-neprehledny-paskvil/>
- <http://aktualne.centrum.cz/finance/penize/clanek.phtml?id=796989>
- http://zpravy.idnes.cz/novy-obcansky-zakonik-a-fond-ohrozenych-deti-fnf-/domaci.aspx?c=A131113_105619_domaci_maq

Contact – email

lucie.piechowiczova@upol.cz

ZÁKLADNÍ KAPITÁL - POCHYBNOSTI POKRAČUJÍ?

JARMILA POKORNÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá novou úpravou základního kapitálu u společnosti s ručením omezeným a upozorňuje na její klady i možná rizika. Věnuje se významu základního kapitálu jako vlastního zdroje financování činnosti společnosti a zkoumá, zda má nová právní úprava vliv na ochotu společníků tento zdroj společnosti poskytnout.

Key words in original language

Společnost s ručením omezeným, základní kapitál

Abstract

The contribution deals with the new legal regulation of registered capital of Limited Liability Company and points out its assets and possible risks. The contribution goes in for the importance of registered capital as the own source of financing of the company activity and considers influence of the new legal regulation on readiness of company partners to provide the company with this source.

Key words

Limited Liability Company, registered capital

1. Garanční funkce základního kapitálu

Asi nejnámějším pravidlem nového zákona o obchodních korporacích se stalo ustanovení § 142 odst. 1, které stanoví nejnižší hodnotu vkladu do základního kapitálu společnosti s ručením omezeným na 1 Kč. Pozornost vzbudila především nezvyklá formulace nového ustanovení, a v pozadí tak zůstal zásadní význam tohoto pravidla, pokud jde o přístup zákona o obchodních korporacích k základnímu kapitálu jako jednomu z dosud zásadních institutů, na nichž spočívala právní regulace obchodních společností.

Společným jmenovatelem všech výkladů o významu a funkcích základního kapitálu je jeho chápání jako garance pro věřitele kapitálových společností. Historická literatura se zmiňuje o tom, že kmenový kapitál společnosti s ručením omezeným určuje, jaký

minimální majetkový fond musí tvořit jistotu pro věřitele společnosti.¹ U akciových společností uvádí, že z důvodu absence osobně ručících společníků jediné společenské jmění je věřitelům společnosti zárukou, že jejich pohledávky dojdou naplnění. V zájmu těchto věřitelů je, aby jmění, s nímž společnost měla počítat svůj podnik a jehož výši udává cifra základního kapitálu, se podstatně neumenšilo. Základní kapitál je tedy mírou garancie, kterou společenské jmění poskytuje věřitelům společnosti pro jejich pohledávky.²

Obdobné úvahy nacházíme i v soudobé nauce. Základní kapitál je považován za institut poskytující do jisté míry záruku věřitelům společnosti, a to v tom smyslu, že normálně fungující společnost má zhruba nejméně takový obchodní majetek, jaký je jako základní kapitál zapsaný v obchodním rejstříku.³

Současně se ale objevují varování, že nakládání s aktivy společnosti právní řád nijak neomezuje a může se stát, že číslo základního kapitálu se stane prázdným, neboť mu žádná aktiva nebudou odpovídat. Do právního řádu se tak dostává rozsáhlá skupina povinností, které brání oslabení garanční funkce základního kapitálu a směřují k tomu, aby částce základního kapitálu odpovídala hodnota aktiv, které společnost reálně obdrží od svých společníků (jsou zakázány vklady spočívající v činnosti, je předepsáno znalecké ocenění nepeněžitých vkladů, zakazuje se upisování vlastních akcií, je omezeno a na přísné podmínky vázáno nabývání vlastních akcií). Další skupinou pravidel totožné funkce jsou ustanovení, která určují podmínky rozdělování zisku.⁴ Pro akciové společnosti se uvedená pravidla stala též základem evropského standardu vyjádřeného v tzv. druhé směrnici.⁵

¹ MALOVSKÝ-WENIG, A., *Příručka obchodního práva*, první vydání. Praha: Československý kompas, 1947, str. 448

² MALOVSKÝ-WENIG, 1947, op. cit., s. 258

³ ELIÁŠ, K., *Obchodní společnosti*, první vydání. Praha: C. H. Beck, 1994, str. 214 - 215, autor používá pro základní kapitál dobový termín základní jmění.

⁴ PELIKÁNOVÁ, I., Doktrína udržení základního jmění a privatizace, *Právní praxe v podnikání* 1999, č. 7-8, str. 2 - 3

⁵ Druhá směrnice Rady č. 77/91/EHS ze dne 13. prosince 1976 (jde o historické znění, v němž byla obsažena zmíněná přísná pravidla. V současné době je směrnice přepracována - viz Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/30/EU ze dne 25. října 2012 o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 54 druhého pododstavce Smlouvy o fungování Evropské unie při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření)

Na přelomu století sílily hlasy upozorňující na to, že v praxi nemá základní kapitál jako garance pro věřitele v podstatě žádný význam, neboť nevypovídá nic o platební schopnosti společnosti, o míře jejího zadlužení, o rentabilitě jejích zdrojů ani o její aktivitě. Bylo též upozorňováno na jen relativní význam některých pravidel požadovaných jako standard druhou směrnicí.⁶

Na evropské úrovni pochybnosti vyústily do přepracování druhé směrnice⁷, v České republice se změny v přístupu k základnímu kapitálu promítly do zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích, dále jen ZOK).

2. Nová úprava základního kapitálu v zákoně o obchodních korporacích

Podle důvodové zprávy k novému zákonu o obchodních korporacích je jedním ze základních principů, z nichž řešení obsažená v tomto zákoně vycházejí, princip smluvní rovnosti a svobody smluvních stran. Dodržuje zásadu „co není zakázáno, je dovoleno“ a nehodlá v přehnané míře formalizovat přesná normativní řešení konkrétních situací neúměrnými detaily. Zákon má také respektovat a zohledňovat komunitární právo. Navazuje na výsledky dosavadních harmonizačních snah, ale vychází z jisté střízlivosti procesu harmonizace, která byla postupnými novelizacemi obchodního zákoníku leckdy přehlížena. Účelem recepce tak není doslovné převzetí přeloženého textu evropského právního předpisu (směrnice), ale jeho obsahově shodný přenos do českého právního řádu. V konkrétních případech proto zákon předpokládá opuštění tvrdšího režimu nastoleného novelou obchodního zákoníku zákonem č. 370/2000 Sb., která šla, leckdy zbytečně, nad rámec samotných směrnic.

V hlavě I zákona o obchodních korporacích, která obsahuje pravidla společná všem obchodním korporacím, je v souladu s uvedenými principy věnováno regulaci základního kapitálu pouze ustanovení § 30, které vymezuje základní kapitál jako souhrn všech vkladů. K tomuto ustanovení je však nutno přiřadit obecnou úpravu vkladů v ustanoveních § 15 - 29, která v základních rysech sleduje dosud platnou úpravu:

⁶ Touto problematikou se blíže zabýval můj příspěvek pro Dny práva v roce 2010 - dostupné na http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/sbornik/sbornik.pdf

⁷ Viz již výše zmíněná Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/30/EU ze dne 25. října 2012 o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 54 druhého pododstavce Smlouvy o fungování Evropské unie při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření

- vkladová povinnost může být splněna v penězích (peněžitý vklad) nebo ve věcech (nepeněžitý vklad), souhrn peněžních vyjádření hodnot předmětů vkladu tvoří číselnou hodnotu základního kapitálu,

- lhůtu splnění vkladové povinnosti a způsob, jakým ji vkladatel má splnit, určuje zákon a společenská smlouva. Pro zakládací procesy nové obchodní korporace určuje zákon, že peněžité vklady je nutno splatit na zvláštní účet zřízený správcem vkladu u banky nebo spořitelního a úvěrního družstva, nepeněžité vklady se předávají správci vkladu, popř. jsou splněny účinností smlouvy o vkladu uzavřené mezi vkladatelem a správcem vkladu. Zůstává zachován požadavek, aby nepeněžité vklady do kapitálových obchodních společností byly vneseny před vznikem těchto společností. Pro splnění nových vkladů při zvyšování základního kapitálu se uplatňují speciální pravidla, která tvoří součást úpravy společnosti s ručením omezeným a akciové společnosti. Lhůty, v nichž má být vkladová povinnost splněna, stanoví společenská smlouva, popř. stanovy, zákon určuje pouze mez nejdelší přípustné lhůty (pět let pro společnost s ručením omezeným, jeden rok pro akciovou společnost).

- po dobu trvání obchodní korporace ani po jejím zrušení nemá společník právo na vrácení předmětu vkladu,

- ocenění nepeněžitých vkladů musí být uvedeno ve společenské smlouvě,

- nepřípustnými nepeněžitými vklady jsou práce nebo služby,

- nepřejde-li na obchodní korporaci vlastnické právo k nepeněžitému vkladu, který byl vnesen, uhradí vkladatel cenu vkladu v penězích podle ocenění uvedeného ve společenské smlouvě,

- pokud cena nepeněžitého vkladu nedosáhne v den kdy k němu obchodní korporace nabyla vlastnické právo, výše ocenění uvedeného ve společenské smlouvě, vkladatel doplatí rozdíl v penězích.

Na obecnou úpravu navazuje úprava speciální vyhrazená jen pro určité formy obchodních společností. V těchto částech zákona o obchodních korporacích nalézáme dosud největší průlom tradiční úpravy základního kapitálu. Netýkají se příliš akciové společnosti, u níž musela zákonná úprava respektovat požadavky vyplývající ze druhé směrnice, nýbrž jsou koncentrovány v hlavě IV věnované společnosti s ručením omezeným. Změny jsou vedeny ve dvou základních liniích:

1) odstranění limitů určujících minimální výši vkladu a minimální výši základního kapitálu: je určen pouze dolní limit výše vkladu, ale z formulace ust. § 142 odst. 1 ZOK (minimální výše vkladu je 1 Kč) vyplývá že zákon ve skutečnosti o žádný limit neusiluje, naopak naznačuje maximální autonomii vůle zakladatelů a společníků při určování výše vkladů a z toho vyplývajícího rozsahu základního kapitálu,

2) uvolnění požadavků na stanovení hodnoty nepeněžitých vkladů: nadále má sice nepeněžitě vklady oceňovat znalec, bylo však upuštěno od jmenování znalce soudem. Do budoucna vybírají znalce při zakládání společnosti zakladatelé, při procesech zvyšování základního kapitálu jednají společností.

Je zřejmé, že nová úprava základního kapitálu u společností s ručením omezeným zachovává sice pojem základního kapitálu a určuje pravidla pro jeho vytváření, dovoluje však jejich naprosto formální uplatňování.

3. Přínosy a rizika nové právní úpravy

Jestliže bychom setrvali u tradičního výkladu funkce základního kapitálu jako garance majetkových poměrů společností ve vztahu k věřitelům, museli bychom konstatovat, že zákonná úprava společností s ručením omezeným od garanční funkce ustupuje. Pokud je limitní hodnota vkladu vyjádřena v jednotkách korun, potom souhrn hodnot takových vkladů i od většího počtu společníků nenutí nijak společníky k tomu, aby shromáždili takovou masu majetku, která by měla význam jako ochrana věřitelů, a nepředstavuje ani překážku odrazující od zakládání společností ke spekulativním účelům nebo k nedostatečně promyšleným a připraveným podnikatelským záměrům. Při minimální výši vkladu i základního kapitálu přestávají mít praktický smysl tradiční pravidla a postupy jako jsou např. úprava ručení společníků za závazky společností nebo úprava zvyšování a snižování základního kapitálu. Rozsah ručitelství společníků je natolik nízký, že efektivní zajištění pohledávek věřitelů nemůže poskytnout. Podobně má jen relativní význam i podrobná úprava postupů spojených se snižováním základního kapitálu, neboť v podstatě připouští snížení až na úroveň součtu korunových vkladů společníků, pokud se ve společenské smlouvě nedohodli na vyšších vkladech.

Rezignace právní úpravy na garanční funkci základního kapitálu zjednodušuje řadu navazujících pravidel. Není např. nutno zabývat se minimálním limitem základního kapitálu při nakládání s uvolněným podílem, který se nepodařilo prodat a který chce společnost zrušit snížením základního kapitálu o vklad společníka, jehož účast ve společnosti zanikla. V obdobné situaci je společnost i při snižování základního kapitálu o výši vkladů připadajících na neprodané kmenové listy vydané za kmenové listy, které byly prohlášeny za neplatné (§ 153 ZOK). Jestliže společníci převzali vkladovou povinnost v minimální výši nebo ve výši, jež se této minimální výši řádově přibližuje, nemají velký donucovací význam ani ustanovení o povinnosti splatit na každý peněžitý vklad nejméně 30% před podáním návrhu na zápis společnosti do obchodního rejstříku, ani úprava vkladové povinnosti včetně možnosti vyloučení společníka v kadučním řízení rozhodnutím valné hromady, popř. možnosti podat společnickou žalobu, v níž společník uplatní svoje

právo domáhat se za společnost splnění vkladové povinnosti proti společníkovi, který je v prodlení s jejím plněním (§ 157 ZOK).

Protože právní úprava by neměla stanovovat povinnosti, které vlastně nemusí být plněny, nabízí se otázka, proč vlastně zákon o obchodních korporacích zachovává pravidla sledující realizaci garanční funkce a směřující ke skutečnému vytvoření a ochraně aktiv tvořících protihodnotu základnímu kapitálu.

K uvedenému problému byla uveřejněna studie⁸, jejíž autoři si mimo jiné kladou otázky zkoumající význam vlastních zdrojů a jejich právní regulaci⁹:

1) ovlivňuje nějak kapitálová struktura hodnotu podniku - pokud by tomu tak nebylo, nemělo by význam zabývat se vztahem financování vlastním a cizím kapitálem a regulovat jej právem. Autoři odpovídají na první otázku kladně, podle jejich názoru ovlivňuje způsob financování hodnotu podniku, a proto i právní regulace, která se týká této oblasti není pro hodnotu podniku bezvýznamná.

2) Nakolik je významný vzájemný vztah mezi financováním z vlastních a cizích zdrojů pro finanční možnosti podniku, existuje nějaký poměr těchto zdrojů, který by potencionálním investorům signalizoval vysokou kvalitu podniku a ulehčoval tak rozhodnutí o tom, kterou cestu financování zvolit. Rovněž na druhou otázku dávají autoři odpověď kladnou. Vzájemný poměr vlastních a cizích zdrojů financování dává investorům odpověď na otázku pravděpodobnosti budoucích výnosů, které z podniku vyplynou. Jako příklad autoři nevolí srovnání rozsahu cizích a vlastních zdrojů u jednotlivých společností ani nehledají souvislost mezi rozsahem cizích a vlastních zdrojů financování a předmětem podnikání společnosti, nýbrž volí jako příklad zvýšenou míru zadlužení, tedy financování z cizích zdrojů, jež podle jejich názoru signalizuje, že podnik očekává dobrý hospodářský vývoj, jinak by jeho vrcholové vedoucí neriskovali, že ztratí svá místa i dobrou pověst. Takové signály mají pro investory svůj význam a zmenšují jejich informační deficit.

3) Může být pro společnost výhodné, pokud se podvolí rigidním předpisům chránícím základní kapitál. V této souvislosti autoři upozorňují na to, že hledání vhodných cest ochrany věřitelů pomocí smluvních nástrojů může být příliš nákladné, předpisy o základním kapitálu tak mohou být dobrým nástrojem, který signalizuje bonitu druhé smluvní strany. Společnosti, které se jim podřídí, tím naznačují, že si vysoce cení kvality svých podniků, které jsou schopny splnit

⁸ HEINE, K., RÖPKE, K., Die Rolle von Qualitätssignalen - eine ökonomische und juristische Analyse am Beispiel der deutschen Kapitalschutzvorschriften, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Bd. 70, č. 1/2006, str. 138 - 160.

⁹ HEINE, K., RÖPKE, K., op. cit., str. 151 - 152

požadavky věřitelů. Informační význam při tom nemají ustanovení o ochraně kapitálu jako taková, nýbrž skutečnost, že jejich dodržování vyžaduje určitou prozíravost a úsilí, což nepřilíš seriózní podnikatele od volby těchto ustanovení spíše odrazuje. Ochota podřídit se přísnějším předpisům je tak indikátorem vážnosti podnikatelských úmyslů.¹⁰

V realitě zákona o obchodních korporacích reaguje úprava na první dva problémy, nikoli však kogentními pravidly, ale naopak jejich absencí. Neznamená to, že podnikatelé nemusí věnovat pozornost způsobu financování svého podnikatelského projektu, ale naopak, že jim právní úprava uvolňuje rozhodovací prostor pro volbu ekonomicky nejvýhodnějšího řešení.

Jako příklad toho, proč může být ústup od právní regulace významný, uvádíme nároky na vybavení vlastním kapitálem u velkého výrobního závodu, malého rodinného závodu a obchodního řetězce.

Vzájemný vztah a poměr mezi vlastním a cizím kapitálem popisují tzv. bilanční pravidla, která jsou však jen doporučující povahy. Tzv. zlaté bilanční pravidlo říká, že dlouhodobý majetek by měl být financován z dlouhodobých zdrojů (tj. vlastního a dlouhodobého cizího kapitálu) a krátkodobý majetek z krátkodobých zdrojů. Pravidlo vyrovnávání rizika doporučuje, aby ve společnosti byly využívány vlastní i cizí zdroje, ale s podmínkou, že vlastní zdroje budou převyšovat zdroje cizí. Majetková struktura každé společnosti je ovlivněna především její činností a konkurenčním postavením na trhu. Proto velká výrobní společnost má značný podíl dlouhodobého majetku, ale zároveň má díky své velikosti lepší možnost řízení oběhu zásob a pohledávek. Může tedy splňovat obě pravidla současně. Malá výrobní společnost bude potřebovat více oběžných aktiv (relativně vyšší zásoby a pohledávky), a proto se jí může stát, že kdyby chtěla všechna oběžná aktiva pokrýt krátkodobými zdroji, bude používat více cizího kapitálu než vlastního. Obě pravidla naprosto nemůže splnit společnost zabývající se obchodní činností, protože má zpravidla relativně málo dlouhodobého majetku, ale velké zásoby a značné množství peněz na cestě (pohledávky). I více než 80% jejího majetku je krátkodobého charakteru, což by znamenalo, že totožná část kapitálu by měla být krátkodobého původu, tj. krátkodobé cizí zdroje. Nebude proto respektovat pravidlo vyrovnávání rizika, které doporučuje, aby alespoň 50% kapitálu bylo vlastního.¹¹

Z uvedeného vyplývá, že volba zdrojů financování je složitá úvaha, která musí brát ohled na předmět podnikání, velikost závodu, který společnost provozuje, situaci na trhu, nabídku a cenu úvěrů atd.

¹⁰ HEINE, K., RÖPKE, K., op. cit., str. 158

¹¹ Příklad převzat z publikace SCHOLLEOVÁ, H., *Ekonomické a finanční řízení pro neekonomy*, první vydání. Praha: Grada Publishing, 2008, str. 63

Právní regulace a její rigidita či flexibilita je proto jen jedním z mnoha posuzovaných kritérií.

I na novou koncepci vkladů u společnosti s ručením omezeným lze aplikovat poznatek, že všechny jevy a procesy mají své pozitivní i negativní stránky a z dlouhodobé perspektivy efektivita právní regulace bude nutno vyhodnotit, které z nich se stanou převažující a vynutí si určité korekce přijatého řešení.

V současné době se jako přínosy nové úpravy ukazují především následující faktory

- prakticky nulové právní překážky, které by regulace soukromého práva kladla procesům zakládání a vzniku společnosti s ručením omezeným, s tím souvisí i snížení nákladů spojených se zřizováním společnosti,
- posílení rozhodovací autonomie společníků, pokud jde o strukturu zdrojů financování činnosti společnosti, společníci nejsou vázáni předepsanými limity základního kapitálu a vkladů a mohou optimalizovat vzájemný poměr cizích i vlastních zdrojů financování i jejich velikost, mohou přihlídnout i k vlastním finančním možnostem.

4. Závěry

Na základě výše uvedených myšlenek lze vyslovit závěr, že pravidlo vyjádřené v § 142 odst. 1 ZOK je svým způsobem “zákonná metafora”, s jejíž pomocí chce zákon o obchodních korporacích vyjádřit, že opouští koncepci přísné zákonné regulace základního kapitálu ve prospěch soft law, kdy pramenem úpravy výše vkladů a základního kapitálu bude společenská smlouva, v níž si společníci svobodným projevem vůle dohodnou, v jakém rozsahu vybaví společnost základním kapitálem jako vlastním zdrojem financování činnosti společnosti. Uvolnění právní úpravy tím v žádném případě nesnižuje ekonomický význam základního kapitálu, naopak zvýrazňuje tento význam. Dovoluje, aby společníci stanovili rozsah vybavení společnosti vlastním kapitálem podle existujících podmínek v hospodářství každého jednotlivého státu, aby při tom přihlídlí k zamýšlenému předmětu podnikání, poměrům na trhu v daném odvětví, konkrétní situaci společnosti i objektivním ekonomickým doporučením. Společníci by měli otevřeného prostoru využít k optimalizaci poměru vlastních i cizích zdrojů podle zvolené investiční strategie.

Literature:

- ELIÁŠ, K., Obchodní společnosti, první vydání. Praha: C. H. Beck, 1994

- HEINE, K., RÖPKE, K., Die Rolle von Qualitätssignalen - eine ökonomische und juristische Analyse am Beispiel der deutschen Kapitalschutzvorschriften, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Bd. 70, č. 1/2006
- MALOVSKÝ-WENIG, A., Příručka obchodního práva, první vydání. Praha: Československý kompas, 1947
- PELIKÁNOVÁ, I., Doktrína udržení základního jmění a privatizace, *Právní praxe v podnikání 1999*, č. 7-8, str. 2
- SCHOLLEOVÁ, H., Ekonomické a finanční řízení pro neekonomy, první vydání. Praha: Grada Publishing, 2008

Contact – email

pokorna@law.muni.cz

INSPIRACE ZAHRANIČNÍMI PRAMENY PŘI TVORBĚ NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

TEREZA PONDIKASOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

V rámci procesu příprav nového občanského zákoníku zákonodárce pracoval s četnými zahraničními prameny práva. Mnohými řešeními právních otázek v cizích právních řádech se nechal inspirovat a promítl je do textu kodexu. Tento příspěvek pojednává o dopadu zvoleného legislativního přístupu na adresáty právních norem.

Key words in original language

tvorba práva; nový občanský zákoník; srovnávací právní věda

Abstract

The Czech legislator was working with many foreign sources of law in the process of preparation of the new Civil Code. He adopted a lot of solutions of legal issues from the foreign law and reflected them in the text of the Code. The contribution is concerned with the impact of chosen legislative approach on recipients of the law.

Key words

Lawmaking; the new Civil Code; Comparative Law

1. ÚVOD

Právní komparatistika neboli srovnávací právní věda, je zajímavá, náročná a bohužel stále trochu opomíjená součást právní vědy. Přijetí nového občanského zákoníku¹ a jeho vstup v účinnost by v tomto ohledu mohlo, a domnívám se, že dokonce mělo, vést ke změně. Nový občanský zákoník, jako jeden z nejambicióznějších rekodifikačních projektů v dějinách práva na našem území vůbec, vznikl řádku let² a zákonodárce se při jeho přípravě netajil tím, že se ve značné míře nechal inspirovat právní úpravou obsaženou v cizích právních řádech.

V příspěvku pro Dny práva 2012 jsem se zamýšlela nad tím, jakým úskalím budou pravděpodobně čelit soudy po vstupu nového občanského zákoníku v účinnost v souvislosti s jeho interpretací

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

² Pokud budeme za oficiální počátek tvorby kodexu považovat vytvoření a zveřejnění Věcného záměru (2001), probíhala tvorba zákoníku po dobu přibližně jedenácti let.

a aplikací, a tím, zda a případně jakým způsobem, se jednotlivým problémům, resp. komplikacím dá předejít, příp. zmírnit jejich dopad.³

Tento příspěvek je psán v podobném duchu, a ve své podstatě na předchozí příspěvek navazuje, neboť se zaměřuje na úskalí, která se dají očekávat při interpretaci nového občanského zákoníku tam, kde se zákonodárce nechal významně inspirovat zahraniční právní úpravou, případně ji částečně nebo s výraznými modifikacemi převzal.

Vzhledem k situaci, v níž se nyní nacházíme,⁴ již není účelné pouze upozorňovat na problémy a rizika s novým občanským zákoníkem a jeho interpretací, realizací a aplikací spjatá, ale je třeba tuto kritiku spojit s návrhem řešení problému. Poslední část mého příspěvku je proto tvořena úvahami nad tím, jak by bylo možné usnadnit "uživatelům" nového občanského zákoníku proces poznávání obsahu kodexu tam, kde byla právní úprava inspirována zahraničními právními prameny.

2. PRÁCE ZÁKONODÁRCE SE ZAHRANIČNÍMI PRÁVNÍMI PRAMENY

Práce se zahraničními právními prameny⁵ při zákonodárném procesu se jeví jako samozřejmá a žádoucí. Jak uvádí E. Wagnerová, zákony nepředstavují chráněná autorská díla, nejsou pouze dílem intelektu, ale zároveň i zpracováním zkušeností, a není produktivní znovu vytvářet totéž,⁶ naopak je legitimní i ekonomické využít zkušenosti jiných.⁷

Ministerstvo spravedlnosti na informačních stránkách k rekodifikaci soukromého práva publikovalo velmi zajímavý materiál nazvaný Zkušenosti s implementací nového soukromého práva v zahraničí.⁸

³ NOVOTNÁ, Tereza. Úskalí soudní interpretace a aplikace nového občanského zákoníku. In Dny práva 2012 – Days of Law 2012. Masarykova univerzita, 2013. s. 1110 - 1121, 11 s. ISBN 978-80-210-6319-8.

⁴ Podle stanoviska vlády a ministryně spravedlnosti se v listopadu 2013 již schvalování a implementace občanského zákoníku nacházely za bodem zvratu. Pokud by došlo k odložení platnosti (pravděpodobně byla myšlena účinnost) občanského zákoníku, škody by byly mnohem větší - mohlo by dojít ke znejistění občanů, firem a celého justičního systému. Zdroj: <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-zpravy/premier-implementace-obcanskeho-zakoniku-je-jiz-za-bodem-zvratu-113765/>.

⁵ O které s jistou mírou zjednodušení a nadsázky hovoří Wagnerová jako o exportu a importu práva. WAGNEROVÁ, Ingo v. Mních: Export a import práva. Právní rozhledy, 3/1995, s. 107 a násl.

⁶ Doslova autorka uvádí "znovu vynalézat trakař".

⁷ WAGNEROVÁ, Ingo v. Mních: Export a import práva. Právní rozhledy, 3/1995, s. 107 a násl.

⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. Zkušenosti s implementací nového soukromého práva v zahraničí. Dostupný z:

Zpracovatelé z Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci se v rámci této analýzy zaměřili na některé aspekty reformy soukromého práva, které proběhly v posledních dvaceti letech v tradičních demokratických zemích EU a v zemích, které s Českou republikou sdílejí historii v bývalém východním bloku, a svým rozsahem a zaměřením odpovídají rekonstrukci českého soukromého práva. Nakonec byla analyzována implementace nového soukromého práva v celkem jedenácti státech.⁹

Jedna ze zkoumaných otázek směřovala i na inspirační zdroje zákoníků, s tím závěrem, že ve všech posuzovaných státech zákonodárci pracovali s cizí právní úpravou jako inspiračním zdrojem při tvorbě kodexu. S výjimkou Gruzie se jednalo vždy zároveň o několik soukromoprávních kodexů, přičemž nejvíce inspiračních zdrojů je uvedeno u Nizozemí (celkem devět).¹⁰

2.1 MÍRA INSPIRACE ZAHRANIČNÍMI PRAMENY PŘI TVORBĚ PRÁVA

Míra inspirace zahraničními právními prameny v rámci legislativního procesu se může značně různit. Na jedné straně stojí úplná recepce kodexu, příp. i celého právního řádu, na opačné straně zahraniční právní úprava jako pouhé argumentační vodítko pro vytvoření nového svébytného řešení právní otázky.

Jedním z faktorů, který ovlivňuje míru inspirace zákonodárce cizími kodexy, je bezesporu čas vymezený pro vytvoření kodexu. Je-li zákonodárství vystaveno časovému tlaku, tj. není čas na nalézání vlastních řešení, mnohdy nezbývá, než přijmout cizí právní předpis, příp. dokonce celý právní řád.¹¹ Příkladem za všechny může být situace po vyhlášení samostatnosti Československé republiky, kdy nedostatek času pro vytvoření vlastní právní úpravy vedl zákonodárce k přijetí recepční normy, kterou byl převzat rakouský právní řád.¹² Recepce cizího právního řádu představuje nejrychlejší řešení legislativní nouze, avšak má významnou nevýhodu, nereaguje na konkrétní kulturní, historické a sociální poměry dané země.

http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/PDF/Zkusenosti_s_i_mplementaci_noveho_soukromeho_prava_v_zahranici.pdf.

⁹ Např. Nizozemí, Rusko, Québec i Polsko a Slovensko, kde rekonstrukční práce dosud probíhají.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Jak upozorňuje např. WAGNEROVÁ, Ingo v. Münch: Export a import práva. Právní rozhledy, 3/1995, s. 107 a násl.

¹² Rakouský právní řád byl recipován Zákonem Národního výboru československého č. 11/1918, o zřízení samostatného státu československého.

Častější než úplná recepce cizího kodexu je v současné době práce se zahraničními prameny práva jako inspiračními zdroji. Zákonodárský proces v takovém případě vyžaduje větší časový prostor a klade značné nároky na úroveň komparatistických znalostí a dovedností tvůrců právní úpravy. V průběhu tohoto procesu je totiž třeba mít na zřeteli, že právo není vytvářeno pouze právními předpisy, ale je dále dotvářeno a přetvářeno doktrínou a zejména soudním rozhodováním, a zároveň není neměnné a vyvíjí se v čase.

2.2 MNOHOST INSPIRAČNÍCH ZDROJŮ - OTÁZKA KONZISTENTNOSTI

V situaci, kdy je jako inspirační zdroj při tvorbě nové právní úpravy použito hned několik kodifikací, se nabízí otázka konzistentnosti a sourodosti výsledku.

Kodifikace by měla být vnitřně ucelená a provázaná.¹³ S tímto požadavkem není možné polemizovat, neboť se jedná o jeden ze základních pilířů celého právního řádu. Právě z tohoto důvodu však I. Pelikánová vyjadřuje určitou skepsi k čerpání inspirace z většího počtu zdrojů. Podle jejího názoru moudří kodifikátoři, vědomi si nebezpečí plynoucí ze spojení nesourodých textů, recipují celé kodexy.¹⁴

I když si nemyslím, že recepce celých kodexů je akceptovatelným řešením legislativních procesů dnešní doby, musím souhlasit s tím, že množství použitých inspiračních zdrojů by nemělo být velké. Ač by v nás mohlo znění důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku vyvolávat pocit, že množství inspiračních zdrojů a kvalita nového kodexu jsou přímo úměrné (aneb čím více zdrojů, tím kvalitnější zákoník), není tomu tak. Naopak, konzistence a sourodost výsledku klesá, zatímco nebezpečí opominutí systémových vazeb se zvyšuje.

3. PRÁCE SE ZAHRANIČNÍMI PRÁVNÍMI PRAMENY PŘI TVORBĚ NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Zákonodárce při vytváření nového občanského zákoníku pracoval podle informací, které poskytuje důvodová zpráva,¹⁵ se značným množstvím zahraničních občanských zákoníků či jiných soukromoprávních kodexů.

Důvodová zpráva v části věnované hlavním zásadám navrhované právní úpravy uvádí, že návrh NOZ sleduje celkový příklon k evropským kontinentálním konvencím.

¹³ Jak upozorňuje např. I. Pelikánová. PELIKÁNOVÁ, Irena. Kodifikace soukromého práva po česku. Právní zpravodaj, č. 2/2003, s. 1 a násl.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.

Poukazem na evropské standardy se však nezamýšlelo jít cestou převzetí některé ze zahraničních kodifikací, jak uvádí v jednom z článků K. Eliáš, hlavní tvůrce nového občanského zákoníku. Podstata ideje měla spočívat v přípravě kodifikace zahrnující právní instituty ve srovnatelném spektru a ve srovnatelných podrobnostech jako většina kodexů zavedených evropských demokracií.¹⁶

Za základní obecný ideový zdroj nového občanského zákoníku je označen vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z r. 1937, podrobený podstatné obsahové revizi, vycházející z vývoje občanského a soukromého práva na našem území, z příslušných mezinárodních smluv a nařízení i směrnic přijatých Evropskou unií, a vyhodnocení závažnějších občanských kodexů z okruhu evropské kontinentální kultury.

Mezi tyto "závažnější kodexy" zákonodárce zařadil zejména zákoníky rakouský (ABGB, 1811/1812)¹⁷, švýcarský (ZGB, 1907/1912), německý (BGB, 1896/1900), tj. zákoníky, které bychom mohli vzhledem k době vzniku a délce působení označit jako tradiční. Dále jsou jmenovány zákoníky italský (1942), nizozemský (1992) a polský (1964).¹⁸ Z nejmodernějších úprav byl brán v úvahu občanský zákoník Québecu (1994) a Ruska (1994 - *)¹⁹. V neposlední řadě zákonodárce přihlížel rovněž k zákoníku francouzskému (1804), belgickému (1804), španělskému (1889) i portugalskému (1966), rovněž k občanskému právu Lichtenštejnska a některým dalším úpravám. Již při pouhém letmém seznámení s charakteristikami jednotlivých zákoníků,²⁰ je zjevné, že tyto kodexy odděluje nejenom doba a okolnosti vzniku, ale také existence filozofického základu, míra komercializace obligační části zákoníku, a spousta dalších, ať již koncepčních, či obsahových rozdílů.

Inspirací v oněch závažnějších kodexech však zákonodárce zdaleka nekončí. Při pohroužení do studia konkrétních paragrafů nového občanského zákoníku a příslušných částí důvodové zprávy se dozvíme také, že zákonodárce neopomněl otevřít ani zákoník argentinský, mexický, jihoafrický, atp. I kdybychom však jako skutečně relevantní

¹⁶ ELIÁŠ, Karel. Rekodifikace občanského práva v postmoderní době. Právní rozhledy, 1/2008, s. 1 a násl.

¹⁷ Jsou-li uvedeny letopočty oddělené lomítkem, první číslo znamená rok přijetí zákoníku, letopočet za lomítkem rok účinnosti kodexu.

¹⁸ Přičemž je vhodné dodat, že Polsko se v současné době nachází uprostřed rekodifikačního procesu.

¹⁹ Ruský občanský zákoník je přijímán postupně, po jednotlivých částech, z nichž první byla přijata v roce 1994.

²⁰ Viz např. KNAPP, Viktor. Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy, Praha: C. H. Beck, 1996, 248 s., ISBN 80-7179-089-3.

vnímali pouze ony závažnější zákoníky, dopočítáme se k číslu dvanáct.

4. VYBRANÁ ÚSKALÍ SPJATÁ S INSPIRACÍ ZAHRANIČNÍMI ZDROJI V PROCESU TVORBY PRÁVA

První otázkou, s níž se musí vypořádat každý zákonodárce v procesu tvorby nového kodexu, je volba zdrojů zahraniční právní inspirace. A nutno podotknout, že výběr inspiračních zdrojů může zásadně ovlivnit nejenom konečnou podobu zákoníku, ale i jeho hodnotové zaměření.

Podle analytického materiálu *Zkušenosti s implementací nového soukromého práva v zahraničí* jsou nejčastěji jako inspirační zdroje pojímány BGB²¹ (příp. také ABGB a ZGB), francouzský Code Civil a z moderních právních úprav potom zákoník Québecu a Ruska.²² Od tohoto "klasického výběru" se neodchýlil ani český zákonodárce, oproti všem analyzovaným státům však uvedl jako inspirační zdroje mnohé další zákoníky, což mu v množství inspiračních zdrojů přináší pomyslné prvenství.

Překážkou, která stojí mezi osobou interpretující zahraniční právní normy a objasněním smyslu těchto ustanovení, je jazyková bariéra. Přesný a fundovaný překlad právního textu je základem správného uchopení zahraniční úpravy, zvláště s ohledem na to, že právní jazyk má svá specifika, tj. musí být jednoznačný, konzistentní a srozumitelný.²³

Nepřesnost překladu je však záležitostí, k níž by nemělo docházet ve větší míře, neboť jsou zde kvalifikovaní překladatelé s právnickým vzděláním, kteří by měli být schopni vystihnout nuance právního jazyka, i když, například s ohledem na rozdílnou lexikální bohatost jazyků, nelze drobné nepřesnosti vyloučit zcela.

Pomineme-li rovinu překladu, další rovina, která se otevírá, je již samotné objasňování smyslu právních norem. Ač by měl právní jazyk naplňovat výše uvedené požadavky, ne vždy je možné dosáhnout kýžené jednoznačnosti a text zákona formulovat tak, že již samotným jazykovým výkladem, resp. za použití gramatické metody, lze dospět k jedinému interpretačnímu závěru. V takovém případě je zapotřebí využít i další výkladové metody, přičemž jako klíčový a zároveň

²¹ Ač např. Knapp ve své publikaci uvádí, že tento zákoník není legislativní dílo zdařilé a aplikační praxe velmi záhy odkryla jeho četné slabiny. KNAPP, Viktor. Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy, Praha: C. H. Beck, 1996, s. 115.

²² HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. Zkušenosti s implementací nového soukromého práva v zahraničí. Dostupný z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/PDF/Zkusenosti_s_i_mplementaci_noveho_soukromeho_prava_v_zahranici.pdf.

²³ GERLOCH, Aleš. Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 107 - 108.

nejproblematictější se mi v souvislosti s interpretací zahraniční právní úpravou jeví výklad systematický. Opomenutí vyhledání a zhodnocení systémových vazeb se totiž může promítnout v rovině aplikovatelnosti nově vytvářeného právního předpisu.

Avšak ani využití všech standardních metod výkladu nemusí postačovat, neboť, jak již bylo na jiném místě uvedeno, právo není tvořeno pouze zákonným textem, ale také doktrínou a v nezanedbatelné míře dokonce i přetvářeno soudní judikaturou.

5. JEDNOTLIVÁ ÚSKALÍ INTERPRETACE, REALIZACE A APLIKACE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU PLYNOUCÍ Z INSPIRACE ZÁKONODÁRCE ZAHRANIČNÍMI PRÁVNÍMI ÚPRAVAMI

5.1 VÝRAZNÁ DISKONTINUITA

Zdálo by se, že otázka diskontinuity či kontinuity právní úpravy do tohoto příspěvku nepatří, neboť nemá hlubší souvislost se zahraniční inspirací v novém občanském zákoníku. Domnívám se však, že radikální diskontinuita nového občanského zákoníku, je prvotním důvodem existence mnohých jednotlivých úskalí, jimž se budu věnovat později.

Míra diskontinuity, která není obvyklá ani v zemích, s nimiž byla rekonstrukce soukromého práva v české republice v rámci analýzy Zkušenosti s implementací nového soukromého práva v zahraničí srovnávána,²⁴ byla již čteně podrobena fundované kritice.²⁵ Proto se omezím pouze na konstatování, že z mého pohledu adresáta tohoto kodexu nebyla radikálně pojatá diskontinuita odůvodněna natolik závažnými argumenty, aby mohla být obecně akceptována bez významných výhrad.

Právě uplatnění východiska diskontinuity působí, že interpretace a následná realizace či aplikace norem nového občanského je nesmírně obtížná. Pokud nová právní úprava nenavazuje na dosavadní právní vývoj, a namísto toho recipuje právní úpravu zahraniční, vytváří se

²⁴ Analyzované státy přistoupily k rekonstrukci povětšinou s uplatněním zásady kontinuity, případně je lze označit za spíše kontinuitní. Výjimku představují Lotyšsko a Gruzie. Viz HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. Zkušenosti s implementací nového soukromého práva v zahraničí. Dostupný z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/PDF/Zkusenosti_s_i mplementaci_noveho_soukromeho_prava_v_zahranici.pdf.

²⁵ Za všechny můžeme uvést články P. Lavického a J. Handlara. LAVICKÝ, Petr. Kritické poznámky ke koncepci návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy. 2007, č. 23. s. 855 a násl. HANDLAR, Jiří. Nový občanský zákoník - nenaplněná východiska. Právní rozhledy. 2010, č. 23. s. 844 a násl.

kolem těchto ustanovení "informační vakuum", neboť chybí možnost navázat na dosavadní právní teorii i aplikační praxi.

Toto "vzduchoprázdno" je však nutné zaplnit, a pokud schází potřebné informace v našem právním prostředí, je třeba si alespoň prozatímně, tj. dokud nevznikne vlastní svébytná teorie a soudní rozhodování nepřinese patřičné zkušenosti s aplikací, vypomoci právní teorií a zkušenostmi aplikační praxe toho státu, jehož právní úpravou se český zákonodárce při legislativním procesu inspiroval.

5.2 NEDOSTATEČNOST DŮVODOVÉ ZPRÁVY

Důvodová zpráva k zákonu by měla představovat základní dokument, který nad rámec zákonného textu poskytuje adresátům indicie pro provedení teleologického výkladu. Z tohoto důvodu by se mělo jednat o dokument kvalitní, stručný, ale zároveň výstižný. Subjekt provádějící interpretaci by v něm měl nalézt informaci o důvodech změny dosavadní právní úpravy, příp. důvody pro setrvání u stávající koncepcce, a také důvody, proč zákonodárce nově koncipoval právní úpravu právě takovýmto způsobem, zda je možné navázat na dosavadní právní praxi, apod.

Kvalita důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, který je bezesporu předpisem nejvyšší důležitosti, je však bohužel velmi diskutabilní. Fakt, že ani "aktualizovaná důvodová zpráva" není s ohledem na změny přijaté v průběhu legislativního procesu skutečně aktuální, a mnohé části tak nejsou pro další výklad využitelné, pomínu. Ale nemohu než souhlasit s kritikou J. Vlastníka, který uvádí, že zatímco u některých ustanovení je důvodová zpráva rozsáhlá až příliš (zejména odůvodňování ustanovení spíše teoretického rázu), u jiných, pro praxi významných ustanovení je naopak velmi povšechná, nezacílená na konkrétně navrženou textaci a zcela nedostatečná.²⁶ Nedostatečná je zejména tam, kde zákonodárce neuvádí věcné důvody pro volbu konkrétní právní konstrukce, ale uvádí, že se jedná o úpravu tradiční či klasickou, neboť takovou informaci není možné nikterak dále verifikovat a využít. Ještě menší využitelnost mají ty části důvodové zprávy, které pouze parafrázují text navržené úpravy a neposkytují tak vůbec žádné "přidané" informace pro usnadnění interpretace právních norem.²⁷

Bez ohledu na kvalitu byla důvodová zpráva po značnou část běhu legisvakance jediným informačním dokumentem, a u některých ustanovení, která se zatím nestala předmětem rozborů odborné literatury, je jediným zdrojem poznání dosud.

²⁶ Viz VLASTNÍK, Jiří. Některé připomínky k návrhu občanského zákoníku. Bulletin advokacie. 2011, č. 11. s. 33.

²⁷ Obdobně tamtéž.

Jak bylo popsáno v předchozí podkapitole, nový občanský zákoník je dosud neživým předpisem, který je třeba obohatit o poznatky právní vědy a praxe. Tam, kde došlo k recepci zahraniční právní úpravy, resp. k vytvoření vlastního konceptu, avšak s inspirací zahraničních právních úprav, tyto poznatky můžeme, resp. musíme, čerpat právě ze zahraničí.

Důvodové zprávě je třeba přiznat, že odkazy na zahraniční právní zdroje se jenom hemží. Co však nepřispívá k pocitu legitimacy opuštění dosavadní právní úpravy, je skutečnost, že mnohdy odkaz na zahraniční zdroj inspirace předchází věcnému odůvodnění změny, případně ho dokonce supluje.

Tento přístup zákonodárce však není patrný pouze v důvodové zprávě, ale také v letáku KANCLu, který by měl být určen k poskytnutí základních informací o nové právní úpravě zejména laické a pololaické veřejnosti. Např. ohledně rodinného závodu se jako první dozvídáme informaci, že inspirací pro začlenění tohoto institutu do nového občanského zákoníku byl italský zákoník, konkrétně ustanovení § 230 bis. Stručný popis institutu je uveden až posléze. Domnívám se, že takováto koncepce textu informačního materiálu není vhodná, neboť tento odkaz nemá pro laika prakticky žádný přínos. Naopak v důvodové zprávě je konkrétní odkazy třeba uvítat, neboť usnadňují cestu k základnímu zdroji informací těm, kteří přistupují k interpretaci konkrétních ustanovení skutečně s maximální poctivostí.

Domnívám se však, že odkaz na zahraniční právní úpravu by nikdy neměl být jediným argumentem a odůvodněním zvolené koncepce. Může však výborně fungovat jako jeden z několika argumentů, resp. jako argument podpůrný. Pokud zákonodárce dospěl k závěru, že dosavadní právní úprava se neosvědčila, v praxi vyvolává interpretační nejasnosti, příp. další problémy, a navrhované řešení zná např. BGB, Code Civil i CCQ, nelze než tento odkaz přijmout.

5.3 MNOHOST INSPIRAČNÍCH ZDROJŮ

Další úskalí pro adresáty nového občanského zákoníku plynou nikoli ze samotné inspirace zákonodárce zahraničními právními úpravami, ale z jejich množství. Právě skutečnost, že zákonodárce jako hlavní inspirační zdroje označil minimálně 12 zahraničních kodexů, vede k malé konzistentnosti, resp. soudržnosti zákoníku.²⁸

Výstižně v reakci na článek K. Eliáše²⁹ vyjádřil Lavický, že pouhé přebírání určitých institutů "po vzoru nejmodernějších úprav" ještě

²⁸ I. Pelikánová z tohoto důvodu kritizuje nový občanský zákoník jako nesourodou směsici. PELIKÁNOVÁ, Irena. Kodifikace soukromého práva po česku. Právní zpravodaj, č. 2/2003, s. 1 a násl.

²⁹ ELIÁŠ, Karel. Legendy o osnově občanského zákoníku, Právní rozhledy 17/2007, s. 632 a násl.

nezaručuje, že i výsledná kompilace bude moderním kodexem, způsobilým zajistit stabilní život soukromého práva po řadu desítek let.

Zásadní problémy pro právní praxi však přinese zejména vnitřní (ale samozřejmě i vnější) neprovázanost textu nového občanského zákoníku. Na některých místech zákonodárce používá různá označení pro shodné instituty, jinde naopak zjevně přikládá stejným pojmům jiný význam, na některých místech absentují vazby, jinde si ustanovení protičečí, resp. navzájem vylučují svoji smysluplnou interpretaci. Určitá problematická místa jsou známa již nyní, další odhalí až aplikace práva v konkrétních případech. Není však možné opomenout, že ne vždy je na vině pouze zákonodárce, neboť v některých ustanoveních zákoníku došlo na základě diskuzí a připomínek v průběhu legislativních prací k zásadním změnám, což se bohužel projevovalo i v narušení systémových vazeb.

S mnohostí použitých zahraničních zdrojů je spojeno ještě úskalí mnohem prozaičtější. Studium zahraničního práva a jeho aplikační praxe má jistě potenciál pomoci zvláště na začátku účinnosti nového občanského zákoníku s poznáním jeho obsahu a smyslu a účelu jednotlivých institutů. Pokud je však nutné prozkoumat větší množství cizojazyčných právních úprav, klade to na uživatele zákoníku obrovské nároky, a to nejenom jazykové, ale také časové a finanční.

5.4 NEDOSTUPNOST ZAHRANIČNÍCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ A LITERATURY

Aby mohli uživatelé využít potenciálu odkazů na zahraniční právní úpravu obsažených v důvodové zprávě, je nutné, aby byly informace o zahraniční právní úpravě dostupné, ideálně prostřednictvím internetu, neboť zakoupení zahraniční literatury v odpovídajícím rozsahu by bylo nesmírně finančně náročné, a její vyhledávání ve veřejných knihovnách problematické organizačně i časově.

Počítat je třeba i s jazykovou bariérou, neboť pouze zlomek informací o zahraničních právních řádech je dostupný v českém jazyce. Ti, kteří ovládají pouze jeden cizí jazyk, i když je jím univerzální angličtina, však také nemají vyhráno. Dohledat na internetu anglické znění zahraničních soukromoprávních kodexů, je rovněž velmi obtížné a u některých právních řádů zcela nemožné. O dostupnosti dalších informačních pramenů o zahraniční právní úpravě v podobě komentářů, článků, učebnic a hlavně soudní judikatury, která právní úpravu může do značné míry dotvářet i přetvářet, ani nemluvě.

5.5 MODIFIKACE PŘEJATÉ ZAHRANIČNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY ZÁKONODÁRCEM

Pomyslné klacky pod nohy při poznávání smyslu a účelu jednotlivých institutů a získávání informací o jejich praktické aplikaci v některých případech hází adresátům samotný zákonodárce tím, že sice např.

převzal celou zahraniční úpravu konkrétního institutu, ale poté do této převzaté právní úpravy významně zasáhnul.

Ze široké škály míry inspirace od úplného převzetí právní úpravy až po vytvoření nového řešení se zřetelem na úpravy zahraniční, je podle mého názoru nejrizikovější právě recepce zahraniční právní úpravy a její následné modifikování, doplňování apod. Příkladem za všechny může být úprava institutu prohlášení za nezvěstného v novém občanském zákoníku, ale to je už je námět na samostatný podrobný rozbor.

6. NÁMĚTY NA USNADNĚNÍ PRÁCE S NOVÝM OBČANSKÝM ZÁKONÍKEM

Je nesporné, že nový občanský zákoník vznikl se silným důrazem na aplikaci poznatků srovnávací právní vědy. Pokud zákonodárce při legislativním procesu prostudoval takové množství občanských zákoníků, jak uvádí v důvodové zprávě, včetně dalších informačních zdrojů k uvedeným právním úpravám, bylo by velmi záslužné, aby se tyto informace objevily na stránkách zaměřených na seznamování veřejnosti se změnami, které nový občanský zákoník přináší, vedle dalších článků a analýz. Nikdo nepředpokládá, že by se těmito informacemi zabírala laická veřejnost, ale veřejnost odborná by tento druh informací jistě přivítala.

Jak bylo uvedeno výše, možnost dohledat byť pouhé znění zahraničních kodexů je i v době internetu velmi omezená. Pokud není možné informaci o inspiračním zdroji právní úpravy dále rozvinout studiem zahraničních právních pramenů, zůstává odkaz bez užítku. Proto se domnívám, že by bylo vhodné zveřejnit, a tím i zpřístupnit adresátům znění alespoň těch zcela zásadních právních předpisů v českém jazyce.

Pokud nebudou tyto informace poskytnuty tvůrci zákona, doufejme, že se této úlohy zhostí právní informační systémy, a dále také odborníci v souvislosti s komentováním jednotlivých ustanovení nového občanského zákoníku, ať již prostřednictvím publikací či vzdělávacích akcí seznamujících veřejnost s tímto kodexem.

Mé očekávání směřuje k právním teoretikům a odborníkům, neboť snaha o napojení nové právní úpravy na zahraniční právní zdroje může pomoci nejenom předejít mnohým interpretačním problémům a nejasnostem při výkladu nového občanského zákoníku, ale také poukázat na nedůslednosti a legislativní chyby, které bude třeba odstranit ve formě následných novelizací. A je třeba připustit, že odborníci - praktici, kteří budou po 1. 1. 2014 nový občanský zákoník interpretovat, realizovat či aplikovat, nemají a ani nemohou mít na zevrubné studium zahraničních právních úprav čas, neboť samotné poznávání textu nového civilního kodexu je časově velmi náročné.

7. ZÁVĚR

V příspěvku byla popsána některá potenciální úskalí spjatá s inspirací zákonodárce zahraničními právními úpravami při tvorbě nového soukromoprávního kodexu a navrženy některé možnosti, jak tato úskalí minimalizovat.

Doufám však, že kromě očekávatelného negativního dopadu do sféry právní jistoty bude mít rekonstrukce založená na studiu zahraničních právních úprav i pozitivní dopady, a to zejména do sféry srovnávací právní vědy a její výuky na právnických fakultách. Právě zevrubné studium zahraničních právních úprav je jedním z prostředků, které mohou pomoci pozvednout českou právní kulturu jako celek.

Literature:

- ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.
- ELIÁŠ, Karel. Legendy o osnově občanského zákoníku, Právní rozhledy 17/2007, s. 632 a násl.
- ELIÁŠ, Karel. Rekonstrukce občanského práva v postmoderní době. Právní rozhledy, 1/2008, s. 1 a násl.
- GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 4. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 343 s. ISBN 978-80-7380-023-9.
- HANDLAR, Jiří. Nový občanský zákoník - nenaplněná východiska. Právní rozhledy. 2010, č. 23. s. 844 a násl.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. Zkušenosti s implementací nového soukromého práva v zahraničí. Dostupný z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/PDF/Zkusnosti_s_implementationi_noveho_soukromeho_prava_v_zahranici.pdf
- KNAPP, Viktor. Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy, Praha: C. H. Beck, 1996, 248 s. ISBN 80-7179-089-3.
- LAVICKÝ, Petr. Kritické poznámky ke koncepci návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy. 2007, č. 23. s. 855 a násl.
- PELIKÁNOVÁ, Irena. Kodifikace soukromého práva po česku. Právní zpravodaj, č. 2/2003, s. 1 a násl.
- VLASTNÍK, Jiří. Některé připomínky k návrhu občanského zákoníku. Bulletin advokacie. 2011, č. 11. s. 30 - 36.
- WAGNEROVÁ, Ingo v. Munch: Export a import práva. Právní rozhledy, 3/1995, s. 107 a násl.

Contact – email

257201@mail.muni.cz

KONTROLA ŠTANDARDNÝCH ZMLÚV VO VZŤAHOCH B2B Z POHĽADU NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU, CESL A DCFR

DUŠAN ROSTÁŠ

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta,
Slovenská republika

Abstract in original language

Inštitúty umožňujúce súdom zasahovať do privátnej autonómie subjektov záväzkových vzťahov sú právnou reflexiou kontraktácie súčasnej doby. Používanie štandardných zmlúv je neodmysliteľnou časťou obchodovania v 21. storočí, nakoľko sú prostriedkom racionalizácie obchodovania. Kontrola štandardných zmlúv je tradičnou súčasťou práva na ochranu spotrebiteľa. Súčasné súkromnoprávne trendy ochrany slabšej strany, ktoré možno vnímať z noriem DCFR, CESL či Nového občanského zákoníku, rozširujú kontrolu štandardných zmlúv aj na oblasť záväzkových vzťahov medzi podnikateľmi (B2B), čo môže byť v kontexte vyše 20 rokov trvajúceho dualizmu občianskeho a obchodného práva, v českých a slovenských podmienkach, prijímané s obavami, vzhľadom na legitímne požiadavky podnikateľov na širšie medze zmluvnej slobody ako aj predvídateľnosť ekonomických dôsledkov kontraktácie, ktorá je pre štandardizáciu zmlúv charakteristická. Príspevok venuje značnú časť pozornosti vymedzeniu štandardnej zmluvy, s poukázaním na dôvody vedúce k zásahom do zmluvnej slobody, ktorá je jednou zo súkromnoprávných zásad vôbec a spôsobom kontroly štandardných zmlúv.

Key words in original language

Štandardné zmluvy, adhézne zmluvy, štandardné zmluvné podmienky,

Abstract

Court's intervention into the contractual party private autonomy could be considered as essential reflections of recent paradigms in contract law. Use of standard contracts is an essential part of commerce in the 21st century as means of rationalization. Control of standard contracts is a traditional part of consumer protection law. The weaker party protection is one of the substantial private law principles in The Draft Common Frame of Reference (DCFR), The Proposal for a Common European Sales Law (CESL), and New Czech Civil Code (NOZ). In this contribution the author analyses different approaches to the control of standard contract, which have in common an extensive scope of application towards contractual relations between businesses (B2B). Regarding 20 years lasting dualism of civil and commercial law regulation in Czech and Slovak legal order, based on the different approaches to freedom of contract in favor of commercial law we

should assumed an existence of legitimate expectations for broader contractual freedom in B2B relationships than in B2C. This contribution pays attention to standard contract issues by pointing at reasons leading to intervention into the party's private autonomy, and comparison between unfairness tests. The freedom of contract should be considered as a one of basic private law principles and any restrictions must be setting out with respect to party's autonomy.

Key words

Standard contract, adhesion contract, standard terms,

ÚVODOM

Nový občanský zákoník (ďalej NOZ), návrh Spoločného referenčného rámca (ďalej DCFR) či návrh nariadenia o spoločnom európskom kúpnom práve (ďalej CESL)¹ sú moderné regulácie reflektujúce paradigmy vývoja kontraktácie 20. storočia, v ktorom zmluvná sloboda ako jedna zo základných súkromnoprávných zásad býva jednostranne uzurpovaná používateľom zmluvy a privátna autonómia kontrahentov je často zúžená iba na presadenie vôle silnejšieho. Limity zmluvnej slobody, v podobe kogentných právnych noriem, nemôžu poskytnúť dostatočne flexibilný nástroj nachádzania materiálnej spravodlivosti zmluvy v dynamicky sa meniacom prostredí. Prirodzene flexibilným riešením je prenechanie bremena kontroly obsahu zmlúv na súdnu prax. Zásahy do privátnej autonómie, by však mali byť realizované citlivo s rešpektovaním zmluvnej slobody, ako základnej súkromnoprávnej zásady vôbec.

Zásahy do privátnej autonómie kontrahentov obmedzovaním ich zmluvnej slobody v podobe zásahu súdov do obsahu zmluvy, sú tradičným nástrojom ochrany spotrebiteľa. V kontexte trendu zjednocovania obchodného a občianskeho práva pod závoj súkromného práva, je podľa názoru autora dôležité venovať pozornosť inštitútu obsahovej kontroly štandardných zmlúv, ktorý má svoje tradičné miesto pri ochrane spotrebiteľa, do oblasti vzťahov medzi podnikateľmi (B2B). Faktické rozdiely vo vzťahoch medzi B2B a B2C zjednotením kódexu súkromného práva dozaista neprestali existovať a široká miera zmluvnej slobody je vo vzťahoch B2B legitímne očakávaná.

Vo všetkých troch uvažovaných reguláciách, existuje inštitút kontroly štandardných zmlúv nie len v oblasti spotrebiteľského práva ale aj v oblasti vzťahov B2B. Konkrétne riešenia sú na prvý pohľad veľmi podobné avšak nie rovnaké. V ďalších častiach tohto príspevku je pozornosť venovaná najmä porovnaniu vecného rozsahu kontroly a spôsobom kontroly štandardných zmlúv, v uvažovaných právnych reguláciách. Pojem štandardná zmluva ani v jednej z uvažovaných

¹ Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o spoločnom európskom kúpnom práve KOM (2011) 635 v konečnom znení.

právných regulácií nenájdeme, pre vysvetlenie ideologického východiska tohto článku preto najprv pristupujeme k bližšiemu vysvetleniu pojmu štandardná zmluva.

Z TEÓRIE ŠTANDARDNÝCH ZMLÚV

Príčiny štandardizácie zmlúv možno hľadať v rôznych oblastiach spoločnosti a pokus o ich vymenovanie by bol Sisyfovskou prácou. Základný ideologický predpoklad štandardizácie na ktorom tento príspevok stavia, má najmä ekonomické východisko a príčiny štandardizácie spája so snahou o čo najefektívnejšie uspokojovanie potrieb štandardizátorov zmlúv. Ochrana spotrebiteľov a podnikateľov pred nástrahami štandardných zmlúv má spoločného menovateľa, štandardizátorov, ktorými sú najmä podnikatelia. Motív tohto konania, je podmienený samotnou prapodstatou podnikania - dosahovaním zisku. Príčiny štandardizácie možno z ekonomického hľadiska vnímať najmä v dvoch rovinách a to: v rovine transakčných nákladov zmluvy a rovine minimalizácie nepredvídateľných ekonomických dôsledkov zmluvy.

S použitím zmluvy pri kontraktácií sú spojené vstupy na jej používanie, predstavujúce transakčné náklady kontraktácie. V tejto prvej rovine ekonomický význam štandardizácie zmlúv, spočíva v zefektívnení a racionalizácii nákladov existencie záväzkového vzťahu, úsporami z rozsahu, za účelom čo možno najefektívnejších výstupov. Druhá rovina štandardizácie, spočíva v snahe používateľa zmluvy o dosiahnutie čo najpredvídateľnejších a najefektívnejších ekonomických následkov zmluvy. Možno konštatovať, že ide o minimalizáciu vstupov a maximalizáciu výstupov štandardizátora.

Csach² systematizoval niekoľko spôsobov štandardizácie zmlúv, vzájomne sa odlišujúc rôznymi prostriedkami štandardizácie:

1. typizovanie ustanovení, alebo časti zmluvy a návrhov (interná štandardizácia – vytvorenie vzorov),
2. použitie osobitného korpusu, ktorý sa stáva súčasťou zmluvy na základe inkorporácie (napr. všeobecné obchodné podmienky - ďalej VOP),
3. použitie predtlačeného formulára (formulárové zmluvy),
4. rámcové zmluvy

Spoločnými znakmi prvých troch foriem štandardizácie sú normatívnosť (rovnaké prípady, neurčitý počet), jeden subjekt ako používateľ (pripravovateľ) a jednostranný charakter, prejavujúci sa v

²Csach, K.: Štandardné zmluvy, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 30.

prípadoch, kedy obsah zmluvy nie výsledkom úplne slobodného negociačného procesu medzi stranami ale je výsledkom jednostranne uzurpovaného práva na určenie obsahu zmluvy. Napokon štvrtá možnosť štandardizácie v podobe rámcových zmlúv vytvára dlhodobejší právny rámec kontraktácie avšak medzi tými istými subjektmi, čím sa odlišuje od prvých troch.

Pod pojmom štandardná zmluva rozumieme zmluvu, ktorá je výsledkom špecifického (štandardizovaného) kontraktačného procesu. Špecifickosť tohto procesu spočíva vo vopred jednostranne pripravenom obsahu zmluvy a nemožnosti skutočnej zmeny obsahu. Jednostrannosť sa prejavuje ako procedurálny nedostatok spočívajúci v skutočnosti, že druhá strana nemala pri negociácií možnosť ovplyvniť obsah zmluvy. Takto deformovaný negociačný proces je dôvodom pre kontrolu a zásahy do štandardnej zmluvy súdom pri nachádzaní materiálnej spravodlivosti zmluvy, a to s akcentom na informačnú asymetriu a nerovnakú vyjednávaciu silu, ktorá je pri využití štandardnej zmluvy podľa nášho názoru vždy prítomná. Štandardizácia zmlúv sa môže uskutočňovať rôznymi prostriedkami v podobe priamej alebo nepriamej štandardizácie.³ V tomto príspevku budeme rozlišovať:

- a. priamo štandardizované zmluvy (prostredníctvom podmienok obsiahnutých vo vlastnom texte zmluvy)
- b. nepriamo štandardizované zmluvy (prostredníctvom osobitných korpusov podmienok mimo vlastného textu zmluvy)

JEDNOSTRANNOŠŤ URČENIA OBSAHU ZMLUVY AKO DÔVOD KONTROLY

V uvažovaných reguláciách, je dôvodom pre kontrolu štandardných zmlúv jednostrannosť pri uzatváraní zmluvy. Dôvody kontroly štandardných zmlúv spočívajúce v jednostrannosti, nachádzajú svoj pôvod v nemeckej doktríne štandardných zmluvných podmienok. V súčasnosti § 305 Nemeckého občianskeho zákonníka (ďalej len BGB) explicitne stanovuje, že je nepodstatné či tieto podmienky sú pripojené v podobe oddeleného dokumentu (ako napr. VOP), alebo sú súčasťou vlastného textu zmluvy.⁴ K záverom o posudzovaní štandardnosti vyplývajúceho zo súčasného paragrafového znenia BGB, dospeli nemecké súdy v 50. rokoch 20. storočia, v časoch keď kontrola

³ Obdobne aj autor a dielo cit. v predchádzajúcej poznámke, alebo aj Kopáč, L.: Obchodní kontrakty. I. díl. Praha: Prospektrum, 1992, str. 115.

⁴Viac in Zerres, T.: Principles of The Germanlaw on standard terms of contract, 2011, str. 5. voľne dostupné z http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf.

štandardných zmluvných podmienok ešte nenachádzala svoj základ prostredníctvom v právnom poriadku detailne upravených mechanizmov kontroly, ale prostredníctvom súdneho výkladu zásady dobrej viery.⁵

Evolúcia výkladu zásady dobrej viery spolkovým súdnym dvorom⁶ napokon viedla pri kontrole štandardných zmluvných podmienok k záveru, že nemôže byť individuálne dojednanie (podmienka) uznané na základe „prejedanania“, ale iba na základe „vyjednania“, ktoré môže byť uznané pokiaľ je zmluvná strana ochotná pristúpiť k zmene všeobecných obchodných podmienok a dala to na vedomie obchodnému partnerovi. Podľa súčasného znenia § 305 BGB, nie sú štandardné zmluvné podmienky také podmienky, ktoré boli vyjednané (negociované).⁷ Jednostrannosť negociácie koliduje s požiadavkou procedurálnej zmluvnej spravodlivosti. Na jednostrannosť ako legitímny dôvod pre zásahy súdu do obsahu zmluvy sa odvoláva aj dôvodová správa k NOZ.⁸

ŠTANDARDNÁ ZMLUVA Z POHĽADU NOZ

NOZ v § 1798 a nasl. obsahuje ustanovenia o zmluvách uzatvorených adhéznym spôsobom. Za zmluvu uzatvorenú adhéznym spôsobom je považovaná každá zmluva „... jejž základní podmínky byly určeny jednou ze smluvních stran nebo podle jejích pokynů, aniž slabší strana měla skutečnou příležitost obsah těchto základních podmínek ovlivnit.“⁹

V zákonomom texte nenájdeme nielen pojem štandardná zmluva, ale ani pojem adhézna zmluva. Pojem adhézna zmluva je označenie implikované zo špecifického adhézneho procesu kontraktácie, ktorého

⁵ Viac in Markensinis, B. et al.: The German Law of contracts, Oxford: Hart publishing, 2006, str. 168.

⁶ Viac in Westphalen, F.G.: Všeobecné obchodní podmínky v Německu – ochranná právní bariéra v podnikatelských vztazích: ohlédnutí zpět a perspektíva do budoucna, Bulletin Advokacie, č. 1-2. 2013, str. 82.

⁷ Pozri § 305 BGB.

⁸ Dôvodová správa k NOZ II. Zvláštní část k § 1798 až 1801. str. 444 : „Podstata (adhézneho spôsobu uzavretia –pozn autora) je v tom, že smlouva nevzniká tak, že strany obsah smlouvy ujednávají, ale tím způsobem, že jedna strana předloží druhé hotový text smlouvy a druhá strana má možnost návrh buď přijmout, anebo odmítnout. Nebylo by správné obecně nahlížet na takovou praxi jako na závadnou. Naopak, pro velký počet standardizovaných případů je to postup racionální a z hlediska nákladů ekonomicky účelný. Nezřídka ale dochází k tomu, že při tomto způsobu uzavírání smluv silnější strana vnutí slabší straně smluvní podmínky výhodné pro sebe a nevýhodné pro druhou stranu.“

⁹ § 1798 ods.1 NOZ.

je adhézna zmluva produktom. Ustanovenie § 1798 NOZ nerozlišuje medzi nepriamo a priamo štandardizovaným zmluvami.¹⁰

Následne § 1798 ods.2 stanovuje : „Použije-li se k uzavření smlouvy se slabší stranou smluvní formulář užívaný v obchodním styku nebo jiný podobný prostředek, má se za to, že smlouva byla uzavřena adhezním způsobem.“.

Z vyššie uvedeného vyplýva pre posúdenie zmluvy ako adhéznej splnenie nasledujúcich predpokladov:

- a. postavenie subjektu v pozícií slabšej strany, a zároveň
- b. základné podmienky zmluvy nemohli byť skutočne ovplyvnené alebo
- c. sa uplatní právna domnienka využitia formulára, alebo iného podobného prostriedku (adhézne prostriedky) v negociačnom procese.

Pre posúdenie zmluvy ako adhéznej, je podstatné subjektívne postavenie kontrahentov v pozícií silnejšieho a slabšej strany¹¹. Slabšia strana je koncipovaná odlišne než spotrebiteľ¹², ktorým v zmysle legálneho vymedzenia môže byť len človek. Kategória slabšej strany, nevylučuje z uvažovaných prípadov právnické osoby. Tento subjektívny princíp posudzovania adhezity zmluvy je doplnený objektívnym kritériom reflektujúcim jednostranný negociačný proces, v ktorom sa prejavuje nedostatok vyjednávacej sily slabšieho.

Napokon adhéznou zmluvou môže byť zmluva uzatvorená v obchodnom styku so slabšou stranou prostredníctvom adhézneho prostriedku, ibaže strana preukáže, že jej nesvedčí táto vyvrátená právna domnienka, a teda že podmienky zmluvy boli stranami negociované.¹³

Podľa názoru autora príspevku, možno problém klasifikácie zmluvy ako adhéznej, nachádzať v posudzovaní základných podmienok zmluvy. V tejto súvislosti sa žiada obzrieť do nedávnej minulosti za ustanovením § 263 ods. 2 Obchodného zákonníka (ďalej

¹⁰ Ustanovenia ležiace *mimo vlastný text zmluvy* sú síce spomenuté v § 1799 NOZ, ten sa však obmedzuje iba na reguláciu ich inkorporácie.

¹¹ Definícia pojmu slabšia strana v NOZ absentuje. Z dôvodovej správy vyplýva, že slabšou stranou môže byť aj podnikateľ v prípade záväzkových vzťahov ozančovaných aj ako B2b a je nutné ju posudzovať podľa okolností konkrétneho prípadu.

¹² § 419 NOZ.

¹³ § 1798 ods. 2 NOZ.

Obch.Z.)¹⁴, ktorý používal pojem základné ustanovenia. Tento pojem bol použitý vo vzťahu k zmluvným typom podľa tretej časti obchodného kódexu. Základné ustanovenia v tretej časti však zároveň vymedzujú aj podstatné náležitosti (essentialia negotii) jednotlivých zmluvných typov. Nemusí byť celkom zrejmé čo sú to základné podmienky zmluvy a či je nevyhnutné hľadať ich v podstatných náležitostiach zmluvy. Domnievame sa, že nie a že obsahovo pôjde o nový pojem akcentujúci či prevládajú podmienky „prejednané“ alebo „vyjednané“. Napokon podstatné podmienky zmluvy, vždy zahŕňajú dohodu hlavnom predmete zmluvy a cene. Tieto podmienky bývajú označované aj ako core terms¹⁵ a spravidla bývajú vylúčené z obsahovej kontroly (testu neférovosti) štandardných zmlúv.

ŠTANDARDNÁ ZMLUVA Z POHĽADU DCFR A CESL

Ku kontrole štandardných zmlúv pristupujú aj DCFR a CESL. Tieto európske súkromnoprávne projekty jednak pozitívne vymedzujú štandardné podmienky (standard terms)¹⁶, a štandardné zmluvné podmienky (standard contract terms)¹⁷ ako zmluvné podmienky vypracované vopred pre viacero transakcií s rôznymi stranami, ktoré neboli kontrahentmi individuálne dojednané, a podmienky, ktoré nie sú individuálne dohodnuté (non individually negotiated). Zo znenia DCFR a CESL možno uvažovať, či existuje rozdiel medzi poňatím „štandardných podmienok“ podľa DCFR a „štandardných zmluvných podmienok“ podľa CESL, pre bližšie vysvetlenie pristupujeme k analýze textov regulácií :

Podľa CESL: „*standard contract terms*“¹⁸ means contract terms which have been drafted in advance for several transactions involving different parties, and which have not been individually negotiated by the parties within the meaning of Article 7 of the Common European Sales Law;¹⁹

¹⁴ Zákon č. 513/1991 Sb. Obchodný zákonník.

¹⁵ Podmienky tvoriace hlavný predmet zmluvy a dohodu o cene bývajú spravidla vylúčené z testu neférovosti podmienky. napr. čl. 4 smernice 93/13/EHS, čl.80 CESL, DCFR II.-9:406.

¹⁶ Definícia *štandardných podmienok* sa nachádza v DCFR II.-1:109 a v prílohe I.

¹⁷ Definícia *štandardných zmluvných podmienok* sa nachádza v čl. 2. CESL. písm. d).

¹⁸ Zvýraznil a rozdiely podčiarkol autor.

¹⁹ čl 2. *Definície* písm. d) CESL.

Podľa DCFR: „*standard term*“²⁰ is a term which has been formulated in advance for several transactions involving different parties and which has not been individually negotiated by the parties.“²¹

Pri vymedzení štandardných zmluvných podmienok v CESL je použitý výraz term (podmienka) v pluráli, pokiaľ DCFR síce používa term v pluráli v nadpise článku DCFR II.1.-109 avšak, v samotnom texte používa singulár.

CESL obsahuje navyše slovo contract (zmluva). Absenciu bližšieho určenia podmienok slovom contract možno v DCFR, vysvetliť jeho všeobecnejšou povahou než CESL a skutočnosťou, že pokrýva nie len zmluvné vzťahy ale aj iné a to napr. plnomocenstva, potvrdenia.²²

Z komentárov DCFR II.1.-109 sa dozvedáme, že nie individuálnosť podmienok podľa poslednej vety je potrebné posudzovať, vzhľadom na nasledujúci článok, ktorým je článok DCFR II. 1.-110 upravujúci podmienky nie individuálne dohodnuté, ktoré však úplne nezodpovedajú vymedzeniu nie individuálne dohodnutých podmienok podľa čl. 7 CESL.²³

Podľa CESL: „*A contract term is not individually negotiated if it has been supplied by one party and the other party has not been able to influence its content.*“²⁴

Podľa DCFR: „*A term supplied by one party is not individually negotiated if the other party has not been able to influence its content, in particular because it has been drafted in advance, whether or not as part of standard terms.*“²⁵

²⁰ Zvýraznil autor.

²¹ Text ustanovenia DCFR II. 1.-109. Z komentára sa dozvedáme, že a pojem *standard term*, je podobný k pojmu *general conditions of contract podľa Princípov európskeho zmluvného práva (PECL) čl 2:209*.

²² „*This provision is not limited to terms of a contract. Thus, terms in other instruments (e.g. powers of attorney, receipts) are covered as well.*“ DCFR II. 1-110 komentár B. str. 205, in *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law - Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. voľne dostupné z http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

²³ čl. 7 CESL, DCFR II.-1:110.

²⁴ čl.7 CESL.

²⁵ DCFR II.-1:110.

Rozdiel vymedzenia podľa DCFR, oproti CESL spočíva v demonštratívnom vymedzení znakov pripravenosti vopred²⁶ a bez ohľadu na umiestnenie podmienok v zmluve, čomu sa deje poukázaním na štandardné podmienky.²⁷ Na základe použitia štandardných podmienok, ako určenia miesta, vyslovujeme premisu, že v prípade štandardných podmienok podľa DCFR, možno hovoriť o nepriamych prostriedkoch štandardizácie.

Vo vzťahu k výkladu pojmu štandardné zmluvné podmienky podľa CESL nemožno bez ďalšieho prijať rovnaký záver. Pre výklad ustanovení podľa CESL pristupujeme k výkladu v kontexte ostatných ustanovení CESL berúc do úvahy najmä nasledujúce argumenty²⁸:

1. *Slovné spojenie štandardné zmluvné podmienky či štandardné podmienky* sú spomenuté pri úprave inkorporácie.²⁹ Ak by nešlo o osobitnú formu podmienok štandardizácie zmluvy nemalo by zmysel uvažovať o možnostiach ich inkorporácie do zmluvy.
2. Riešenie *battle of forms*³⁰, spojenej s možným konfliktom obchodných podmienok inkorporovaných oboma stranami pri uzatváraní zmluvy. Zvažovali sme pritom, že pri úvahách o kontraktácií bez použitia osobitných nepriamych prostriedkov štandardizácie by modifikovaný akcept bolo potrebné považovať za protinávrh a nemohlo by tak ísť o prípady kolízie štandardných podmienok.

Na základe vyššie uvedeného, sme dospeli k názoru, že *štandardné zmluvné podmienky* možno podľa CESL a DCFR chápať ako nepriame prostriedky štandardizácie.³¹

Podľa CESL sú pre kontrolu štandardných zmlúv prostredníctvom testu neférovosti³² vo vzťahoch B2C a aj vo vzťahoch B2B podstatné podmienky, ktoré nie sú individuálne dohodnuté bez ohľadu na to kde sa nachádzajú.

²⁶ Demonštratívny výpočet usudzujeme z výkladu spojenia *in particular* a predpoklad znaku pripravenosti vopred vyplýva zo spojenia *has been drafted in advance*.

²⁷ Pozri spojenie *whether or not as part of standard terms*.

²⁸ Prezentované argumenty sú rovnako aplikovateľné aj pre DCFR.

²⁹ DCFR II.-9:103, ods. 1. a čl. 70 CESL.

³⁰ *Battle of forms*, označuje situáciu kolízie osobitných korpusov obchodných podmienok. Riešenie je upravené v DCFR II.-4:209 a čl. 39. CESL a spočíva na teórii „*zvyškovej platnosti*“.

³¹ Rozumieme nimi časti odlišné od vlastného textu zmluvy.

³² DCFR II.-9:403.

Definícia podmienok, ktoré nie sú individuálne dohodnuté rozsahovo nezodpovedá negácií definície štandardných podmienok a ani štandardných zmluvných podmienok, a to z dôvodu absencie predpokladu plurality adresátov v prípade nie individuálne dohodnutých podmienok, ktoré tak obsiahnu širšie spektrum prípadov než kategória štandardných podmienok, resp. štandardných zmluvných podmienok.

Význam uvedeného rozlišovania je dôležitý pre upozornenie na odlišné prístupy ku kontrole štandardných zmlúv vo vzťahoch B2C a B2B, v rámci tých istých regulácií. Vo vzťahoch B2C podľa DCFR testu neférovosti podmienky, ktoré nie sú individuálne dohodnuté, avšak vo vzťahoch B2B sú predmetom kontroly štandardné zmluvné podmienky. Z pohľadu CESL je pre aplikáciu testu férovosti vždy podstatná definícia podmienok, ktoré nie sú individuálne dohodnuté.³³ Štandardné zmluvné podmienky majú význam pre inkorporáciu dojednaní a riešenie battle of forms.

TEST NEFÉROVOSTI VO VZŤAHOCH B2B PODĽA NOZ

Test neférovosti predstavuje hmotnoprávny mechanizmus kontroly štandardných zmlúv, umožňujúci súdu zasiahnuť do privátnej autonómie strán a meniť obsah zmluvy. Základné normy regulujúce test neférovosti zmluvných podmienok v českom súkromnom práve sú obsiahnuté v ustanovení § 1800 NOZ. Toto ustanovenie v sebe zahŕňa dve alternatívne skutkové podstaty v podobe generálnej klauzuly.

NOZ nerozlišuje medzi individuálne dohodnutými podmienkami a podmienkami, ktoré nie sú individuálne dohodnuté. Dôvody spočívajúce v jednostrannosti negociácie považuje za podstatné iba na účely posúdenia zmluvy ako adhéznej, následne je testu neférovosti podrobená zmluva ako celok. Test neférovosti podmienok podľa NOZ nevyučuje z rozsahu svojej aplikácie ani core terms.³⁴

Podľa ustanovenia § 1800 ods.1 NOZ: „Obsahuje-li smlouva uzavřená adhezním způsobem doložku, kterou lze přečíst jen se zvláštními obtížemi, nebo doložku, která je pro osobu průměrného rozumu nesrozumitelná, je tato doložka platná, nepůsobí-li slabší straně újmu nebo prokáže-li druhá strana, že slabší straně byl význam doložky

³³Loos, M.: Standard contract terms regulation in the proposal for a Common European Sales Law, Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series, 2012, str. 5 : „ For the application of Chapter 8, it is not relevant whether or not the terms are to be used in several transactions (and therefore whether they are classified as standard contract terms as defined in Article 2 under (d) of the Regulation), but only whether or not they have been individually negotiated as defined in Article 7 CESL.“ voľne dostupné z http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2081857.

³⁴ Pozri pozn. 15.

dostatečně vysvětlen.“ Pre dovolávanie sa neplatnosti je potrebné splnenie nasledujúceho testu neférovosti:

- a. aby doložku bolo obtiažné prečítať,
- b. alebo aby doložka bola pre osobu priemerného rozumu nezrozumiteľná,
- c. a spôsobovala slabšej strane ujmu,

Doložka spĺňajúca vyššie uvedené podmienky môže ostať platnou iba ak druhá strana preukáže, že význam doložky bol slabšej strane dostatočne vysvetlený.

Podľa ustanovenia § 1800 ods.2 NOZ: „Obsahuje-li smlouva uzavřená adhezním způsobem doložku, která je pro slabší stranu zvláště nevýhodná, aniž je pro to rozumný důvod, zejména odchyluje-li se smlouva závažně a bez zvláštního důvodu od obvyklých podmínek ujednávaných v obdobných případech, je doložka neplatná. Vyžaduje-li to spravedlivé uspořádání práv a povinností stran, soud rozhodne obdobně podle § 577.“

NOZ chráni slabšiu stranu pred neférovosťou, pričom sú demonštratívne uvádzané kritéria posudzovania prekvapivosti dojednaní, v prípadoch:

- a. závažného odchýlenia sa od obvyklých podmienok ujednávaných v obdobných prípadoch,
- b. bez osobitného dôvodu.

Posledná veta ods. 2 odkazuje na obdobné použitie § 577 NOZ v prípadoch „vyžaduje-li to spravedlivé uspořádání práv a povinností stran“. V zmysle ustanovenia § 577 NOZ prislúcha súdu právo nahradiť rozsah zmluvného dojednania tak „aby odpovídal spravedlivému uspořádání práv“³⁵. Súd môže do obsahu zmluvy zasiahnuť nie len negatívne tým, že zmluvnú podmienku prehlási za neplatnú, ale môže zasiahnuť aj ako pozitívny normotvorca a dotvoriť obsah zmluvy spravodlivou podmienkou.

Pre podobu testu neférovosti vo vzťahoch B2B je základom ustanovenie § 1801 NOZ. Prvá veta § 1801 NOZ stanovuje, že ustanovenia § 1799 až 1800 NOZ sú o kogentné³⁶. Druhá veta toho

³⁵§ 577 NOZ: „Je-li důvod neplatnosti jen v nezákonném určení množství, časového, územního nebo jiného rozsahu, soud rozsah změni tak, aby odpovídal spravedlivému uspořádání práv a povinností stran; návrhy stran přitom vázán není, ale uváží, zda by strana k právnímu jednání vůbec přistoupila, rozpoznala-li by neplatnost včas.“

³⁶ § 1801 NOZ, veta prvá: „Odchýlí-li se strany od § 1799 nebo 1800 nebo vyloučí-li některé z těchto ustanovení, nepřihlíží se k tomu. ... „

istého paragrafu neguje ustanovenia prvej vety vo vzťahoch B2B z čoho vyplýva, že ustanovenia § 1799 až 1800 NOZ majú vo vzťahoch B2B dispozitívnu povahu.³⁷ Do úvahy prichádza dvojjazyčný výklad noriem ustanovenia § 1801 NOZ, nakoľko z ďalšieho pokračovania nie je možné vylúčiť výklad, že zákonodarca pripúšťa kogentnosť tohto ustanovenia aj vo vzťahoch B2B v prípadoch, keď strana preukáže, že doložka uvedená mimo vlastný text zmluvy, navrhnutá druhou stranou, hrubo odporuje obchodným zvyklostiam a zásade poctivého obchodného styku. Výklady teda môžu byť nasledujúce:

- a. ustanovenie § 1800 je vo vzťahoch B2B vždy dispozitívne, možno sa od neho odchýliť. Testu férovosti by podliehali iba doložky uvedené mimo vlastný text zmluvy, teda nepriamo štandardizované zmluvy.
- b. ustanovenie § 1800 je vo vzťahoch B2B kogentné, ak strana, ktorá doložku mimo vlastný text zmluvy nenavrhol, preukáže že je v hrubom rozpore s poctivým obchodným stykom a obchodnými zvyklosťami. Testu férovosti by podliehala celá adhézna zmluva a rovnako ako vo vzťahoch B2C.

Z dôvodovej správy sa dozvedáme, že jedným zo zdrojov inšpirácie zákonodarcu pri tvorbe NOZ bol aj DCFR.³⁸ Inštitút kontroly štandardných zmlúv podľa DCFR, sa podľa nami prezentovaného názoru obmedzuje na kontrolu nepriamo štandardizovaných zmlúv. Čo sa týka NOZ, prikláňame sa k výkladu vyššie prezentovaného podľa bodu a) nakoľko sa domnievame, že výklad podľa bodu b) by až priveľmi zasahoval do privátnej autonómie vo vzťahoch B2B. Na základe uvedeného možno zhrnúť, že inštitút kontroly adhézných zmlúv podľa NOZ vo vzťahoch B2B pozostáva z testu neférovosti ustanovení mimo vlastný text zmluvy spočívajúcim v kontrole ich hrubého rozporu so:

- a. zásadou poctivého obchodného styku alebo
- b. obchodných zvyklostí.

³⁷ § 1801 NOZ, veta druhá: „*To neplatí pro smlouvy uzavřené mezi podnikateli, ledaže strana prokáže, že doložka uvedená mimo vlastní text smlouvy a navržená druhou smluvní stranou hrubě odporuje obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku.*“

³⁸ Dôvodová správa k NOZ II. Zvláštni část k § 1798 až 1801: „*Proto se navrhuje podrobnější úprava inspirovaná jednak některými zahraničními občanskými zákoníky, jednak nadnárodními projekty jako jsou zejména návrh evropského zákoníku o smlouvách (Code européen des Contrats. Avant-projet) a návrh obecného referenčního rámce pro evropský občanský zákoník (Draft Common Frame of Reference).*“

TESTY NEFÉROVOSTI PODĽA DCFR A CESL VO VZŤAHOCH B2B

Spoločným východiskom DCFR a CESL³⁹, pre hodnotenie férovosti podmienok, je neplatnosť tých podmienok, ktorých použitie sa značne odchyľuje od dobrej obchodnej praxe v rozpore so zásadou dobromyseľnosti a čestnosti. DCFR a CESL vylučujú z testu neprijateľnosti core terms týkajúce sa vymedzenia hlavného predmetu zmluvy a na primeranosť dohodnutej ceny pokiaľ sú naformulované v jasnom a zrozumiteľnom jazyku⁴⁰. Koncepcia testu neférovosti v prípade štandardných zmlúv vo vzťahoch B2B podľa DCFR a CESL⁴¹ spočíva v skúmaní neférovosti podmienok, ktoré :

- a. Podľa DCFR sú súčasťou *štandardných zmluvných podmienok*
- b. Podľa CESL patria medzi dojednania, ktoré *nie sú individuálne dojednané*

V oboch reguláciách sú ďalej precíznejšie upravené kritéria testu neférovosti.⁴² Medzi nimi však možno nájsť jeden rozdiel. V rámci hodnotenia neférovosti podľa DCFR sa má prihliadať aj na skutočnosť, či obchodník splnil povinnosť zachovania transparentnosti⁴³, ktorú má rovnako vo vzťahoch B2C ako aj vo vzťahoch B2B. CESL však ukladá povinnosť zachovania transparentnosti obchodníkovi iba vo vzťahoch B2C.⁴⁴ Ostatné kritéria sú totožné a v rámci nich sa prihliada na:

- a. povahu toho, čo sa má podľa zmluvy poskytnúť
- b. okolnosti prevládajúce počas uzavretia zmluvy
- c. ostatné zmluvné podmienky
- d. podmienky akejkoľvek inej zmluvy, od ktorej je zmluva závislá

³⁹ čl. 86 ods. 1 písm. b) CESL.

⁴⁰ DCFR II.-9:406, čl. 80 ods. 3. CESL.

⁴¹ DCFR II.-9:405, čl. 86 CESL.

⁴² DCFR II.-9:407, čl.86 ods. 2. CESL.

⁴³ V zmysle DCFR II.-9:407 ods.1. je odkazované na povinnosť transparentnosti upravenú v DCFR II.- 9:402.

⁴⁴ čl. 83 ods. 2 písm. a) CESL.

ZÁVER

Kontrola štandardných zmlúv je tradičnou súčasťou nekomerčného súkromného práva. Pokiaľ ráció tvorby takéhoto inštitútu možno po vzore nemeckej judikatúry nachádzať v jednostrannom uzurpovaní práva určiť obsah zmluvy, narúšajúcej princípy dobrej viery, bolo by azda nesprávne sa domnievať, že situácia vo vzťahoch medzi podnikateľmi je odlišná. Ak pripustíme postavenie subjektu v pozícii slabšej strany aj vo vzťahoch B2B, kontrola štandardných zmlúv sa javí ako logický následok. Nachádzanie dôvodov, pre zásahy súdu do privátnej autonómie, spočívajúcich v procedurálnej jednostrannosti vo vzťahoch B2C a B2B sa javí ako dôvodné a rozumné riešenie, nakoľko skutková situácia je principiálne rovnaká a možno ju v oboch situáciách vnímať ako prejav nedostatku vyjednávacej sily zmluvnej strany, čo prirodzene implikuje jej označenie za stranu slabšiu.

V príspevku bolo poukázané na rozličné prístupy k testom neférovosti štandardných zmlúv so zameraním sa najmä na ich modifikácie vo vzťahoch B2B. Rozdiely medzi skúmanými reguláciami sú dané rozdielnym vymedzením rozsahu kontroly testu neférovosti. V rámci jednotlivých regulácií možno nachádzať rozdiely testov neférovosti podmienok vo vzťahoch B2C a B2B, čo možno vnímať ako pozitívne vzhľadom na flexibilnejšie požiadavky obchodníkov, ktoré odôvodňujú odlišné posudzovanie férovosti vo vzťahoch B2C a B2B. Pokiaľ predmetom východiskovej kontroly adhéznej zmluvy podľa NOZ je zmluva ako celok, vo vzťahoch B2B sú predmetom kontroly ustanovenia ležiace mimo vlastný text zmluvy, ktoré nesmú byť v hrubom rozpore so zásadami poctivého obchodného styku a obchodnými zvyklosťami. DCFR a CESL pristupujú ku kontrole určitých štandardizovaných dojednaní, na základe ich zahrnutia pod jednu z kategórií v podobe štandardných zmluvných podmienok (štandardných podmienok) a podmienok, ktoré nie sú individuálne dohodnuté. DCFR a CESL vylučujú z testu neprijateľnosti core terms. Takéto vylúčenie z testu férovosti však v NOZ absentuje.

Účinnosťou NOZ pristúpi české súkromné právo k všeobecnej ochrane podnikateľov pred neprijateľnými podmienkami v adhézných zmluvách a pridáva sa tak napr. k nemeckému právu, ktoré kontrolu zmlúv vo vzťahoch B2B poznajú už dlhšie. Revolúcia v zásahoch do privátnej autonómie vo vzťahoch B2B, sa podľa autora príspevku nekoná, nakoľko test férovosti podmienok je založený na kontrole rozporu zmluvných podmienok s obchodnými zvyklosťami a poctivým obchodným stykom, pričom absentuje demonštratívny výpočet zakázaných dojednaní a bude úlohou judikatúry túto doktrínu ďalej rozvíjať.

Literature:

- Csach, K.: Štandardné zmluvy, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, ISBN: 9788073801991.
- Kopáč, L.: Obchodní kontrakty. I. díl. Praha: Prospektrum, 1992, ISBN: 8085431750
- Markensinis, B. et al.: The German Law of contracts, Oxford: Hart publishing, 2006, ISBN: 9781841134710.
- Westphalen, F.G.: Všeobecné obchodní podmínky v Německu – ochranná právní bariéra v podnikatelských vztazích: ohlédnutí zpět a perspektíva do budúcna, Bulletin Advokacie, č.1-2. 2013, ISSN: 18068280.
- Loos, M.: Standard contract terms regulation in the proposal for a Common European Sales Law, Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series, 2012. voľne dostupné z http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2081857.
- Zerres, T.: Principles of The German law on standard terms of contract, 2011. voľne dostupné z http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf.

Contact – email

dusan.rostas@student.upjs.sk

KATEGORIE ROZUMNOSTI V RÁMCI REFORMY SOUKROMÉHO PRÁVA

MARIÁN ROZBORA

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Konferenční příspěvek navazuje na disertační práci autora. Ta pojednává o obecných otázkách kategorii rozumnosti v soukromém právu (pojem, obsah, funkce). Autor se snaží pojednat o kategorii rozumnosti z pohledu reformy soukromého práva v evropských zemích.

Key words in original language

rozumnost; soukromé právo

Abstract

The article continues the author's doctoral dissertation. It deals with general issues of category of reasonableness in private law (the concept, content, function). The author tries to discuss the category of reasonableness from the perspective of the reform of private law in the European countries.

Key words

reasonableness; private law

I. Úvod

Je-li tématem sekce obecněji nastolená problematika reformy soukromého práva, musí nutně v podmínkách globalizující se společnosti reflektovat konferenční příspěvek širší vývojové trendy. V případě pojednání o kategorii rozumnosti, která se momentálně v národních právních řádech kontinentální Evropy prosazuje právě pod tlakem nadnárodní reality, je takovéto hledisko ještě aktuálnější. V tomto směru považuji za jednu z možných výzkumných alternativ tu, kdy kategorie rozumnosti bude nastolena z pohledu jazykových kultur států Evropské integrační struktury.

Zde jsem totiž osobně přesvědčen, že je možné vystopovat jazykové, potažmo i sémantické, a následně i právně-konstrukční souvislosti kategorie rozumnosti právě prizmatem evropských jazykových „kultur“.¹ Na jedné straně tak lze vidět románskou jazykovou kulturu

¹ Pod pojmem „jazyková kultura“ nemám na mysli „jazykovou skupinu“. Právě při studiu kategorie rozumnosti se totiž podává, že ačkoliv angličtina spadá pod germánskou jazykovou skupinu, tak samotný anglický výraz „reason“ (odtud „reasonable“, resp. „reasonableness“) má své kořeny

odvíjející se od latinského „ratio“ (italsky „ragio“; francouzsky „raison“; španělsky „razon“; anglicky „reason“). Němčina se zaměřením na právní terminologii nenabízí přímý ekvivalent, i když nejčastěji užívá výrazu „Vernünftigkeit“, či „Angemessenheit“. Právní řády, které představují jakýsi pomyslný kompromis mezi uvedenými přístupy, pak používají k vyjádření „rozumnosti“ výraz, jež je jazykovědně ovlivněn latinským slovem „ratio“ (rakouský pojem „redlich“; holandský „redelijk“; eventuálně též dánský „redlig“, či „rimelig“). Přitom je v celku zajímavé, že se zaměřením na potřeby právního jazyka uvedená „kompromisní skupina“ pod tímto chápáním kategorie rozumnosti vyjadřuje cosi, co českému právníkovi lze nejlépe zprostředkovat výrazem „dobrá víra“, či „poctivost“. Je však rovněž důležitým poznatkem, že takto sémanticky omezená rozumnost na pouhou poctivost již ztrácí svůj historický půvab, přičemž bývá doplňována nutným požadavkem doplnit pouhou dobrověrnost/poctivost o další eticko-mravnostní standard (například nizozemské „redelijkheid“ je tak-říkajíc společně a nerozdílně užíváno ve spojení se slušností v podobě „redelijkheid en billijkheid“).

Na takto nastíněném základě je zcela zřejmé, že je plně odůvodněné pokusit se alespoň o stručné zamyšlení nad kategorií rozumnosti v podmínkách právních řádů slovanské jazykové kultury. S přihlédnutím k evropskému rozměru je pak zřejmé, že prioritně půjde o členské státy Evropské Unie, a to: Česká republika, Slovensko, Polsko, Slovinsko a samozřejmě nejnovější člen, tedy Chorvatsko. Vzhledem k nejnaléhavějším otázníkům ohledně Ukrajiny, která momentálně stojí před geopolitickou výzvou spočívající ve volbě mezi EU a BRICS-em (tedy předně RF), je slušností učinit zmínku i tímto směrem.

Potud volba referenčního rámce a částečně též metodologie. Z pohledu metodologie však upřesňuji, že konferenční příspěvek se bude spíše držet v obvyklejších mezích soukromoprávní teorie, a tedy nebudou činěny výraznější přesahy do oblasti právní filozofie (či obecné filozofie), ani do mimoprávních hledisek.

II. Česká republika a Slovensko

Ač se kategorie rozumnosti nyní formuje v právním řádu České republiky a Slovenska v důsledku nadnárodních vlivů, nutno si uvědomit, že ani dřívějším obdobím nebyl tento pojem utajen. Slovo „rozum“ mělo v období předcházejícím padesátým létům dvacátého století významový odstín vyjadřující „smysl, význam, obsah“.² To je prokazatelné i z užívání v právních textech, když např. ust. § 1 odst. 2

v románské jazykové skupině (jmenovitě v latinském slovu „ratio“). Proto raději namísto o „skupinách“ pojednávám o "kulturách“.

² HAVRÁNEK, Bohuslav a kol. Slovník spisovného jazyka českého. 2. vydání. [on line]. Praha: Academia, 1989, 654 s. [cit. 4. 12. 2013]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc> ; resp. <http://bara.ujc.cas.cz/ssjc/>

zákona č. 82/1920 Sb. ze dne 30. ledna 1920, kterým se upravují právní poměry domovníků, stanovilo: „Domovníky (správci domu, vrátnými) *po rozumu* tohoto zákona jsou muži nebo ženy, kterým...“.³ Sousedství „po rozumu“ bychom tedy dnes spíše vyjádřili souslovím „ve smyslu“. Kategorie rozumnosti tedy vyjadřovala jakousi širší „smysluplnost“, „opodstatněnost“, či „odůvodněnost“. Pouze v historických souvislostech byl význam kategorie rozumnosti sémanticky zúžen: Za rozumnost/důvodnost byla nověji považována pouze „racionalita“ (tj. důvodnost spočívající v jakémsi lidském formálně-logickém myšlení). I přesto si však – zdá se – kategorie rozumnosti v některých ohledech zachovala svůj původní význam. Tím mám na mysli kontinuální niť požadavku rozumného (resp. rozumného a spravedlivého) uspořádání vztahů v rámci problematiky mezinárodního práva soukromého (srov. § 51 návrhu občanského zákoníku z roku 1937⁴; § 46 ZMPS z roku 1948⁵; rovněž mezinárodně-právní zákonodárství ze šedesátých let, tedy zejména § 10 ZMPS z roku 1963⁶, ale i mnohé další; rovněž i nejnovější ZMPS z roku 2012 v ust. § 24⁷).

Přesto však význam kategorie rozumnosti pro potřeby právní diskuse zůstává výrazně zahalen tajemstvím. A to dokonce i přesto, že jej v zákonodárství nacházíme v nezanedbatelném rozměru. Jednak v jistém smyslu byla přejata do obchodního zákoníku z inspiračních zdrojů.⁸ Vyjmenovávat zde všechny komunitární podněty by nebylo prospěšné, obzvlášť když obsahový význam vyznívá – v jistém smyslu pod vlivem německého právního jazyka – jako „přiměřenost“ (viz shora „Angemessenheit“). Rovněž patrně nemá na tomto místě

³ Zákon č. 82/1920 Sb. ze dne 30. ledna 1920, kterým se upravují právní poměry domovníků. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 4. 12. 2013].

⁴ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. Tisk č. 844 [online]. Poslanecká sněmovna. [cit. 4. 12. 2013]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_01.htm

⁵ Zákon č. 41/1948 Sb. ze dne 11. března 1948, o mezinárodním a mezioblastním právu soukromém a o právním postavení cizinců v oboru práva soukromého, v rozhodném znění. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 4. 12. 2013].

⁶ Zákon č. 97/1963 Sb., ze dne 4. prosince 1963, o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 4. 12. 2013].

⁷ Zákon č. 91/2012 Sb., ze dne 25. ledna 2012, o mezinárodním právu soukromém. In ASPI: [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 4. 12. 2013].

⁸ Například srovnáním rozumné osoby z pohledu úpravy odpovědnosti za škodu dle obchodního zákoníku a rozumné osoby z pohledu CISG (tzv. vídeňské úmluvy).

smysl reprodukovat text nového občanského zákoníku.⁹ Zde spíše upozorním na uplatnění kategorie rozumnosti v její ryzosti, čímž mám na mysli pojem „důvodných pochybností“ v procesualistickém pojetí (tedy z hlediska nadčasového slovníku „rozumné pochybnosti“; srov. § 2 odst. 5 trestního řádu; § 3 správního řádu; § 77 daňového řádu; § 10 zákona o státní kontrole), který se jeví být nikoli zřídka nahradou za dřívější sousloví zákonodárce o tom, že někdo „má pochybnost“ (např. ust. § 127 odst. 4 OSŘ ve znění účinném do 31. 12. 1995), či „má důvod pochybovat“ (ust. § 42 odst. 5 zákona č. 131/1931 Sb., o pracovních soudech), resp. že obecněji „lze mít pochybnost“ (§ 14 odst. 1 OSŘ v původním znění).

Z uvedeného tedy plyne otázka, zda si kategorie rozumnosti teprve nyní vlivem nadnárodních impulzů hledá v českém, resp. slovenském právním řádu pozici svého uplatnění, anebo zda v přímém protikladu k tomuto pohledu pouze v jistém smyslu navazuje zákonodárce na již existující pevné místo této kategorie rozumnosti.

III. Ukrajina

Ukrajinský zákonodárce se patrně inspiroval ruským, neboť obdobně jako v ruském občanském zákoníku i v ukrajinském občanském zákoníku nacházíme v úvodních ustanoveních zákona výčet základních zásad. V čl. třetím ukrajinského kodexu z roku 2003 (dále též „GKU“¹⁰) nacházíme upraveny pospolu tři kategorie, a to: (i) spravedlnost; (ii) dobrá víra/poctivost; (iii) rozumnost. Ukrajinská literatura se k významu kategorie rozumnosti v podmínkách GKU vyjadřuje spíše v jistých mezích. Olga Bakalinska pojednává o kategorii rozumnosti ve smyslu institutu směřujícího ke stanovení mezí výkonu subjektivních práv, přičemž samotná kategorie rozumnosti je tzv. „kaučukovým“ (ve smyslu „elatickým“, či „plastickým“) pojmem.¹¹ Jeví se být důležitým upozorněním, že své názory prezentuje na základě zkušeností z německého práva. Na

⁹ Ostatně o to jsem se již pokusil na jiném místě. ROZBORA, Marián. Kategorie rozumnosti v NOZ (Category of reasonableness in New Czech Civil Code). In Dny práva 2012 – Days of Law 2012. 2013. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. p. 1194-1199, 6 pp. ISBN 978-80-210-6319-8.

¹⁰ GKU. Zákon č. 435 z 16. 10. 2003. Občanský zákoník Ukrajiny (Гражданский кодекс Украины) [on line]. Kodeksy.com.ua. [cit. 13. 9. 2013]. Dostupné z: http://kodeksy.com.ua/ka/grajdanskij_kodeks_ukraini.htm

¹¹ BAKALINSKA, Olga. ДОБРОСОВІСНІСТЬ І РОЗУМНІСТЬ В ЦИВІЛІСТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ (Poctivost a rozumnost v civilistické koncepci realizace a ochrany subjektivních občanských práv.) [on line]. Věstník Národní technické univerzity Ukrajiny. Kyjevský Polytechnický Institut. Політологія. Соціологія. Право. (Politika. Sociologie. Právo). s. 172 – 176. Číslo 3. Rok 2011. [cit. 10. 9. 2013]. Dostupné z: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/ru/2011-3/31.pdf>

pozadí nekale-soutěžní problematiky, v protikladu ke kategorii dobré víry (Treu und Glauben), prezentuje názor stran zákazu zneužití subjektivních práv tak, že zatímco kategorie dobré víry směřuje spíše k uchopení úmyslu subjektu (a tedy v tomto smyslu jde o subjektivní kategorii), tak naopak rozumnost má být objektivní kategorií, která prezentuje obecnější sociálně-ekonomické prostředí. S přihlédnutím ke skutečnosti, že Bakalinska zdůrazňuje význam morálních (resp. etických) zásad v soukromém právu, zdá se, že ukrajinský model by eventuelně mohl aspirovat na chápání rozumnosti jakožto objektivně platných modelů chování, které by bylo možno připodobnit dobrým mravům (eventuelně dobrým mravům společně s přiměřeností).

IV. Slovinsko

Slovinský zákonodárce v rámci reformního úsilí (tedy předně obligacní zákoník z roku 2001¹²; dále též „SiOZ“) kategorii rozumnosti nějak zvlášť výrazným způsobem nezpracoval. Tuto vyhrazuje spíše problematice zvláštních předpisů, které jsou přijímány v důsledku komunitárního práva (typicky spotřebitelsko-právní problematika). Nicméně i přesto SiOZ v několika málo případech kategorii rozumnosti výslovně zapracovává. Dle mého soudu jedním takovým, více-méně koncepčním, případem je zapracování kategorie rozumnosti v rámci problematiky jednatelství bez příkazu („Poslovodstvo brez naročila“; čl. 199 a násl. SiOZ), která je obecněji řazena do problematiky tzv. neoprávněného prospěchu („Nepravice na pridobitev“; čl. 190 a násl. SiOZ). V čl. 200 odst. 1 SiOZ totiž zákonodárce vyjadřuje zhruba tuto myšlenku: „Jednatel bez příkazu musí okamžitě, pokud je to možné, vyrozumět o svém jednání ty, jichž se spravovaná činnost týká, a dále začít jednat, pakliže je to rozumně možné, dokud sami nemohou započat správu své věci.“¹³ Co do praktických důsledků se zdá být poněkud inspirativním judikurní uchopení tohoto ustanovení zákona, které je chápáno jako prolomení ochrany individuální sféry v tom smyslu, že jde o výjimku z obecného pravidla, přičemž aplikace této výjimky je opodstatněna tím, že takovéto jednatelství (či obecněji takovéto správa cizí věci) je buď nutná, anebo užitečná.¹⁴ Tedy posouzení možnosti jako „rozumné“

¹² SiOZ. Obligacijski zakonik. Úplné znění. Uradni list RS, št. 97/2007 [on line]. Uradni list d.o.o. [cit. 13. 9. 2013]. Dostupné z: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=82804>

¹³ Ibidem; „Poslovodja brez naročila mora takoj, ko je mogoče, obvestiti o svojem ravnanju tistega, čigar posel opravlja, in nadaljevati začetni posel, kolikor mu je to razumno mogoče, dokler ta ne more prevzeti skrbi zanj.“

¹⁴ Srov. Rozhodnutí Vrchního soudu v Lublani (Višje Sodišče v Lubljani) ze dne 22. 5. 2012, sp. zn. VSL0072414 [on line]. SP. Sodna Praksa. [cit. 6. 12. 2013]. Dostupné z: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/search.php?q=Cpg%2091/2009&database%5BIESP%5D=IESP&_submit=i%EF%BF%BD%C3%A8&order=changeDate&direction=desc&page=12&moreLikeThis=1&id=2012032113047354

spočívá v určení její nutnosti, resp. účelnosti. Z pohledu české a slovenské legislativní praxe tak již zbývá dodat řečnickou otázku, zda pojem „rozumně možné“ nemá signalizovat více-méně totéž, čemu ObčZ říká „dobře možné“.

V. Chorvatsko

Chorvatský obligační zákoník z roku 2005 (tedy přesněji zákon o závazkových vztazích; dále též „HrOO“¹⁵ užívá kategorii rozumnosti („razumno“ atp.) relativně často. Nacházíme výrazy jako „v rozumné lhůtě“ („u razumnom roku“ dle čl. 194 odst. 1, čl. 411 atp. HrOO), či „v rozumné době“ („u razumnom vremenu“ dle čl. 738 odst. 3 HrOO), „v rozumné míře“ („u razumnoj mjeri“ dle čl. 346 odst. 3 a odst. 4 HrOO), „rozumná cena“ („razumna cijena“ dle čl. 384 a 387 HrOO) atd. Použití kategorie rozumnosti ve spojení s časovými mezníky má nepochybně největší frekvenci. Což by ve snaze hledat srovnání patrně bylo možno interpretovat jako to, čemu říkáme „přiměřenost“. Naproti tomu však chorvatský zákonodárce v četných ustanoveních užívá i výraz „přiměřená lhůta“ (např. čl. 34 odst. 2 HrOO). Význam rozlišování uvedených kategorií je tak v jistém smyslu zahalen tajemstvím, k čemuž lze snad je dodat, že i dřívější obligační zákoník z roku 1991 uváděl současně jak kategorii rozumné lhůty, tak i přiměřené lhůty.¹⁶

VI. Polsko

Dále je nezbytné zmínit i cestu, kterou se vydává Polsko. Vzhledem k tomu, že však polská literatura v nedávné době zpracovala kategorii rozumnosti monograficky¹⁷, lze na tomto místě být výrazně úsporný. Kategorie rozumnosti má být představována pod polským výrazem „rozsądek“ (resp. „rozsądnosc“ atp.), který však má být užíván „společně a nerozdílně“ s kategorií „slušnosti“ (polsky „rozsądek i slusznosc“). Tímto společným užíváním (mluví se o tzv. hendyadis) jde nepochybně o tytéž cíle, jaké mají být dosaženy pomocí holandského modelu „redelijtheid en billijkheid“. Tedy generální klauzule, pod kterou lze řadit jak dobrou víru (coby subjektivní, resp. psychologizující prvek), tak současně i dobré mravy (coby prvek vyjadřující spíše objektivní mravní/etické standardy působící ve

¹⁵ HrOO. Chorvatský zákon o závazkových vztazích z roku 2005. Zakon o obveznim odnosima [on line]. Hrvatski sabor. [cit. 6. 12. 2013]. Dostupné z: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288230.html>

¹⁶ Srov. například odkaz na text článků 124 až 126 dřívějšího obligačního zákoníku v judikatuře chorvatského Nejvyššího soudu, kde bylo použita obou kategorií In: Rozhodnutí Nejvyššího soudu Chorvatské republiky (Vrhovni sud Republike Hrvatske u Zagrebu) ze dne 3. dubna 2012, sp. zn. Rev 295/10-2 [on line]. Sudska praksa. [cit. 6. 12. 2013]. Dostupné z: <http://sudskapraksa.vsrh.hr/supra/SearchResultsPublic.asp>

¹⁷ ROTT-PIETRZYK, Ewa. Klauzula generalna rozsądku w prawie prywatnym. Warszawa: C. H. Beck, 2007, s. 397. ISBN 978-83-7483-695-1.

společnosti). Případné užití „rozumnosti“ v textu právního předpisu osamoceně, nemá být sémantickým zúžením generální klauzule.

VII. Závěr

Závěrem tak lze shrnout, že slovanská jazyková kultura v podmínkách Evropské Unie (s přihlédnutím i Ukrajině) hledá pevnější ukotvení kategorie rozumnosti. V jistém smyslu ji lze vymezit zastřešujícím způsobem, ale v jiném smyslu zase lze hledat tendence odstředivé. Předmětné obtíže však dle mého mínění nejsou pouhými slovními hříčkami, ale míří na samotnou podstatu věci. Domnívám se, že je spíše otázkou jazykových uzancí jednotlivého národního právního řádu, jakou cestu zvolí. Zatímco kategorie rozumnosti v obecné poloze směřuje k vyjádření jakési „důvodnosti“, „smysluplnosti“, resp. „opodstatněnosti“, tak současně ji v dílčích projevech lze chápat jako „dobré mravy“, ale též „dobro“, či „přiměřenost“, či dokonce „dobrou víru“ (ač moderněji nutně spájenou s dalšími kritérii). Na pozadí slovanské jazykové kultury, která se s kategorií rozumnosti aktuálně musí vypořádat, tak lze docela „hezky“ prezentovat obtížnost jejího obsahového uchopení.

Literature:

- ВАКАЛИНСКА, Олга. ДОБРОСОВІСНІСТЬ І РОЗУМНІСТЬ В ЦИВІЛІСТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ (Ростivost a rozumnost v civilistické koncepci realizace a ochrany subjektivních občanských práv.) [on line]. Věstník Národní technické univerzity Ukrajiny. Kyjevský Polytechnický Institut. Політологія. Соціологія. Право. (Politika. Sociologie. Právo). s. 172 – 176. Číslo 3. Rok 2011. [cit. 10. 9. 2013]. Dostupné z: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/ru/2011-3/31.pdf>
- HAVRÁNEK, Bohuslav a kol. Slovník spisovného jazyka českého. 2. vydání. [on line]. Praha: Academia, 1989, 654 s. [cit. 4. 12. 2013]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc> ; resp. <http://bara.ujc.cas.cz/ssjc/>
- ROTT-PIETRZYK, Ewa. Klauzula generalna rozsądku w prawie prywatnym. Warszawa: C. H. Beck, 2007, s. 397. ISBN 978-83-7483-695-1.
- ROZBORA, Marián. Kategorie rozumnosti v NOZ (Category of reasonableness in New Czech Civil Code). In Dny práva 2012 – Days of Law 2012. 2013. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. p. 1194-1199, 6 pp. ISBN 978-80-210-6319-8.
- Zákon č. 82/1920 Sb. ze dne 30. ledna 1920, kterým se upravují právní poměry domovníků. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 4. 12. 2013].
- Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. Tisk č. 844 [on line]. Poslanecká sněmovna. [cit. 4. 12. 2013]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_01.htm

- Zákon č. 41/1948 Sb. ze dne 11. března 1948, o mezinárodním a mezioblastním právu soukromém a o právním postavení cizinců v oboru práva soukromého, v rozhodném znění. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 4. 12. 2013].
- Zákon č. 97/1963 Sb., ze dne 4. prosince 1963, o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 4. 12. 2013].
- Zákon č. 91/2012 Sb., ze dne 25. ledna 2012, o mezinárodním právu soukromém. In ASPI: [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 4. 12. 2013].
- GUKU. Zákon č. 435 z 16. 10. 2003. Občanský zákoník Ukrajiny (Гражданский кодекс Украины) [on line]. Kodeksy.com.ua. [cit. 13. 9. 2013]. Dostupné z: http://kodeksy.com.ua/ka/grajdanskij_kodeks_ukraini.htm
- HrOO. Chorvatský zákon o závazkových vztazích z roku 2005. Zakon o obveznim odnosima [on line]. Hrvatski sabor. [cit. 6. 12. 2013]. Dostupné z: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288230.html>
- SiOZ. Obligacijski zakonik. Úplné znění. Uradni list RS, št. 97/2007 [on line]. Uradni list d.o.o. [cit. 13. 9. 2013]. Dostupné z: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=82804>
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Chorvatské republiky (Vrhovni sud Republike Hrvatske u Zagrebu) ze dne 3. dubna 2012, sp. zn. Rev 295/10-2 [on line]. Sudska praksa. [cit. 6. 12. 2013]. Dostupné z: <http://sudskapraksa.vsrh.hr/supra/SearchResultsPublic.asp>
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Lublani (Višje Sodišče v Lubljani) ze dne 22. 5. 2012, sp. zn. VSL0072414 [on line]. SP. Sodna Praksa. [cit. 6. 12. 2013]. Dostupné z: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/search.php?q=Cpg%2091/2009&database%5BIESP%5D=IESP&_submit=i%EF%BF%BD%C3%A8i&order=changeDate&direction=desc&page=12&moreLikeThis=1&id=2012032113047354
-

Contact – email

134757@mail.muni.cz

JEDNÁNÍ JMÉNEM PRÁVNICKÉ OSOBY PŘED JEJÍM VZNIKEM – VYBRANÉ ÚVAHY

RADEK RUBAN

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Jednání jménem entit, jež dosud nepožívají právní subjektivity, je specifickým právním instrumentem, který prolamuje obecné pravidlo, podle něž nelze zastoupit (právně jednat jménem) toho, kdo doposud není subjektem práva. Tuzemská právní úprava takové jednání doposud připouštěla pouze ve vztahu k obchodním společnostem. Přijatá rekodifikační osnova však tento koncept mění a umožňuje jednat před jejich vznikem jménem všech právnických osob. Cílem tohoto textu je přijetou rekodifikační osnovu popisným způsobem analyzovat, resp. nabídnout několik vybraných úvah na toto téma.

Key words in original language

právnická osoba, vznik právnických osob, jednání před vznikem, právní jednání

Abstract

The approval of acting in the name of bodies, before they has acquired legal personality, is a legal instrument which breaks the general rule states it is not possible to represent someone who has no legal capacity. Czech legal system approved this “exception” only by the business corporations. The passed recodificational civil code has changed this concept and allowed acting in the name of non-subject by all legal bodies. The aim of this paper is to build up a descriptive analysis of this instrument in the (new) Civil Code, and thereby to offer some personal comments on the topic.

Key words

Legal Body, Establishment of Legal Bodies, Acting Foregoing the Establishment, Legal Acts

1. ÚVODEM

Institut, jehož prostřednictvím je možné *právně* jednat jménem entity dosud nepožívající *právní* osobnosti, v tuzemském právním prostředí není zásadněji nový. S obdobně konstruovaným normativním pravidlem se na našem území lze setkat již v někdejším čl. 211 odst. 2 zákona č. 1/1863 ř. z., obchodního zákoníku, či § 2 zákona č. 58/1906 ř. z., o společnostech s ručením obmezeným. Mohlo by se tedy zdát, že je tento nástroj stejně jako samotný proces vzniku právnických osob do detailů popsán, a to tím spíš, že je toto

téma předmětem bližších úvah právní vědy či praxe spíše zřídka.¹ Opak je však pravdou, když právě proces vzniku juristických entit, natož pak jednání jejich jménem ve fázi před tím, než nabudou právní osobnost, je v mnoha ohledech neprobádaný.

Byť se následující tvrzení v nynějším „přechodném období“ může jevit jako klišé, platí též pro jednání jménem právnické osoby před jejím vznikem, že aktuálnost tématu díky přijaté rekodifikační osnově vzrůstá. Nejzásadnější změna tkví v systematice. Někdejší ust. § 64 ObchZ normující tuto oblast totiž dopadalo pouze na obchodní společnosti, kdežto současný ust. § 127 ObčZ se již týká všech právnických osob (dlužno podotknout, že rovněž v rekodifikační osnově zůstává zachována inspirace tohoto institutu čl. 7 první směrnice).²

Cílem tohoto textu je tedy ve vazbě na změny, které přináší (nový) občanský zákoník: (1) v první části textu popisným výkladem objasnit základní principy aplikace institutu jednání jménem právnické osoby před jejím vznikem, (2) v části druhé pak nabídnout několik vybraných, obecněji laděných úvah, které se krom jednání ze entity dosud nepožívající *právní* osobnosti dotýkají též samotného procesu normativního vzniku právnických osob. Celý text je přitom koncipována jako esejistický výklad založený na synteticko-deduktivního přístupu.

2. ZÁKLADNÍ NORMATIVNÍ RÁMEC A ÚVAHY NAD NÍM

Aby bylo možné níže pojednávat o komplikovanějších dílčích tématech dotýkajících se jednání jménem právnické osoby před jejím vznikem, považuji za vhodné věnovat prvou část tohoto textu elementárnímu vhledu do problematiky, jehož prostřednictvím bude ve vazbě na (nový) občanský zákoník popsán základní normativní rámec upravující tento specifický institut.

„Právnická osoba vzniká [zásadně] dnem zápisu do veřejného rejstříku [...]“³ resp. „[j]e-li právnická osoba zřízena zákonem, vzniká dnem nabytí jeho účinnosti, nestanoví-li zákon den pozdější.“⁴

¹ V posledních letech pouze: 1) Korecká, V., Pokorná, J. Jednání za obchodní společnost v období od jejího založení do vzniku. *Obchodní právo*. 1993, č. 10. s. 2-10. 2) Pelikánová, I. Obchodní společnosti před svým vznikem podle našeho obchodního zákoníku ve světle jiných úprav. *Právo a podnikání*. 1996, č. 3. s. 2-7.

² První směrnice Rady (68/151/EHS) o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření (dále jen „první směrnice“).

³ § 126 odst. 1 ObčZ.

Bez ohledu na to, zda je na právnické osoby pohlíženo jako na entity reálně (fakticky) existující (tzv. *teorie reality*),⁵ či jako na ryzí konstrukty práva, které mimo sféru normativní (v reálném světě) nenalézají svůj odraz (tzv. *teorie fikce*),⁶ se právnické osoby okamžikem svého vzniku stávají subjekty práva, tj. nabývají tzv. *právní osobnost*.⁷ Před svým *normativním* vznikem, tedy před tím, než je jim přiznána *právní subjektivita*, právnické osoby zásadně nemohou mít *právně* relevantních práv a povinností, resp. pro sebe těchto práv a povinností nemohou nabývat.⁸

Tato obecná zásada je prolomena ust. § 127 ObčZ, které jednání jménem právnické osoby před jejím vznikem připouští a zakládá tak existenci institutu, který se svojí povahou nejvíce přibližuje zastoupení.

O zastoupení však nejde, neboť nelze zastoupit (*právně* jednat za) toho, kdo není subjektem *práva*. Podobně nesprávné by pak bylo též uvažovat o jednání jménem právnické osoby před jejím vznikem jako o nepřikázaném jednatelství. Rovněž bez příkazu (byť jde o quasi kontrakt) lze jednat pouze za toho, kdo právní osobnosti požívá. Nad to u nepřekázaného jednatelství musí chybět oprávnění jednajícího, které však při jednání jménem právnické osoby před jejím vznikem (*ex lege*) uděleno je.⁹

Okruh osob oprávněných jednat jménem právnické osoby před tím, než ta nabyla právní subjektivity, zásadně není omezen. Z judikatury¹⁰ však vyplynul věcně logický požadavek, aby ten, kdo právnickou osobu před jejím vznikem zastupoval, byl sám způsobilý dané právní jednání platně učinit. Pokud by totiž právnická osoba poté, co nabude právní subjektivity, pro sebe nepřevzala účinky předmětného právního jednání, byl by z tohoto jednání oprávněn a zavázán sám ten, kdo takto jednal.¹¹ Platnost přebíraného jednání je tedy nezbytné

⁴ § 126 odst. 2 ObčZ.

⁵ Gierke, O. v. *Deutsches Privatrecht*. Band 1, Allgemeiner Teil und Personenrecht. Leipzig: Duncker & Humblot, 1895. s. 265.

⁶ Savigny, F. C. von. *System des heutigen römischen Rechts*. 3. Band. 1. Auflage. Berlin : Veit und Comp, 1840. s 235 a násl.

⁷ § 118 ObčZ.

⁸ § 15 odst. 2 ObčZ.

⁹ Svejkovský, J. § 127. In Svejkovský, J., Deverová, L. a kol. *Právnické osoby v novém občanském zákoníku. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2013. s. 26.

¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 2004, sp. zn. 33 Odo 9/2004 (nepublikovaný).

¹¹ § 127 věta druhá a třetí ObčZ.

posuzovat ve vztahu k tomu, kdo právnickou osobu před jejím vznikem zastupoval.

V případech, kdy jménem právnické osoby jednalo před jejím vznikem více osob, zakládá ust. § 127 věta druhá za středníkem ObčZ solidaritu jednajících.¹² Toto ustanovení má dispozitivní charakter.¹³ Odpovědnost osob, jež jednaly jménem právnické osoby před jejím vznikem tak lze smluvním ujednáním omezit, ba dokonce zcela vyloučit. Vždy se však musí jednat o dohodu obou stran daného závazkového vztahu. Ust. § 127 věta druhá ObčZ nelze vyloučit jednostranným prohlášením jednajícího či jednajících.

Dikce ust. § 127 věta druhá ObčZ přitom vzbuzuje jisté pochybnosti. Ustanovení totiž stanovuje, že kdo jednal jménem právnické osoby před jejím vznikem, „[...] je z tohoto jednání oprávněn a zavázán sám; jedná-li více osob, jsou oprávněny a zavázány společně a nerozdílně.“¹⁴ Ve vztahu k zákonné solidaritě jednajících však v případech, kdy proběhlo více jednání prostřednictvím rozličných osob, není zcela jasné, (i) zda je solidarita jednajících vztažena k jednotlivým jednáním, či (ii) zda jsou jednající oprávnění a zavázání společně a nerozdílně ve vztahu ke všem jednáním učiněným jménem právnické osoby před jejím vznikem.

Tak například pokud by osoba A jednala jménem právnické osoby ve věci a a osoby B_1 a B_2 jednaly jménem právnické osoby společně ve věci b, je otázkou, (1) zda je solidarita založena pouze mezi osobami B_1 a B_2 (ve vztahu k jednání ve věci b), či (2) zda jsou společně a nerozdílně oprávnění či zavázání všichni jednající (osoby A, B_1 a B_2) ve vztahu k oběma učiněným právní jednáním (jak ve věci a, tak ve věci b).

Byť v této věci nejsem schopný předvídat případný judikaturní vývoj, mám za to, že solidarita by měla být vztažena pouze ke konkrétnímu právnímu jednání (ad 1). Účelem této právní normy je podle mého názoru chránit oprávněné zájmy třetích osob, které vstupují do závazkového vztahu s dosud neexistující entitou, a tím riskují, že daná právnická osoba vůbec nevznikne anebo že pro sebe po svém vzniku účinky daného právního jednání nepřevzme. Za daných okolností tedy třetí subjekty, jsouce si vědomi toho, že v těchto případech by oprávněn či zavázán zůstal ten, kdo jménem právnické osoby daným způsobem jednal, prověřují bonitu jednajícího. Jménem právnické osoby před jejím vznikem navíc může jednat kdokoli (viz výše) a není tak dle mého názoru únosné, aby při souběhu jednání

¹² §§ 1872–1878 ObčZ.

¹³ Srov. 1) Důvodová zpráva k občanskému zákoníku, s. 646. 2) Čl. 7 první směrnice.

¹⁴ § 127 věta druhá ObčZ.

docházelo ex lege k pluralitě oprávnění a závazků u osob, které o svých jednání ani nemusí vědět.

Co se samotného převzetí týče, „[p]rávnícká osoba může účinky [...] jednání pro sebe do tří měsíců od svého vzniku převzít.“¹⁵ Který z orgánů právnických osob je k rozhodnutí o převzetí účinků daného jednání oprávněn, občanský zákoník ve vztahu k jednání před jejím vznikem výslovně nestanovuje. S odkazem na ust. § 163 ObčZ, který zakládá tzv. *zbytkovou působnost* statutárního orgánu, však o převzetí účinků jednání učiněných před vznikem právnických osob bude rozhodovat zásadně právě statutární orgán. Výjimkou je v tomto smyslu společnost s ručením omezeným a akciová společnost, u nichž převzetí účinků daných jednání spadá do působnosti valné hromady.¹⁶

Logickým předpokladem pro to, aby účinky jednání učiněného jménem právnické osoby, která doposud nevznikla, mohly být převzaty, je, aby se jednalo projev vůle učiněný jménem této právnické osoby. „[O] jednání zakladatele za společnost [před jejím vznikem] jde [totiž] jen tehdy, je-li z jednání zakladatele patrné, že nejedná svým jménem, nýbrž za založenou a dosud nevzniklou společností [...]“.¹⁷

Převzít lze zásadně všechny účinky jednání učiněných jménem právnické osoby před tím, než nabyla právní osobnosti. Výjimkou jsou však dle mého názoru ty účinky právního jednání, které by v době, kdy bylo právně jednáno, právnická osoba, pokud by bývala byla subjektem práva, nebyla s to sama vyvolat. Tak například pokud by společností s ručením omezeným právní předpis zakazoval uzavírat smlouvy o dílo, nebylo by možné, aby účinky jednání spočívajícího v uzavření smlouvy o dílo, jež bylo učiněno před vznikem a jménem společnosti s ručením omezeným, tato společnost pro sebe převzala. Docházelo by tím totiž k obcházení normativního zákazu, což považuji za nepřipustné.

Jaké následky by takto učiněné převzetí mělo, to je po mém soudu nezbytné posuzovat s ohledem na povahu přebíraných účinků daného právního jednání. Posuzovat je dle mého názoru nezbytné, jaké následky by bývalo vyvolalo, pokud by daným způsobem byla právně jednala sama právnická osoba, kdyby v době jednání již bývala požívala právní subjektivity. Tedy ve vztahu k výše zmíněnému příkladu by podle mého mínění bylo na místě zkoumat, jaké následky by bývalo mělo, pokud by smlouvu o dílo byla uzavřela sama společnost s ručením omezeným. Pokud by takto uzavřená smlouvy bývala byla absolutně neplatná, bylo po mém soudu absolutně

¹⁵ § 127 věta třetí ObčZ.

¹⁶ §§ 190 odst. 2 písm. l) a 421 odst. 2 písm. n) zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích).

¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 32 Cdo 2056/2010.

neplatné též převzetí účinků z tohoto právního jednání, pokud by se bývalo jednalo pouze o relativní neplatnost, bylo by relativně neplatné též případné převzetí, atd.

Ve vztahu k převzetí účinků jednání učiněného před vznikem právnické osoby je pak též nezbytné uvést, že tříměsíční lhůta určená k tomuto převzetí je svojí povahou prekluzivní (propadná). Po jejím marném uplynutí tedy již účinky daného jednání není možné převzít.

Převzetí účinků daného jednání je jednostranným neadresovaným právním jednáním, jehož následkem je nastoupení nevyvratitelné právní domněnky, podle níž platí, že „[...] je z těchto jednání [právnická osoba] oprávněna a zavázána od počátku.“¹⁸

V kontextu rekodifikovaného civilistického kodexu je na tomto místě aplikace domněnky poněkud nekonceptní. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku totiž na řadě míst deklaruje příklon k fikčnímu pojetí právnických osob.¹⁹ Použití domněnky však přisvědčuje realistickým východiskům tohoto právního předpisu, neboť pokud platí, že z daného právního jednání je oprávněna a zavázána entita, která v době, kdy bylo jednání učiněno, nepožívala právní subjektivitu, připouští se tím, že tato entita reálně existovala. Pokud by právnické osoby před jejím normativním vznikem reálně nebylo, musel by právní předpis pro případ přijetí účinků jednání učiněných před jejím právním vznikem, založit právní fikci.

Poslední věta ust. § 127 ObčZ pak stanovuje, že „[p]řevzme-li [právnická osoba účinky jednání učiněného před jejím vznikem jejím jménem], dá dalším zúčastněným najevo, že tak učinila.“²⁰ Jednostranným neadresovaným právním jednáním spočívajícím v převzetí tedy právnické osobě vzniká informační povinnost vůči třetím osobám.

Právně jednat jménem a na účet entity, která doposud není subjektem práva se tedy připouští nově nejen u potenciálně vzniknuvších obchodních společností, nýbrž – za podmínek, jež byly výše pospány – u všech právnických osob.

3. JEDNÁNÍ JMÉNEM SPOLEČNOSTI PŘED JEJÍM VZNIKEM

Proces vzniku právnické osoby je teorií zpravidla rozdělován do dvou základních etap, (1) na mezidobí mezi založením a vznikem právnické osoby a (2) období po jejím vzniku (u právnických osob soukromého

¹⁸ § 127 věta třetí ObčZ.

¹⁹ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku, s. 12-13, 20-22, 44-46.

²⁰ § 127 věta pátá ObčZ.

práva zpravidla po zápisu do příslušného veřejného rejstříku), v němž již právnická osoba požívá právní osobnosti. Opomíjena je však povětšinou „nultá fáze“ v procesu vzniku právnické osoby, tedy údobí před jejím založením.

V právní teorii, ale ani právní praxi nepanuje nejmenšího sporu o tom, že ust. § 127 ObčZ, jehož normativní následky byly v předchozím textu popisovány, se vztahuje na období mezi založením a vznikem příslušné právnické osoby (ad 1). Jisté rozpaky²¹ však panují stran toho, zda ustanovení o jednání právnické osoby před jejím vznikem aplikovat též na období před jejím založením.

Z důvodové zprávy k ust. § 127 ObčZ, která k danému uvádí, že lze jednat jménem právnické osoby, „[...] která je teprve založena nebo dokonce jen projektována [...]“²² dovozují, že za právnickou osobu v oné „nulté fázi“ jejího vzniku právně jednat lze. Tomuto přisvědčuje též gramatický výklad ust. § 127 ObčZ. To ve své první větě (bez dalšího) stanovuje pouze to, že „[z]a právnickou osobu lze jednat jejím jménem již před jejím vznikem.“²³ Obdobný závěr (o přípustnosti jednání jménem právnické osoby před jejím založením) pak je možné dohledat též v zahraničních doktrinárních, ale i judikатурních náhledech.²⁴

Rovněž normativní svolení k jednání jménem dosud nezaložené právnické osoby však naráží na své hranice. Aby bylo možné jednat jménem entity, která prozatím nebyla založena, musí zde být přinejmenším „zárodek“ takovéto právnické osoby. Z jednání, aby bylo možné aplikovat ust. § 127 ObčZ, totiž pro aplikaci ust. § 127 ObčZ musí být patrné, že jednající nejedná jménem svým, nýbrž jménem dosud nezaložené právnické osoby (viz výše). Pokud by zde tedy nebylo ani „základu“ právnické osoby, jejímž jménem je jednáno, nebylo by možné daný subjekt dostatečně určitě identifikovat (§ 553 odst. 1 ObčZ) a hypotézu ust. § 127 věta první ObčZ by tak nebylo možné naplnit, resp. tuto právní normu užít. Otázkou, jež se v této souvislosti nabízí, pak je, od kterého okamžiku tedy jménem právnické osoby před jejím založením jednat lze.

²¹ Ve vztahu k ust. § 64 ve znění do 31. 12. 2000 viz Korecká, V., Pokorná, J. Jednání za obchodní společnost v období od jejího založení do vzniku. *Obchodní právo*. 1993, č. 10. s. 2.

²² Důvodová zpráva k občanskému zákoníku, s. 645-646.

²³ § 127 věta první ObčZ.

²⁴ Viz např. Penz, A. § 41 - Vorgründungsstadium. In Goette, W., Habersack, M., Kalls, S. et al. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 1: §§ 1-75*. [online] 3. Aufl. München: C.H. Beck. [cit. 2013-11-26]. Dostupné z: <http://beck-online.beck.de/default.aspx?vpath=bibdata/komm/MuekoAktG_3_Band1/AktG/cont/MuekoAktG.AktG.p41.g1III.g11.htm>.

Zakladatelské právní jednání ve většině případů předchází dohoda zakladatelů budoucích zakladatelů na elementárních náležitostech potenciálně vzniknuvší právnické osoby. Takovou dohodou může být právně vymahatelný komplex závazkových vztahů budoucích zakladatelů například v podobě smluv o smlouvách budoucích.²⁵ Může se však jednat též o relativně neformální dohodu či v případě jediného zakladatele též o zásadně právně irelevantní veřejnou deklaraci o úmyslu příslušnou právnickou osobu založit. Nejčastěji však sdružením potenciálních zakladatelů vzniká společnost,²⁶ jejímž účelem je založení dané právnické osoby.

Ať však již má dohoda zakladatelů jakoukoli podobu, musí v jejím rámci dojít ke shodě (či v případě budoucí jednočlenné právnické osoby k deklaraci) na všech náležitostech, jež se v budoucnu mají stát součástí zakladatelského právního jednání, a to natolik konkrétně, aby tyto náležitosti při zakladatelském právním jednání bez dalšího skutečně mohly být použity. Pouze existuje-li takováto dohoda, je naplněn korektiv určitosti subjektu a jménem prozatím nezaložené právnické osoby je možné právně jednat.

Tedy bude-li se jednat například o dohodu, jejímž předmětem bude realizace záměru jejich účastníků založit veřejnou obchodní společnost, bude pro naplnění korektivu určitosti subjektu nezbytné, aby se potenciální zakladatelé dohodli na všech náležitostech, které má mít společenská smlouva veřejné obchodní společnosti. A to natolik konkrétně, aby při zakládání společnosti tyto náležitosti mohly být samy o sobě, tj. bez dalšího doplňování či upravování, použity. Není-li takovéto dohody, resp. neobsahuje-li takováto dohoda všechny podstatné náležitosti, jež mají být součástí zakladatelského právního jednání, či nejsou-li specifikovány dostatečně konkrétně, jménem dané veřejné obchodní společnosti před jejím založením jednat nelze.

Tento obecný závěr je pak po mém soudu možné aplikovat takřka univerzálně. Doposud například nebylo přezkoumáno, zda ust. § 127 ObčZ vztáhnout též na problematiku přeměn, při jejichž realizaci vzniká nová právnická osoba (typicky fúze splynutím). Dle mého názoru přitom – byť se bude jednat o případy v praxi spíše výjimečné – rovněž zde normativní úpravu ust. § 127 ObčZ ob stojí.

Vznik nové právnické osoby v důsledku přeměny z právnických osob dřívějších je specifickým způsobem, jímž se zakládá právní subjektivita nové právní entity. Je rovněž faktem, že v daném případě se vytrácí mezidobí mezi založením a vznikem (ad 1) nové právnické osoby, neboť fúzující se osoby se zruší současně s jejich zánikem, čímž současně dochází k založení a vzniku osoby nástupnické. To však nic nemění na obecném konstatování, že rovněž zde jsme schopni vypořádat onu „*nultou fázi*“ procesu vzniku nástupnické

²⁵ § 1721 a násl. ObčZ.

²⁶ § 2716 a násl. ObčZ.

právnícké osoby, tj. fázi před jejím založením, resp. vznikem (jak již bylo řečeno, vznik a založení v tomto případě splývají). Také v případě přeměn právníckých osob, jimž se zakládá nový subjekt práva, tedy je možné hovořit o časovém úseku před vznikem tohoto subjektu a není tak nejmenšího důvodu, pro něž by ust. § 127 ObčZ aplikovatelné nebylo.

Je však nutné podotknout, že půjde opět o jednání jménem nástupnické právnícké osoby nikoli pouze před jejím vznikem, nýbrž též před jejím založením a bude tak nezbytné respektovat výše konstatované závěry. Tedy má-li být jednáno jménem nástupnické právnícké osoby před jejím založením (vznikem), je nezbytné, aby zde byl „základ“ této osoby, tj. například záměr fúzujících subjektů se spojit v právníckou osobu novou. Dohodnuty přitom (obdobně jako i výše) musí být z důvodu určitosti identifikace nástupnického subjektu veškeré náležitosti procesu přeměny, resp. veškeré náležitosti projektu přeměny.

Obdobně je pak po mém soudu uvažovat též například o jednání jménem a před vznikem právníckých osob veřejného práva. Rovněž u nich lze uvažovat o jejich zastoupení před tím, než tyto osoby nabudou právní subjektivity. Tak například půjde-li o právnícké osoby, jejichž právní osobnost je založena zákonem, nebude pravděpodobně nejmenšího sporu o tom, že jménem těchto osob lze jednat již v období vacatio legis zákona, jehož účinností tyto subjekty právní osobnosti nabudou. Po mém soudu však není vyloučeno ani to, aby bylo jménem těchto entit jednáno dokonce též před přijetím daného zákona (tj. před jejich „založením“). Postačovat by přitom mohla pouhá existence paragrafovaného znění zákona předloženého Parlamentu.

Ust. § 127 ObčZ tedy dle mého názoru je možné aplikovat nejen na jednání jménem právnícké osoby v časovém úseku mezi jejím založením a vznikem, nýbrž také v oné „nulté fázi“ procesu normativního vzniku juristických entit, tedy v údobí před jejím založením, a to nejen ve vztahu k osobám soukromého práva. Aby však bylo možné dostatečně konkrétně určit subjekt, jehož jménem bylo před jeho založením jednáno, je nezbytné, aby zde byla přinejmenším neformální dohoda budoucích zakladatelů na všech náležitostech, jež bude součástí potenciálního zakladatelského právního jednání.

4. ZÁVĚREM

V předložené stati jsem se pokusil objasnit základní principy aplikace institutu jednání jménem právníckých osob před jejich (normativním) vznikem a v té souvislosti také poukázat na některé dosud nevyřešené otázky s tímto instrumentem související.

Nejzásadnější změnou oproti předchozí právní úpravě je systematická aplikace tohoto právního nástroje (nově) nejen na obchodní společnosti, nýbrž zásadně na všechny právnícké osoby. Normativní

rámec přitom ve svých kořenech i nadále vychází z komunitárního, resp. evropského práva.

Co se týče aplikace ust. § 127 ObčZ na jednání jménem právnické osoby před jejím založením, mám za to, že současná právní úprava toto užití připouští. Je však na místě zdůraznit, že aby bylo možné jednat jménem entity, která prozatím nebyla založena, musí být položeny alespoň základy této potenciálně vznikuvší právnické osoby.

Literature:

- Gierke, Otto von. Deutsches Privatrecht. Band 1, Allgemeiner Teil und Personenrecht. Leipzig: Duncker & Humblot, 1895. 897 s.
- Goette, Wulf, Habersack, Mathias, Kalls, Susanne et al. Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 1: §§ 1-75. [online] 3. Aufl. München: C.H. Beck. [cit. 2013-11-26]. Dostupné z: <http://beck-online.beck.de/default.aspx?vpath=bibdata/komm/MuekoAktG_3_Band1/AktG/cont/MuekoAktG.AktG.p41.gIII.gI1.htm>
- Korecká, Věra, Pokorná, Jarmila. Jednání za obchodní společnost v období od jejího založení do vzniku. Obchodní právo. 1993, č. 10. s. 2-10. ISSN 1210-8278.
- Pelikánová, Irena. Obchodní společnosti před svým vznikem podle našeho obchodního zákoníku ve světle jiných úprav. Právo a podnikání. 1996, č. 3. s. 2-7. ISSN 1211-1120.
- Savigny, Friedrich Carl von. System des heutigen römischen Rechts. 3. Band. 1. Auflage. Berlin : Veit und Comp, 1840. 473 s.
- Svejkský, Jaroslav, Deverová, Lenka a kol. Právnické osoby v novém občanském zákoníku. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2013. 521 s. ISBN 978-80-7400-445-2.

Contact – email

251464@mail.muni.cz

REKODIFIKÁCIA CIVILNÉHO PRÁVA PROCESNÉHO – PRVÝ ROK ZMIEN

MAREK ŠTEVČEK

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Slovenská
republika

Abstract in original language

Príspevok sa zaoberá rekodifikáciou civilného práva procesného na Slovensku.

Key words in original language

Rekodifikácia; Občiansky súdny poriadok

Abstract

The paper deals with the recodification of the Civil procedure code in the Slovak republic.

Key words

Recodification; Civil procedure code

Úvod

Rekodifikácia civilného práva procesného je myšlienkou pomerne novou, na rozdiel od rekodifikácie práva hmotného sa táto idea nezvykne často prezentovať a do začiatku procesu samotnej rekodifikácie nebola diskusnou témou. Dnes sa však slovenské civilné procesné právo dostalo do situácie, kedy je jeho reforma žiadaná a žiaduca. Aj preto bola v júli minulého roku pod záštitou Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky kreovaná Rekodifikačná komisia pre Občiansky súdny poriadok (ďalej ako Rekodifikačná komisia). Členovia Rekodifikačnej komisie boli starostlivo vybraní, aby sa v rôznorodej skupine objavili hlasy a názory odborníkov z radov sudcov, advokátov, exekútorov, notárov, expertov na právnu históriu či európske právo. Zastúpenie majú právní teoretici aj skúsení praktici. Keďže existovala možnosť využiť skúsenosti kolegov z Českej republiky, aj českí odborníci sú členmi Rekodifikačnej komisie. Okrem stálych členov však Rekodifikačná komisia využíva i názory, nápady a podnety ďalších expertov, teoretikov a legislatívco, ktorí pôsobia ako ad hoc členovia, či ako stáli členovia pracovných skupín pre jednotlivé oblasti civilného procesu.

Občiansky súdny poriadok - nosný kódex civilného práva procesného prešiel mnohými novelizáciami¹, ktoré však dnes už pre svoju početnosť, ale aj pre svoj obsah nedodávajú procesnému predpisu pridanú hodnotu, ale stali sa dôvodom jeho neprehľadnosti, zložitosti a nečitateľnosti. Vznikajúce aplikačné problémy, výkladové nezrovnalosti a kolízie právnej istoty sú považované za opodstatnený dôvod pre komplexnú zmenu kódexu.

Taká podstatná zmena, aká sa pripravuje v oblasti civilného práva procesného na Slovensku si vyžiadala v prvom rade potrebu prezentovať odbornej verejnosti zámer a dostať spätnú väzbu od profesionálov, ktorí budú kódex používať vo svojej každodennej praxi. Nástrojom, prostredníctvom ktorého sa zmena koncepcie, vysvetlenie jednotlivých krokov a zámerov Rekodifikačnej komisie predstavili širšiemu plénu, bol Legislatívny zámer rekodifikácie civilného práva procesného. Spracovať tento materiál nebolo úlohou jednoduchou, vyžadovala si hodiny, dni a týždne mravenčej práce celého tímu ľudí, hoci myšlienky, ktoré sa v legislatívnom zámere nachádzajú, vychádzajú z dlhodobých skúseností, pozorovaní, identifikovania problematických bodov a o ich existencii vedeli členovia Rekodifikačnej komisie už dávno predtým, ako sa proces samotnej rekodifikácie začal. Napriek tomu samotné prenesenie ideovej koncepcie do hmotnej – písomnej podoby legislatívneho zámeru trvalo takmer celý rok.

Tento dokument potom prešiel kritickým legislatívnym procesom a po náročných rokovaniach bol schválený vládou Slovenskej republiky. Dnes teda hovoríme o záväznom dokumente, z ktorého vychádzajú práce na paragrafovom znení a od ktorého nie je možné sa zásadnejším spôsobom odchýliť.

Vo svojom príspevku sa pokúsim zhrnúť postupy prác Rekodifikačnej komisie a samozrejme výsledky jej úsilia, keďže si vyžadovali mnoho diskusií, kompromisov a najmä aktívny prístup, aby sa dosiahol posun ku kvalitnému materiálu v podobe legislatívneho zámeru.

Legislatívny proces tvorby Legislatívneho zámeru rekodifikácie civilného práva procesného²

Aktuálne sa proces rekodifikácie nachádza vo fáze, kedy je schválený vládou Slovenskej republiky. Tá ho schválila 5. júna 2013 svojím uznesením č. 283/2013. Samotnému schváleniu materiálu, ktorý sa týmto stáva záväzným a na ktorého základoch sa stavia aj paragrafové znenie procesných predpisov však predchádzal dlhodobý proces náročných príprav.

¹ V čase písania príspevku ich bolo už 84.

² Celý text legislatívneho zámeru je dostupný na <http://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Obciansky-sudny-poriadok/Uvod.aspx>

Návrh legislatívneho zámeru bol členmi Rekodifikačnej komisie zostavovaný od júla 2012, kedy vznikla a začala pôsobiť rekodifikačná komisia. Po poslednom zasadnutí celého pléna Rekodifikačnej komisie pred schválením legislatívneho zámeru v januári 2013, kedy boli dohodnuté posledné detaily, vyriešené nezrovnalosti a dosiahli sa najpodstatnejšie kompromisné riešenia, sa Rekodifikačná komisia schádzala iba v užšom kruhu, aby vyprecizovala návrh legislatívneho zámeru po formálnej stránke a doplnila prípadné vyvstávajúce problémy. Samotný text legislatívneho zámeru bol do medzirezortného pripomienkového konania odoslaný 20. februára 2013. V rámci medzirezortného pripomienkového konania prišlo k návrhu legislatívneho zámeru len prostredníctvom portálu právnych predpisov 178 pripomienok, z toho 39 zásadných. Všetky pripomienky boli dôkladne vyhodnotené, akceptovaných bolo 56 pripomienok, 13 z nich bolo zásadných. Čiastočne bolo akceptovaných 59 pripomienok, rovnako 13 z nich bolo zásadných a akceptovať nebolo možné 63 pripomienok, pričom z nich bolo 13 zásadných (na podstatnej väčšine z nich však napokon ich predkladatelia netrvali a rozpory boli odstránené v rozporových konaniach, pričom treba dodať, že rozporové konania boli skutočne odbornými diskusiami na vysokej úrovni). Zásadné pripomienky³ podali Generálna prokuratúra Slovenskej republiky, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Konfederácia odborových zväzov, Notárska komora Slovenskej republiky, Združenie sudcov Slovenska, iniciatíva „Za otvorenú justíciu“, Liga za ľudské práva, Národná rada občanov so zdravotným postihnutím a Slovenská asociácia poisťovní. Rozporové konania s povinne pripomienkujúcimi subjektmi odstránili všetky rozpory s Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Konfederáciou odborových zväzov, ako aj väčšinu rozporov s Generálnou prokuratúrou. Zásadné pripomienky boli s úspechom prediskutované aj s Notárskou komorou Slovenskej republiky, či Združením sudcov Slovenska, členovia rekodifikačnej komisie sa stretli aj so zástupcami Slovenskej asociácie poisťovní. Všetky subjekty, ktoré podali zásadnú pripomienku boli na prejednanie rozporov pozvané. Po neraz náročných rokovaní dospeli všetky pripomienkujúce subjekty ku kompromisným riešeniam, ktoré napokon možno vidieť aj v texte legislatívneho zámeru.

Okrem pripomienok zaslaných oficiálne na portál právnych predpisov boli elektronickou poštou doručené i pripomienky mailové. S týmito sme sa rovnako vážne zaoberali, každú jednu sme dôsledne analyzovali a vyhodnotili. Aj v týchto pripomienkach sa nachádzalo množstvo podnetov, ktoré upozorňovali na problémy civilného

³ Podľa čl. 14 ods. 4 platných Legislatívnych pravidiel vlády SR znamená zásadná pripomienka kategorický nesúhlas orgánu, ktorý ju uplatnil a predznačuje, že bez akceptovania tejto pripomienky pravdepodobne nebude člen vlády hlasovať za návrh zákona na rokovaní vlády alebo ten, kto uplatnil zásadnú pripomienku, ak bude prítomný na rokovaní vlády, ju vznesie aj na tomto rokovaní.

procesu, preto sme ich vzali do úvahy a ďalej sa s nimi pracuje. Na stretnutie a diskusiu boli pozvaní i predkladatelia týchto pripomienok.

Text legislatívneho zámeru bol okrem štandardného pripomienkového konania aj predmetom nie celkom obvyklého posúdenia. Minister spravodlivosti Slovenskej republiky menoval „Zbor oponentov“, ktorých úlohou bolo oponovať text návrhu legislatívneho zámeru. Zárukou kvality materiálu je zaiste hodnotenie profesorky Winterovej, profesora Mazáka, docenta Ogurčáka, docenta Fogaša, doktora Drápala, doktorky Hanzelovej, či doktora Krajča. Väčšina z nich návrh vysoko ocenila a prispela konštruktívnymi pripomienkami a názormi, ktoré boli do textu legislatívneho zámeru zapracované. Ich názor je naozaj cenný, veľmi si ho vážime a je tiež dôkazom odbornosti predkladaného materiálu.

Metodológia práce Rekodifikačnej komisie pri prácach na legislatívnom zámere

Prvým podstatným bodom pri prácach Rekodifikačnej komisie bola a i pri kreovaní paragrafového znenia ňou ostáva dôsledná horizontálna a vertikálna komparácia. Ide v nej o snahu o rozumné inšpirovanie sa príbuznými právnymi poriadkami a historicky verifikovanými inštitútmi. Nutno zdôrazniť, že sme si pri tvorbe právnych predpisov veľmi dobre uvedomovali odlišnosti porovnávaných právnych kultúr aj celkovej odlišnej právnej i spoločenskej situácie a k v minulosti používaným právnym inštitútom sme sa cielene stavali historicky – konformne. Príkladom „novovytvorených“ nástrojov, ktorých inšpiráciu je možné postrehnúť v minulosti, je sťažnosť – novozavedený opravný prostriedok. Použije sa ako opravný prostriedok pre prípad prvostupňového rozhodovania kauzálnne stanovených vecí vyšším súdnym úradníkom, pričom o sťažnosti bude rozhodovať prvoinštančný sudca. Inšpiráciou pre zavedenie tohto nového opravného prostriedku je práve historická právna úprava - do roku 1963 existoval v civilnom konaní riadny opravný prostriedok proti uzneseniu, a to sťažnosť.

Ďalšou dôležitou súčasťou úloh Rekodifikačnej komisie bolo pridŕžanie sa európskych štandardov civilného procesu nastavených judikatúrou európskych autorít. Nový procesný kódex bude do značnej miery ovplyvnený európskym právom. Dôležitými prameňmi pri tvorbe legislatívneho zámeru boli (a pri tvorbe paragrafového znenia naďalej samozrejme sú) najmä o rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie v Luxemburgu (rozhodnutia o prejudiciálnych otázkach) a Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu⁴.

⁴ Napríklad Tripon č. 1 a 2 proti Rumunsku; Brumărescu proti Rumunsku, Cornif proti Rumunsku, Varela Assalino proti Portugalsku; Valová, Slezák a Slezák proti Slovensku; Ferenčíková proti Slovensku a mnohé ďalšie

Dôležitou inšpiráciou pri tvorbe nového kódexu boli a sú aj Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy⁵.

Podobne ako judikatúrne závery európskych súdnych autorít, boli v rámci prác na legislatívnom zámere, ako aj prác na jednotlivých paragrafoch využité rozhodnutia Najvyššieho súdu SR a Ústavného súdu SR. Práve zosúlad'ovanie názorov týchto súdnych autorít a ich pretavenie do legislatívneho textu zákona je jedným z aspektov, ktoré budú mať pozitívny vplyv na korektnosť právnej úpravy a zabezpečenie právnej istoty. Aj aktívna účasť sudcov Najvyššieho súdu či Ústavného súdu poskytuje záruku dobrej aplikability novej právnej úpravy.

Okrem európskych a domácich orgánov aplikácie práva tvorila významnú súčasť prác na legislatívnom zámere teoretická základňa. Vhodne aplikovaná prax v harmónii s čistotou teoretických východísk sú zárukou, že nové kódexy majú reálnu schopnosť poskytnúť nový rozmer civilnému procesnému právu na Slovensku, ktoré sa stane uskutočniteľným a efektívnym nástrojom na vymáhateľnosť práva a zaručí právnu istotu v rozhodovaní slovenských súdov.

Zámery Rekodifikačnej komisie

Nie je možné v mojom príspevku predstaviť každý detail budúcej právnej úpravy civilného procesného práva na Slovensku, ktorú legislatívny zámer na 131 stranách pomerne hutným spôsobom načrtáva, avšak dovoľm si vyzdvihnúť niekoľko najmarkantnejších a najosožnejších zmien, ktoré s účinnosťou pripravovaného kódexu nastanú.

Štruktúra

Štruktúra procesnej úpravy nového procesného kódexu sa podstatným spôsobom zmení. Pokiaľ podľa stavu de lege lata existuje jeden základný procesný predpis – Občiansky súdny poriadok, do ktorého sú inkorporované konania sporové, konania nespоровé, ale upravuje aj konania v správnom súdnictve, v budúcnosti sa budú tieto časti diferencovať na samostatné kódexy.

Oddelenie konaní nespоровého charakteru od konaní sporových a zaradenie do samostatného právneho predpisu je opodstatnené

⁵ Napríklad Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (81) 7 členským štátom o prostriedkoch uľahčujúcich prístup k súdu; č. R (84) 5 členským štátom o princípoch civilného súdneho procesu; č. R (86) 12 členským štátom o predchádzaní a znížení mimoriadneho nápadu vecí na súd; č. R (95) 5 členským štátom o zavedení systému odvolacieho konania v civilných a obchodných veciach a o zlepšení jeho fungovania; č. Rec (2004) 6 členským štátom o zdokonaľovaní vnútroštátnych právnych prostriedkov nápravy.

vzhľadom na určité diferenciačné prvky, ktoré objektívne medzi sporovým a nesporovým konaním existujú. Vedenie konania, ingerencia súdu, účastníci konania, to sú len niektoré faktory, ktoré dokazujú rozdiely medzi konaním sporovým a nesporovým a teda potrebu oddelenia sporových a nesporových konaní a to aj vo formálnej rovine. Ďalšia podstatná zmena koncepčného charakteru, ktorá sa dotkne rekodifikácie civilného procesu je vyčlenenie správneho súdnictva do samostatného kódexu.

Názvy a pojmológia

Už pri prácach na legislatívnom zámere spolupracovali členovia Rekodifikačnej komisie s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra pri SAV, s ktorého odborníkmi konzultovali zavedenie nových pojmov. Na základe tvorivej spolupráce bol odobrený najmä pojem „mimosporové konania“, ktorý nahradí doposiaľ teóriou používaný, avšak legálne nezadefinovaný a logicko – gramaticky nesprávny pojem „nesporové konania“. Pri tvorbe názvov jednotlivých nových kódexov nahradila Rekodifikačná komisia pojem „občiansky“ pojmom „civilný“, čo bolo rovnako ako pojem „mimosporový“ predmetom niekoľkých pripomienok zo strany odbornej verejnosti. Na základe rozboru slova civilný a šírke jeho významu však Rekodifikačná komisia dospela k záveru o jednoznačnej správnosti použitia tohto pojmu v názvoch kódexov (Civilný sporový poriadok a Civilný mimosporový poriadok). Tento záver bol taktiež podporený zo strany odborníkov lexikológov.

Koncentrácia konania

Snahou zákonodarcu je zabezpečiť dôslednú koncentráciu procesu s nevyhnutnou požiadavkou profesionalizácie. To znamená okrem iného potrebu nastavenia obligatórneho právneho zastúpenia v konaniach na súdoch prvoinštančných aj druhoinsančných, vždy po splnení zákonom stanovených kritérií, napr. podľa kritéria ratio valoris a ratio causae. Výber konaní, ktoré by sa mohli viesť iba za povinného zastúpenia advokátom, by mohol byť podmienený na jednej strane výškou sumy, o ktorú v danom konaní ide, na druhej strane aj určitým typom veci, ktorá sa v konaní prejednáva – teda predmetom sporu. Pri povinnom zastúpení advokátom by mohlo súdu odpadnúť viacero povinností súvisiacich s podaniami, ktoré nie sú úplné, zrozumiteľné a neobsahujú predpísané náležitosti. Rovnako sa pri obligatórnom zastúpení minimalizuje manudukčná povinnosť súdu voči účastníkom konania. Pritom je treba si uvedomiť, že povinnosť zastúpenia si vyžaduje aj finančnú účasť zo strany zastúpeného účastníka konania. Pamätalo sa preto i na nastavenie sociálnych aspektov práva na prístup k súdu, ktoré bude neoddeliteľnou súčasťou takto navrhovanej právnej úpravy. Uvedené však neznamená absolútnu prevahu povinného zastupovania vo všetkých konaniach. Aj z porovnávacích štatistík s inými štátmi nám vyplynulo, že v mnohých prípadoch je prítomnosť advokáta faktorom, ktorý konanie predlžuje. Aj tento aspekt budeme pri nastavovaní nového systému brať veľmi pozorne na zreteľ.

Dôležitou obsahovou zmenou, ktorá je spôsobilá prispieť k efektívnemu a rýchlemu konaniu, je zvýšenie požiadaviek na procesnú aktivitu sporových strán, a s tým spojenú procesnú diligenciu (zodpovednosť) so sankčnými dôsledkami v prípadoch procesnej pasivity. Pre vysvetlenie treba dodať, že často sami účastníci konania nenáležitým postupom, niekedy aj úmyselne, konanie predlžujú. Ak sa konaniu vyhýbajú, spôsobujú obštrukcie a nespolupracujú so súdom v konaní za účelom dosiahnutia skorého rozhodnutia, takýchto účastníkov konania by malo byť možné sankcionovať nástrojom upraveným novým civilným procesným kódexom. Pre prípad, že by účastník konania lehotu zmeškal a úkon neurobil, stratil by možnosť úkon urobiť neskôr (procesná preklúzia). Tak by bolo možné zaručiť vyšší záujem o spoluprácu aj zo strany účastníkov konania.

Špecializácia

Z hľadiska koncepčných zmien sa nevyhnutným javí zavedenie špecializácie sudcov na určitý typ agendy⁶. Považujeme za potrebné vytvoriť systém garancií pre sudcov vykonávajúcich dlhodobo určitý typ agendy (civilnú, trestnú, správne súdnictvo a pod.), aby nemohli byť zmenou rozvrhu práce bezdôvodne a bez svojho súhlasu zaraďovaní na výkon inej oblasti práva. Zamedzenie takýmto praktikám sleduje najmä profesionalizáciu justičného systému, jeho efektívnosť, výkonnosť a bezprietahovosť.

Ďalším cieľom je zachovať zásadne dvojinštančnosť konania. Špecializáciu a zvýšenie efektívnosti súdnej sústavy možno dosiahnuť diferencovaním kauzálnej príslušnosti na základe kritéria ratio valoris a ratio causae. Diferenciácia podľa oboch kritérií je spájaná s osobitnými a rozdielnymi procesnými režimami jednoduchších (bagatel'ných) vecí, či už ide o veci jednoduchšie na základe ich nižšej hodnoty, alebo ide o veci jednoduchšie, ktorých jednoduchosť vyplýva zo špecifickej povahy ich predmetu.

Opravné prostriedky

Systém opravných prostriedkov je mimoriadne dôležitým pre zabezpečenie spravodlivosti rozhodovania. Najzásadnejšou navrhovanou zmenou bude revízia dovolacieho konania, ktoré bude založené na kombinácii revízneho a kasačného systému a na odstránení inštitútu mimoriadneho dovolania z právneho poriadku v oblasti civilného práva. Dôvodom je potreba reflektovať Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Podľa stavu de lege lata vykazuje totiž mimoriadne dovolanie ako mimoriadny opravný prostriedok prvky nesúladne s existujúcou judikatúrou ESLP, preto je potrebné v navrhovanej právnej úprave tento inštitút prispôsobiť zárukám práva na spravodlivé súdne konanie zaručené článkom 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Analýzami sme dospeli skôr k záveru, že uvedený mimoriadny opravný

⁶ Pôjde najmä o kauzálne špecializované senáty.

prostriedok bude možné ponechať iba v ojedinelých prípadoch, najmä mimosporových konaní. Riadnym opravným prostriedkom bude naďalej odvolanie založené na apelačnom princípe, avšak podstatne revidované so zreteľom na jeho zefektívnenie.

Predbežné prejednanie vecí

Jednou z najčastejších príčin prietáhov v súdnom konaní je také vedenie konania, v ktorom súd síce priebežne koná, no vykonáva množstvo pojednávaní, opakovane nariaďuje komplikované znalecké dokazovanie a podobne. Príčinou tohto stavu je absentujúca dôsledná úprava koncentrácie dokazovania a tvrdení účastníkov. V súvislosti s týmto nová právna úprava posilní doterajšie prvky, ktoré mali koncentrovať súdne konania. Do formy tzv. pre-trial hearing – predbežného prejednanie vecí – bude rozvinutá doterajšia právna úprava obsiahnutá v § 118 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku, pričom súd v rámci tejto fázy obligatórne určí, ktoré z účastníkmi tvrdených skutočností považuje za právne významné s následnou výzvou adresovanou účastníkom, aby jasne označili, aké dôkazy na preukázanie týchto skutočností navrhujú, s tým, že na ich ďalšie tvrdenia a navrhované dôkazy sa nebude prihliadať. Na druhej strane predbežné prejednanie vecí je schopné napĺňať aj princíp procesnej prevencie, keď v tomto štádiu konania môže súd viesť účastníkov k riešeniu veci zmiernom, samozrejme za predpokladu, že účastníci majú uzavretie dohody o predmete konania v hmotnoprávnej dispozícii

Doterajšie oprávnenie súdu podľa § 100 ods. 1 Občianskeho súdneho poriadku bude transformované na povinnosť súdu uviesť právne posúdenie vecí a zamerať dokazovanie len na preukázanie medzi účastníkmi sporných skutočností.

Výsluch svedka písomne

Vzhľadom na vysokú mobilitu obyvateľstva a prietahy v konaní vyplývajúce z účelovej neprítomnosti účastníkov a svedkov je nutné vytvoriť osobitnú formu dôkazu písomným výsluchom účastníka, resp. písomným výsluchom svedka, avšak s predpokladom zachovania dostatočnej objektivity. Poučený svedok či účastník môže na otázky súdu výnimočne, z dôvodov zachovania hospodárnosti konania, odpovedať aj písomne so všetkými s tým spojenými následkami.

Ochrana slabšej strany

V ostatnom období sa prejavujú snahy o vyjadrenie zvýšenej ochrany spotrebiteľa v rámci súdneho procesu. S touto snahou treba zásadne súhlasiť, no zároveň treba uviesť, že potrebu ochrany spotrebiteľa v procesnom práve nemožno preniesť len na súd a iné subjekty odlišné od samotného účastníka konania – spotrebiteľa. Zároveň však treba snahu o zvýšenú ochranu spotrebiteľa v procesnom práve akceptovať, treba jej však dať taký obsah, ktorý bude konformný s právami druhého účastníka, a ktorý vytvorí predpoklady pre hospodárny postup súdu. Preto bude vytvorený osobitný procesný režim akcentujúci ochranu tzv. slabšej strany, v prvom rade spotrebiteľa s rozšíreným uplatnením vyhľadávacej zásady oproti klasickým sporom. Predmetná právna úprava bude upravovať určité výnimky zo

všeobecnej právnej úpravy sporového konania vo veciach pracovnoprávných a obdobných pracovných veciach, spotrebiteľských či antidiskriminačných. V dôsledku ochrany slabšej strany sa zmierni prísna zásada koncentrácie konania a upustí sa od procesnej preklúzie. Upravujú sa výnimky z dispozičného a prejednávacieho princípu a zásady formálnej pravdy, napr. súd bude môcť vykonať aj tie dôkazy, ktoré účastníci konania nenavrholi, ak je to potrebné na rozhodnutie vo veci.

Súvis s rekodifikáciou hmotného práva

Nový Civilný sporový poriadok bude nevyhnutne zosúladiť s pripravovanou rekodifikáciou Občianskeho zákonníka, ktorého koncepcia vychádza z jednotnej úpravy záväzkových vzťahov. Integrácia záväzkového práva sa musí prejaviť v jednotnej úprave záväzkových sporov, pričom v procesnej rovine nie je vhodné naďalej procesne vyčleňovať obchodné záväzkové spory. Na strane druhej osobitný vývoj hmotnoprávnej úpravy nevyhnutne povedie k vytvoreniu osobitných procesných inštitútov, napríklad v spotrebiteľských sporoch.

Ak by sa stalo, že procesné kódexy prejdú reformou skôr, bude musieť byť hmotné právo predmetom zmien ovplyvnených prácami na rekodifikácii civilného procesu, pre taký prípad sa uvažuje o veľkej harmonizačnej novele, do ktorej sa inkorporujú najnevyhnutnejšie zmeny v oblasti hmotného práva a zároveň príde k nevyhnutnému zosúladeniu procesného a hmotného civilného práva.

Ďalší vývoj legislatívy v oblasti ďalších procesných predpisov

Požiadavka komplexnosti pokrytia právnej úpravy matérie civilného procesu odôvodnila i potrebu rozsiahlej novelizácie ďalších procesných predpisov. V tejto súvislosti je legislatívny zámer začlenený do časového harmonogramu rekodifikačných prác, ktorý reflektuje aj plán legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky.

V nadväznosti na uvedené boli fázy rekodifikácie civilného práva procesného rozčlenené nasledovne:

Ako prvý prešiel rozsiahlou novelou zákon o rozhodcovskom konaní. V rámci neho je najmarkantnejšie z pripravovaných zmien oddelenie spotrebiteľských sporov pred rozhodcovským súdom od obchodnej arbitráže, a to z dôvodu potreby ochrany práv spotrebiteľa. Boli pripravené dva samostatné právne predpisy, teda jeden pôvodný zákon o rozhodcovskom konaní sa rozdelil na dva samostatné zákony. Zákon o rozhodcovskom konaní sa bude zameriavať výlučne na obchodnú arbitráž a úplne nový zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní bude upravovať riešenie sporov rozhodcovským konaním v spotrebiteľských veciach. Dôležité sú i navrhované dohľadové oprávnenia Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, najmä s ohľadom na to, že dnes nevykonáva kontrolu nad rozhodcovskými súdmi žiaden subjekt.

Ďalší procesný právny predpis, ktorý by mal prejsť rozsiahlou zmenou, je Exekučný poriadok. Hoci sa jeho novelizácia pripravuje

v dvoch veľkých vlnách, ide o jedno ucelené systémové a koncepčné riešenie. V prvej fáze, ktorá už prebehla a je už účinnou, sa zmena týka statusových záležitostí exekútorov, v ďalšom kroku sa pripravuje rozsiahla zmena priebehu exekučného konania, a to od jeho počiatočných fáz, ako poverenie súdneho exekútora, cez samotný výkon rozhodnutia až po námietkové konanie.

Zároveň s prípravou zákona o rozhodcovskom konaní a Exekučného poriadku sa pracuje na zmenách Notárskeho poriadku. Nová právna úprava by mala obsahovať odstránenie aplikačných problémov v oblasti zbavenia mlčanlivosti notára, nastaviť podmienky pre zmenu sídla notára, zmeny by mali nastať aj v právnej úprave vydávania osvedčení o vydržaní vlastníckeho práva a v mnohých ďalších oblastiach.

Celkový harmonogram prác nadviaže aj na prebiehajúcu rekodifikáciu všeobecného súkromného (občianskeho) práva a súčasne zohľadní aj závery prijaté Rekodifikačnou komisiou občianskeho hmotného práva. Ambíciou je vytvorenie koherentného a kompaktného celku hmotného a procesného práva civilného, ktorých právna úprava by mala byť v budúcnosti bezproblémovo aplikovateľná.

Záver

Ako je zrejmé aj z predchádzajúceho popisu pripravovaných zmien, jednotlivé novelizácie na seba priamo nadväzujú a úzko spolu korelujú. Inak to ani nemôže byť, ak našim cieľom je dosiahnutie koherentnej úpravy civilného práva procesného v Slovenskej republike. Záverom nám už ostáva iba vysloviť želanie, aby sa v prípade úspechu v podobe nových procesných predpisov právna úprava odrazila v aplikačnej činnosti sudcov, advokátov a ďalších právnických povolání, aby spolu s dobrou, stálou a európsky konformnou právnou úpravou prišlo rešpektovanie spravodlivého procesu, lebo akokoľvek dobre napísaný zákon je potrebné najskôr správne aplikovať, až vtedy bude jeho úspech zavŕšený a až vtedy bude možné hovoriť o dobrom nastavení civilného procesného práva v Slovenskej republike.

Literature:

- Legislatívny zámer OSP. Viz <http://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Obciansky-sudny-poriadok/Uvod.aspx>

Contact – email

marek.stevcek@justice.sk

ZÁKON O OBCHODNÍCH KORPORACÍCH – NOVÝ PŘÍSTUP K ÚPADKU OBCHODNÍCH KORPORACÍ

MONIKA TICHÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek analyzuje vzájemné propojení dvou právních úprav, insolvenčního zákona a zákona o obchodních korporacích. Po rekodifikace bude vzájemná vazba mnohem těsnější, než doposud. Předmětem zkoumání v rámci příspěvku jsou především důsledky úpadku v rovině statutárních orgánů společnosti s přesahem do budoucnosti na jedné straně a s částečně retroaktivním působením na straně druhé.

Key words in original language

Insolvenční zákon, obchodní korporace, statutární orgán, rekodifikace soukromého práva, úpadek, zákon o obchodních korporacích

Abstract

The contribution analyses mutual relations between two legal regulations, The Insolvency Act and The Companies Act. The institute of insolvency has an impact on provisions of The New Civil Code and most of all on provisions of The Companies Act, too. The item of analysis is particularly the consequence of the insolvency for the members of statutory bodies. The analysis includes a comparison with contemporary legal regulation, too. Výklad je doplněn o srovnání se současnou účinnou právní úpravou.

Key words

Insolvency, Company, Statutory Body, Reformation of The Private Law, The Companies Act, The Insolvency Act, The New Civil Code

ÚPADEK NA PRAHU REKODIFIKACE

Český právní řád stojí netrpělivě před branou velkolepé rekodifikace soukromého práva. Tato rekodifikace však nezasáhne jen rovinu soukromoprávních vztahů, ale dotkne se i řady oblastí veřejnoprávních. Právě z tohoto důvodu byla vedle celého řetězce dalších harmonizačních novel přijata i revizní novela insolvenčního zákona (dále jen „IZ“).

Cíle této novely, na rozdíl od novel jiných právních předpisů, se neomezily pouze na potřebu sladit pojmy a termíny v rámci textu právního předpisu s pojmy používanými v novém občanském zákoníku (dále jen „NOZ“). Proklamovaným smyslem revizní novely je především zefektivnit působení právních norem insolvenčního práva a insolvenční řízení jako takové.⁷ Samotná harmonizace s NOZ, ale i zákonem o obchodních korporacích (dále jen „ZOK“) a občanským soudním řádem je jedním z osmi klíčových témat, jejichž řešení si zákonodárce v rámci revizní novely vytyčil.⁸ Konkrétní změny v IZ se pak v souvislosti s rekodifikací dotknou především „*problematiky zajištění (dohody o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů) a veřejných rejstříků. Harmonizační novelizace insolvenčního zákona rovněž reaguje na skutečnost, že nový občanský zákoník ruší zákon č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů.*“⁹ Soukromé právo se tak nyní ocitá v mnohem těsnějším sepětí všech svých dílčích oblastí než kdy dříve. Současně se také v jeho normách oproti aktuálnímu stavu – paradoxně ve vztahu k ustanovení § 1 odst. 1 NOZ10 – odrazí výraznější míra interakce mezi právními předpisy soukromého práva s právními předpisy práva veřejného.

Zvýšení efektivity insolvenčního řízení ve všech jeho fázích však bude mít zpětný dopad na rekodifikované soukromé právo. IZ se stane pro celé soukromé právo mnohem významnějším právním předpisem, než tomu bylo doposud.

Insolvenční právo je v současnosti vnímáno spíše jako velmi okrajová¹¹ a hlavně opomíjená součást soukromého práva. Rekodifikace však přinese zcela nové pojetí tohoto vzájemného vztahu. Interakce obou právních předpisů se stane intenzivnější zejména ve vztahu ke korporátnímu právu. Provázanost právní úpravy zastupuje řada ustanovení týkajících se úpadku nebo insolvenčního

⁷ K tomu viz více Důvodová zpráva k vládnímu návrhu novely zákonem č. 394/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Důvodová zpráva k novele IZ“), str. 43. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/insv+dz.pdf>

⁸ Vedle harmonizace se jedná o určování insolvenčních správců, věřitelské orgány, souběh insolvenčního řízení a řízení exekučního, uplatňování nároků v insolvenčním řízení včetně úpravy postavení zajištěných věřitelů, oddlužení (včetně společného oddlužení manželů), reorganizace a konečně odměňování insolvenčních správců. Důvodová zpráva k novele IZ, str. 47. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/insv+dz.pdf>

⁹ Důvodová zpráva k novele IZ, str. 100. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/insv+dz.pdf>

¹⁰ Věta druhá diskutovaného ustanovení § 1 odst. 1 NOZ zní: „*Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.*“

¹¹ Pokud je za partikulární součást soukromého práva vůbec považováno.

řízení, která jsou nově zařazena především do textu ZOK. Institut úpadku se tak citelně dotkne řady stránek v životě obchodní korporace.

Úpadek se po rekodifikaci objeví ve dvou obsáhlých množinách právních vztahů, jichž se obchodní korporace účastní. První soubor norem lze souhrnně označit jako vnitřní správu obchodní korporace. Druhá množina právních vztahů je potom rovina majetkoprávní, která se týká především omezení výplaty podílu na zisku či jeho zálohy. V tomto směru se tedy okolnost úpadku vztahuje spíše ke společníkům obchodní korporace.¹²

V rámci první skupiny právních vztahů, vnitřní správy obchodní korporace, lze odlišit čtyři soubory norem, které se dotýkají různých oblastí existence obchodní korporace. Následující dělení je založeno na postavení osob, jichž se osvědčení úpadku dotýká a pro které jsou s úpadkem spojeny četné právní následky:

- Úpadek ve vztahu k potenciálnímu členu statutárního orgánu
- Úpadek ve vztahu k jednání člena statutárního orgánu
- Úpadek ve vztahu k bývalému členu statutárního orgánu
- Úpadek ve vztahu k osobám, které zastupují obchodní korporaci

Stejně jako v celé právní úpravě obchodních korporací se v i případě následujících skupin právních norem projeví výrazná stratifikace právní regulace.¹³ To znamená, že je třeba při aplikaci právních norem vycházet nejen z právní úpravy obsažené v ZOK, ale také z právní úpravy v NOZ.

¹² V této skupině právních vztahů se úpadek projeví především v institutu nově zavedeného tzv. testu insolvence. Ten však není – s ohledem na doporučený rozsah – předmětem tohoto příspěvku, neboť představuje široké téma na zpracování sám o sobě.

¹³ Tento pojem byl použit v odborném článku: ČERNÁ, Stanislava, Ivanka ŠTENGLOVÁ a Petr ČECH. Co přinese zákon o obchodních korporacích kapitálovým obchodním společnostem, jejich společníkům a věřitelům?. *Časopis pro právní vědu a praxi* [online]. 2012, č. 4, str. 325 [cit. 2013-11-04]. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/dokumenty/20945>

ÚPADEK VE VZTAHU K POTENCIÁLNÍMU ČLENU STATUTÁRNÍHO ORGÁNU

První skupinu právních norem, kde se výrazně projeví institut úpadku, tvoří úprava podmínek k výkonu funkce člena statutárního orgánu (dále jen „člena orgánu“). Základní právní norma se v důsledku rozdělení právní úpravy obchodních korporací nachází v ustanovení § 153 NOZ. ZOK oznamovací povinnost konkretizuje v ustanovení § 46. Kromě obecných překážek výkonu funkce, které jsou známy již ze současně účinné právní úpravy, jako jsou bezúhonnost ve smyslu živnostenského zákona či jiná překážka k výkonu živnosti, přichází ZOK s novým zákonným požadavkem v ustanovení § 46 odst. 2. Ten stanoví, že kdo se má stát členem orgánu obchodní korporace, předem zakladatele nebo obchodní korporaci informuje, zda ohledně jeho majetku nebo majetku obchodní korporace, v níž působí nebo působil v posledních 3 letech jako člen orgánu, bylo vedeno insolvenční řízení podle jiného právního předpisu nebo řízení podle § 63 až 65 ZOK, anebo zda u něho není dána jiná překážka funkce. Ustanovení § 46 odst. 2 ZOK tak na potenciálního člena orgánu obchodní korporace klade:

- informační povinnost,
- která se musí být splněna předem (nikoliv až ex post) a
- která musí být splněna buď vůči zakladateli, anebo přímo vůči obchodní korporaci

Předmětem této informační povinnosti je potom:

- skutečnost, že ohledně majetku samotného potenciálního člena, anebo majetku obchodní korporace, v níž působil jako člen orgánu,
- bylo vedeno insolvenční řízení, řízení ohledně vyloučení člena statutárního orgánu obchodní korporace z výkonu funkce (ustanovení § 63 až 64 ZOK), případně, že u něj existuje jiná překážka k výkonu funkce.

V této souvislosti ZOK přináší v rámci zachování právní jistoty i lhůtu 3 let zpětně od okamžiku, kdy se potenciální člen orgánu obchodní korporace o funkci uchází. Z gramatického výkladu však mohou vzniknout určité pochybnosti, k čemu přesně se tato lhůta vztahuje. Podle první varianty se lhůta vztahuje pouze k insolvenčnímu řízení ohledně majetku obchodní korporace a době působení potenciálního člena v orgánu této obchodní korporace. V tom případě však nebude vůbec časově omezena relevance insolvenčního řízení, které se týká majetku samotného budoucího člena orgánu obchodní korporace. Tento zákonný požadavek staví uchazeče o funkci člena orgánu obchodní korporace do situace, kdy o insolvenčním řízení vedeném

proti jeho osobě, musí informovat příslušné subjekty vždy a za všech okolností. Přísnost zákona je přitom ještě zdůrazněna, když ZOK hovoří o insolvenčním řízení obecně, tedy o jakémkoliv druhu insolvenčního řízení. Např. řízení o oddlužení, které se vztahuje na dluhy nesouvisející s podnikatelskou činností, však často nemusí nutně vypovídat nic o přímé souvislosti mezi úpadkem potenciálního člena orgánu obchodní korporace a jeho schopností vykonávat řádně funkci statutárního orgánu. Zřejmě s ohledem na tyto úvahy je proto také konstruována informační povinnost s následnou volnou diskrecí pro obchodní korporaci. Není proto vyloučeno, aby se po pečlivém a odpovědném uvážení stal členem orgánu obchodní korporace i někdo, proti němuž bylo vedeno (a teoreticky nejen jedno) insolvenční řízení.

ÚPADEK VE VZTAHU K JEDNÁNÍ ČLENA STATUTÁRNÍHO ORGÁNU

Druhou skupinu pravidel představují pravidla pro jednání členů orgánů obchodní korporace a následky těchto jednání.¹⁴ Tato pravidla jsou obsažena v ustanovení § 51 a násl. ZOK. Z textu jednotlivých ustanovení plynou především dvě kritéria, která se uplatní při posuzování jednání člena orgánu obchodní korporace a na jejichž příkladu je současně patrná výrazná vazba na právní normy insolvenčního práva.

Prvním z nich je hledisko péče řádného hospodáře¹⁵, které sice není v českém právním řádu ničím novým, ale po rekodifikaci doznalo určitých změn.¹⁶ K těm nejzásadnějším patří to, že nově zákon jednoznačně a výslovně zakotvuje objektivní přístup, pokud jde o posouzení toho, zda určitá osoba jednala s péčí řádného hospodáře.¹⁷

¹⁴ O tomto tématu podrobněji viz můj příspěvek s názvem Postavení podnikatele v závazkových transakcích podle § 196a ObchZ v souvislosti s rekodifikací soukromého práva. In: *Postavení podnikatele v závazkověprávních vztazích: Konference studentů doktorského studia*. Konference proběhla dne 22.11.2013 na Právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Sborník z konference se tohoto času připravuje.

¹⁵ Péče řádného hospodáře je možné vnímat jako základní povinnost člena orgánu. Podrobněji viz: ČECH, Petr. Obchodní společnosti po roce 2013. Výňatek z publikace Metodické aktuality č. 8/2013. *Metodické aktuality*. 2013, č. 8. Dostupné z: http://www.svaz-ucetnich.eu/data/258/MA%208%202013_v%C3%BD%C5%88atek.pdf

¹⁶ Zejména výrazněji akcentuje a omlouvá určitou míru podnikatelského rizika. Srov. např. HYNČICOVÁ, Kateřina. Management se nemusí bát riskovat. In: *Právní rádce* [online]. 2013 [cit. 2013-11-04]. Dostupné z: <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-59952930-management-se-nemusi-bat-riskovat>

¹⁷ K tomu viz více HÁMORSKÁ, A.: Povinnost členů orgánů obchodních korporací jednat s péčí řádného hospodáře po rekodifikaci. *Obchodněprávní revue*, 2012, č. 9, s. 253. In Beck-online [online]. Jedná se o ustanovení § 52

Péče řádného hospodáře má přitom široký dosah, neboť se „v případech statusové správy uplatní ve všech situacích, kdy se reprezentant stará o záležitosti kapitálové společnosti a zároveň je povinen její záležitosti spravovat s určitou úrovní pečlivosti a bedlivosti, popřípadě též i odbornosti.“¹⁸ Druhým kritériem, podle něhož se posuzuje jednání členů orgánů, je pak pravidlo podnikatelského úsudku, tzv. BUSINESS JUDGEMENT RULE, které naopak představuje značné novum rekodifikace. Obě kritéria spolu úzce souvisí a nebude možné poukazovat na péči řádného hospodáře, pokud současně nebylo jednáno v souladu s pravidly podnikatelského úsudku.¹⁹ Tomu nasvědčuje i skutečnost, že podnikatelský úsudek je dokonce některými autory považován za určitou modifikaci péče řádného hospodáře.²⁰

Právě hledisko péče řádného hospodáře (a s ohledem na výklad podaný výše i pravidlo podnikatelského úsudku) je významné i z pohledu insolvenčního práva, neboť představuje další průnik právních předpisů soukromého práva a IZ, tedy předpisu veřejnoprávní povahy. Kromě definice pojmu v ustanovení § 159 odst. 1 NOZ totiž zákonná úprava spolu s důvodovou zprávou jmenuje i několik případů, které představují přímý rozpor s péčí řádného

odst. 1 ZOK. A. Hámorská v této souvislosti dále zdůrazňuje, že „to, zda konkrétní člen voleného orgánu obchodní korporace jednal v určitém případě s požadovanou péčí, se tedy posoudí s ohledem na to, jak by v takovém případě jednala jiná osoba, a to osoba rozumně pečlivá, a nikoliv s ohledem na to, jaká míra péče je typická pro tohoto konkrétního člena orgánu.“ Tento koncept však může vyvolávat v praxi i určité nejasnosti. K tomu více viz tamtéž.

¹⁸ KRTOUŠOVÁ, L.: Péče řádného hospodáře: odpovídá britskému konceptu duty of care, skill and diligence. *Obchodněprávní revue*, 2013, č. 10, s. In Beck-online [online].

¹⁹ Ze srovnání se základním výkladovým vodítkem pro interpretaci pojmu péče řádného hospodáře v ustanovení § 159 odst. 1 NOZ je zřejmé prolínání obou institutů. Podnikatelský úsudek je slovy zákona vyjádřen jako úkon osoby, která „jedná pečlivě a s potřebnými znalostmi.“ Pečlivost a potřebné znalosti jsou přitom dva ze tří pojmových znaků péče řádného hospodáře. To je důvod, proč nebude možné poukazovat na péči řádného hospodáře, pokud nebylo současně jednáno v rámci pravidel podnikatelského úsudku. K tomu více viz můj příspěvek s názvem Postavení podnikatele v závazkových transakcích podle § 196a ObchZ v souvislosti s rekodifikací soukromého práva. In: *Postavení podnikatele v závazkověprávních vztazích: Konference studentů doktorského studia*. Konference proběhla dne 22.11.2013 na Právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Sborník z konference se tohoto času připravuje.

²⁰ BARDONOVÁ, Kateřina. K některým aspektům odpovědnosti člena statutárního orgánu v NOZ a ZOK. In: *Obczan: Komunitní portál o rekodifikaci* [online]. 2013 [cit. 2013-11-04]. Dostupné z: <https://www.obczan.cz/clanky/k-nekterum-aspektum-odpovednosti-clena-statutarniho-organu-v-noz-a-zok>

hospodáře. Jedním z nich je právě osvědčení úpadku určité osoby, což má za následek zpochybnění způsobilosti k výkonu funkce s péčí řádného hospodáře.²¹ Dále lze jako zvláštní případ porušení péče řádného hospodáře chápat i porušení povinnosti odvracet úpadek obchodní korporace.²²

Porušení povinnosti péče řádného hospodáře, např. tedy i osvědčení úpadku osoby vykonávající určitou funkci, má za následek povinnost dotčené osoby vydat prospěch získaný závadným jednáním zpět obchodní korporaci. Zákonná úprava preferuje navrácení získaného prospěchu v původní podobě; teprve subsidiárně umožňuje nahradit prospěch v penězích.²³ Současně zákon výslovně stanoví, že k právním jednáním obchodní korporace, která omezují odpovědnost člena jejích orgánů, se nepřihlíží.²⁴ Druhou možností, jak nahradit obchodní korporaci vzniklou újmu, je její vypořádání podle smlouvy uzavřené s odpovědnou osobou. Pro účinnost smlouvy se však vyžaduje souhlas nejvyššího orgánu obchodní korporace přijatý alespoň dvoutřetinovou většinou hlasů všech společníků.²⁵

Institut úpadku se neprojevuje pouze jako dílčí ukazatel při posuzování, zda bylo jednání podnikatele v souladu s péčí řádného hospodáře, anebo v mezích podnikatelského úsudku. Samotná skutečnost úpadku má zásadní význam pro řadu právních vztahů sama o sobě. Těmito právními vztahy jsou ručení za splnění závazků obchodní korporace založené rozhodnutím soudu, odpovědnost člena orgánu ve vztahu k dosažení nepříznivého hospodářského výsledku obchodní korporace a vyloučení člena z výkonu funkce.

Ručení²⁶ člena orgánu založené z rozhodnutí soudu nastane za situace, kdy bylo rozhodnuto o úpadku obchodní korporace a současně člen

²¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>. Str. 77

²² K tomu také ČERNÁ, S. Ručení členů statutárních orgánů českých obchodních korporací po rekodifikaci soukromého práva (vybrané otázky), s. 47. In: Suchoža, J., Husár, J. ed. Právo – obchod – ekonomika II. Zborník vedeckých prác. Vyd. 1. Praha: Právnická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach v nakl. Leges, 2012. In BOGUSKÝ, Pavel. Ručení členů statutárního orgánu za dluhy obchodní korporace pro porušení povinnosti usilovat o odvrácení jejího úpadku. Obchodněprávní revue. 2013, 11-12, s. 313. In Beck-online [online].

²³ K tomu srov. ustanovení § 53 odst. 1 ZOK.

²⁴ K tomu srov. ustanovení § 53 odst. 2 ZOK.

²⁵ K tomu srov. ustanovení § 53 odst. 3 ZOK.

²⁶ Druhým typem sankčního ručení, které nově obsahuje ZOK, je ručení nastávající pro případ porušení zákazu vykonávat funkci člena statutárního orgánu (§ 66 odst. 2 ZOK). Tento typ však nespadá do okruhu otázek řešených příspěvkem. Opět se jedná o ručení založené konstitutivním

statutárního orgánu věděl nebo měl a mohl vědět, že se obchodní korporace nachází v hrozícím úpadku, a v rozporu s péčí řádného hospodáře neučinil za účelem jeho odvrácení vše potřebné a rozumně předpokladatelné.²⁷ Kromě kumulativního splnění obou uvedených podmínek je ještě třeba návrhu insolvenčního správce nebo věřitele obchodní korporace. Osoba věřitele není nijak konkretizována, takže navrhnout ručení může kterýkoliv věřitel, byť by jeho pohledávka za obchodní korporací byla mizivá. Současně „ze znění zákona ... nevyplývá, že by aktivní legitimace věřitele byla podmíněna uplatněním jeho pohledávky v insolvenčním řízení.“²⁸ Soudní řízení, v němž bude o případném ručení člena orgánu rozhodováno, totiž nelze považovat za incidenční spor. Není uvedeno ve výčtu incidenčních sporů v ustanovení § 159 odst. 1 písm. a) až e) IZ a současně se nejedná o jiný spor, který by byl zákonem jako incidenční spor označen (§ 159 odst. 1 písm. f).²⁹

S ohledem na skutečnost, že nová právní úprava členy statutárních orgánů obchodní korporace již tak příliš „nešetří“, se možná v praxi ukáže výše uvedené ustanovení snadno zneužitelné k návrhům „šikanózní“ povahy. Šťastnější by byla volba řešení, kdy je oprávněna k podání návrhu skupina věřitelů, kteří dohromady drží určitou část z celkové výše pohledávek.

Smyslem výše popsaného druhu ručení je ochrana věřitelů. Člen statutárního orgánu proto plní ve prospěch věřitele a nikoliv ve prospěch majetku obchodní korporace.³⁰

Konečně je třeba upozornit, že možnost založení ručení rozhodnutím soudu podle ustanovení § 68 ZOK jako jistý druhu odpovědnosti za příspěvní a neodvrácení úpadku existuje souběžně vedle povinnosti nahradit škodu či újmu vzniklou porušením povinnosti podat

rozhodnutím soudu. Podrobněji viz BOGUSKÝ, Pavel. Ručení členů statutárního orgánu za dluhy obchodní korporace pro porušení povinnosti usilovat o odvrácení jejího úpadku. *Obchodněprávní revue*. 2013, 11-12, s. 313. In Beck-online [online].

²⁷ K tomu srov. ustanovení § 68 ZOK.

²⁸ BOGUSKÝ, Pavel. Ručení členů statutárního orgánu za dluhy obchodní korporace pro porušení povinnosti usilovat o odvrácení jejího úpadku. *Obchodněprávní revue*. 2013, 11-12, s. 313. In Beck-online [online].

²⁹ BOGUSKÝ, Pavel. Ručení členů statutárního orgánu za dluhy obchodní korporace pro porušení povinnosti usilovat o odvrácení jejího úpadku. *Obchodněprávní revue*. 2013, 11-12, s. 313. In Beck-online [online].

³⁰ HAVEL, B.: O kogentnosti, vypořádání újmy a ručení vlivné osoby ve světle nového soukromého práva. *Obchodněprávní revue*, 2013, č. 1, s. 15. In Beck-online [online].

insolvenční návrh dle ustanovení § 99 IZ.³¹ Dochází tak k přímé interakce ZOK a IZ a tím i významnému provázání obou právních úprav.³²

Rozhodnutí o úpadku má vliv i na prospěch získaný na základě smlouvy o výkonu funkce, případně jakýkoliv jiný prospěch obdrženy ve funkci.³³ Podmínkou je opět, že členové orgánu věděli nebo měli a mohli vědět, že se obchodní korporace ocitla v hrozícím úpadku, a v rozporu s péčí řádného hospodáře neučinili za účelem jeho odvrácení vše potřebné a rozumně předpokládatelné. Jako v předchozím případě je nutná také výzva insolvenčního správce. V tomto případě se v zákoně projevuje i určitá míry retroaktivity, neboť povinnost vydat prospěch se vztahuje na prospěch získaný za období 2 let zpětně před právní mocí rozhodnutí o úpadku.

Ustanovení § 62 odst. 1, které má širší dosah než ustanovení § 68 odst. 1, neboť se vztahuje na veškeré členy všech orgánů obchodní korporace. Zatímco povinnost zpětně vydat prospěch získaný ze smlouvy o výkonu funkce se vztahuje na člena jakéhokoliv orgánu, možnost rozhodnout o ručení dopadá pouze na členy statutárních orgánů. Podstatná výhoda právní úpravy tak spočívá v tom, že *"nebude ... možné se sankci vyhnout pouhým odstoupením z funkce."*³⁴

Konečně může vést rozhodnutí o úpadku obchodní korporace až k vyloučení člena statutárního orgánu.³⁵ V průběhu insolvenčního řízení o vyloučení může soud rozhodnout i ex offo. Rozhodnutí se týká nejen člena orgánu, který byl ve funkci v době vydání rozhodnutí o úpadku nebo po něm, ale také všech osob, jejichž jednání k úpadku přispělo. Významné jsou i následky takového rozhodnutí do budoucna. Vyloučená osoba totiž nesmí po dobu 3 let od právní moci rozhodnutí o vyloučení vykonávat funkci člena statutárního orgánu jakékoli obchodní korporace nebo být osobou v obdobném postavení. Pokud

³¹ BOGUSKÝ, Pavel. Ručení členů statutárního orgánu za dluhy obchodní korporace pro porušení povinnosti usilovat o odvrácení jejího úpadku. *Obchodněprávní revue*. 2013, 11-12, s. 313. In Beck-online [online].

³² Je však třeba zdůraznit, že i přes vzájemnou vazbu obou ustanovení jsou mezi nimi podstatné rozdíly. Kromě vymezení porušení povinnosti, které je v případě ustanovení § 68 obecnější, jsou odlišné i následky postihující člena orgánu. I proto není vyloučen jejich souběh. K tomu podrobněji viz BOGUSKÝ, Pavel. Ručení členů statutárního orgánu za dluhy obchodní korporace pro porušení povinnosti usilovat o odvrácení jejího úpadku. *Obchodněprávní revue*. 2013, 11-12, s. 313. In Beck-online [online].

³³ K tomu srov. ustanovení § 62 odst. 2 ZOK

³⁴ BOGUSKÝ, Pavel. Ručení členů statutárního orgánu za dluhy obchodní korporace pro porušení povinnosti usilovat o odvrácení jejího úpadku. *Obchodněprávní revue*. 2013, 11-12, s. 313. In Beck-online [online].

³⁵ K tomu srov. ustanovení § 63 odst. 1 ZOK

takový zákaz poruší, nastává nejen ručení za splnění všech povinností obchodní korporace ze zákona³⁶, ale soud dostává možnost osobu opětovně vyloučit, a to dokonce až na dobu 10 let.³⁷

ÚPADEK VE VZTAHU K BÝVALÉMU ČLENU STATUTÁRNÍHO ORGÁNU

Důsledky úpadku obchodní korporace mohou dosáhnout i osobu, která již dávno výkon své funkce ukončila. Ustanovení § 62 odst. 1, 63 odst. 2 a 68 odst. 1 ZOK³⁸ se totiž použijí i v případě bývalých členů orgánů obchodní korporace. Opět není možné opomenout širší dosah ustanovení § 62 odst. 1 ZOK, který sehraje roli i v případě bývalých členů orgánu.

V případě ustanovení § 63 odst. 2 ZOK se rozhodnutí soudu o vyloučení z výkonu funkce může týkat i toho, kdo v době vydání rozhodnutí o úpadku členem statutárního orgánu obchodní korporace nebo osobou v obdobném postavení již nebyl, ale jehož dosavadní jednání k úpadku obchodní korporace zřejmě přispělo; zákaz výkonu funkce se opět týká následujících 3 let od právní moci uvedeného rozhodnutí.

Kromě náznaku retroaktivního působení u zpětného vydání prospěchu za poslední dva roky od právní moci rozhodnutí o úpadku, tak s sebou ZOK v podobě postihu bývalých členů orgánu přináší ještě další dimenzi retroaktivity a v důsledku toho také podstatný stupeň právní nejistoty.

ÚPADEK VE VZTAHU K OSOBÁM, KTERÉ ZASTUPUJÍ OBCHODNÍ KORPORACI

Oproti stávající právní úpravě dochází k rozšíření hlediska péče řádného hospodáře a podnikatelského úsudku prostřednictvím ustanovení § 58 ZOK i na prokuristu. Právní základ se nachází v ustanovení § 454 NOZ, které zakotvuje výslovnou povinnost prokuristy vykonávat prokuru s péčí řádného hospodáře. Na prokuru se tedy vztahují shodné aspekty péče řádného hospodáře, jako

³⁶ Srov. ustanovení § 66 odst. 2 ZOK

³⁷ Srov. ustanovení § 67 odst. 1 ZOK

³⁸ Ustanovení § 68 odst. 2 naopak okruh osob, které je možno postihnout, zužuje. Jeho význam „zabraňuje aplikaci ručení na ty členy nebo bývalé členy statutárního orgánu, kteří byli do funkce prokazatelně ustaveni až v době, kdy obchodní korporaci již stíhaly finanční potíže, a to právě za účelem odvrácení úpadku nebo jiné nepříznivé hospodářské situace obchodní korporace.“ BOGUSKÝ, Pavel. Ručení členů statutárního orgánu za dluhy obchodní korporace pro porušení povinnosti usilovat o odvrácení jejího úpadku. *Obchodněprávní revue*. 2013, 11-12, s. 313. In Beck-online [online].

v případě členů statutárních orgánů, a je tedy možné i v případě prokury vycházet z předpokladu, že nelze uvažovat o naplnění péče řádného hospodáře, pokud nebylo současně jednáno s náležitým podnikatelským úsudkem. I prokuristy se tedy skutečnost úpadku přímo dotýká, neboť také v jeho případě bude osvědčení úpadku znamenat zpochybnění způsobilosti k výkonu funkce s péčí řádného hospodáře.

NÁSTIN DALŠÍCH SOUVISLOSTÍ ZOK SE IZ

Výčet souvislostí se výše uvedenými základními změnami zdaleka nevyčerpává. Zajímavé jsou dále např. otázky souběhu obchodněprávních vztahů a pracovněprávních vztahů ve vztahu k pověření obchodním vedením (ZOK již neobsahuje původní ustanovení § 66d ObchZ), což ve spojení s ustanovením § 61 odst. 1 a 3 ZOK významně ovlivní postavení členů orgánu v insolvenčním řízení. Těm totiž bez souhlasu nejvyššího orgánu obchodní korporace, která se nachází v úpadku, nebude možné poskytnout plnění z majetkové podstaty. Další důsledek spočívá v tom, že pokud by bylo i přes absenci souhlasu nejvyššího orgánu členu orgánu vyplaceno plnění, bude na insolvenčním správci, aby se domáhal vrácení tohoto plnění do majetkové podstaty.³⁹ Další souvislosti a s nimi související otázky se pak nepochybně objeví v době po účinnosti nových právních předpisů.

ZÁVĚREM

Vazba mezi IZ a soukromým právem v důsledku rekonstrukce zřetelně nabyla na významu. Nejedná se přitom o založení jakéhosi abstraktního vztahu mezi dvěma vzdálenými soubory právních norem, ale o celou řadu nových a živoucích právních pravidel, která budou mít značný dopad v praktické rovině života nejen obchodních korporací samotných, ale i jejich společníků a veškerých subjektů v pozici třetích osob, s nimiž obchodní korporace vstupuje do právních (především závazkových) vztahů.

Ačkoliv je účel zamýšlené právní úpravy – zpřísnění požadavků na členy statutárních orgánů a osoby v obdobném postavení především v souvislosti s úpadkem obchodní korporace – chvályhodným krokem vpřed, již nyní se objevují nevyjasněné dílčí otázky. Za všechny lze

³⁹ Podrobněji viz VRBA, Milan a Oldřich ŘEHÁČEK. Nová úprava obchodních korporací a některé její souvislosti s insolvenčním právem. *Právní rozhledy*. 2012, č. 10, s. 360. In Beck-online [online]. Autor se ve svém článku věnuje řadě dalších zajímavých úvah ve vztahu k insolvenčnímu právu a právní úpravy v ZOK.

z řad odborné veřejnosti jmenovat např. otázku rozsahu ručení člena statutárního orgánů založené konstitutivním rozhodnutím soudu.⁴⁰

Konečně lze v množině nově vznikajících vazeb a vztahů mezi oběma právními úpravami spatřovat také prolomení či popření tolik diskutovaného ustanovení § 1 odst. 1 NOZ, které proklamuje nezávislost soukromého práva na normách práva veřejného. Vždyť všechna výše popsaná pravidla využívají institutu úpadku a celého insolvenčního řízení, které svojí podstatou vykazují veřejnoprávní prvek v rovině soukromého práva⁴¹ a nachází se v právním předpise smíšené povahy.

Literature:

Odborné publikace:

- ČECH, Petr. Obchodní společnosti po roce 2013. Výňatek z publikace Metodické aktuality č. 8/2013. METODICKÉ AKTUALITY. 2013, č. 8. Dostupné z: http://www.svaz-ucetnich.eu/data/258/MA%208%202013_v%C3%BD%C5%88atek.pdf

Odborné články v elektronických databázích:

- BOGUSKÝ, Pavel. Ručení členů statutárního orgánu za dluhy obchodní korporace pro porušení povinnosti usilovat o odvrácení jejího úpadku. OBCHODNĚPRÁVNÍ REVUE. 2013, 11-12, s. 313. In Beck-online [online].
- ČERNÁ, S. Ručení členů statutárních orgánů českých obchodních korporací po rekodifikaci soukromého práva (vybrané otázky), s. 47. In: Suchoža, J., Husár, J. ed. PRÁVO – OBCHOD – EKONOMIKA II. ZBORNÍK VEDECKÝCH PRÁČ. Vyd. 1. Praha: Právnická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach v nakl. Leges, 2012 In BOGUSKÝ, Pavel. Ručení členů statutárního orgánu za dluhy obchodní korporace pro porušení povinnosti usilovat o odvrácení jejího úpadku. OBCHODNĚPRÁVNÍ REVUE. 2013, 11-12, s. 313. In Beck-online [online].

⁴⁰ Jedním z publikovaných názorů je ten, že v případě návrhu podaného věřitelem obchodní korporace bude moci soud založit ručení pouze ve vztahu k pohledávkám tohoto věřitele. Jde o důsledek vázanosti soudu podaným návrhem. Podrobněji viz VRBA, Milan a Oldřich ŘEHÁČEK. Nová úprava obchodních korporací a některé její souvislosti s insolvenčním právem. *Právní rozhledy*. 2012, č. 10, s. 360. In Beck-online [online]. Autor se ve svém článku věnuje řadě dalších zajímavých úvah ve vztahu k insolvenčnímu právu a právní úpravy v ZOK.

⁴¹ Jedná se o instituty spadající pod procesní stránku IZ. V diskuzích se přikláním k názoru, že procesní předpisy je nutno považovat za právní předpisy spadající pod oblast veřejného práva a proto i institut úpadku a celé insolvenční řízení je nutno řadit pod právní normy veřejnoprávní povahy.

- HAVEL, B.: O kogentnosti, vypořádání újmy a ručení vlivné osoby ve světle nového soukromého práva. OBCHODNĚPRÁVNÍ REVUE, 2013, č. 1, s. 15. In Beck-online [online].
- HÁMORSKÁ, A.: Povinnost členů orgánů obchodních korporací jednat s péčí řádného hospodáře po rekodifikaci. OBCHODNĚPRÁVNÍ REVUE, 2012, č. 9, s. 253. In Beck-online [online].
- KRTOUŠOVÁ, L.: Péče řádného hospodáře: odpovídá britskému konceptu duty of care, skill and diligence. OBCHODNĚPRÁVNÍ REVUE, 2013, č. 10, s. In Beck-online [online].
- VRBA, Milan a Oldřich ŘEHÁČEK. Nová úprava obchodních korporací a některé její souvislosti s insolvenčním právem. PRÁVNÍ ROZHLEDY. 2012, č. 10, s. 360. In Beck-online [online].

Elektronické zdroje:

- BARDONOVÁ, Kateřina. K některým aspektům odpovědnosti člena statutárního orgánu v NOZ a ZOK. In: OBCZAN: KOMUNITNÍ PORTÁL O REKODIFIKACI [online]. 2013 [cit. 2013-11-04]. Dostupné z: <https://www.obczan.cz/clanky/k-nekterum-aspektum-odpovednosti-clena-statutarniho-organu-v-noz-a-zok>
- HYNČICOVÁ, Kateřina. Management se nemusí bát riskovat. In: PRÁVNÍ RÁDCE [online]. 2013 [cit. 2013-11-04]. Dostupné z: <http://pravniciradce.ihned.cz/c1-59952930-management-se-nemusi-bat-riskovat>
- ČERNÁ, Stanislava, Ivanka ŠTENGLOVÁ a Petr ČECH. Co přinese zákon o obchodních korporacích kapitálovým obchodním společnostem, jejich společníkům a věřitelům?. ČASOPIS PRO PRÁVNÍ VĚDU A PRAXI [online]. 2012, č. 4, str. 325 [cit. 2013-11-04]. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/dokumenty/20945>

Ostatní:

- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu novely zákonem č. 394/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Důvodová zpráva k novele IZ“). Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/insv+dz.pdf>

Contact – email

mo-ticha@seznam.cz

KOGENTNOST VS. DISPOZITIVNOST ÚPRAVY SMLUVNÍ POKUTY V KONTEXTU REKODIFIKACE SOUKROMÉHO PRÁVA

TOMÁŠ TINTĚRA

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Tématem příspěvku z oblasti občanského práva je posuzování kogentnosti a dispozitivnosti právních pravidel upravující smluvní pokutu v soukromém právu a to zejména v kontextu jeho probíhající rekodifikace. Pozornost je zaměřena zejména na nový občanský zákoník, tedy zákon č. 89/2012 Sb.

Key words in original language

nový občanský zákoník ČR; smluvní pokuta; kogentní normy

Abstract

As the topic for his article in the field of civil law, author chose assessing the mandatory and non mandatory of legal rules governing contractual penalty in private law in the context of its recodification in the Czech Republic. Attention is mainly focused on the new Czech Civil Code Act No. 89/2012 Coll.

Key words

new Czech Civil Code; contractual penalty; mandatory rules

Ve svém příspěvku¹ se zabývám úvahami nad otázkou, v jakém směru je kogentní a v jakém dispozitivní právní úprava smluvní pokuty v soukromém právu s ohledem na jeho probíhající rozsáhlou rekodifikaci v České republice.

Při úvahách nad povahou smluvní pokuty vycházím z toho, že právo, a soukromé právo z toho nevyjímaje, je nutné vnímat ve vazbě na jeho základní hodnoty. „Hodnotové založení ústavního pořádku materiálního právního státu přímo vylučuje bezduchý právní pozitivismus, interpretující právní předpisy jenom podle jejich jazykového vyjádření a nehledající skutečný smysl a účel právních pravidel obsažených v textu právního předpisu. V současné

¹ Příspěvek je výstupem řešení projektu IGA SGS UP v Olomouci č. PF_2013_10 Pojetí věci a člověka v novém občanském zákoníku a jeho reflexe do civilního procesu.

dynamicky se vyvíjející společnosti, vyznačující se notnou složitostí společenských, ekonomických, technických a jiných vztahů, je nemožné upravit detailně každou životní oblast prostřednictvím psaného práva; představa, že něco takového je možné, je nemístným legislativním optimismem“.² Pro nový český občanský zákoník je touto nejdůležitější hodnotou svoboda, která se promítá do roviny soukromoprávních vztahů podobě široké autonomie vůle subjektů těchto soukromoprávních vztahů. Sama zásada autonomie vůle není pojmově neomezená a je též otázkou právě vymezení určitých limitů této autonomie vůle, která se v rovině závazkového práva projevuje především jako autonomie smluvní. Pokud pro nějakou faktickou překážku osoba nemůže realizovat vůbec či omezeně svoji autonomii vůle, pak se v daném závazkovém právním vztahu jedná o slabší smluvní stranu, když zájem na její ochraně je taktéž hodnotou závazkového práva.

Jedním z výrazných limitů možnosti realizovat subjektům v závazkových vztazích plně jejich autonomii vůle je existence kogentních norem. Výchozí a zásadní otázkou týkající se povahy smluvní pokuty, je tedy otázka kogentnosti a dispozitivnosti norem upravujících smluvní pokutu. Kdy úvaha o dispozitivnosti či kogentnosti norem upravujících smluvní pokutu je nutným předpokladem pro posouzení míry realizace autonomního práva ve smluvním ujednání o smluvní pokutě, tedy i možností a limitů, které subjekty při úpravě svých soukromých subjektivních práv a povinností mají. O povaze smluvní pokuty Jan Krčmář prohlásil, že „obsahu úmluvy o pokutě konvencionální zákonné předpisy nekladou mezí.“³ Jde tedy vyjít z teze, že hodnota svobody subjektů upravit si autonomně svá práva a povinnosti je poměrně široká. Významné je, zda a jaké má tato svoboda ohledně smluvní pokuty své limity.

Otázka kogentních norem je na první pohled jasná a je to jedna z prvních témat, se kterým se studující práv seznámí, na druhou stranu je to otázka kogentnosti v soukromém právu ne zcela jasně daná a zřetelná. Jeden z největších českých civilistů 2. poloviny 20. století Viktor Knapp nakonec k této otázce uzavírá, že většinou se ze zákona kogentní a dispozitivní normy spolehlivě nepoznají, a přece je právníci v praxi vždy poznají a to prostřednictvím intuice, která ač v teorii opomíjená či dokonce zavrhovaná je nezbytným prostředkem poznání, a to nejen praktického, ale bez vší pochybnosti i vědeckého.⁴

² Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva. Brno: MU Brno, 2010, s. 16.

³ Krčmář, J.: Právo občanské. III. díl Právo obligační. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947, s. 96.

⁴ Knapp, V.: O právu kogentním a dispozitivním (a také právu heteronomním a autonomním). Právník, 1995, č. 1, s. 2.

Podobně pokud se týkalo úpravy Obecného zákoníku občanského, Robert Mayr konstatuje, že „není jednotného bezpečného kritéria pro posouzení, zda to které ustanovení zákonné jest právem závazným neb nezávazným. Rozhodnutí o tomto nutno vyvoditi ze znění a ducha každého jednotlivého ustanovení.“⁵

V OZ⁶ je základním pravidlem pro možnost odchýlit se od pravidla chování stanoveného v zákoně § 3 odst. 2., který přinesla novela OZ č. 509/1991 Sb. Jan Hurdík a Petr Lavický k tomuto znění uvádějí, že to, že se nelze odchýlit, kde to zákon zakazuje je samo sebou a povaha ustanovení je neurčitá a stejně je to na teorii a praxi. Situace je tedy stejná, jako kdyby v OZ žádné takové ustanovení nebylo.⁷ ObchZ⁸ zvolil odchýlnou koncepci formulace přesného pravidla – kdy v závazkové části uvádí výčet kogentních ustanovení. Kromě ObchZ šel podobnou cestou též zákoník o mezinárodním obchodu. Je též možné se setkat s nezakotvením žádného pravidla a posouzení norem jako kogentních a dispozitivních je tím pádem ponecháno jen na interpretaci a dovozování z kontextu. V této podobě se nacházel OZ až do zmíněné novely.

NOZ⁹ ve druhém odstavci § 1 vymezuje kritérium pro odlišení ustanovení, která umožňují, aby si osoby uspořádaly svá soukromá práva a povinnosti odchylně od zákonné úpravy, a ustanovení donucující kogentní povahy, kde odchýlení není možné. Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osoby, včetně práva na ochranu osobnosti. V podstatě pokud bychom se podívali, kde zákon zakazuje výslovně se odchýlit, tak v účinném občanském zákoníku to snad může představovat např. zákaz zprostit se byť i dohodou odpovědnosti za odložené věci nebo případy, kdy je jako následek stanovena absolutní neplatnost právního jednání. V dosavadním OZ ani v NOZ¹⁰ tak ohledně úpravy smluvní pokuty není stanoven výslovný zákaz odchýlit se. Zbývá se tedy u smluvní pokuty dle OZ řídit „povahou ustanovení“ či posuzovat, zda odchýlení porušuje dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob. Na rozdíl od konstrukce § 2 odst. 3 OZ se totiž zakazuje odchýlení od jinak dispozitivní normy, které by bylo

⁵ Mayr, R.: Soustava občanského práva. Kniha třetí, Právo obligační. Brno: Barvič a Novotný, 1928, s. 25.

⁶ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

⁷ Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva. Brno: MU Brno, 2010, s. 102.

⁸ Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění.

⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

¹⁰ NOZ výslovný zákaz obsahuje např. v § 1988 odst. 1.

v rozporu s dobrými mravy, veřejným pořádkem apod. Tedy otázkou není, zda jde norma nepodmíněná a nezměnitelná, ale ve způsobu odchýlení se – tedy dojde k odchýlení se od normy, které je právem aprobebované a jiné odchýlení od téže normy je již v rozporu s právem, protože je v rozporu s dobrými mravy, veřejným pořádkem, nebo právem týkající se postavení osob a pak v tomto směru má norma kogentní povahu. Což je poněkud odlišný přístup, než byl v dosavadních právních úpravách, byť NOZ má za to, že vychází z § 2 odst. 3 účinného OZ. Jde o situaci, kterou popsal již Robert Mayr ve své Soustavě občanského práva z roku 1922, že „někdy volí právní řád cestu střední tak, že neodnímá dohodě stran veškeru možnost, nýbrž jen v jistém směru ji obmezuje.“¹¹

Vedle toho je kogentnost dána též výslovným zákazem. Ale důvodová zpráva uvádí, že pojem výslovný zákaz znamená nejen, že je v pravidlu uvedeno, že se zakazuje, ale také, že je neplatná nebo že se nepřihlíží. Můžeme tak mít poměrně jistotu o kogentnosti § 2239 NOZ stanovující, že „nepřihlíží se k ujednání ukládajícímu nájemci povinnost zaplatit pronajímateli smluvní pokutu, ani k ujednání ukládajícímu nájemci povinnost, která je vzhledem k okolnostem zjevně nepřiměřená.“

Jaká je z tohoto pohledu povaha právní úpravy smluvní pokuty? Tak nejprve ObchZ: Oddíl 2: Některá ustanovení o smluvní pokutě. § 300 (Okolnosti vylučující odpovědnost (§ 374) nemají vliv na povinnost platit smluvní pokutu) je nepochybně dispozitivní. § 301 (Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, a to až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. K náhradě škody vzniklé později je poškození oprávněn do výše smluvní pokuty podle § 373 a násl.) je jako celek označen za kogentní. § 302 (Odstoupení od smlouvy se nedotýká nároku na zaplacení smluvní pokuty.) je naproti tomu opět pravidlem dispozitivním, ačkoliv v tomto případě nebude časté, aby si strany sjednávaly odchýlnou úpravu. Být je řešení přinášené ObchZ na první pohled u smluvní pokuty jasné, dále nastíním i problematičnost tohoto zvoleného řešení.

Komplikovanější to je s povahou smluvní pokuty v OZ. Zde je jednak § 544 a jednak § 545. Zatímco dikce § 544 má imperativní charakter, tak u každého odstavce § 545 je zároveň uvedena možnost, se dohodnout jinak. Z tohoto letného pohledu by se nabízel závěr o kogentnosti § 544 a dispozitivnosti § 545. Judikatura Nejvyššího soudu ČR považuje v podstatě celý tento § 544 za kogentní. Při podrobnějším pohledu však je možné dojít i k jiným závěrům. „Sjednají-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu,“ ve své podstatě není normou ve smyslu pravidla určitého chování, ale pouze vymezuje, že smluvní pokutu je třeba sjednat a to

¹¹ Mayr, R.: Soustava občanského práva. Kniha třetí, Právo obligační. Brno: Barvič a Novotný, 1928, s. 25.

sjednat pro případ porušení smluvní povinnosti. Toto lze označit za legální definici, která nám vymezuje, co to je smluvní pokuta.¹² Legální definice, podobně jako např. u vymezení toho, že věci jsou movité a nemovité, dále neurčujeme, zda je kogentní nebo dispozitivní, přičemž odchylná dohoda není pojmově možná.

Další pravidlo obsažené v § 544 odst. 1 OZ je, že subjekt, který utvrzenou povinností poruší, je zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému subjektu porušením povinnosti nevznikne žádná škoda. Uvedené pravidlo lze považovat za dispozitivní a strany si tedy mohou ujednat, že právo na smluvní pokutu vznikne pouze v případě, kdy skutečně oprávněnému vznikne nějaká škoda.

Odstavec 2 je naproti tomu povahy kogentní. Ke kogentnosti obdobné slovenské úpravy Olga Ovečková za kogentní ustanovení označuje bezpochyby § 544 odst. 2 OZ a dále kogentní charakter dovozuje částečně u § 544 odst. 1 OZ v tom smyslu, že ujednání smluvní pokuty je možné jen pro případ porušení smluvní povinnosti.¹³ O kogentnosti požadavku, kterým je stanovena písemná forma lze usoudit jednak z § 40 odst. 1 OZ, kde je stanoven jako následek tohoto odchýlení absolutní neplatnost. Dále analogicky usoudit i z § 263 odst. 2 ObchZ¹⁴ považující pravidla stanovující formu za normy s nemožností odchylného ujednání. Dále tu je požadavek na určení výše smluvní pokuty nebo způsobu jeho určení. Nepochybně lze s ohledem na požadavek určitosti právních jednání vyžadovat určení výše pokuty nebo způsobu jeho určení. Z díkce i účelu ustanovení pak nepochybně plyne, že v písemné formě musí být uvedena výše pokuty resp. způsob jejího určení. To, že se smluvní pokuta musí vztahovat k porušení určité povinnosti pak, jako její pojmový znak, je zahrnuto požadavkem písemné formy.

Poslední odstavec je odkazovací normou (Ustanovení o smluvní pokutě se použijí i na pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem (penále)) a s ohledem na to, že penále není dohodnuto smluvně, ale přímo ze zákona, tak ohledně jeho úpravy by ani případná možnost odchýlení nepřicházela do úvahy. Prakticky zde nebude vznikat žádný problém.

§ 545 je třeba jako celek pokládat za dispozitivní s ohledem na § 2 odst. 3, což je umocněno i použitou dikcí upravující určitou subsidiaritu těchto pravidel § 545 před smluvním ujednáním. Je tam možné dohodou zvolit odchylný režim pro vztah k hlavnímu plnění,

¹² K vymezení legálních definic viz Melzer, F.: Kogentní a dispozitivní právní normy. In: Havel, B., Pihera, V. (eds.): Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 222-223.

¹³ Ovečková, O.: Zmluvná pokuta. Bratislava: Iura Edition, 2011, s. 31.

¹⁴ Strany se nemohou odchýlit od základních ustanovení a od ustanovení, která předepisují povinnou písemnou formu právního úkonu (§ 263 odst. 2 ObchZ).

vztah k náhradě škody a relevanci zavinění porušení utvrzené povinnosti. Podobně komentář k shodnému znění slovenského občanského zákoníku k § 545 uvádí, že znění tohoto ustanovení poskytuje účastníkům značnou smluvní volnost při zajištění plnění závazku smluvní pokutou.¹⁵

Z uvedeného lze vyjít při pohledu na úpravu v NOZ. Ohledně § 2048 je podle mého názoru první část věty (Ujednají-li strany pro případ porušení smlouvené povinnosti smluvní pokutu v určité výši nebo způsob, jak se výše smluvní pokuty určí) legální definicí. Tedy jde o vymezení pojmových znaků tohoto smluvního ujednání bez možnosti jejich změny dohodou, aniž by se stále jednalo o smluvní pokutu. Další část § 2048 je však již třeba považovat za pravidlo dispozitivní (může věřitel požadovat smluvní pokutu bez zřetele k tomu, zda mu porušením utvrzené povinnosti vznikla škoda. Smluvní pokuta může být ujednána i v jiném plnění než peněžitém.). § 2049 je obdobou pravidla v § 544 odst. 1 OZ a je dispozitivní (zaplacení smluvní pokuty nezbavuje dlužníka povinnosti splnit dluh smluvní pokutou utvrzený). Obdobně je dispozitivní i § 2050 (je-li ujednána smluvní pokuta, nemá věřitel právo na náhradu škody vzniklé z porušení povinnosti, ke kterému se smluvní pokuta vztahuje.)¹⁶

Složitější je situace ohledně pravidla o soudní moderaci v § 2051 NOZ.¹⁷ Ustanovení o soudní moderaci lze považovat za kompetenční normu, které jsou normami kogentními a nelze je tedy vyloučit. Lze též vyjít z toho, že ObchZ ustanovení o moderaci smluvní pokuty deklaroval jako kogentní.¹⁸ Na druhou stranu dosavadní OZ moderaci neznal a je třeba se ptát, zda je nezbytně nutné na tomto pravidlu trvat, nebo by bylo možné připustit smluvní vyloučení tohoto pravidla. Určité pochybnosti nad tím, zda je „samo sebou“ že moderaci vyloučit nelze, vnáší i některé zahraniční právní úpravy, které výslovně upravují, že moderační oprávnění není možné vyloučit. Nizozemský občanský zákoník ohledně normy zakotvující moderační právo soudu snížením výše smluvní pokuty v čl. 94 odst. 3 výslovně uvádí, že

¹⁵ Ťapák, J.: In Vojčík, P. et al. *Občiansky zákonník, Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 724.

¹⁶ U tohoto pravidla je však třeba vzít v úvahu, že pokud smluvně utvrzená povinnost vyplývá současně také z kogentní právní normy přímo ze zákona, tak není možné, aby si strany ujednaly, že zaplacením smluvní pokuty tato povinnost zaniká. Tedy dispozitivnost tohoto pravidla neznamena zároveň negaci kogentnosti pravidla jiného.

¹⁷ Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud na návrh dlužníka snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti až do výše škody vzniklé do doby rozhodnutí porušením té povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. K náhradě škody, vznikne-li na ni později právo, je poškozený oprávněn do výše smluvní pokuty.

¹⁸ Tuto úvahu však nelze aplikovat absolutně, srov. např. původní kogentnost úpravy odstupného v ObchZ a jeho dispozitivnost v NOZ.

dohoda či prohlášení, které se odchyluje od ustanovení upravující soudní moderaci, je od počátku neplatné,¹⁹ tedy půjde zde o neplatnost absolutní. Kompetenční normu však čl. 94 obsahuje i ve druhém odstavci, kde jde o možnost přiznání dodatečné náhrady škody vedle smluvní pokuty, pokud placení pouze nepřiměřeně nízké smluvní pokuty by bylo nespravedlivé. Pokud by však aplikaci tohoto pravidla strany odchýlnou dohodou vyloučily, toto jejich odchýlné ujednání by nebylo stiženo od počátku absolutní neplatností.

Možnost předem vyloučit aplikaci moderačního oprávnění v ABGB sice zákon výslovně neupravuje, ale je dovozováno, že vyloučení je třeba pravidelně považovat za nemravné²⁰ nebo je poukazováno na donucující charakter tohoto ustanovení, které nemůže být dohodou vyloučeno.²¹ Zde pak stojí za pozornost, že zakotvení výslovné nemožnosti vyloučit moderační právo soudu bylo jedním z návrhů superrevisní komise při procesu rekonstrukce občanského práva za první republiky, která se pak i přímo promítla do vládního návrhu nového občanského zákoníku z roku 1937. Zároveň však tento požadavek na nemožnost vyloučení soudní moderace nebyl absolutní, měla v souvislosti s tímto zakotvena výjimka, že tento zákaz smluvního vyloučení soudní moderace nepřiměřené smluvní pokuty neplatí v případech smluv ve veřejném zájmu, kde existuje zvláštní zájem na jejich splnění, zejména v případech týkající se obrany státu. Občanský zákoník 1950 pak v tomto předválečný návrh převzal a oproti textu OZO výslovně zákaz vyloučit soudní moderaci smluvní pokuty do textu občanského zákoníku promítl.

V původním znění výčetového ustanovení § 263 ObchZ však žádné ustanovení upravující smluvní pokutu nebylo uvedené. Na Slovensku se do výčtu kogentních dostalo až zákonem č. 432/2004 Z.z. dodatečně. Přesto bylo považováno za kogentní. K možnosti vyloučit moderační oprávnění soudu například Irena Pelikánová uvádí: „vyloučit toho oprávnění soudu na základě dohody stran je velmi problematické, protože soud tu má právě svým rozhodnutím korigovat volní projev stran.“²²

Ohledně zakotveného moderačního práva v NOZ tak lze uzavřít, že odchýlení se v dohodě od znění § 2055 je odchýlením neplatným pro

¹⁹ Warendorf, H., Thomas, R., Curry-Summer, I.: *The Civil Code of the Netherlands*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 660.

²⁰ Bydlinski, P.: *Grundzüge des Privatrechts*. 8. přepr. vyd. Wien: Manzsche Verlags, 2010, s. 158.

²¹ Gruber, M.: In Gruber, M., Graf, G. *Schuldrecht. Allgemeiner Teil*. 9. akt. vydání. Wien: Lexis Nexis, 2011, s. 21.

²² Pelikánová, I. *Komentář k obchodnímu zákoníku*. 3. díl. Praha: Linde, 1996, s. 48.

rozpor s veřejným pořádkem dle § 1 odst. 2 NOZ. V tomto tak lze spatřovat určitý limit, kterým je omezena autonomie vůle stran. Smluvní strany tak mohou do smlouvy například zakomponovat vyjádření, že se zavázaná strana zavazuje zaplatit oprávněné straně tuto smluvní pokutu, byť by byla nepřiměřená. Tím však moderační kompetenci soudu nevylučují, jen deklarují určitou skutečnost, kterou soud při rozhodování o využití svého moderačního oprávnění vezme v úvahu.

Je třeba si však uvědomit, a to právě úprava ObchZ prohlašující celý § 301 za kogentní uvedeným způsobem regulace nedokáže odlišit, že kogentní či dispozitivní je vždy určité pravidlo chování nikoliv a paušálně celé zákonné ustanovení.²³ Tedy, že ani § 2051 nelze bez dalšího považovat celý za ustanovení, od kterého se nelze odchýlit. Uvedené ustanovení totiž obsahuje též pravidlo, že k náhradě škody, vznikne-li na ni později právo, je poškozený oprávněn do výše smluvní pokuty. Ačkoliv toto pravidlo bezprostředně souvisí s moderačním oprávněním, od kterého se nelze odchýlit dohodou ani jednostranným prohlášením, tak uvedené pravidlo je třeba posuzovat samostatně. A v tomto ohledu je třeba toto pravidlo považovat za dispozitivní. Je přece obecně u smluvní pokuty možné podle dosavadní i nové právní úpravy, aby si strany sjednaly, že smluvní pokuta bude placena vedle nedotčeného nároku na náhradu škody. Tímto ujednáním pak strany zároveň vyloučí aplikaci tohoto pravidla obsaženého v § 2051 poslední věta, když tímto ujednáním je prolomena uvedená limitace náhrady škody po provedené moderaci, ale oprávněný by měl nárok na náhradu škody v plné výši, resp. pokud by se neaplikovala zvláštní pravidla pro moderaci povinnosti k náhradě škody obsažená v úpravě závazků ze zákona dle NOZ.

Závěrečné pravidlo o použití ustanovení o smluvní pokuty i na případy penále lze též shodně, jak bylo vyloženo k úpravě OZ považovat za pravidlo kogentní.²⁴

Lze tedy shrnout, že hlavní hodnota NOZ je svoboda, která má své vyjádření v široké možnosti subjektů soukromoprávních vztahů upravit si podle své vůle své záležitosti. Bez dalšího kogentních norem je v NOZ, konkrétně v úpravě zajištění a utvrzení, minimum, na rozdíl od úpravy OZ i ObchZ. Ohledně řady norem upravujících závazkové právo, kde z podstaty nepřichází do úvahy dotčení práv třetích osob či ochrany osobnosti, je zakázáno odchýlení, jen v případě, že tato odchýlná úprava by narušovala veřejný pořádek či dobré mravy. U smluvní pokuty v úpravě NOZ se tak především nelze

²³ Melzer, F.: Kogentní a dispozitivní právní normy. In: Havel, B., Pihera, V.: Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 222-225.

²⁴ Pravidlo o podpůrné aplikaci úpravy smluvní pokuty na případy penále bude mít význam s ohledem na jediný případ penále v NOZ dle § 2535 odst. 1 NOZ.

odchýlit od pojmového vymezení tohoto institutu a vyloučit moderační právo snížit k návrhu nepřiměřenou smluvní pokutu. Nová právní úprava tak na jednu stranu rozšiřuje prostor pro realizaci autonomie vůle subjektů, na druhou stranu klade zvýšené nároky na tyto subjekty, aby si svá vzájemná práva a povinnosti dostatečně určitě svojí autonomní normotvornou upravily, když jinak dispozitivní právní úprava je plná neurčitých právních pojmů, jež dokud nebudou judikatorně či doktrinárně ustáleně vyloženy mohou znamenat zvýšenou míru právní nejistoty adresátů těchto norem o tom, jaká konkrétně jejich vzájemná práva a povinnosti jsou.

Literature:

- Bydlinski, P.: Grundzüge des Privatrechts. Wien: Manzsche Verlags, 2010, 452 s., ISBN 978-3-214-14908-6.
- Gruber, M., Graf, G.: Schuldrecht. Allgemeiner Teil, Wien: LexisNexis, 2011, 94 s., ISBN 978-3-7007-5062-8.
- Havel, B., Pihera, V. (eds.): Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 396 s., ISBN 978-80-7380-265-3.
- Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva. Brno: MU Brno, 2010, 197 s. ISBN 978-80-210-5063-1.
- Krčmář, J.: Právo občanské. III. díl Právo obligační. 4. dopl. vyd. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947, 413 s.
- Mayr, R.: Soustava občanského práva. Kniha třetí, Právo obligační. Brno: Barvič a Novotný, 1928, 418 s.
- Ovečková, O.: Zmluvná pokuta. Bratislava: Iura Edition, 2011, 353 s., ISBN 978-80-8078-386-0.
- Vojčák, P. et al: Občiansky zákonník. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2010, 1234 s. ISBN 978-80-8078-249-8.

Contact – email

tomas.tintera@upol.cz

SANKCIE ZA PORUŠENIE ZÁVÄZKOV Z OBCHODNÝCH ZMLÚV VO SVETLE REKODIFIKÁCIE SÚKROMNÉHO PRÁVA¹

DIANA TREŠČÁKOVÁ, DUŠAN MARJÁK

Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Slovenská
republika

Abstract in original language

Príspevok je zameraný na analýzu sankcií za porušenie záväzkov z obchodných zmlúv, ich osud a vývoj v rámci rekodifikačného procesu súkromného práva na Slovensku. Cieľom tohto príspevku je poskytnúť prehľad plánovaných aktualizácií právnej úpravy sankcií za porušenie záväzkov z obchodných zmlúv v zmysle posledného legislatívneho návrhu rekodifikácie súkromného práva na Slovensku.

Key words in original language

Rekodifikácia, zmluvy, obchodno-právne vzťahy, súkromné právo, sankcie za porušenie záväzkov z obchodných zmlúv.

Abstract

The paper is focused on analysis of penalties for breaching of obligations of the commercial contracts, their fate and development in recodification process of private law in Slovakia. The aim of this paper is to provide an overview of the planned update of legislation of penalties for breaching of obligations of the commercial contracts pursuant to the final legislative proposal of recodification of private law in Slovakia.

Key words

Re-codification, contracts, commercial relations, private law, penalties for breaching of obligations of the commercial contracts.

¹ Tento príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy APVV č. 0263-10 pod názvom „Efektívnosť právnych inštitútov a ekonomicko – finančných nástrojov v období krízových javov a situácií v podnikaní“

ÚVOD

Ako je možné v súčasnej dobe bádať, v súvislosti s vyššie uvedenými vzťahmi, nastáva kríza v dodržiavaní záväzkov z obchodných zmlúv. Problémy v podnikaní ako takom, nastávajú najmä v súvislosti s otázkou nedisciplinovanosti a mnohokrát aj objektívnych finančných možností podnikateľských subjektov, ktoré vystupujú vo vzťahu VERITEĽ - DLŽNÍK. Pomerne často vyskytujúca sa platobná neschopnosť dostáva do finančných problémov nielen dlžníka, ale aj veriteľa.²

Obchodovanie je každodennou súčasťou života spoločnosti, pričom všeobecne sa traktuje pravidlo, že každý by sa mal správať tak, aby nikomu nespôsobil škodu. Súčasná prax dokazuje, že zvlášť v oblasti obchodno-právnych vzťahov je toto pravidlo skôr utópiou.

Vychádzajúc z aplikačnej praxe, problémy nastávajú najmä v súvislosti s otázkou platobnej neschopnosti zmluvných strán, čo smeruje k nedodržaniu záväzku, ktorý ukladá zmluva jednej alebo druhej zmluvnej strane. Následne s porušením záväzkov zo zmluvy vzniká zodpovednosť, v rámci ktorej už nastupujú aj sankcie a neželené súdne konania.

Z vyššie uvedeného dôvodu začínajú svoje opodstatnenie vo vyššej miere naberať najmä zabezpečovacie inštitúty, a tiež sankcie, ktoré nastupujú v obchodných vzťahoch ako dôsledok porušenia zmluvných povinností a z toho plynúcej zodpovednosti účastníkov obchodno-právnych vzťahov.

REKODIFIKÁCIA SÚKROMNÉHO PRÁVA NA SLOVENSKU A JEJ VPLYV NA SANKCIE ZA PORUŠENIE ZÁVAZKOV

Oblasť záväzkových vzťahov (zmluvného práva) prechádza v súčasnej dobe mnohými zmenami, pričom táto skutočnosť sa premieňa do početných novelizácií či už Obchodného alebo Občianskeho zákonníka. Práve rozsiahla novelizácia je „trňom v oku“ časti odbornej verejnosti, ktorá túto skutočnosť hodnotí ako neprospešnú. Výsledkom predmetných posudzovaní súčasného stavu sú aj úvahy de lege ferenda týkajúce sa budúceho osudu súkromného práva na Slovensku. Takéto úvahy podporuje aj kodifikačná aktivita susediacich štátov, najmä Českej republiky, ktorá už od dávnej histórie má obdobnú a vo väčšine prípadoch aj rovnakú právnu úpravu nielen záväzkových vzťahov.

Koncom roku 2006 bola Ministrom spravodlivosti Slovenskej republiky zriadená rekodifikačná komisia, ktorej cieľom je v súlade s

² K tomu pozri aj ČERVENÁ, K.: Vybrané aspekty účinkov regulačných mechanizmov v období hospodárskych kríz – teória a prax. In.: Zborník vedeckých prác Právo – obchod – ekonomika. Košice: Univerzita P.J.Šafárika v Košiciach, 2011, s. 247, ISBN 978-80-7097-903-

Programovým vyhlásením vlády a s Plánom legislatívnych úloh na roky 2006 – 2010, naplniť stanovenú úlohu a to rekonštitúovať súkromné právo a vypracovať nový Občiansky zákonník.³

Následne, v relatívne krátkom časovom horizonte, bol vytvorený základný návrh legislatívneho zámeru, ktorý má predstavovať primárne východiská pre vytvorenie základných inštitútov a noriem hlavného súkromnoprávneho kódexu.

Vyššie uvedený navrhnutý model nového Občianskeho zákonníka počíta s vytvorením novej systematiky, s prepracovaním a dotvorením pôvodných inštitútov a zároveň s kreáciou inštitútov nových, pochopiteľne všetko pod prizmou pôvodných, ale aj nových súkromnoprávnych zásad, ktoré budú už explicitne uvedené v obsahu Občianskeho zákonníka.⁴

V zmysle legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva by sa mala rozsiahla zmena dotknúť najmä záväzkových vzťahov, ktoré by mali byť v budúcnosti upravené jednotne, vrátane obchodných a spotrebiteľských záväzkov. Zmena sa bude týkať vzniku, zmeny a zániku záväzkov, procesu uzatvárania zmlúv ako zabezpečenia záväzkov a samotnej zodpovednosti.⁵ Pojmové vymedzenie záväzku a záväzkového vzťahu však ostane nezmenené.

Čo sa týka rekonštitúcie zabezpečovacích inštitútov, najmä zmluvnej pokuty, ktorá plní aj sankčnú a uhradzovaciu funkciu, jej roztrieštenosť do dvoch právnych predpisov, by mala byť v súlade s legislatívnym návrhom Občianskeho zákonníka de lege ferenda nahradená zjednotenou úpravou.

Vzhľadom ku skutočnosti, že s inštitútom zmluvnej pokuty a so sankciami za porušenie záväzkov z obchodných zmlúv nepochybne súvisí aj zodpovednosť za omeškanie, je potrebné v rámci tohoto príspevku venovať tomu pozornosť.

V zmysle legislatívneho zámeru Občianskeho zákonníka pri omeškaní dlžníka treba vychádzať z doterajšieho osvedčeného chápania, že dlžník je v omeškaní, ak nesplní svoj dlh riadne a včas. Ak ide o omeškanie s plnením peňažného dlhu má veriteľ právo na úroky z omeškania, prípadne poplatky z omeškania, čo tvorí sankciu za porušenie povinností vyplývajúce zmluvnej strane z obchodnej zmluvy.

³ BIROŠČÁKOVÁ, J.: Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva. Bulletin slovenskej advokácie ročník XV., číslo 4/2009, s. 2.

⁴ LAZAR, J. Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva, Materiály z odbornej konferencie, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava: EUROKODEX, Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2008, s. 27.

⁵ Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka zo 14.01.2009

Čo sa týka úpravy omeškania veriteľa, táto v zmysle legislatívneho zámeru bude prevzatá z Obchodného zákonníka, ktorého ustanovenia o tomto inštitúte sú formulované precíznejšie. Ďalej sa navrhuje, aby dlžník mohol odstúpiť od zmluvy, ak ani v dodatočnej lehote veriteľ svoju povinnosť nesplnil a to bez ohľadu na to, či to bolo v zmluve výslovne dohodnuté, obdobne ako je to v prípade omeškania dlžníka.⁶

Vzhľadom ku skutočnosti, že zodpovednosť za omeškanie a zodpovednosť za vady spolu úzko súvisia, v zmysle návrhu nového Občianskeho zákonníka sa predpokladá, že ustanovenia o zodpovednosti za vady budú nasledovať za ustanoveniami o omeškaní dlžníka. Kým omeškanie dlžníka a z toho vyplývajúce nové práva veriteľa a nové povinnosti dlžníka ako priamy následok, že dlžník neplní svoj záväzok včas, zodpovednosť za vady prichádza do úvahy, ak dlžník neplní riadne. Zákon musí striktne rozlišovať medzi prípadmi, keď dlžník neplní včas a keď neplní riadne. Rekodifikovaný zákon upraví len všeobecné otázky zodpovednosti za vady. Osobitná právna úprava zodpovednosti za vady bude upravená v rámci osobitných ustanovení týkajúcich sa jednotlivých zmlúv (kúpna zmluva, zmluva o dielo a iné).

Zákon zároveň bude bližšie špecifikovať faktické a právne vady, ako aj zjavné a skryté vady. Zvýrazní sa, že ide o typickú objektívnu zodpovednosť. Naďalej sa bude rozlišovať medzi zákonnou a zmluvnou zodpovednosťou za vady.⁷

Závažné zmeny sa dotknú najmä zodpovednosti za škodu, pričom do tejto oblasti zodpovednostných vzťahov budú zaradené niektoré nové inštitúty, ako náhrada škody spôsobená náhodou, náhrada škody spôsobená informáciou alebo radou, plánuje sa prehĺbiť náhrada osobnej ujmy na živote, telesnej integrite, ľudskej dôstojnosti, zodpovednosť za škody spôsobené vadným výrobkom, ktorá je doposiaľ riešená samostatným zákonom.

Jednotlivé predpoklady zodpovednosti za škodu upravuje legislatívny zámer v prvom diele tretej hlavy nazvanom „Záväzky zo spôsobenia škody“. Navrhovaná koncepcia sa pritom diametrálne odlišuje od súčasnej právnej úpravy, keď úplne opomína kategóriu protiprávnosti ako základný predpoklad zodpovednosti za škodu. Namiesto toho legislatívny zámer, inšpirovaný Princípami európskeho deliktneho práva⁸, zavádza kategóriu právom chráneného záujmu.⁹ Legislatívny

⁶ Porovnaj Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka zo 14.01.2009

⁷ Pozri zákon č. 294/1999 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú vadným výrobkom v znení neskorších predpisov.

⁸ PETL ako výsledok prác tzv. Európskej skupiny deliktneho práva bližšie analyzuje VLASÁK, M. Předpoklady odpovědnosti za škodu v Principech evropského deliktního práva: rigorózná práca. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 41.

zámer tak reflektuje moderné tendencie v oblasti práva zodpovednosti za škodu. Tieto vychádzajú najmä z dvoch základných otázok, a to či protiprávnosť v dnešnom chápaní je nevyhnutným predpokladom zodpovednosti a či môžeme uvažovať o inom predpoklade zodpovednosti, ktorý by nebol nevyhnutne spätý s rigidným systémom založeným na porušení právnej povinnosti.

Odpoveďou na tieto otázky je tzv. "flexibilný systém", ktorý je založený na širokej škále kritérií, ktorých hodnotenie a vzájomné pomerovanie vedie k odpovedi na otázku, či v konkrétnom prípade bol alebo nebol porušený záujem chránený právom.¹⁰ Táto teória sa nezakladá iba na pomerovaní jednotlivých faktorov zakladajúcich zodpovednosť, ale každý z týchto faktorov má aj odlišnú váhu. Môže teda nastať situácia, že niektorý z faktorov bude absentovať, resp. jeho váha bude zanedbateľná, ale intenzita ostatných dosiahne mieru zakladajúcu zodpovednosť.¹¹

Legislatívny zámer rieši aj otázku zavinenia. Ako uvádza J. Biroščáková vo svojom článku, „základné ustanovenie o náhrade škody by malo vyjadriť princíp, podľa ktorého každý je povinný nahradiť škodu spôsobenú inému svojím zavinením a škodu nespôsobenú svojím zavinením len v prípadoch uvedených v zákone. Uvedená formulácia vyzdvihuje zodpovednosť za zavinenie pred zodpovednosťou bez zavinenia a zodpovednosťou za tretie osoby.“¹²

Zavinenie je vo väčšine európskych štátov nosným predpokladom zodpovednosti za škodu.¹³ Napriek tomu, že v súčasnej dobe, najmä z dôvodu permanentného nárastu rizika, dochádza k expanzii objektívnej zodpovednosti, zohráva zavinenie naďalej nezastupiteľnú a rozhodujúcu úlohu v otázke pričítateľnosti škody konkrétnemu subjektu. Vo vzťahu subjektívnej a objektívnej zodpovednosti teda

⁹ Legislatívny zámer v bode 2.1.4. uvádza: „Kategória „právom chránených záujmov“ sčasti umožňuje vyhnúť sa spájaniu náhrady škody s protiprávnosťou, ako predpokladom vzniku zodpovednosti. Ustanovenie má smerovať k takému výkladu, že spôsobenie majetkovej alebo nemajetkovej ujmy na právom chránenom záujme je samo o sebe jedným z predpokladov vzniku povinnosti na náhradu škody.“

¹⁰ V istom, veľmi zjednodušenom zmysle nám tento systém môže pripomínať kombináciu nemecko-rakúskej doktríny právom chránených statkov v kombinácii s doktrínou *common law* vážiacou veľké množstvo kritérií pred konečným vyrieknutím výroku o zodpovednosti.

¹¹ K takejto situácii by pri súčasnom chápaní predpokladov zodpovednosti nemohlo dôjsť, nakoľko v zmysle teórie a aplikačnej praxe na založenie zodpovednosti musí byť preukázaná existencia všetkých jej predpokladov.

¹² BIROŠČÁKOVÁ, J.: Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva. Bulletin slovenskej advokácie, ročník XV, č. 4/2009, s. 6.

¹³ Slovami Iheringa „Nie je to vznik škody, ale zavinenie, ktoré zaväzuje škodcu nahradiť škodu.“

platí vzťah generality a špeciality, kde subjektívna zodpovednosť je generálnou koncepciou súkromného práva, ktorá sa uplatní vždy, ak neexistuje špeciálna úprava objektívnej zodpovednosti. Otázkou je, či spôsobenie protiprávneho výsledku je dostatočným základom pre vznik zodpovednosti, alebo je potrebné, aby k tomu pristúpilo aj zavinenie. Ako uvádza Popov, zodpovednosť za výsledok je charakteristická pre najprimitívnejšie mravy spoločnosti.¹⁴ S týmto tvrdením musíme súhlasiť, avšak iba s častí. Naozaj platí, že zodpovednosť za výsledok je charakteristická pre najprimitívnejšie mravy spoločnosti. Popri tom ale zároveň platí, že zodpovednosť za výsledok začína zohrávať významnú úlohu aj v súčasnej, síce modernej dobe, ale plnej narastajúceho abnormálneho rizika.

Na tomto objektívnom princípe (zodpovednosti za výsledok) je postavená všeobecná obchodnoprávna zodpovednosť za škodu (za predpokladu, že došlo k porušeniu obchodného záväzku alebo právnej povinnosti ustanovenej Obchodným zákonníkom). Objektívna zodpovednosť je vo svojich základoch považovaná za stav, ktorý je v rozpore s právom. Ide teda o zodpovednosť za výsledok, resp. o zodpovednosť za protiprávnosť. V rámci objektívnej zodpovednosti sa nezohľadňujú subjektívne vlastnosti škodcu tak, ako tomu je pri zodpovednosti za zavinenie. Zodpovednosť sa viaže na samotnú protiprávnosť bez ohľadu na vnútorný vzťah škodcu k jeho konaniu.

Aplikovanie tej či onej zodpovednosti by v práve nemalo byť bezcieľne, ale naopak by malo vyplývať z racionálnych a účelných dôvodov. Objektívna zodpovednosť by tak mala prichádzať do úvahy v prípade, kedy základom zodpovednosti nie je konanie škodcu, ale určitá činnosť (spravidla abnormálne nebezpečná) alebo taká, pri ktorej môže dôjsť k rozsiahlym a významným škodám. V ostatných prípadoch by mala byť zodpovednosť postavená na zodpovednosti za zavinené konanie, keďže v takýchto situáciách nie je pôvodcom zodpovednosti zdroj nebezpečenstva, ale zodpovednosť vyviera z konania subjektu, pričom subjekt dokáže toto konanie ovládať a ovplyvniť bez ohľadu na výsledok. V prípadoch, ak neexistuje špecifická okolnosť, na základe ktorej by výsledok prevážil nad konaním subjektu, je namieste, aby subjekt zodpovedal za svoje konanie, ktoré by bolo posudzované podľa určitých štandardov.

Legislatívny zámer sa tiež zaoberá otázkou nemateriálnej ujmy a jej subsumovania pod pojem škody. Súčasné legislatívne poňatie pojmu škody ako materiálnej ujmy neumožňuje otázku nemateriálnej ujmy posudzovať v rámci ustanovení o zodpovednosti za škodu. Je pravdou, že subjekt, do ktorého práv sa zasiahlo v dôsledku čoho mu bola spôsobená nemateriálna ujma, má právo domáhať sa ochrany svojich práv prostredníctvom ustanovení § 11 a 13 Občianskeho zákonníka. Jedná sa však o nárok odlišný od náhrady škody. K tejto problematike

¹⁴ POPOV, L. Niektoré problémy zavinenia pri zmluvnej zodpovednosti.

zaujal stanovisko aj Ústavný súd Českej republiky,¹⁵ v ktorom sa priklonil ku konceptu jednotnej škody ponímanej ako materiálna a nemateriálna ujma. Rovnaký postoj nachádzame napríklad aj v Princípoch európskeho deliktneho práva.

Legislatívny zámer tak zjednocuje ponímanie škody ako majetkovej a nemajetkovej ujmy. K tomuto uvádza: „Pojem ujmy obvykle nie je v zákone definovaný. Vzhľadom na tendencie širšieho výkladu „ujmy“ sa javí vhodným vymedziť ujmu ako majetkovú alebo nemajetkovú ujmu na právom chránenom záujme.“¹⁶

Ako môžeme vidieť, legislatívny zámer reflektuje moderné trendy, a to nielen v oblasti zodpovednosti za škodu, ale aj v oblasti sankcií za porušenie záväzkov (či už zmluvných alebo deliktých).

ZÁVER

Pre zhrnutie úvah de lege ferenda je potrebné uviesť, že vzhľadom k doterajšiemu vývoju legislatívnych zmien a doplnení oboch súkromnoprávných kódexov, a tiež legislatívy ako takej je nutné sa zaoberať rekodifikáciou.

Súčasný legislatívny proces, ktorý neustále naráža na aktuálne zmeny v súvislosti s členstvom SR v Európskej únii, ani zďaleka nekončí a vzhľadom k nestabilite právneho systému a vývoja obchodnoprávných predpisov sa počet vyššie uvedených novelizácií bude rapídne zvyšovať.

Takýto stav je preto potrebné a možné riešiť len prijatím nového kódexu, ktorý zastreší inštitúty obchodného práva v jeden ucelený a najmä stabilný celok. Možno dúfať, že vyriešenie súčasných problémov pri aplikácii dualistického princípu v praxi, prinesie stabilitu a prehľadnosť, čím dôjde k upevneniu právnej istoty

Literature:

- BIROŠČÁKOVÁ, J.: Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva. Bulletin slovenskej advokácie ročník XV., číslo 4/2009.
- ČERVENÁ, K.: Etika v podnikaní. In: Manažment v teórii a praxi : on-line odborný časopis o nových trendoch v manažmente

¹⁵ Jedná sa o rozhodnutie Ústavného súdu ČR v konaní pod sp. zn. 16/2004, v ktorom Ústavný súd uviedol: „Ústavní soud v této souvislosti cítí potřebu zdůraznit, že z legislativního hlediska by bylo správnější opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duchovní integritu poškozeného.“

¹⁶ K tomu pozri bod 2.1.3. Legislatívneho zámeru.

[<http://casopisy.euke.sk/mtp>]. - ISSN 1336-7137. - Roč. 2, č. 1 (2006).

- ČERVENÁ, K.: Vybrané aspekty účinkov regulačných mechanizmov v období hospodárskych kríz – teória a prax. In.: Zborník vedeckých prác Právo – obchod – ekonomika. Košice: Univerzita P.J.Šafárika v Košiciach, 2011
- IHERING, R. Boj za právo. Bratislava: KALLIGRAM, 2009. Preložil a predslov napísal Alexander Brörtl. Odborný konzultant Pavel Holländer
- LAZAR, J. Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva, Materiály z odbornej konferencie, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava: EUROKODEX, Poradca podnikateľ'a, spol. s. r. o.,2008
- Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka prístupný na <http://www.lt.justice.gov.sk>
- Návrh legislatívneho záveru kodifikácie súkromného práva – Materiály z odbornej konferencie (editor Ján Lazár), Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008
- VLASÁK, M. Předpoklady odpovědnosti za škodu v Principech evropského deliktního práva: rigorózná práca. Brno: Masarykova univerzita, 2008
- POPOV, L. Niektoré problémy zavinenia pri zmluvnej zodpovednosti
- SUCHOŽA, J.: Kľukaté cesty procesu rekodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike. Právo a obchodovanie. Zborník z vedeckej konferencie doktorandov konanej 07.06.2007 v Košiciach. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2008
- SUCHOŽA, J.: Fenomén „rekodifikácie“ – pohyb v začarovanom kruhu? In.: Zborník vedeckých prác Právo – obchod – ekonomika. Košice: Univerzita P.J. Šafárika Košiciach, 2011, ISBN: 978-80-7097-903-7
- SUCHOŽA, J. – TREŠČÁKOVÁ, D.: Aktuálne problémy slovenského obchodného práva. In.: Ruská ročenka obchodného práva. Petrohrad: Juridičeskaya kniga, 2010, ISSN: 2077-5644.

Contact – email

trescakova@easylaw.sk

dusan.marjak@gmail.com

PRÁVNÍ NÁSTROJE FUNDRAISINGU¹

VLASTIMIL VITOUL

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek seznamuje s významem nového občanského zákoníku pro získávání zdrojů pro obecně prospěšné cíle. Důraz je kladen zejména na právní formy jednotlivých entit, jejichž účelem je veřejná prospěšnost.

Key words in original language

Fundraising; neziskové organizace; občanský zákoník; charita

Abstract

The paper focuses on aspects of the new Czech Civil Code, that will have any impact on fundraising for charitable goals. Emphasis is placed on the legal form of entity whose purpose is public benefit.

Key words

fundraising, non profit organization, czech civil code, charity

Pojem fundraising byl přejat z angličtiny a bývá překládán jako "získávání (finančních) zdrojů". V užším slova smyslu je pak chápán jako určitý systematický proces směřující k obstarání zdrojů pro obecně prospěšnou činnost. Tento příspěvek bude věnován právní regulaci financování neziskového sektoru ze soukromých zdrojů a právním nástrojům, které mohou mít vliv na proces získávání zdrojů pro neziskový sektor, a to v souvislosti se zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále též "NOZ").

Z právního hlediska mají pro fundraising zásadní význam dvě množiny institutů, které se vzájemně prolínají a doplňují - první množinu tvoří organizační formy zaštitění samotného procesu získávání zdrojů, což může obsahovat nejen jednotlivé formy subjektů práva, které vykonávají činnost směřující k obecnému blahu, ale i uskupení bez právní osobnosti. Do druhé množiny pak řadím právní úpravu jednotlivých možností výběru peněz, např. nejčastěji se jedná o smlouvu darovací. Mimo tyto dvě množiny právní řád obsahuje stimuly, které zpravidla mají vliv na míru finanční spoluúčasti na

¹ Příspěvek vznikl v rámci realizace projektu specifického výzkumu MUNI/A/0869/2012 Právní aspekty fundraisingu NNO

veřejně prospěšných činnostech - takovými to stimuly bývají nejčastěji daňové úlevy.

Zatímco právní úprava jednotlivých právních nástrojů spadajících do výše popsané druhé množiny se s nástupem účinnosti zásadním způsobem nezmění², tak právní úprava subjektů práva, jejichž účelem je obecné blaho, dozná zásadních změn a inovací. Stejně tak je novinkou právní zakotvení veřejné prospěšnosti, které by mohlo být dalším faktorem ovlivňujícím zájem o zapojení se do veřejně prospěšné sféry, tedy i určitým způsobem podpořit fundraising.

Z právních forem předurčených zásadně k obecně prospěšným cílům se vybízí zejména nadace a nadační fond. S nabytím účinnosti nového občanského zákoníku se změní právní úprava nadačního práva, čímž dojde s největší pravděpodobností následně ke změně i celého nadačního sektoru.³ V souladu s větším důrazem na zásadu dispozitivnosti bude mj. více respektována vůle zakladatele fundací při rozhodování o svém majetku, což by mohlo mít pozitivní efekt na zvýšení počtů nadací či nadačních fondů, ale i k uvolnění doposud striktně nastaveného režimu nadací a nadačních fondů, a to zejména liberalizací nadačního účelu a umožnění podnikání.⁴

Pokud by nadační subjekty mohly do budoucna provozovat v širší míře výdělečnou činnost, která by pomáhala financovat jejich účel, mohlo by se jednat o významnou podporu fundraisingu těchto subjektů.

Mezi další typické soukromoprávní právnické osoby směřující svým účelem k veřejně prospěšným cílům bývají nejčastěji řazeny spolky, dříve tedy občanská sdružení, a obecně prospěšné společnosti. Zatímco v návaznosti na nabytí účinnosti NOZ se toho pro spolky fakticky až tak moc nemění⁵, zákon o obecněprospěšných

² Tyto změny, které NOZ v tomto směru přinese, je možné v souvislosti na rozebíranou problematiku považovat za krok správným směrem, neboť bude více podpořena dispozitivnost zákonných ustanovení a respektována vůle případných dárců; v konkrétním případě se pak jedná např. o darování s příkazem (§ 2064 NOZ)

³ RONOVSÁ, K. Nadační fond po rekodifikaci soukromého práva. Subsidiarita, či analogie uvnitř nadačního práva? Právní rozhledy, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., 2013, roč. 2013, 13 -14, s. 494 - 499. ISSN 1210-6410.

⁴ Srov. RONOVSÁ, K. Nadace (a trusty) v kontinentální Evropě - pohled funkcionální. Obchodněprávní revue, Praha: C.H.Beck, 2012, roč. 4, 7-8, s. 202-206. ISSN 1803-6554.

⁵ NOZ zásadním způsobem rozšiřuje úpravu této právní formy, ale jedná se zejména o ustanovení, od kterých je možné se odchýlit, a budou fungovat jako "záchranná síť" pro ty spolky, které si ve stanovách nezvolili řešení určitých otázek odchylně.

společnostech pozbyde platnosti, přičemž dosavadní obecně prospěšné společnosti budou moci v této formě setrvat i nadále a budou "zakonzervovány" dle dosavadní právní úpravy.

Zásadní novinkou v NOZ pak je svěřenský fond, což je funkční obdoba nadací a nadačních fondů, avšak bez právní osobnosti. Jedná se o nový institut pro správu cizího majetku, který přináší NOZ v ustanoveních § 1448 - § 1474.

Z konstrukce a znění těchto ustanovení lze dovodit, že se jedná o nástroj správy cizího majetku, jehož podstata spočívá ve vyčlenění určitého majetku zakladatelem. Tím vzniká oddělené a nezávislé vlastnictví, neboť původnímu vlastníku již vlastnické právo nesvědčí. Správou majetku je pověřen svěřenský správce. Ten však není vlastníkem vyčleněného majetku. Svěřenský správce je pouze povinen majetek spravovat, naplňovat jeho účel stanovený zakladatelem a respektovat práva obmyšlených.⁶

Pro samotný chod svěřenského fondu je zásadní jeho statut, který obligatorně musí zakladatel vydat ve formě veřejné listiny. Podstatnými náležitostmi pak jsou:

- a) označení svěřenského fondu a majetku
- b) vymezení účelu
- c) stanovení podmínek pro plnění
- d) způsob určení příjemce plnění.

Jedná se o poměrně úzký výčet, což podporuje zásadu smluvní volnosti stran⁷ a dispozitivnosti, neboť zakladatel má možnost řešit ve statutu i další otázky podle vlastní úvahy a dle konkrétních okolností.⁸ Správné nastavení statutu je tedy esenciální pro fungování svěřenského fondu.

K úpravě vnějších vztahů plynoucích z fungování a činnosti svěřenského fondu zákon stanoví pouze to, že „vlastnická práva k majetku ve svěřenském fondu vykonává vlastním jménem na účet fondu svěřenský správce“ a „svěřenskému správci náleží plná správa majetku ve svěřenském fondu.“⁹ Za plnou správou majetku

⁶ RONOVSÁ, K. Nadace (a trusty) v kontinentální Evropě: Pohled funkcionální. Obchodněprávní revue, Praha, C. H. Beck. ISSN 1803-6554, 2012, vol. 4, no. 7-8/2012. s. 202-206.

⁷ Svěřenský fond může být i výlučně obecně prospěšný

⁸ ELIÁŠ, K. a kol., Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2. s. 593.

⁹ § 1448 a § 1456 NOZ

zákonodárce považuje měnění jeho podstaty, rozmnožování majetku a jeho investování.¹⁰ Ze zákona tedy plynou pouze regulace práv a způsobu jednání vůči třetím stranám, nikterak však povinností a jejich případného vymáhání.

Jedná se o institut, který má pro naplňování obecněprospěšných cílů ohromný potenciál - není natolik regulován jako nadace či nadační fondy a je enormně variabilní a přizpůsobivý nejrůznějším životním situacím a okolnostem, proto by mohl při správném nastavení efektivně fungovat nejen jako "organizační forma zaštiťující proces fundraisingu", ale i jako samotný nástroj procesu získávání zdrojů některé obecněprospěšné entitě.

Avšak právě ona největší výhoda, jeho ohromná volnost a variabilita, může být i největším rizikem pro svěřenský fond - nedůsledné či vadné nastavení statutu může způsobit závažné následky nejen pro konkrétní případ, ale i pro celkové vnímání tohoto institutu v očích veřejnosti, což by mohlo vyvolat vlnu nedůvěry.

Co se tedy týče právní garance entit, které jsou předurčeny ke konání veřejné prospěšnosti a organizování fundraisngu pro financování takto prospěšných cílů, je možné v NOZ sledovat tendence pozitivní, které by mohly mít dobrý vliv nejen na rozvoj činnosti stávajících subjektů, ale mohou motivovat nové subjekty, aby se finančně zapojili do altruistických projektů, či dali vzniknout nové entitě, která se na obecném blahu bude podílet.

Díky právní úpravě svěřenského fondu je možné očekávat i určitý zájem ze strany zahraničních filantropů či Čechů žijících v zahraničí, neboť se jedná o právní úpravu velice blízkou anglosaskému právnímu systému, kde jsou obecněprospěšné svěřenské fondy po mnohá staletí hojně užívána pod pojmem "charitable trusts". Pro "charitable trusts" je zásadní, že plnění z nich musí směřovat výhradně na obecněprospěšné účely, za což jim právní řád povětšinou garantuje nějaké výhody, nejčastěji daňové¹¹, což s sebou nese i větší zákonné požadavky na takovýto trust.¹²

Cílem tohoto příspěvku bylo seznámit s významem nového občanského zákoníku pro získávání zdrojů pro obecně prospěšné cíle a zejména pak vzbudit zájem o svěřenský fond pro jeho možné užití jako nástroje pro konání obecného blaha

¹⁰ ELIÁŠ, K. a kol., Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2. s. 594.

¹¹ SHERIDAN, L.A., Keeton and Sheridan's The Law of Trusts 12th ed. UK: Barry Rose Law Publishers Ltd, 1993. ISBN: 1872328369.

¹² viz HALEY, M. Equity and trusts. London: Sweet and Maxwell, 2013. ISBN: 9780414025707. s. 116 a násl.

Literature:

- ELIÁŠ, K. a kol., Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012.
- HALEY, M. Equity and trusts. London: Sweet and Maxwell, 2013. ISBN: 9780414025707.
- RONOVSKÁ, K. Nadace (a trusty) v kontinentální Evropě - pohled funkcionální. Obchodněprávní revue, Praha: C.H.Beck, 2012, roč. 4, 7-8, s. 202-206. ISSN 1803-6554.
- RONOVSKÁ, K. Nadační fond po rekodifikaci soukromého práva. Subsidiarita, či analogie uvnitř nadačního práva? Právní rozhledy, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., 2013, roč. 2013, 13 -14, s. 494 - 499. ISSN 1210-6410.
- SHERIDAN, L.A., Keeton and Sheridan's The Law of Trusts 12th ed. UK: Barry Rose Law Publishers Ltd, 1993. ISBN: 1872328369.

Contact – email

vlastimil.vitoul@law.muni.cz

Vědecká redakce MU:

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.; Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.
Mgr. Michaela Hanousková; doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.; Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.
prof. PhDr. Petr Macek, CSc.; PhDr. Alena Mizerová
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.; doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.
Mgr. David Povolný; Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.
prof. RNDr. David Trunec, CSc.; prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.
prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.; Mgr. Iva Zlatušková
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

DNY PRÁVA 2013 – DAYS OF LAW 2013

Část VI. – Reforma soukromého práva

**Eds.: prof. JUDr. Josef Fiala, CSc., prof. JUDr. Jan Hurdík,
DrSc., prof. JUDr. Jarmila Pokorná, CSc., JUDr. Petr Lavický,
Ph.D., JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D., JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.**

Vydala Masarykova univerzita roku 2014
Spisy Právnické fakulty MU č. 474 (řada teoretická)

Ediční rada:

J. Kotásek (předseda), J. Bejček, V. Kratochvíl, N. Rozehnalová,
P. Mrkývka, J. Hurdík, R. Polčák, J. Šabata

1. vydání, 2014

ISBN 978-80-210-6813-1